

Szilágyi Szabolcs:

VISSZAPILLANTÓ TÜKÖR

2.

**A történelem,
a politika
és a hatalom
félárnyékában**

Szilágyi Szabolcs

VISSZAPILLANTÓ TÜKÖR

A történelem, a politika és a hatalom félárnyékában

M á s o d i k k ö t e t

A címlapterv, fotó és műszaki szerkesztés:

Szilágyi András

Az illusztrációk (képek) a szerző archívumából,
az internetről valamint az alábbi személyek szíves hozzájárulásával kerültek elhelyezésre:
***Cservényák Katalin, Elek Emil, Polyák László, Rózsavölgyi Erzsébet,
Szilágyi András és Zentai Mihály***

© Szilágyi Szabolcs (2010)

TARTALOM (II. KÖTET)

7. „SZIGORÚAN TITKOS” ÉVEK (1970-1974)

7.

Kendőzetlen önátvilágítás
Kóistoló a III/III-ból zenés körítéssel
„Mi az, hogy egy magyar kágébés nem ihat?!”
Tanítónő a Potocki-kastályból
Farakáson fekete öltönyben
Magyar-lengyel hűségeskü orosz tolmáccsal
Téli hangulatban, repedt falon át
Kémelhárító a leánykoliban
Kádár János testőre voltam

8. A STÚDIÓK VARÁZSOS VILÁGA (1974-1979)

50.

Búcsú a fegyverektől
Kállai kettőstől Kállai kettősig
Márton Mester és a bunker-stúdió titka
Traktor-gyanús autónk spárgába ereszkedett
Szolnok, Győr, Pécs, Miskolc... és egy ló
Szilágyi János kérdését feltette
Hej vadászok, vadászok...
Karrierek kovácsműhelye – vidéki rádió a neved
Áldozati Trabant a kongresszus oltárán
„Zengjen a dalunk pajtás...”
Az én disszidenseim
Szabolcs vezér – ha kabaré szóvivő lenne
A sereg és az elismerések hullámhosszán
Bemelegítés a varsói bevetés előtt
(Tűz)próba a Grand Hotelből
Elvis Varsóban sem halt meg
Mégsem voltam az iráni sah merénylője
Főpróba a lengyel úrhajóssal
Stúdióbúcsú – mindörökre

Visszaszámlálás
Varsó bevétele
Ágyúlövés és egy lengyel Rákóczi
Gierek fia levegőnek néz
Ezredes konzuli rangban
Vérfoltok a borozó falán
„Titkos!” – Fordítás után elégetendő!
Vigasztalan idők vigasza: IKARUS
Tévések között botladozva
Semmitmondás a nyári palotában
Csák Elemér akciója
Megint egy úrhajós!
Helyzet van, s én nyaralok...
Gdański augusztus rengeti a béketábort
Mindenki másképp csinálja
A lámpaláz elhalasztva
A Mikulás nem hozta Szuszlovot
Kádár János azt üzente...
Polonéz a szakadék fölött
A tanár úr összevonja szemöldökét
Fagyos hajnal Bydgoszcz után
Sportközvetítés baráti szinkronnal
Csinos kémnővel a tárnában
Szovjet „Szolidaritás” – Kínai káposzta
Merényletek és szimbólumok
Lengyelhont szélvihar söpri
Bereczky Gyula sapkaméret vesz
Lengyel földön lengyel tankok
The day after...
Hírügynökség a gyermekszobában
Tudósítások kacskaringós útjai
Minek nevezzetek? Minek nevezhetlek?
Szigorúan(?) ellenőrzött vonalak
A Tábornok hajnali fürdővizében
„A politika az angyalból is kurvát csinál.”
Rádió a háztetőn, ellenállás a zakón
Kérem, szíveskedjenek elrabolni!
A tudósító kutyája és érdemrendje
Húsz év múltán a Hungáriánál

Elmaradt „védőbeszéd”
Dobbantás Thüningián át
A tudósító kérdez – a miniszter üzen
Lengyel vakmerők – magyar „kőfűjók”
A magyar „kém” Nigériába készül
A pápát megszeretni pillanat műve volt
Papírzacskóban sok-sok Lenin
Záróakkordok – Ilona nem ismer lehetetlent

10. NYÍREGYHÁZA COME BACK (1984-1989)

236.

Kétszer ugyanabba...
Oxalát kő a negyvenedik évfordulóra
Tiborc kazettája
Az állampolgár visszabeszél
Diákháló dráma – a hivatás kudarca
Gorbacsovna! Moszkvában
Irány a Szanduni!
A kvászos néni erkölce
A gyeputát vizet fakaszt
Jazztrombita és usánka
A botcsinálta tanácsstag
Keresztelni tudni kell!
Atomcsapás Nagyszálláson
Debrecenbe kéne menni
Záray-Vámosi: könyvet írni tilos!
Jerzy Urban személyi tolmácsa voltam
Könyvpremier a kirakat előtt
Távozni is tudni kell
Ein Blick auf den Kapitalismus
Zsákutcába is be lehet hajtani
Jó az álmodozás...
A vízügyi menedékház
Díjkiosztás és vacsora Végh Antallal
Nyíregyházi finálé
Hűvös Bem rakpart – forró Kossuth tér
Vízum az oroszlan barlangjába

7. „SZIGORÚAN TITKOS” ÉVEK (1970-1974)

Kendőzetlen önátvilágítás

Huszonnyolc éves lettem. Életutam második félidejéhez értem, de lehet, hogy még csak a harmadához. Ki tudja, hisz a végét ma még nem látom?! Így vagy úgy, 1970-ben a felnőtt férfikor startkövéhez álltam. Ha az utóbbi évtizedek jellegzetes vonásait hasonlítgatom, csak ismételni tudom, hogy a két részdő között egyetlen különbséget találok: 1970-től 2004-es nyugdíjazásomig nem én kerestem a tapasztalások újabb és újabb színtereit. Engem kerestek. Ha nem is headhunter cégek fejedászei csaptak le rám, az ajánlatok mégis a helyembe jöttek. Azokat pedig – egyetlen csillogó esélyt, a szirén-hang hívogatását kivéve – el is fogadtam. Ahányszor váltottam, annyszor hittem új tapasztalatok megszerzésének esélyében. Nem csalódtam. Ha az évek újraélhetők lennének, nem változtatnék a tudatosan rótt felfedező utakon.

A két félidőt – a mai napig – összeköti, átíveli a baloldali elvhűség. Az évek múlásával, a szaporodó átélések (de nem a rendszer-fordulatok!) nyomában mind kristályosabb a véleményem: az „elvtársaknak”, a szocializmus pártiskolákon képzett, felkent papjainak a baloldali elvekhez vajmi kevés köze volt/van. Nagy kár, mégis tény: a „bölcseesség” elnyeréséhez évtizedek csalódás sorozatára volt szükség – talán mert a politikát, a hatalmat csak magaslesről, félárnyékba húzódva szemléltem. Nem úgy, mint a nálam emberöltővel idősebb pályatárs, Fazekas György, aki Nagy Imre közvetlen munkatársaként élhette meg a drámai csalódást. Tőle idézem azt, amire én jóval később, de nem a húsz év előtti rendszerváltás leleplezése nyomán ébredtem rá:

„Ha a szocializmust érte rendszeren, ami olyan szépen le van írva a könyvekben, akkor visszautasítom: azt a rendszert sohasem szidtam. Ha arra gondolsz, amit itt Rákosi Mátyás megvalósított, és legalább annyi kommunistának az életébe került, mint amennyit a Horthyék kinyírtak, legalább annyiba, bár valószínűleg többbe, én nem ismerem a számokat, sajnos csak saccolni tudom, hogy hány embert gyilkolt meg, akkor igen, ezt szidtam.”

Így válaszolt a csalódott kommunista, Fazekas György Hegedűs B András kérdésére a Forró ősz Budapesten című könyv-interjújában.

Életem második félidejét nyitom meg az Olvasó előtt lehetőleg a kronológia nyomvonalán haladva és szerzői elhatározásomtól nem tágitva: nem írok magamat szépítő, jobbító emlékeztést, de nem is szórok hamut a fejemre, nem cifrázok quasi önvádakat hamis csúsztatásokkal. Mit nem teszek még? Nem titkos naplót hozok nyilvánosságra. A leleplezések korát, divatját („*Nahát, XY is ügynök volt?!*”) húsz éve magunk mögött tudjuk, noha még érzékelhető némi lihegő vonaglás. Sajnos nem követtük a tágra nyitott kelet-német irattárak példáját!

Kérem, tegye félre a könyvemet, aki valamiféle privát ügynöklistát kutat a következő lapokon. A Szervnél (Cégnél) töltött négy évem leírása leleplezések híján is nyújthat tanulságos ismereteket a korabeli (1970-74) magyar állambiztonsági szolgálat természetrajzáról, az ott dolgozók jelleméről. De csak azok számára, akik a vakító és logika-tompító politikai indulatokat mellőzve óhajtanak megismerni néhány korabeli ténytet.

Kóistoló a III/III-ból zenés körítéssel

Az 1989/90-es rendszerváltás után hírhedtnék bélyegzett III/III-nál operatív tisztként r. alhadnagyi rendfokozattal eltöltöttem pár hónapot. Hogy kerültem oda? A fegyveres szolgálathoz nem a katonai, rendőri hivatás iránt felújult kamaszkori vágyam, hanem a házassági kudarc gerjesztette helyzetem és jellemem egyik rossz(?) vonása vitt vissza.

Nyitott ajtón kopogtatott a Cég, amikor – mellőzve mindenféle pressziót – szívélyes felkérést küldött, mert épp szüksége volt rám. A valóper végeredményeként érzékenyen megfogyott jövedelmet megkészszerető kilátás és az albérletet hamarosan felváltó szolgálati lakás reménye tett nyílttá az ajánlatra. Jellemhibám volt, ma is az, hogy döntéseimhez soha sem kértem 24 óra haladékot. A gyors helyzetfelmérés utáni majdnem azonnali döntések következtek. Ha felállítom az életút mérlegét, elhatározásaim az estek zömében találónak bizonyultak. Ezzel sem teszek eleget a múltat megtagadó elvárásoknak. Nem tagadom, hogy baloldali elkötelezettségem, a szocialista Magyarországért vállalható szolgálat is a felkérés elfogadására ösztönzött.

Szívinfarktusból meghalt Csordás őrnagy, a megyei útlevélosztály vezetője. Abban az időben ő volt a megyei főkapitányság egyetlen oroszul tudó embere Nyíregyházán. Váratlan távozásával az útlevel osztályon nem hagyott pótolhatatlan hiányt, ott – a káderutánpótlás rendje szerint – előlépett a mögötte sorakozó tiszt. A fejtörést okozó és a gyors megoldást sürgető tényező a nyelvtudás hiánya volt a rendőri állományban. Márpedig a magyar és a szovjet belügyminiszter közötti futárposta közvetítését oroszul

tudó tisztre kellett bízni. Szabolcs-Szatmár megyének – lévén a határ menti kapcsolatok illetékese – kellett biztosítani a közvetlen Nyíregyháza-Ungvár áttételt Budapest és Moszkva között. Az őrnagy temetése után pár nappal találtak rám. Ez aligha lehetett nehéz feladat, mert akkor már a megyei emberek meglehetősen széles köre tudta, hogy ha orosz vagy lengyel tolmácsra van szükség, engem szokás kölcsön kérni a szerkesztőségtől. A kölcsönkérés ezúttal nem órákra, még nem is napokra szólt...

Az áthelyezésemről szóló tárgyalás végén szóbeli ígéretet kaptam Antal Pál r. ezredestől, a megyei főkapitánytól, hogy ha pár év alatt segítek oroszos utánpótlást keríteni, s ha mindenképpen vissza akarok térni az újságíráshoz, annak nem lesz akadálya. Régi katonai kifejezéssel – „bezupáltam”. Az első munkanapon tisztázódott, hogy a rendőrség állambiztonsági állományába vettek fel. Ott is a III/III-as alosztály egyik íróasztalát és egy behemót barna páncélszekrényt, egy kalasnyikov géppisztolyt és egy pisztolyt vettem birtokba.

Távol áll tőlem a szerecsen mosdatás szándéka. Úgysem hinnének nekem azok, akik a Kádár-korszak állambiztonsági szolgálatát akár valóságos, akár képzelt üldözöttként (célszemélyként) tapasztalták meg. Szavaimnak azok sem adnának hitelt, akik mostanában egykori ellenzéki mivoltjukat színezik az üldöztetés legendáival. A képzelet, a fantázia is teremtett egyfajta képet a Szervről. Természetesen akadtak, s lehet, s még a jövőben is kiderülhetnek leleplezni való tények. Az úgynevezett Cég egyetlen vidéki „kirendeltségén”, tehát belülről nyert meglátásaimat teszem hozzá ehhez a portréhoz. Dr. Ilkei Csaba leleplezését olvasom az ÁVÓ-ról, ÁVH-ról. A tanulmány zárómondatát nem értem: *„A megszüntetve megőrzött és átmentett Államvédelmi Hatóság állománya 1957-től ismét rátelepedett a belügyi munka minden területére, módszereik, szellemi örökségük 1990-ig kísérte az egypárti diktatúrát.”* Elgondolkozom: vajon én miért nem tapasztaltam ennek az igazát 1971-74 között a megyei államvédelmi szervnél?

Létszám ellenőrzést tartok: az ott töltött nem egészen négy év során az állambiztonsági apparátus többé-kevésbé ötven-hatvan emberét ismertem meg. A különféle római számokkal jelölt osztályokon megyei szinten harmincan voltunk, de lehet, hogy ennél kissé többen is, mert a nyílt állomány mellett, mögött munkálkodott néhány(?) szigorúan titkos munkatárs (szt-tiszt) is, ám kilétüket, hollétüket, létszámukat még a magunkfajták, vagyis a nyílt állomány előtt is átláthatatlan köd borította. Az országos vezető emberek közül néhányat ellenőrző látogatásuk alkalmával és tanfolyami előadásokon ismertem meg. Ez a felszínes ismeret persze alkalmatlan bármilyen felelős értékítélet megformálására.

Az operatív tisztek helyi, szabolcs-szatzmári világát alaposan megismertem, mert köztük éltem, dolgoztam. Tarka világ volt ez a hetvenes évek első felében. A két osztályon, a III/III-nál és a III/II-nél a korosabbak, az őrnagyok, alezredek között még ott találtam az egykori ÁVH-ból itt maradtakat, ők alkották az állomány zömét, de már akadt néhány harminc-negyven év körüli főhadnagy és százados is, ők az új világ, az úgynevezett „szocialista törvényesség” neveltjei voltak. A magunkfajta alhadnagyocskák pedig még rá-rácsodálkoztunk erre a furcsa szervezetre. Igyekeztünk elhelyezni magunkat a nemzedéki rétegződésben és megérteni, mi dolgunk a magyar állam biztonságát őrző gépezetben.

A volt ÁVH-s „öregeket” sem lehet azonos jellemvonásokkal minősíteni. Némelyikük alig titkolta, hogy szűkek a törvényesség keretei. A szoros pártellenőrzést a „hatékony” biztonsági munka akadályának tartották. Az egykor nagy pofonokat osztók körében megnyugtató volt felismerni néhány szelíd, jólelkű embert. A békés természetű, sziporkázó humorú Tóth József őrnagy a legbizalmasabb baráti beszélgetések során is vallotta, hogy ő bizony jobban érzi magát a törvényességet szentírásnak tekintő szolgálatban, mint az ÁVH-s munkában, amivel sohasem büszkélkedett. Emberségéről, a fiatalokat szerető és megértő természetéről sokat árult el a III/III-nál az „ifjúsági elhárítás” feladatát végző Cs. Nagy Ferenc is, akinek – nem túlzás! – a nyíregyházi fiatalság a nyugodtabb és mélyebb lélegzetvétel szabadságát köszönhetette. Furcsa felismerés volt, hogy a „régiek” között sem sikerült ráakadni olyanra, aki akárcsak szerény hasonmása lett volna a gyermekkori emlékekből előlépő nagykorösi bőrkabátosoknak, azoknak, akik elől nikotinos öngyilkosságba menekült Danika, az imperialista rádiót hallgató kulákfiú. Köztük dolgoztam, mégis képtelen voltam rájönni, hogy ezek az emberek csak előttünk, fiatal tisztek előtt titkolják múltjuk foltjait vagy pedig igaz, hogy 1957-ben, az újonnan szervezett állambiztonsághoz nem igazolták át a leghírhedtebb, legvadabb ÁVH-sokat. Nem tudom, erre csak a korszak mélyebbre ásó kutatói, a történészek adhatnak választ.

Első III/III-as heteimben nem sok impresszió ért. Már-már hangosan is feltettem a kérdést: *„Nem történik itt semmi?”* Csak annyit láttam, hogy a közös irodákban rezideáló idősebb operatív tisztek zsemleszínű dossziékat húzogatnak elő a páncélszekrényükből, beleolvasnak a papírokba, de a világ minden kincséért meg nem mutatnák azokat másnak. Nekünk se. A biztonsági szolgálatok általános érvényű első leckéjét megtanultam: a titkokat, a bizalmas információkat nem osztjuk meg egymással. Láttam, hogy naponta egyszer-kétszer felpattannak az asztaluk mellől, szigorúan elzárnak minden titkos minősítésű anyagot, magukra veszik utcai felöltőjüket és „talira megyek” búcsúszavakkal

távoznak. „Talira” vagyis találkozóra, s ez annyit jelentett, hogy valamelyik ügynökükkel találkoznak. Amint ezen a leckén is túljutottam, a soron következő ismerethez, egy-két fedőnévhez juttattak hozzá. Tudtam már, hogy van „Selmeczy” és van „Ciceró” és van „Szabolcsi” fedőnevű ügynök, azaz „ürge”, ahogy a Cégnél használt szakmai tolvajnyelv emlegette a beszervezett embereket. Számomra papírfigurák, semmitmondó fedőnevek voltak az ügynöki hálózat emberei. Óvatlan elszólás és lélektani ismeretem révén egyetlen egy fedőnév mögött néha észrevettem egy-egy valódi ember valóságos személyét. Olyan emberét is, akit az 1990-es rendszerváltás után úgyszólván elsőként lepleztek le a népköztársaság bűnei, bűnösei után kutatók.

Belépésemtől majdnem másfél hónap múlt el, s én még egyszer sem jártam a kilátásba helyezett ungvári futárúton. Unottan rostokoltam első emeleti szobánkban, mindenféle biztonsági szabályzatokat böngészttem. Néhány olyan ügynöki munkadossziét olvastattak velem, amelyekből halvány elképzelésem sem lehetett, ki a jelentések írója. Gyanúm támadt, hogy hamarosan valamely állambiztonsági ellenőrzés alá volt terület bizonyos parcelláját osztják ki rám. Ahogy Cs. Nagy őrnagy, a mackóléptű, jólelkű öregúr egyre nyíltabban beavatott az „ifjúsági elhárítás” titkaiba, úgy tisztult ki előttem közeli perspektívám a Cégnél. Az előzetes tanulmányozgatásra az orrom elé pakolt dossziék lapjairól megsejtettem, hogy a nyíregyházi fiatalok, az egyre pezsgőbb, egyre „nyugatiasabb” zenét játszó bandák és rajongóik kontrollja, befolyásolása, belügyes szakkifejezéssel „bomlasztása” vár rám. Halvány elképzelésem sincs róla, hogy belügyes sorsfordulatomat ez motiválta-e vagy sem, mindenesetre ahol csak tudtam, kendőzetlenül színt vallottam az akkori könnyűzenei trend és művelői iránti rokonszenvemről. Olyan kitűnő fiatal muzsikuskok „elhárítása” várt volna rám, mint például a VOX együttes frontembere, a „Bütyök” beceneven emlegetett Zboray Karcsi vagy Csernyus Attila, alias „Csira”. Nos a Cs. Nagy őrnaggyal fokról fokra mélyülő bizalmas beszélgetésekből tévedhetetlenül kikövetkeztettem, hogy ügynöktartó operatív tiszt beavatás vár rám a III/III-as belső elhárítási osztályon. Nem sokára beszervezéseket várnak el tőlem vagy a korábban már beszervezett hálózat irányítását, feladatokkal való ellátását, titkos lakásokon vagy másféle konspirált találkozó helyeken az ügynökök beszámoltatását, jelentések íratását és így tovább. De még mielőtt mindez megtörténhetett, új helyzet alakult körülöttem...

Két hónapos gépkocsivezetői tanfolyamra vezényeltek. Belügyminiszteri rendelkezés szerint a tiszt állomány minden tagjának hivatásos jogosítványt kellett szereznie. Kiderült, hogy a tanfolyamon a megyei főkapitányság legmagasabb rangú vezetőivel ülök együtt. Roppant hízelgő volt, az ezredesek, alezredesek, őrnagyok közfelkiáltással en-

gem, a körükben legalacsonyabb rendfokozatú tisztecskét választottak tanfolyam parancsnoknak. Büszkélkedésem lelohadt, amint nyakamba szakadt a „tanulmányi osztály” adminisztrációja, az elméleti oktatás és a vezetési gyakorlatok, vizsgák koordinálása. A tanfolyami napok múlásával mégis hálát adtam nekik, mert végre bizalmasan megsúgták, hogy hamarosan változik a munkám... És fény derült alhadnagyi pümkösdi királyságom még egy előnyére: az oktatók megkedveltek, a jogosítványszerző vizsgán az első nekifutásra jól vezettem a Zsigulit, s mert éles logikával meglátták, hogy technikai ismereteim az analfabetizmus alsó szintjét súrolják, a műszaki vizsgán előre sügött kérdésre kellett felelnem. Ma is tudom, de minek(?), hogy téli fagyban a diesel olajjal hajtott motort gázláng segítségével lehet életre kelteni.

Amíg a friss jogosítványom elkészült, s ez a rendőrségen a saját munkatársak számára legfeljebb egy hetet vett igénybe, egy kis költözködés várt rám. Az állambiztonság emeleti sarokbirodalmában néhány irodával beljebb kerültem, ám ez nem csupán fizikai helyváltotatást jelentett. A tanfolyamot is számítva negyedév múltán elbúcsúzhattam a III/III-tól és új, immár végleges helyemre hurcolkodtam. A kémelhárításnak nevezett III/II munkaköre várt rám hadnagyi előléptetéssel. Egy tanulmány meglehetősen pontosan sűríti ennek a szolgálatnak a feladatát: *„...minden Magyarország ellen irányuló kémtevékenységet elhárítson, vagyis külföldi hírszerző szervezet ne tudjon az állam érdekeit sértő módon információhoz jutni.”* Azelőtt se lehetett, azóta se lehet a kémelhárításnak ettől eltérő munkája talán sehol a földkerekségen. Szó ami szó, megkönnyebbüléssel hurcolkodtam át ide, sejtettem, hogy ez a munka nem kényszerít lelkiismereti megalkuvásra...

Hogy megvetést érdemlő nyugati zenei rajongásomat senki se tekintse hazaárulásnak, kapóra jött az akkoriban megnyílt népszerű nyíregyházi bárban, a Kolumbiában tartott ad hoc buli, amit kollégáim, a „hármások” búcsúztatásnak, a „kettesek” pedig köszöntésnek szántak. A legkiválóbb humorral, emberséggel és hozzánk, fiatalabbakhoz lélekben, megértéssel legközelebb álló „öregeket”, mint a már említett S. Tóth Jóska őrnagyot, ott sikerült meggyőznöm, hogy a boogiet és a rock and rollt és persze a jó zene művelőit én bizony nem tekinthetem ellenséges „fellazító” elemeknek. A Kolumbia pompás zenei hangulatáról akkoriban jó cimborám, a gitáros Vajda Gyuri és társai gondoskodtak. Gyuri észrevett a nyolc-tíz fős vidám társaság kellős közepén és miután tudott a legvadabb ritmusba hajló rock- és boogie-függőségemről, a húrokba csapott és olyan számot játszott, ami engem halaszthatatlan beugrásra provokált. A jazzből ismert, az ötvenes években még tiltott hottolást, az improvizációnak ezt a különös zenei formáját dobtam be – ha emlékezetem nem csal – a legendás Bill Haley számmal, a Hot Dog Buddy Buddy-val.

Tisztársaim feledték szakmai kötelességüket, ezúttal eszükbe jutott elhárítani, mi több Vajda Gyurival és velem együtt élvezték a pattogó ritmust, a vígan szökkenő jenki dallamot és az én hott-halandzsámat. Nos az est, a nyugati stílusú beugrás nem sorolt át engem a munkásosztály, a szocializmus ellenségeinek táborába, úgy tűnt, nem váltam megbízhatatlanná. Abból következtettem erre, hogy másnapról valóban III/II-es kém-elhárító lehettem, majd nem sokára kiköltözhettem az albérletből. A rendőrségi szolgálati lakást megkaptam a Vécsey közben és elnyertem a felsőbbbségek engedélyét az idegen (lengyel) állampolgárral kötendő házasságomhoz. De itt még nem tartok...

A Kolumbia bár (helyén ma étterem és szálló működik) korántsem az én improvizáló beugrásomról vált nevezetessé. A hetvenes évek elején, nem sokkal az imént leírt elvetemedett, fellazult mulatásunk után jeles kultúrtörténeti színhellyé vált. Na jó, nevezzük inkább szubkulturális emlékhelynek! Itt, ebben a félemeleti bárhelyiségben debütált a nyíregyházi sztriptíz. Országszerte újdonságnak számított a műfaj, míg a cseh és a lengyel bárokban ekkor már javában vetkőztek a leányok. A nyíregyházi premier, melynek híre végigszágulzott a még szerény magyar showbiznesz láncán, nem hozott elismerést az amúgy is lesajnált megye székhelyének. Az történt, hogy a Kolumbiában meghirdetett vetkőző számra, úgymond „a pucér bigére” felettébb kíváncsi volt valamelyik környékbeli falu heves vérmérsékletű, italkedvelő férfi csapata. A műsor megkezdődött, a francia Zsanett művésznévre átkeresztelt leányka – pechére – a duhaj társaság egyik felhevült legényére bízta, hogy gombolja ki a melltartóját. Több se kellett a fiúnak, letépte a művésznő melltartóját, s ugyanezzel a mozdulattal a tenyérszerű bugyit is lerántotta róla. Sikoly és pofon következett, mert műsorára Zsanett nem ilyen a durva koreográfiával készült. A botrány pedig még csak ezután robbant ki. Az arcul csapott vetkőztető legényke a leány gömbölyded popsiján nyomta el égő cigarettáját... Évek múltak el, amíg a sztriptíz újra szerencsétlenné szűkebb hazánk erotomán közönségét. Nem volt ez a város súlyos vesztesége, mert ha a vetkőző tánc 1880-as párizsi kezdetei, a Moulin Rouge első ilyen műsora óta enélkül telt el kilencven év, ez a kis késleltető csúszás igazán elviselhető volt.

„Mi az, hogy egy magyar kágébés nem ihat?!”

A Kolumbiában elkövetett zenés erkölcszlazításunk másnapján még be sem rendeztem új helyemen az íróasztalomat, a páncélszekrénybe még át se pakolhattam a pisztolyt, a géppisztolyt és a lőszereket, telefonhívással a főkapitányságtól kissé távolabb működő

közlekedési osztályra hívtak, s ott a kezembe nyomták vadonatúj hivatásos jogsimat. Miért volt ez ilyen sürgős? A magyarázatra nem sokáig kellett várnom, a nap eseményei felpörögtek. Még a közlekedésiek titkárságán utolért a főkapitányi titkár, Fitos őrnagy üzenete: „*Ahogy átvette a jogsit, azonnal jelentkezz nálam*”.

Tárcámban ott lapult a jogosítvány, s ettől vidám önbizalommal eltelve masíroztam a Soltész Mihály utcában, mintha csak azt üzentem volna minden járókelőnek, hogy én mostantól értékesebb ember vagyok, mintha az emberi fejlődés egy magasabb lépcsőfokára hágtam volna. „*Utolértelek Horváth Jani, most már én is tudnám vezetni a Sztárij Bolseviket*” – ilyesmi jár az eszemben, s ezzel be is léptem a megyei főkapitány titkárságának kívül fehér, belül párnás, barna műbőr hangszigetelésű ajtaján. Anélkül, hogy az őrnagy hellyel kínált volna, megkaptam a parancsot: „*Holnap reggel Ungvárra mégy. Felveszed a garázsban a szolgálati kocsit, tőlem átveszed a futár borítékot és 8-kor indulsz a határra. Ott már tudnak rólad, a kocsi rendszáma és a neved a magyar és a szovjet oldalon le van adva. Az ungvári KBG-nél várnak rád. Átadod a borítékot és indulsz vissza.*” A friss jogsitulajdonos büszke öntudata kisebbfajta nyugtalanságba hajlott, miután Fitos őrnagy – aki mellesleg társam volt az autós tanfolyamon – együtt érző rokonszenv arckifejezésével minden kétségemet eloszlatta: „*Bizony, te vezeted a Zsigát... Sofőr nem megy veled.*”

Este korai órán ágyba bújtam, kivételesen nem hallgattam végig „nohabor” kedvelő öreg főbérőm, a kalauz Tóni bácsi aznapra vasúti szánt anekdotáit. Szándékomról, hogy jól kialszom magam az önálló vezetés, az oda-vissza alig kétszáz kilométeres próbatétel előtt, pár óras forgolódás után le kellett tennem. A sötét szobában fel-feltűnt a forgalmas országút látomása, egymás után a szemembe világítottak a rosszul beállított fényszórók. Fantáziámban végigautóztam az útba eső falvakon, felbukkantak az ismerős útkanyarok, kereszteződések, láttam az ajaki tanácsházát, a berkeszi gyermekotthont, a kisvárdai járásbírószágot, korábbi riportútjaimról ismert tuzséri, komorói helyszínek ugrottak be, azután félálomban még tövig nyomtam a féket, mert valahol Záhony határában bekecses, kucsmás parasztember kanyarodott kerékpárjával az autóm elé. Felriadtam, s csak az albérlési szoba nyitott ablakán beömlő nyár végi hőség rántott vissza a valóságba: nem lehetett kucsmában az öreg, nyár van... álom az egész ... holnap minden rendben lesz... ismerem a Zsigulit, azon tanultam, azzal vizsgáztam... Záhonyig az utat is jól tudom és Ungvár onnan már csak 25 kilométer... Éjfél is elmúlhatott, végre elaludtam.

Harmincnyolc év múltán, mai ismereteimmel értetlenül állok, ha akkori autós aggályaimra gondolok. Nem a sofőr premieremet megelőző izgalmat tartom érthetetlennek.

Utólag elgondolkodtat, hogy miért nem a rettegett három betűvel – KGB – jelzett úticélom keltett bennem félelmet. A táboron belüli tisztesség vak hite és a naivitás ekkor még rezisztenssé tett mindenfajta kétkedéssel szemben. Friss volt bennem a kiképzésnek és hittérítésnek is beillő első állambiztonsági felvilágosítás egyik tétele, amit a Szerv megyei első emberétől, Horányi László ezredestől hallottam. Annak idején minden ilyen vezető, mintegy a munka önigazolásául előszeretettel idézte a lengyel származású bolsevik forradalmárt, Féliksz Dzerzsinszkijt, a szovjet-országi rendőrség, a Cseka főnökét, illetve annak – mint ma már tudjuk – nem tökéletesen hitelesíthető, híres mondását: „*A csekista szíve forró, feje hideg, kezét tiszta.*”

Az Ungvárra vivő nyolcvan kilométer pontosan olyan volt, mint ahogyan félálomban elképzeltem. A Nyíregyházáról kivezető szakasz első tíz-húsz kilométerét legyűrtem az autós tanfolyam negyvenes tempójával, de Nyírbogdány után már csillapítanom kellett az önbizalom kisördögét, hogy a hetvenes szám fölé ne engedjem a sebességmérő mutatóját. Mondogattam magamban, hogy senkit sem érdekel kémelhárító mivoltom, vakmerő hajtasra a zakóm zsebében lapuló rendőrtiszti igazolvány sem ad felhatalmazást. Pedig kezdtem élvezni az önállóságot, a sikkes gyorsulásokat, de ahogy a szabolcsi falvak belterületén húztam keresztül, inamba szállt a bátorság és talán nevetséges lehetett, hogy itt-ott még a kerékpárosok is lehagytak. Álmom bekecses, kucsmás emberének persze nyoma sem volt, mint ahogy hasonló helyzet sem adódott az úton.

Záhonynál gondoltam, talán illene gyakorolni az önálló parkolást, nehogy Ungváron, a KGB előtt zöldfülű autósként kompromittáljam magam. Kávézni megálltam az italbolt előtt, ám ebből csak egy nem is túl esetenre sikeredett parkolás lett. De a kávéról lemondtam, mert a futárszolgálat szigorú kötelve nem engedte, hogy az autóban őrizetlenül hagyjam a viaszpecsétékkel körbecicomázott, vastagra tömött borítékot. Azt sem tehettem, hogy a kávé mellé beviszem a kocsmába a magyar és a szovjet belügyminiszter közötti üzenethalmazt. Üldögéltem a kocsiban, mielőtt huszárosan nekilendültem a Tisza-hídon, a határon túl rám váró utolsó szakasznak. Legalább annyira jól jött most a pihenés, mint sok évvel később, amikor egy családi kiránduláson egyhuzamban vezettem München és Velence között.

Találgattam, vajon mi lehet a vastag futárborítékban. Olyasféle pikáns érzés támadt fel bennem, mint ami a kulcslyukon át kukucskálásra készíti az embert. Végül arra jutottam, hogy talán nem is a legszigorúbban titkos államtitkokkal tömték degeszre a viaszpecsétetes, piszkosszürke kopertát. Aligha ezen a küldeményen múlik egy nagyszabású magyar-szovjet hírszerző vagy elhárító akció kimenetele. Ilyesmit aligha a magamfajta

gyakorlatlan autósra, az egynapos kémelhárító hadnagyocskára bízna. Megint képzelődtem, s arra a ma is valószínűnek tetsző sejtésre jutottam, hogy két-háromszáz üres papírlappal hajtok Ungvárra és – nem kizárt! – megbízhatóságomat diszkrét megfigyeléssel most teszik próbára. Hoppá, ez nagyon is valószínű! – zártam le a regényes fantáziálást és „bölcsségem dicséretéül” elégedetten konstatáltam, hogy nem iktattam be a fegyelemsértő kocsmai kávészünetet.

A híd innenső oldalán a magyar határőr főhadnagy tisztelgett és mint egy forgalomirányító rendőr, elegáns karmozdulattal továbbküldött. A Tisza fölött, a híd közepén éktelenkedő vastag piros festékcsíkon is csak úgy simán átgördültem. Huncut mosolyra készítetett az útlevél nélküli legális „határsértés”, mert néhány száz méteren át, egészen a szovjet oldal határőrizeti épületéig senki sem állított meg. A gimnasztyorkás szovjet kiskatona ha nem is haptákolt, de ahogy a hídfőnél a Zsiguli szélvédőjén át a fabódéjába benéztem, a legkevesbé sem gyanakvó szempárral találkoztam. Lám tudja, ki vagyok... Enyhe szorongással megint felkészültem a parkolásra. Ez is sikerült. Itt a szovjet oldalon is tisztelgés köszöntött, most mégsem azonnal kaptam szabad utat a combját verdeső, fura, fatokos pisztollyal felfegyverzett egyenruhástól. Utasított egy sorkatonát, az pedig futólépésben az épületbe ment, s onnan pillanatok alatt előkerült egy alacsony termetű, potrohos, szemüveges civil. Latintanárnak néztem volna, ha nem tudom, hogy ő a KGB csapi határkirendeltségének az embere. De tudtam, mert felkészített erre a találkozásra a nyíregyházi főkapitányi titkárság. Negyvenöt-ötven esztendősen lehetett, de olcsó, barna szarukeretes szemüvege és néhány előreálló aranykoronás foga kimondottan öregembert láttatott. A kövér potrohon sokgombos, divatjamúlt, kissé zsírfoltos, szűk mellény feszült, s ez egy „Nagy Október” előtti pétervári csinovnyikhoz tette őt hasonlónak. Örültem a minden testrészében gömbölyded jovialis figurának, rajta próbálhattam ki, újrafényezhettem, olajozhattam berozsdásodott orosz tudásomat. De amint a csöppet sem félelmetes KGB-s bátyuska megszólalt, rá kellett jönnöm, hogy szájából ukrán szavak bugyognak. Na erre én is ráfejeltem az oroszra egy kis lengyelséget, így egyfajta zagyvált szláv mixtúra közvetítette számomra a pontos topográfiai útbaigazítást, hogy kérdezősködés nélkül merre menjek, s amikor Uzshorodra érek, hol találom ott a KGB-t.

Félúton járhattam a határ és az egykori magyar város közti huszonöt kilométeren, amikor elrobogott mellettem egy motoros, majd nem sokkal feljebb az utakat ellenőrző rendőrijárőr, a GAI mellett húztam el. Nem állítottak meg. Látszólag titkos küldetésemnek ők is beavatottjai lehettek... A két találkozás jelentette akkor a teljes forgalmat ezen az úton, pontosabban még egy szokatlanul hosszú, primitív, négykerekű deszkatákolmány,

lővontatású parasztszekér is zötykölődött előttem nagyokat döccenve a szinte minden méterén kikopott asztalt kátyúiban, de ez már a város határánál lehetett.

Új helyzetbe hozott az élet, a bennem már rég mocorgó szándék, hogy megnézni, megtapintani, megszagolni, átélni amit csak lehet. Szemernyi mégis csalódnom kellett, amikor az öreg csinovnyiktól kapott kínosan pontos magyarázat nyomán befutottam az ungvári KBG-épület elé. Még ki sem szálltam a Zsiguliból, rájöttem, hogy ez nem a KBG kárpátontúli megyei (Zakarpatszka Oblaszty) székháza, hanem csak egy kisebb kirendeltsége, vasúti irodája. Az ungvári pályaudvar előtt téren találtam magam, s ez sejtette meg velem a lefokozott helyszínt. Sebj, ez is valami – gondoltam és magyar tiszthez illő határozottsággal léptem be a földszinti ajtón. Ott egy kiskatona a fekete telefonon jelentette valahová, valakinek, hogy *„Megjött a futár Budapestről...”* Legyen neked Budapest – gondoltam. A mongolszemű katona kurta mondata arra utalt, hogy itt nem mindenki tudja: én csak innen, a szomszédból vagyok... Kedves arcvonású, csinos, sötétszőke leányka vagy fiatalasszony jött ki értem a portára. Bájos, mégis szigorú volt, mint háborús regény élményeim komszomolista partizánleánya. Szívesen trécseltem volna vele, de lesírt róla hivatásának zárkózottsága, így hát szótlanul lépkedtem mögötte. Titkárságféle lehetett, ahová bevezetett. Le sem ültetett, mert egy belső ajtón át akkora csapzott fekete hajú ember lépett ki, hogy ha csak pár centivel lett volna magasabb, beverte volna a homlokát az ajtó felső lécébe. Nem úgy, mint határ menti ukrán kollégája, ő oroszul szólalt meg. Nevére nem emlékszem, annyi bizonyos, hogy őrnagy volt (a komszomolka *„taváris major”*-nak szólította). Betessékelt az irodájába, a borítékot átvette, majd becsukta egy behemót pánccélszekrénybe, amely fölött a példakép, Dzerzsinszkij kecskeszakállas portréja díszelgett. *„Vszjo v párijádke”* – nyugtázta a küldeményt, de semmiféle nyugtát, aláírást nem kaptam az átvételről. Voltaképpen nem is számítottam erre, mert a nyíregyházi eligazításnál már tudtam, hogy ilyesmire nem kell várnom. A Soltész Mihály utcában arra is felkészítettek, hogy teával kínálnak, ám most úgy tűnt, mintha ez elmaradna. Láttam, ideje elköszönni, villámlátogatásom a KBG-nél ezzel véget is ért. Micsoda tévedés volt! Az őrnagy lehajolt hozzám, pajtáskodva átölelte a vállamat és katonásan ennyit mondott: *„Pájgyom kusaty!”* Mi tagadás, ezt az étkezést megcsillantó tömondatot alig rejtett lelkesedéssel fogadtam, mert bizony távolinak tűnt a Tóni bácsi albérletében reggel hétkor elköltött kéttojásos rántotta és a citromos tea. Abból, hogy az épület előtti Gaz kocsiját egy őrmester nyitogatta előttünk, tudtam, hogy nem a KBG-s ház büféje, és még csak nem is a pár lépésre lévő vasúti resti vár ránk. A város elegáns, nappal is csillogó étterméhez vitt minket a kocsij. Bementünk és a *„Pádázsgyi zgyesz!”* (itt

várákozz!) parancsból megértettem, hogy a sofőr itt ugyan nem fog ebédelni. Életem későbbi éveimben is minduntalan tapasztaltam a gépkocsivezetőknek ezt a megalázását, amit ők maguk – uraik idomítása nyomán – természetesnek tartottak. Olykor azért külön asztalnál megetették őket, ha a vendéglátó gazda az átlagosnál emberségesebb vagy intelligensebb volt.

A fehér csipkefityulás pincérnő bennfentes mosollyal lépett az őrnagyhoz. Bizalmaskodó párbeszédük ősi szövetségesek találkozására utalt. Nem feltétlenül a tartó tiszt és az ügynök kapcsolatát jelezte, inkább a főméltóságú törzsvendégnek kijáró extrém udvariasság lehetett ez. A kínálatot emlékezetből ismerő őrnagy félretolta az elébe tett étlapot és anélkül, hogy véleményemet kikérte volna két sztogrammos sztálicsnaját rendelt, ami kétszer egy deci vodka vészes közeledtét jelezte. *„No majorkám, ebből én nem iszom!”* – szólalt meg bennem a önvédelmi reflex. Magyarázkodni kezdtem, de mire védőbeszédembe fogtam, már a damaszt abroszon koppant a két kisebb vizespohár, a korábbi, szerkesztőségi cikkcserék időszakából az április negyedikéket és november hetedikéket felidéző illatával. Előadtam – amit persze vendéglátóm is tudott –, hogy gépkocsival vagyok, sofőr nélkül jöttem, én vezetek... Vallomásom mintha el sem hangzott volna, a lapátnyi tenyér a saját pohara után nyúlt és felhangzott a tósz, a szovjet és a magyar fegyverbarátság éltetése. De én csak nem nyúltam a vodkám után. Az őrnagy szeme haragosan villant, ilyennek képzeltem ezt nagydarab embert, ha valakit kihallgat, vallat, de szavai az értetlenség és a biztatás jegyében még mindig barátságosak voltak irántam. Mi az, hogy *„nyet”*?! *„Neveletlen”* viselkedésem az elutasításhoz nem szokott katonát váratlanul érhet. Eszköztárából most a jól ismert itató biztatást vetette be: *„Apám a magyarok szabadságáért harcolt. Az ő egészségére!”* Hű, az áldóját – gondoltam, ennek a fele se tréfa, márpedig én akkor sem innék meg egy deci vodkát, ha gyakorlott, régi sofőr lennék. Még akkor sem, ha az ő apja lett volna az öreg kozák, aki Felcsúton járta nekem a kirúgós táncot. Mondtam neki, hogy előző nap vettem át a jogosítványomat, és szavaim hitelül elébe raktam a jogsimat, amin egynapos volt a dátum és még szinte nedvesen csillámlott rajta a pecsét. Vendéglátóm elgondolkodott és még egy nekifutással megbiztatott. Ez már csak amolyan költői kérdés lehetett, bár azt is jelezte, hogy fogalma sincs a magyar viszonyokról: *„Mi az, talán egy magyar kágébés nem ihat?!”* Hitetlenkedő képpel fogadta, hogy ha ittasan vezetek, rám ugyanolyan törvénykezés vár, mint bármelyik magyar állampolgárra. Hozzátettem, hogy nekem még jobban kell vigyáznom, mert a katonai bíróság sokkal szigorúbban ítél, de észrevettem, hogy ezt felesleges volt mondanom, talán túlindokolt kibúvónak tartotta. Végül kompromisszumot ajánlott: igyam meg a

felét a felszabadító apa egészségére. Mit tehettem, lehajtottam a fél vodkát és mohón rákortyoltam egy üveg borzsomi vizet. Királyi lakoma következett. Az előétel, a bulion és a tányérról kétoldalt lelógó hússzelet után, noha már gombjaim oldására késztetett a kiadós ebéd. A vodka lefojtására hivatott vastagra sütött kaviáros palacsinta, a blincsiki rendelésének sem voltam elrontója. Egyetlen panaszom lehetett volna, tudniillik a tiszt meg sem kérdezte, mit választanék az étlapról, így hát a Szovjetunióba vezetett első utamon nem ismerkedhettem az orosz nemzeti konyha remekeivel. De ha jól meggondolom, ezekből a kontinentális étkekből is rálicitáltam a százhusz kilós, kétméteres KGB-s őrnagy étvágyára. Ráérezhetett a helyzetre, a vodka-semlegesítő szándékomra, s talán nem hitte, hogy egy nyomorúságos, kiéhezett magyar jött át hozzájuk, amikor ő maga a palacsinta felét a tányéron hagyta, s én még mindig tömtem magamba az ikrákkal töltött palacsintát.

Ceremóniamentes elköszönés után átadott az utcán kutyahúséggel várakozó sofőrjének, visszavitetett vele a kocsimhoz a vasút melletti parkolóba. Ő maga – ki tudja, miért – az étteremben maradt.

Útnak indultam hazafelé. Ungvártól a határig most sem volt nagyobb a forgalom, s a bennem lévő féldeci vodkától itt még nem fogott el a félelem, de már feszült bennem az aggodás. A szovjet oldalról kifelé menet nem ismétlődött meg a belépés jelenete. A „cári csinovnyik” most nem asszisztált, a határőr is csak intett, hogy mehetek. Mentem is, alig vártam, hogy megrohamozzam az első magyar presszógépet. Most, szigorúan titkos terhemtől szabadulva akár be is mehettem volna a záhonyi presszóba, de a magyar határőr parancsnok irodája közelebb volt, s már ott megkaptam a méregerős feketét. Az elsőt. Nyíregyházáig, annak dacára, hogy a súlyosra méretezett ebéd és a záhonyi kávé már ártalmatlanná tehetné a féldeci vodkát, megcsapoltam további két útbaeső kávéforrást. A múlt éjszakai látomások eltörpültek a mostani hatvan kilométeren átélt rettegés mellett. Ahogy a nyíregyházi rendőrségi garázmesternek átadtam a Zsigát, lábam helyén meg-megroggyanó vattacsomót éreztem. *„Ezt megúszta kispajtás...”* – dűnnyögtem el magamban többször is, mire a munkaidő múltával beértem a főkapitányságra, ahol már csak az unatkozó ügyeletes tiszttel oszthattam meg autós beavatásom – számomra – rémtörténetét.

Tanítónő a Potocki-kastélyból

Varsói barátaimhoz készülődtem, s még a belügyes parancsnokok sem kifogásolták, hogy a kapitányságon töltött első évem után is az én lengyeljeimnél töltöm a nyári szabadságomat. Elvégre Lengyelország, ha légköre nyugatias is, mégsem Nyugat, hanem, a Varsói Szerződés testvéri tagállama.

Soromra vártam az IBUSZ-irodában, hogy vonatjegyet válhassak Varsóba, ám ahogy ott álldogáltam, valaki hátulról megbökdösött. Diczkó Jóska, a korábbi megyei KISZ-titkár kopogtatta a vállamat. Nem tudtam, hogy akkor már hetek óta a MESZÖV nevű megyei szövetkezeti központban, az úgynevezett szövetkezetpolitikai osztályon dolgozik. Szó szót követett, kiderült, hogy a pár nap múlva induló üdülőcsoporthoz keres tolmácsot az IBUSZ útján, s ahogy meglátott, eszébe jutott a megoldás: *„Pénteken negyven leányt, a megye legjobb kereskedelmi tanulóit viszem kényelmes lengyel jutalomútra. Velünk jöhetnek.”* Beleegyeztem, a varsói utat a Rzeszów környéki, dél-lengyelországi diák nyaraltatásra cseréltem. Tetszett a dolog: 29 éves, frissen elvált ember... 40 leány között... Csak arra nem számítottam, hogy ezen az úton merőben más élmény vár rám, és nem hódítások sorozata a szabolcsi szövetkezeti boltok, áruházak leánykái között. Márpedig mi tagadás, szebbnél-szebb tizenhat-tizennyolc éves leányok gyűrűje zárt körül, amikor a július 15-i, pénteki indulás hajnalán felléptem a különjáratú buszra. Elégedett voltam, hogy a nálam tizenöt-húsz évvel korosabb másik két férfi kísérő mellett egy árva konkurens sem utazik velünk. A lengyel határig romantikus természetem, a női nem iránti fejlett szépérzésem és a dicséretesnek mondható felderítő szimatom nem hagyott cserben. Beüzemelt radarom a negyven pompás virágszál között tévedhetetlenül felismerte, mely irányokból érkeznek a viszonzást jelző impulzusok. De mintha egy láthatatlan sűgő is üzent volna: stop! ne siess!

Férfi voltom egyeduralma felértékelődött, amint a lengyel helyszínen kiderült, hogy a mi magyar leányainkat a Bielsko-Bialából érkezett nyolc-tíz éves sziléziai lengyel gyermekekkel közösen üdültetik. Ez a tény letörte a mi jó munkáért jutalmazott magyar leányainkat, annál inkább, hogy ők bizony ismerkedésre, táncos szórakozásra számítottak. Minden reményük elillant, amint észrevették, hogy a környék egyetlen „szórakozóhelye” a sörös kiosk, melynek falát ingadozva, rogyadozva támasztotta néhány helybéli legény. Átéreztem leánykáink keserűségét, s még mielőtt a jutalomüdülés számukra büntetőtábori száműzetéssé alakult volna, a honfoglalás, a szobaelosztás órájában felderítő útra indultam. Az első halovány vigaszra az üdülő vezetője, egy Mleczo nevű

tornatanár vezetett rá: a svájci stílusban épült julini műemlékhez érkeztünk, amely a nevezetes lengyel arisztokraták, a Potockiak vadászkastélya volt. A hozzájuk vendégségbe érkezett osztrák Rudolf herceg méltó fogadására épült 1880-ban. Később a lengyel arisztokraták hagyományos augusztusi nyaralásának, vadászatainak és zenés mulatozásainak helyszíne lett. Na ez nagyon szép és megtisztelő – gondoltam –, csak hogy az én jótanuló magyar bakfisaimat nem teszi boldogabbá a tudat, hogy évszázaddal korábban jó kis bulik lehettek itt. Jól gondoltam: a leánykák azon sem hatódtak meg, hogy Rudolf herceg, mi több Kent hercege és olasz, német, francia, angol külügyminiszterek is aludtak ebben a fából épült, szép, emeletes kastélyban, azokban a szobákban, ahova ők most feleslegesen pakolták be a bulikra szánt legszebb cuccaikat.

A julini Potocki kastély. Negyven éve itt kezdődött és máig is tart.

Megpróbáltam felvidítani az én nyírségi és szatmári tájakon akáchoz, nyírfához szokott tinédzser-leányaimat azzal is, hogy a lengyel erdők csodálatos gazdagsága öleli körül a kastélyunkat. De sajnos csak az én lengyel nyelvi ismereteimet gazdagította a felismerés is, hogy itt együtt, egymás mellett ágaskodik a négy különféle fenyőfa, a świerk (lucfenyő), a jodła (jegenyefenyő), a sosna (erdei fenyő) és a modrzew (vörösfenyő).

A lengyel tornatanár, látva igyekezetemet, hogy mindent elkövetek, próbálom szép két hét kilátásait csillogtatni a magyar csoport előtt, segítségemre sietett. Biztatott, hogy minden este csinálunk zenés-táncos estét. Ígérete nyomatékaul az irodai szekrényből kiramolta az EMANUEL márkanévre hallgató, ütött-kopott UNITRA-gramofont és vagy száz lemezt, köztük olyanokat is, amelyek még nem estek az tönkrehallgatás és a karcolások áldozatául.

Késő este, amint a gondjainkra bízott magyar nagylányok az utazás fáradalmi után, a lengyel kisfiúk, kislányok a napi rendes hancúrozás hatására nyugovóra tértek, elnevezésében munkamegbeszélés kezdődött, a valóságban pedig kitört a hajnalig tartó ismerkedés, a vidám magyar-lengyel felnőttbuli. Itt értettem meg, miért is súgta a buszon a képzeletbeli, sejtelmes hang, hogy „stop! ne siess!” Jól tettem, hogy szót fogadtam a sors titkos üzenetének, mert a lengyel tanítónők, cserkészvezetők között ott ült egy bájos arcú, csinos leány, akinek előbb a nevére figyeltem fel a kölcsönös bemutatkozáskor: „Ilona” – mondta, s miután tisztáztuk, hogy nem a magyarok kedvéért magyarította erre az alkalomra a lengyel Helena nevet, hanem ő igazán, így, magyarosan Ilona, akkor vettem észre

a szemében azt a tüzet, amely ha nem is a fából épült julini vadászkastélyt gyújtotta fel, de az én szoknyavadász szívemben fellobbantotta a tüzet, ami a következő évtizedekre tartós (e sorok írásáig is tartó) jelet égetett be az életembe.

A romantika minden színárnyalatával lobogó tűz lángnyelvei magasra csaptak, s engem, a gyors elhatározások emberét sorsdöntő vallomásra készítettek. Válaszához a

*Ilona,
ahogy megismertem*

huszonnégy esztendő bielsko-bialai tanítónő sem kért haladékot. Mielőtt autóbuszunk elindult vissza magyar földre, a búcsúesten ennyit mondott: *„Feleségül megyek hozzád, de a vakáció végén nem hagyhatom cserben az iskolámat.”* Ilona végigtanította az 1971/72-es tanévet, és hamarosan rájöttünk, hogy szükségünk is van erre az évre. Az érzelmeket erősítő levélváltások elképesztő ütemre kapcsolak. Volt nap, hogy három boríték indult és érkezett Nyíregyháza és Czechowice-Dziedzice között. Olyan pedig, hogy egyetlen levél sem jött, aligha akadt. Az első hetekben Ilona iskolájába kellett címeznem a borítékokat, majd a fokozatos, nem könnyű szülői beavatás után már Ilona otthonába csöngetett leveleimmel a postás.

Farakáson – fekete öltönyben

A próbatétel, a leánykérés napjai Karácsonyra, Szilveszterre estek. Meghívást kaptam a lányos házhoz. Szép új fekete öltönyt vásároltam, hófehér inget és sötét nyakendőt hozzá. Úgy éreztem magam, mintha keményítővel feltöltött úszómedencébe estem volna ruhástól. Ha tudtam volna... de nem tudtam, hogy menyasszonyom korántsem merev háznépét éppúgy mosolyra készíti ez a hülye elegancia, mint ahogyan kevésen múlt, hogy tükörbe pillantva magam is fel nem nevettem. A világ minden kincséért meg nem sértettek volna, ezért csak évek múltán vallotta be lengyel anyósom, hogy jól derültek a leányuk elrablására érkező „glinán”, aki belépéskor olyan volt, mintha karót nyelt volna. A „glina” (magyarul: hekus, fakabát) mindvégig családi becenevem maradt, akkor is így szólongattak, amikor már végleg tovatűntek a hekus-évek.

Sötét öltönyömhöz méltó módon, a diplomácia nyelvén illik megemlítenem, hogy karácsonyi vizitem, a leánykérés a kölcsönös megismerés és a bizalom jegyében zajlott reménybeli lengyel családomnál. Mintha valami különleges rendező erő akarta volna így,

rá kellett ébrednem, hogy ebben a majdnem negyvenmilliós katolikus Lengyelországban olyan család leányára találtam rá, mint amilyen az én magyar családom. Baloldali érzelmű emberek, ateisták és templomkerülő, felvilágosult emberek közé sodort a sors. A családi melegséggel áthatott Karácsony estén, a vacsoránál őszinte vallomásokban derült fény minderre.

A mesterkéeltség egyetlen mutatványa részemről ez a válogatott, sötét öltözködési elegancia volt, más téren igyekeztem önmagamot adni. Óvakodtam, nehogy a valóságosnál mutatósabb képet fessek magamról, az elvált ember nyíregyházi körülményeiről. Jól is tettem, mert leendő apósom, Újév napján tudtomra adta, hogy nem venné rossz néven, ha meglátogathatna Nyíregyházán. Albérletem sanyarú állapotáról szóló hiteles elbeszéléshez kötöttem a választ: *„Szívesen látlak Ilona leendő hazájában.”*

A sziléziai bányász család (apósom bányatervező iroda mérnöke volt) Karácsony másodnapján kemény próbatétel elé állított. Mindhiába igyekezett megóvni Ilona, aki tudta rólam, hogy szerkesztőség-elhagyó fogadalmammal távol tartom magam az italozástól, s ő ezt a julini üdültetés napjaiban is tapasztalta, de most nem tehettem mást, meg kellett szegnem a magamnak tett fogadalmat. Leendő apósom és sógorom, Ilona fivére a konyhában három vizes poharat tett az alacsony hűtőszekrény tetejére. A sógor két poharat csurig töltött vodkával, ám amikor a harmadik pohárra került sor, anyósom egy hozzám intézett semmitmondó kérdéssel (*„Szereted a mákos bejglit?”*) elvonta figyelmemet a poharaktól. Koccintás következett, szláv környezetben szokatlanul tömör tószt kíséretében. *„Lássuk, hogy tud inni egy magyar!”* – hallottam az apósjelölt biztatását, s hogy nemzetem férfinépét szégyenbe ne hozzam, huszárosan derékon ragadtam a poharat, de amint annak tartalma az ajkamhoz ért, folyékony tűz áterjedt a nyelvemre, garatomra. Gyorsan lezúdítni, másként nem megy – villant fel bennem az elhatározás és még ma is elképesztő emlékként hat, két korttyal a gyomromba küldtem a vodkát. Még hogy vodkát! Poharamba az anyós mákos bejgli figyelem elterelő tudakozódása alatt 96 fokos tisztaszesz került.

És akkor kabátot vettünk. A havas, ködös decemberi estén látogatóba indultunk a legközelebbi rokonsághoz. Nagynénik, nagybácsik, unokatestvérek kíváncsiságtól fűtve vártak ránk, mindenek előtt rám, a magyar kérőre, akivel hamarosan talán bővül a sziléziai család.

A hűtőszekrényen üresen hagyott poharak és a Zawadzki utca második vagy talán még a harmadik villanyoszlopa között is jó hangulatban beszélgettünk, de a halvány fényű utcai villanykörte és a rokonság háza között már teljes sötétség volt. Megeshet, hogy nem

is volt annyira sötét az utca, de nálam a filmszakadás elsötétítette a nézőteret. Ami ezután történt velem, azt már csak a széleskörű rokonság utólagos leírásából ismertem meg. Később, s ez már az ünnep második napja volt, déltájban kellemesen puha párnák, dunyhák közé ékelten, ismeretlen pizsamában ébredtem. Koponyámban mintha megrepedt nagyharang zúgott volna, pedig csak egy idegen szoba falán egy idegen falióra ütötte a deket. Megpróbáltam erőltetett gondolkodással ellensúlyozni a harangozást, végiggondolni, mi történhetett velem, de csak a ködbe vesző villanyoszlopon halványan pislákoló égő látványa derengett fel. Szétnéztem a szobában, s a legkínosabb az volt, hogy nem tudtam, hol vagyok, kik lehetnek az ágy körül ezek a barátságosan engem bámuló emberek. Percek múlhattak el a zavaros bizonytalanságban, amikor végre felfedeztem egy emlékezet-tisztító támpontot. Seriffet vettem észre, s hirtelen leendő apósomnak még ez a családi beceneve is eszembe jutott. Halványan arra is kezdtem emlékezni, hogy este a „vodkázásnál” összetegeződünk, s ott tudtam meg, hogy a country zene kedvelőjeként kapta a Seriff nevet.

Ebben a fura macskajajos állapotban ismerkedtem meg az ágyat körülvevő rokonsággal. Egymást túllicítálva – mint vadonatúj családi anekdotát – kezdték mesélni, hogy is történt este a rokoni látogatásom belépője. Vontatottan, mégis egyre tisztuló eszméletem előbb szégyenkezésre biztatott, de a restelkedés tüstént elmúlt, ahogy felfogtam, hogy humorral és a legtökéletesebb megértéssel sorjazzák lépéseim krónikáját, sőt előrebocsátották, hogy elgyengülésem okozói ők maguk voltak. A következő tényekre voltam kénytelen ráébredni: a nyomatékkal emlegetett ködbevesző villanyoszloptól katonás díszlépést erőltettem magamra. A rokonok házáig tartó kilométeren fegyelmezetten haladtam, mereven, mintha karót nyeltem volna. Hol én karoltam az apósomba, hol a sógorom belém, s csak az utolsó száz métereken fordult a pozíció: ott ők nyúltak a hónom alá, hogy megkönnyítsék az mind puhábbra váltó menetelésemet. Beszéltek hozzám, de én állítólag nem méltattam őket válaszra. Egyetlen mondat akkor szállt fel belőlem, amikor a rokoni ház előszobájába léptünk, s ott jobbra egy ajtóra mutattam. Soha sem jártam ott, mégis valamiféle megérzés kimondatta velem, hogy „toaleta...” Utólag, ahogy rövidtávú emlékeimben a memory backupot elemeztem, derengett, hogy jobbra fordulva olthatatlan vágy fogott el a diszkrét helyiség iránt, ezért kellett betámolyognom oda.

A harsány jókedvre hangolódó nagynénik, nagybácsik és unokatestvérek az ágy körül, mely ravatal helyett már inkább kabaré-színpadnak tetszett, most egymás szavába vágva folytatták a történetemet, mert az elkövetkező eseményeknek ők is tevékeny részesei voltak. Nos amint a WC-fürdőszobán belülre kerültem, haladéktalanul kulcsra

zártam az ajtót. Bő negyedóra múltán némi aggodalmat keltett a hallgatásom a ház népében, kopogni kezdtek, egyre nyugtalanabbul zörgették az ajtót. Na ez már nem tréfa – gondolták és feszegetni kezdték a zárat. Ütöttek, csavartak mindent, de olyan vállalkozásnak bizonyult ez, mintha kőbányában gumikalapáccsal akartak volna sziklát repeszteni. A ház ura, Zbyszek, lévén kiváló műszaki ember, s még a budira is betörésbiztos zárat rakott. A belül ráfordított kulcsnak joga volt ellenállni. Feszítővas vagy jégtörő csákány bevetése következett volna, amikor valakinek eszébe jutott, hogy a legifjabb családtag, az ötéves Wojtek az egyetlen, aki az udvarra nyíló szellőzőrésen beférhet. Szegény kis srác! – a történetben neki jutott a nagyjelenet. Nem akármilyen látvány tárult elé, amint a keskeny részen átcsúszott. *„Azt hittem, hogy meghalt a magyar bácsi, mert úgy feküdt a farakáson, hogy meg se mozdult.”* A gyerkőc a rémülettől pánikszerűen az ajtóhoz ugrott és elfordította a kulcsot. A belépő három férfi, ugyancsak nem szintiszta fejjel konstataálta, hogy élek, mert ütemesen horkolok a fürdőszoba falához derékmagasságig két sorban felrakott aprófán. Nagyon helyesen úgy látták, ez a farakáson elkövetett nyugovóra térés lehetett a két deci tisztaszesz elfogyasztását követő utolsó, még tudatos cselekedetem. A folytatás talán eseménytelen lehetett, mert a három rokonjelölt ott helyben átöltöztetett a házigazda, Zbyszek pizsamájába (ahogy ideértek a sztori ismertetésében, alaposan szemügyre vettem magam, s láttam, hogy egy kimondottan elegáns selyem pizsamában vagyok).

Most történt meg, aminek tegnap este kellett volna megtörténnie: bemutatkoztam. A népes család apraja-nagyja körében azonmód pizsamásan asztalhoz ültettek, mondták, hogy a szép vizitruhámat már látták az este, tudják, hogy elegáns magyar úriember vagyok, de most már igazán lazíthatok. Az asztalnál felismertem a magyar és a lengyel néplélek közös gyökérzetének finom szálát: *„kutyaharapást szőrével”* – vallja a másnapos magyar, amit a lengyel úgy mond, hogy *„éket ékkel kell kiverni”* (klin klinem). De még mielőtt újabb folyékony éket avagy szeszbe áztatott kutyaszőrt diktálhattak volna belém, Ilona közbelépett és családja férfikarának határozottan tudtára adta, hogy a tavalyi szeszmentességi fogadalmam óta csak tegnap este léptem félre illetve még egyszer, de azt a bizonyos KGB-s esetet, az ungvári éttermi féldecit már nekem kellett élményszerűen előadnom.

A másnaposság szelídítő vodka helyett Alcaprimet, az ilyen állapotból feljavító lengyel pezsgőtablettát kaptam. Ez végre abbahagyta fejemben a harangzúgást és a sok újonnan megismert családtagról kezdtem elhinni, hogy velem együtt nem körhintán ülnek. De a közérzetem hullámain még ennél is hatékonyabban csillapította az újházinak

épp nem nevezhető, mégis üdítően illatozó sziléziai tyúkhúsleves. Késődélután már úgy erőre kaptam, hogy a vacsorához újólág a fekete öltönyömben ültem le a felszínén aranyló gyűrűkkel csillámló bordó céklaleveshez, a barszcz czerwonyhoz, amit – jól emlékszem – itt szerettem meg életfogytiglan.

Dacára annak, hogy a bemutatkozás helyett a fakakáson tértem nyugovóra, nem történt malőr. Fény derült a megnyugtató tényre, hogy Ilonát férjhez adják, mégpedig hozzám, bár még egy próbát, tesztelést, leendő apósom nyíregyházi látogatását ki kellett állnom. Bő hónappal később, a lengyel januárnál nálunk barátságosabb február elején Seriffel meg is érkezett a vonat Nyíregyházára. Bevezettem őt az elvált ember albérleti cífranyomorába. A vállalt és nem szépített állapotba, ami majd a leányukra is vár ebben lengyelek által nagyra becsült magyar világban. Egy sóstóhegyi borospincében történt meg a czechowice-dziedzicei tisztaszeszes rangadó visszavágója. A szegény bornem-issza bánya mérnököt a pince mélyén kortyolgatott nedű kevés különbséggel az én fürdőszobai kiterülésemhez hasonló állapotba penderítette. Mondom, kevés különbséggel, s ennek az volt az oka, hogy a pince mélyéről a felszínre enyhe februári fagyban jöttünk, és nem kánikula napsütés terítette le a borozáshoz nem szokott ártatlan lengyelt. Az apóskontrollnak nevezhető helyszíni szemle mindvégig jó hangulatban telt el, úgy tetszett, már semmi sem akadályozza meg házasságunkat Ilonával. Lelkesedésünket mégis lelohasztotta a lengyelországi bürokrácia kisördöge. Ilona kivándorlási kérelmének hatósági teljesítéséhez olyasféle prognózis társult, hogy hiú remény lenne a tanévzárás utánra tervezni az esküvőnket, nem is szólva a lengyel feleség nyíregyházi letelepüléséről. Pedig mi úgy gondoltuk, hogy még ebben az évben, egy szép tavaszi napon megtartjuk az esküvőt...

Fiatalságunk éveiben, a szocialista világ kellős közepén a korrupció, pontosabban ez a kifejezés ismeretlen volt. A káromkodásnak is beillő „protekciózás” szó rejtette a nehéz ügyek intézésének azt a rendszerét, amit összekacsintásos megbocsátással szocialista összeköttetésnek hívtunk. Mi tagadás, 1965 körül így jutottam hozzá életem első postai telefonjához, amit akkoriban az álmok és a kivételes szerencse kategóriájában tartottunk számon. Sci-fi regénybe illett volna a jövendölés, hogy eljön az idő, amikor a posta és nem csak a posta verseng majd a kegyeinkért, hogy fogadjuk el a telefont. Persze, ha valaki térdrogyasztó nyomatékkal szólt és pedig megfelelő helyen szólt az ember érdekében, akkor semmi sem volt lehetetlen. Burget Lajos kollégám, barátom, akinek – ha emlékszik a kedves Olvasó – esküvői tanúja, lakodalmas vőfélye voltam, akkoriban épp a megyei tanács sajtószóvivője volt. Nála vettem igénybe a szocialista

összeköttetés láncolatát. Lajos ebben a rangjában felhívhatta a debreceni posta-igazgatóság főnökét és engem egyetlen mondattal fontos személyiséggé léptetett elő, s telefon ügyemet „a megye rendkívül fontos érdeke” minősítéssel adta elő. Fontosságomon kellemesen eltréfálkoztunk, egyetértésben megállapítottuk, hogy a kiváló összeköttetés és az ötletes blöff együttes ereje sárkányt győz. Még ki se hörpintettük Lajos irodájában a kávé, amikor Debrecenből megjött a válasz: *„Holnap reggel 8.30-kor Szilágyi elvtárs lakásán lesznek a szerelők, csak azt kellene megmondani, hogy fehér, piros, zöld vagy vajsínű legyen a készülék.”* Másnap már 8-kor jöttek és zöld lett!

De most nem telefonért kellett protekcióznom, az albérletbe úgysem kérhettem vonalat, ezúttal a menyasszonyom „konzuli útlevél” nevezetű kivándorló lengyel okmányának sürgetéséhez kellett a kapcsolat. Lássunk csodát, a szocialista összeköttetés rendszere Moszkvától Havannáig, Berlintől Szófiáig az egész béketáborban hibátlanul és egy kaptafára működött. Miért ne működött volna magyar-lengyel vonalon is? Működött is, mi több, ebben a relációban erőteljes jószándék többlettel az ezer éves magyar-lengyel barátság is rárakódott, sőt ez a többlet még a „megbonthatatlan” együttműködést, a Varsói Szerződés és a KGST szövetségi rendszerét is felülmúlta. Levelet írtam Julian Woźniaknak, annak a rzeszowi rádiós kollégának, akivel néhány esztendeje tető alá hoztunk Nyíregyháza és Rzeszów testvérvárosi kapcsolatát. Barátomat emlékeztettem, hogy a városkapcsolati okmány aláírásánál két pohárköszönő között a lengyel vajdaság (megye) tanácsának első embere, Mieczysław Marszałek rokonszenv nyilatkozatot tett nekem a bankett asztal mellett: *„Szólj, ha bármiben segítségre lehetek itt nálunk.”* Nos szóltam, pontosabban szólva barátomat kértem, járjon közben az ottani főhivatalnoknál. A varázslat megtörtént, Marszałek – ellentétben több korabeli ígéretővel – szavait nem csak a pohárköszöntők közti pauza kitöltésének szánta. Ilona február végén értesítést kapott a katowicei útlevél osztálytól, hogy átveheti a kivándorló passzust. Lám a határokat is üdvösen átívelte az összeköttetéseknek az a rendszere, ami egyszer majd mosolyra fakasztja unokámat, ha történetesen az Európai Unió más országának polgárához óhajtja kötni a sorsát.

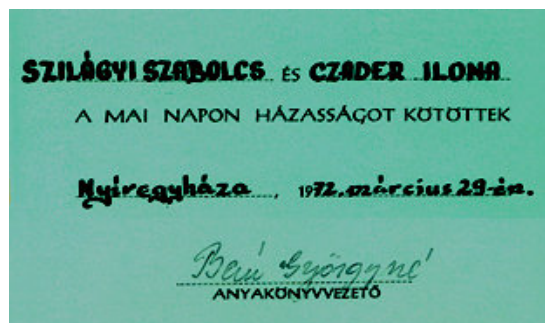

**Mieczysław Marszałeknek
tolmácsolok Rzeszówban.
A kivándorlást ő intézte.**

Magyar-lengyel hűségeskü orosz tolmáccsal

Nekünk még ezeken, a korunkra jellemző tekervényeken kellett átjutnunk ahhoz, hogy 1972 március 29-én hétfőn a nyíregyházi anyakönyv vezető színe elé járulhassunk. Kezdem megszokni, hogy ötletes rögtönzések nélkül bizonyos élethelyzeteken nem lehet úrrá az ember. És a váratlan élethelyzetek egymást követték, leginkább logikai fűzért képezve egymásból fakadtak. Itt álltunk most is mindenféle érvényes pecsétetes papírokkal a várva várt nap előtt.

Ilona az édesanyjával pénteken érkezett Nyíregyházára, ők voltak a mi lengyel násznépünk. A hétfőre bejegyzett esketési időpont előtt, szombat reggel már csak az okmányaink bemutatására várt az anyakönyvvezető, Bán Györgyné. Ilonával együtt kopogtattunk be irodájába, s mindjárt az első szóváltásnál megnyílt a hivatali akadálypálya kapuja. Hiába volt bensőséges jó ismeretségem az anyakönyvvezető asszonnyal, évekig nap mint nap hiába korábban jártam hozzá lapunk számára anyakönyvi hírekért (Születtek – Házasságot kötöttek – Meghaltak), Bánné hivatali kötelessége volt a magyarul nem tudó menyasszony mellé tolmácsot kérni. Hűha, ezt hogy oldjuk meg? Ilona akkor még valóban egyetlen szót sem tudott magyarul, márpedig Nyíregyházán és széles határában rajtam kívül magyar-lengyel tolmács akkor épp nem akadt. Kiderült, hogy saját esküvőmön nem lehetek tolmács. Átszaladtunk az IBUSZ-irodába. Dolgozott ott egy háborús lengyel menekült hölgy, Bakosné, Irénke, de a mi esküvőnk idején épp lengyelországi rokonságát látogatta. Csüggedten, elsápadva kísértáltunk a Kossuth térre, s ahogy Ilona esernyőjébe belekapott a huzatos téren átsüvöltő böjti szél, egyszerre, mintha csak az orosz sztyeppék felől hozta volna a légáramlat, beugrott a megoldás. Ilonát fellelkesülten visszavittem a hivatalba, s ott előadtam az ötletet: *„Ha az orosz lehet közvetítő nyelv, akkor lesz tolmács”*. Bánné ezt elfogadható megoldásnak látta, így most már csak az volt a kérdés, jól emlékszem-e, hogy munkahelyemen, a főkapitányság útlevel osztályán dolgozik az a Halász főhadnagy, aki jól, rosszul, bízvást beszéli az orosz. A hidegleléshez hasonló érzéssel nyugtáztam, ahogy Halász Gézától, akit percekben belül felkerestünk, megtudtam, hogy a gimnáziumi orosz órákról csak egy Lermontov vers, a Párusz maradt meg emlékszik vissza, mert kívülről kellett megtanulnia. *„Nagyszerű, Géza! Te leszel a tolmácsunk...”*

Ide vezetett a julini románc

Hétfőn az esküvő annak rendje-módja szerint lezajlott. Bánné Ilonához intézett kérdőmondatát, hogy tudniillik „Akar-e ön...” Géza szépséges iskolás akcentussal a Puskin-vers első sorának deklamálásával „tolmácsolta” (*„Bilejet párusz agyinókij v tumánye mórja gálubom”*), mire a csínybe beavatott menyasszony lengyel leányhoz illő határozott orosz-sággal felelte: „Da!” Hogy a házasságkötő terem ünnepélyes csendjében nem robbant ki harsány nevetés, az csak annak volt köszönhető, hogy előre senkit se avattunk be a tolmács-trükkbe, oroszul pedig még a klasszikus puskini nyelv elenyésző létszámban jelen lévő ismerői, egykori diákok sem kaptak észbe, vagy mire észbe kaptak, már ott ültünk a nyíregyházi fegyveres erők klubjának éttermében szüleim, Ilona édesanyja, az én kémelhárító munkatársaim és természetesen tolmácsunk társaságában.

Nászutunk hétvégi miskolci kirándulás volt, ennyire futotta az esküvő utáni szabad napokból. Ilona visszautazott a hazájába, s ahogy vállalta, bielsko-białai iskolájában végigtanította a tanévet. Az én hétköznapijaim is visszazökkentek a rendőrségi munka körforgásába. Havonta, kéthavonta jártam az ungvári futárutat, ahogy épp küldemény adódott a határ menti állambiztonsági együttműködésben. Nem volt semmiféle szabályos menetrend. Egy idő múltán arra a következtetésre jutottam, pontosabban megerősödött a korábbi gyanúm, hogy ezeket a „hozom-viszem” borítékokat korántsem a két belügy-miniszter közötti levelezés anyaga duzzasztja, hanem a határ két oldalán párhuzamosan végzett operatív elhárítási tapasztalatok, helyzetelemzések, jelzések kicserélése volt. Feltételezésemet az is megerősítette, hogy a ritkaságszámba menő futárutak között végre(!) valódi fordítói munkával bíztak meg a parancsnokaim. Már-már hihettem, hogy itt a katonai tolmács pálya iránti vágyam teljesül, bár ekkor már alaposan túltettem magam az illúziókon. Nyilvánvalóvá lett, hogy ezeket a fordításra váró anyagokat magam hozom Ungvárról. Laza beszélgetésben, nem szigorúan szolgálati kapcsolat során főnököm, Serfőző alezredes végül nem is titkolta, hogy a viaszpecsétekkel lezárt, titkosított borítékok a kishatármenti kémelhárító szervek kölcsönös tájékoztatását tartalmazzák. Különösen akkor léphettem elő a III/II hasznos emberévé, amikor a szovjet térfélről jött KGB-s elemzésekben kezdtek túltengeni az ukrán nyelvű szövegek. Végre hasznát láttam a kétkötetes sötétkék magyar-ukrán-magyar szótárnak, amit évekkel előtte szenvedélyes szótárgyűjtőgetőként egy pesti könyvesboltban vettem. Az orosz és a lengyel nyelvismeretem és a szótáram révén nélkülözhetetlen lettem.

Kisstílű kacsingatós pénztárca csempészek és nagystílű valutaüzérek, záhonyi és csapi vasutasok, a határ menti magyar falvak lakói és a vonatok utazó személyzete vagyis a célszemélyek, a gyanús és gyanúsítható elemek széles panorámáját pásztázták emitt a mi ügynökeink, amott a KGB operatív hálózata. Az elem kerülő szövegekből persze csak az úgynevezett operatív helyzet megállapításait, ilyen-olyan tendenciákat, az „ellenség érdeklődési irányát” ismerhettem meg. Ha az elemzések lapjairól hébe-hóba felcsillant egy-egy sztori, a semmitmondó fedőnevek úgy lefedték a természetével, jellemével, küllemével engem érdeklő embert, hogy hamarosan bele kellett törődnöm: mélységében, soha sem ismerhettem meg ezt a világot. A sokdimenziójú tapasztalatok gyűjtögetésének vágya itt aligha elégülhet ki. Meg kellett elégednem a ténnyel, s én nem csak megelégedtem, hanem csendes belső büszkeség töltött el, hogy Közép-Európa legnagyobb szárazföldi, nemzetközi kikötőjét, a záhonyi vasúti átrakót és körzetét védjük a kémelhárítás eszközeivel, módszereivel, a határ menti együttműködéssel. Mindazonáltal rá kellett jönnöm, hogy nem csak előttem zárulnak a titkok részletei, hanem tetszik, nem tetszik, ilyen a titkosszolgálatok természetrajza, mindenkinek annyit kötnek az orrára, amennyit feltétlenül rá kell kötni. Ma már tudom – s ez nem a nagy felfedezéseim egyike –, hogy a szorosan záró titkyszűrőket csupán a biztonsági szolgálatok legalsó rétegeiben alkalmazzák. Minél magasabbra kúszik az ember a ranglétrán, annál kevésbé dugdossák előle a bizalmas információk rejtekhelyének kulcsát. Ha jól meggondolom, ezekkel az én ukrán helyzet-elemzéseimmel, fordítói munkámmal a többi nyíregyházi kémelhárító tiszttel szemben magam is kivételezett titokbirtokos helyzetébe kerültem. Érvényes volt a szabály, miszerint egymást sem tájékoztathatjuk a szűk munkaterület titkairól. Az pedig egyenesen főbenjáró bűnnek számított, ha a III/III-as belső elhárítási osztály tisztjei és a III/II-es kémelhárítók tegyük fel borozgatás mellett anekdotáztak az ügynöki hálózattól érkezett megfigyelésekről. Elképzelhetetlen volt, hogy egy-egy fedőnév mögül kikandikálhat az ügynök valódi kiléte. Nem nekem való magatartási kényszer ez – gondoltam nem is egyszer, ha az elmúlt nyolc évemben kimunkált újságírói természetem és extrovertált jellemem maga alá akarta gyúrni az újdonsült hekust. Ott pontosan azért gyűjtöttem az információt, hogy mielőbb közhíré tegyem, itt meg egyetlen „közönségem” a közvetlen felettesem lehetett.

A későbbi futár küldetések már nem jártak együtt az éttermi vodkázás veszélyével. Nem mindig a kosaras termetű, csapzott hajú szovjet őrnagy vette át a borítékot. Idővel nála fiatalabb, alacsonyabb rangú elhárítókat is megismertem, csak a csinos, sötétszőke titkárnök, a „komszomolista partizánleány” és az ő feloldhatatlan, szigorú zárkózottsága volt az ungvári KGB-iroda konstans eleme. Igazi, jól képzett, sokszorosan próbára tett elhárító

irodista lehetett, akinek talán már a dédanyja is Dzerzsinszkij mellett szolgált. Ritkán, de az is megtörtént, hogy ő vette át a küldeményt és a „visszárut”, egy másik, viaszpecsétekkel lezárt borítékot is tőle kaptam. Ilyenkor egy hosszú lére főzött zaccos kávéval kellett megelégednem. Ha történetesen a feketére festett jávorpálbajuszos, rőthajú „sztársij lityinánt” (főhadnagy) találkozott velem, akkor íróasztalán zsírpapírból kigöngyölt jóféle galíciai házikolbász, fekete kenyér és kovászos uborka, hozzá grúz tea volt a vendégkínáló menü.

Közeledett az idő, hogy albérletemet új feleségemmel, Ilonával osztom meg, gondoltam, hogy szobánk szegényes berendezését egy pici tévé-készülékkel gazdagítom. Abban az időben az ilyen szupertechnikát, aki csak tehette, a Szovjetunióban szerezte be. Na most én aztán tehetem, gondoltam, de a tévés, a kis tévé vásárlása nem is volt olyan egyszerű, sőt kimondottan kockázatosnak látszott. Ahogy elhagytam a KGB-irodát, nem csak a józan ész, hanem a nyíregyházi főkapitánysági eligazításom is kötelezett, hogy a legrövidebb úton térjek vissza a határátkelőhöz. Útlevelem nélküli átlépéseimet – mint írtam – feltehetően diszkréten figyelemmel kísérte a Nagy Testvér valamelyik kisöccse. Hiába lapult a zsebemben százötven rubel az utolsó szerkesztőségi határtalálkozó óta, mégsem tehettem, hogy ha már itt vagyok, beugrok egy kis bevásárlásra az ungvári belvárosba. Egy alkalommal, ahogy egy alacsony beosztású tiszthez vitt a szolgálati út, megkértem, ugyan jöjjön már el velem egy áruházba. Nem tehette, mert ügyeletes volt, de

**„Elektronika” TV
az ungvári pult alól**

biztatott, hogy menjek nyugodtan vásárolgatni és hevenyészett térképvázlatot rajzolt. Az áruházban azután lefagyasztották a reményemet, egyetlen példányuk sem volt a fekete-fehér Elektronika VL100-asból, a drágább, nagyobb Junosztyra pedig nem futotta. Hónapok múltán, egy későbbi futárúton megkaptam a felvilágosítást: semmi értelme sem volt, hogy egyedül, idegenként óhajtottam beszerezni ezt a divatos kutyut. Ha akkor velem jön a KGB-s tiszt, ő tudta volna, hogyan

kell a raktár mélyéről elővarázsoltatni a készüléket. Üsse kő, ezzel a tapasztalattal is tehetősebb lettem, de mire így felvilágosultam, le is lohadt lelkes vágyam a szovjet ipar ezen terméke iránt.

Az ismétlődő futárutakon rutinná vált sofőrködésem már megengedte, hogy a megszokottá vált Nyíregyháza-Ungvár útvonalon legalább fantáziámban visszadöccenjek a riporter szerepébe és eljátszadozzam a gondolattal: hazafelé menet ha betérnék egy út

menti presszóba, feltéphetném a viaszpecséteket és mivel a KGB-s titkárnő másfeles sorközzel gépelte az ukrán szövegeket, a sorok közé könnyedén beírhatnám a fordítást. Két kávé mellett el is készülnék azzal a munkával, ami úgy is rám vár. A főkapitányságon a mi leányaink legépelnék a soraimat és holnap délre az egész paksaméta a főnökök előtt lehetne... Lefékeztem a szürke Zsigulit és vele együtt a száguldó riporter irreálisan színes ötletét. A presszóban a fordítói sietségről lemondva ittam meg a kávémat.

Így jött el a várva várt '72-es nyári vakáció, Ilona kivándorlása, nyíregyházi letelepülése. Legénylakásnak, válási búfelejtő menedékhelynek még csak-csak alkalmas albérletem helyett újat kerestem és találtam is egy elkülönülő kis udvari vályogházat a Honvéd utca 67 alatt. Lengyel feleségem érkezése előtt mindent elkövettem, hogy komfortossá varázsoljam a rozoga szoba-konyha-kamra együttest. Viaszosvászon terítőkkel takartam az asztalok karcolatait, enyvvel ragasztgattam meg az ingadozó széklábakat, vadonatúj lavórokkal, vödörökkel és vizes kupával szereltem fel a fürdőszobává előléptetett kamrát, és vastag olajfesték rétegeket hordtam fel a salétromtól virágzó konyhafalra. A lakásberendezés legkeservesebb próbatételének a két égőfejes, propán-bután palackos gáztűzhely tisztogatása, felújítása bizonyult. Hol voltak abban az időben a mindent újjávarázsló tisztítószeresek?! Ultra, VIM és Sidel és az új asszonyra várás lelkesítő lendülete állt rendelkezésre.

Beköltöztünk, s a házasság mézeshetei, az első kettesben telt hetek minden kellemetlenséget feledtettek. Az utcai artézi kútról kannában hurcolt ivóvizet, az udvari kerekeskútból feltekert ihatatlan mosdóvizet én már megszoktam, mert akkor már kélt éve otthagytam az összkomfortos lakást. Most Ilona várható aggodalma nyugtalanított, mert ő a lengyel bányászváros igencsak korszerű körülményeit hagyta ott miattam, értem, a házasságunkért. Gyorsan teljesülő jó kilátással sem biztattam, mert a főkapitányság vezetői – noha biztatásban nem volt hiba – nem iparkodtak, hogy teljesítsék a lakás-kulccsal kecsegtető ígéretet. Ilona októberben munkát kapott, s attól kezdve tizenhét évig laboráns volt a ZÖLDÉRT Almatároló nevű üzemében. Három magyar asszony és leány társaságában az almasűrítmény és az almavodka minőségét vizsgálta. A lányok barátsága és a napi munkaidő végén a vodka „íz- és zamat vizsgálata” a magyar nyelv egyre jobb ismeretéhez segítette a feleségemet. A jó hangulat is átsegített bennünket a kietlen, rideg albérleti hónapokon.

Téli hangulat a repedt falon át

Az 1972-es tél első hózáporos éjszakája életre szóló emlékekkel, mit emlékekkel... igazi természeti élménnyel lepett meg bennünket. Vaskályhánk lassacskán kihunyt, a füstszag kiszellőztetésével a szoba fagyosra hűlt. A menekülés egyetlen útvonala a kétszeresen felrétegzett dunyhák alá vezetett, s az újházásoknál kellemesnek is mondható összebújás ígérte, hogy átalusszuk az éjszakát. Zavaró körülmény, az ágyunkba befutott egér képében mindössze egyszer, az első hidegre fordult őszi éjszakán fordult elő. Most, decemberben új meglepetés várt ránk. Leoltottam a lámpát, s ahogy így a vaksötét szobában az ágyunkba rakott, előzetesen jól felforrósított téglán melengettük zokniba bújta talpunkat, Ilona felnevetett. Kérte, nézzek az ágy melletti falon balra. Odanéztem és a látványon most már együtt neveltünk. A mennyezettől indult és majdnem a fal harmadáig futó hosszú, keskeny nyílást láttunk. A centi széles résen át hangulatos kép tárult elénk: a Honvéd utcai lámpa fénysugarában jókedvűen táncoltak, csillogtak a hópelyhek. Szobánk falán át éjnek idején meteorológiai helyzetjelentést kaptunk. Hangulata volt a nyomorgásnak, s az egész már nem is volt annyira zavaró.

Másnap, két ukrán fordítás között az éjszakai élményt jókedvvel osztottam meg az irodában velem együtt dolgozó két elhárító tiszttel, s mintha csak a sors rendezte volna így, történetem kellős közepébe nyitott bele osztályvezetőnk, Serfőző alezredes. „*Folytassa elvtárs...*” – szólt a főnök, aki arcunkról leolvasta, hogy vidám történettel traktálom a többieket, márpedig ő maga is kedvelte a humort. „*Engedelmetekkel, előlről mesélem...*” – mondtam erre, mert értelmetlen lett volna az alezredest kihagyni az egeres és a forró téglás előtörténetből. Az ágyból látható hópelyhecskékkal harsány nevetésre készítettem a főnököt, de aztán elkomorult és szó nélkül sarkon fordult.

Karácsony éjszaka már nem láttuk a Honvéd utcai lámpafényben röpködő pelyheket. December huszadikán beköltöztünk a Vécsey közbe, a rendőrség két szobakonyhás-fürdőszobás szolgálati lakásába. Elképesztő boldogság tört ránk: paradicsomi állapotokra váltottuk át az ezüstös-salétromos, repedt falú albérletet. Volt itt meleg víz és a konyhában vezetékes gáztűzhely, részletre vásárolt első komolyabb, fekete-fehér tévénken a gázkonvektorral fűtött lakásban néztük a szilveszteri műsort és köszöntöttük az 1973-as Újesztendőt. Ilona akkor hallotta először a magyar himnusz. Ám hogy ne csak dunyhák védelmében élvezzük a nyíregyházi hóesést, az úttest és a járdák fényesre csiszolt széles, jeges csíkjain csusszanva kimentünk a Kossuth térre, ahol akkoriban még szép nyíregyházi szokás volt, hogy Kossuth Lajos szobra körül sok ember gyűlt össze,

papírtrombitákkal túlkölve, szerpentinnel dobálózva táncolták körül a szobrot. A színes konfettik versenyt villogtak a Kossuth téri – akkoriban még halvány – lámpafényben táncoló hópelyhekkal. Mi is jókívánságokkal köszöntgettünk mindenkit, sok ismeretlent és ismerőst, aki arra járt. Ilonának tetszett ez a szilveszteri élőkép. Itt vettem észre először, hogy az ő szívét-lelkét is rabul ejtették a jóra való tírások.

Fiatalkori illúzióival az Újév küszöbén még hiszi az ember, hogy vadonatúj év kezdődik, sok izgalmas meglepetéssel, élménnyel, sikerrel, örömmel, boldogsággal, mert ilyen kívánságok özöne árasztott el bennünket a decemberi ünnepkör heteiben. Ahogy haladtunk befelé a januári napokba, új hitvesemmel abban maradtunk, hogy a múlt év örömei, házasságunk és első önálló lakásunk kulcsának átvétele után 365 eseménytelen nappal is megelégszünk. Ilona élvezettel járt munkába, kolléganőivel megkedvelték egymást, egyre jobban értett magyarul, ha olykor meg is cifrázta a szavainkat. Az üzemben megkedvelték a lengyel asszonykát, tréfás-kedves nyelvújítása új zsargont teremtett az Almatárolóban. A fizetésemelést „emeletes fizetésre” alakította, fizetésnapon pedig ő nem a pénztárba, hanem a „pénztárcába” ment. Ha ebédjegyét véletlenül a laborban hagyta és az ebédlőben magyarázkodnia kellett, az elfelejtettem helyett azt mondta, hogy „tejfelt ettem”. Ilyen és hasonló szóalkotások emléke annyira életképesnek bizonyult, hogy munkatársai az ott töltött 17 év múltán is „Iluska magyarázásait” emlegették.

Munkám a III/II-nél egyetlen új szint hozott mindjárt az év első hetében. Hogy kapacitásomat a Cég jobban kihasználja, rámentáltak egy úgynevezett T-lakást, vagyis találkozási lakást, ahol néhány operatív tiszt találkozott a titkos kapcsolataival. A T-lakás valahol a Kossuth utca vége felé, egy nyolcvanhét éves magányos asszony aprócska házának utcai szobája volt. Egy nyugdíjba készülő elhárítótól kellett átvennem a kapcsolattartást a lakás tulajdonosával, havonta kifizetni a háromszáz forintot, ami a néni öregségi nyugdíját szépen feljavította. Nekem kellett gondoskodnom arról is, hogy a T-lakás bárszekrényében mindig legyen sós és édes apró sütemény, egy-egy üveg kínálni való konyak és barack pálinka, sőt egy kis üveg bon-bonmeggy likőrt is oda kellett tennem. Ez utóbbi italból arra következtettem, hogy női ügynök is járhatott oda, de az is lehet, hogy ilyen ízlésű férfit fogadtak a lakásban. A válasszal erre és sajnos sok másra is, adósom maradt a Szerv.

Kémelhárító a leánykoliban

Keddi nap volt, január 9. Munkába menet azzal búcsúztunk, hogy Ilona az anyósom-féle sziléziai žureket ígérte vacsorára, a világ legízletesebb savanykás levesét, amely a tányérban kis tóként veszi körül az apró sültszalonna darabkákkal tarkított krumplipüré szigetét. Dél tájban, ahogy épp egy a szokottnál is unalmasabb, bő tíz oldalas ukrán szöveggel birkóztam, a vacsorára gondolva elhatároztam, hogy ma nem megyek le a rendőrségi ebédlőbe, ezt az ebédet kihagyom...

Meg-megkordult a gyomrom, amikor szobába belépett Fitos őrnagy, a főkapitányi titkárság vezetője. Egyenesen hozzám tartott, halkan és titokzatos izgatottsággal felszólított, hogy menjek vele a titkárságra. A hosszú folyosón útban a nagyfőnöki irodák felé próbáltam faggatni az őrnagyot: *„Sanyikám, mi történt?”* Fitos válasza hihetően hangzott: *„Fogalmam sincs róla. Antal ezredes csak annyit mondott, hogy azonnal állítsalak elő nála.”* Majd hozzátette: *„Fontos dologról lehet szó.”* Bármilyen jó viszonyban is voltunk, a titkárságvezető abba mégsem avathatott be, hogy a főnöke az imént a belügyminiszterrel, Benkei Andrással beszélt, s még tartott a telefonbeszélgetés, amikor őt értem küldte.

A hatalmas, jóláplált medvéhez hasonlatos Antal Pál ezredes inkább egy jó öreg erdei mesefigurát idézett, semmint a szigorú főrendőrt láttatta, most mégis feszült és kimondottan „parancsnokias” volt: *„Szilágyi elvtárs, kérem vegyen magához fegyvert, löszert, öltözzön fel, mert tíz percen belül el kell indulniuk. Jöjjön vissza útra készen, addigra itt lesz a gépkocsivezetőm és megkapják az eligazítást.”* A tőlem telhető legkatonásabban „értettem”-mel feleltem, sarkon fordultam, s a titkársági előszobában még egyszer Fitosnak szegeztem a kérdést: *„Mi a jó ég történik, Sanyi?”* A válasz most sem volt több a széttárt titkári karoknál. Siettem vissza az irodámba, két teli tárral magamhoz vettem a pisztolyt, papírjaimat illendően a páncélszekrénybe zártam, és gyurmás pecsét-nyomóval nyomatékosítottam az egészret. Arra gondoltam, nem kellene-e telefonálnom Ilonának, de mit mondanék, hová megyek, mikor jövök vissza, hazaérek-e az anyósom-féle levesre... Letelt a tíz perc, sietnem kellett vissza az ezredeshez, de mielőtt újra beléptem volna, Fitos őrnagy – mintha gondolatolvasó lenne – megnyugtatóan: *„Feleségednek szólunk.”* Lediktáltam Ilona munkahelyi számát és kissé könnyebb szívvel jelentkeztem a nagyfőnöknél, ahol már ott várakozott Dengi István, a főkapitány idős gépkocsivezetője, aki a megye legkiválóbb rendőrségi sofőrjének nemhivatalos címét birtokolta. Az eligazítás, civileken szólva a feladat meghatározás tömör és legalább olyan sejtelmes volt, mint az összes eddigi körülmény.

„Szilágyi elvtárs, maguk Dengi elvtárssal elindulnak Záhonyba. Maga ismeri az utat, de most nem kell bemenni Ungvárra. A hídon, a csíknál ott lesz egy szovjet tiszt, átvesznek tőle egy kis csomagot, utána rögtön megfordulnak és az élet- és vagyonbiztonság megőrzésével a leggyorsabban Balassagyarmatra hajtanak. Ott minden továbbit megtudnak.” Enyhén civilesre faragott, röpke kérdéssel megpróbáltam valamivel többet megtudni, de Antal ezredes – vagy mert ő sem tudta vagy mert így kívánta a szolgálati titoktartás – megismételte: *„Balassagyarmaton mindent megtudnak.”* Most eszméltem rá, hogy súlyos mulasztás volt az ebéd kihagyása, mert a kedvenc vacsorámból ma már semmi sem lesz.

A főkapitányság udvarán beugrottunk a nagy fekete főnöki Volgába, Dengi a derékszíjára fűzte a pisztolytáskáját, benne az enyémhez hasonló fegyverrel, majd a hátsó ülésre fektetett egy ívtáras Kalasnyikovot, hozzá egy tölténnyel teli póttárat. Ez utóbbit – az ördög se tudja, miért – katonásan „egy javadalmazás lőszernek” mondják. Elindultunk. Az erőszakosan megperdített kerekek, mintha lovak patája alatt szikrázott volna a kő, szerteszét szórták az udvar salakját. Tudnivaló, hogy az öreg Dengit valamely háborús partizán csapattól örökölte a belügy. Nem ilyen aszfaltutakon csiszolódott rutinja tette őt a volán virtuózává. Záhonyig, a futárútjaimról unalomig ismert szakaszon hallgatagon ültünk egymás mellett. Most még nem volt min töprengeni, tanakodni, mert az első cél világos volt: a hídon, a két országot elválasztó vörös csíkra odajön valaki a túloldalról. Az öreg hajtott, ahogyan a parancs szólt, „az élet- és vagyonbiztonság megőrzésével a leggyorsabban”. Könnyűnek, biztonságosnak nem mondhattuk az utat, a januári kemény fagy még a frontutakon próbált, kiváló sofőrt is megleckéztette. Nem voltak az utak havasak, de hol itt, hol ott jégrétegen futottak át a kerekek. Egy óra sem telt bele, sötétedni kezdett, fél négy sem lehetett, amikor a magyar határátkelőnél álltunk.

A magyar határőr tiszt elénk sietett, jelentette, hogy a szovjet oldalon már várják az érkezésünket, átszól telefonon, hogy itt vagyunk. Kértük, hogy mint a szeme fényére, vigyázzon a fegyverraktárnak is beillő Volgánkra, mi pedig sálba, kesztyűbe bugyolálva odasétáltunk piroscsíkos felezővonalhoz. A szovjet oldalról sietősen közeledő egyenruhással egyidejűleg értünk oda. Ismeretlen őrnagy volt, határőrtiszti kimenőruhát viselt, ezúttal nem KGB-s volt a partner. Bemutatkozás helyett kérdőmonddal köszönt: *„Táváris lityinánt Szilágyi?”* Miután rábólintottam, a híd betonja fölé guggolt, újságpapírba göngyölt valamit tett le maga elé. Határozott mozdulatokkal bontogatta a göngyöleget, láttam, hogy a Komszomolszkaja Pravda újság első számát teríti ki. Engem, akiből még nem kopott ki a hírlapíró, érdekelt, mi van a lapban, de észbe kaptam: nem szerkesztőségi határtalálkozón vagyunk, s az újságpapírból ezúttal nem ruszli és uborka került elő. Jobb is, mert a feladat sejthető izgalma már-már feledtette a gyomrom tájékán elhatalmasodó hiányérzetet.

Kibomlott a hevenyészett csomag tartalma, s az előkerült tárgyakat az őrnagy nagyságrendbe rakta. Az egész kollekcióban a rakétapisztoly volt a legnagyobb darab. Akadt ott két kisebb gránát formájú tárgy és egy töltőtollnak vagy töltőceruzának tetsző valami. Vegyvédelmi határőrtiltást lehetett ez a ceremóniamentes, rideg ember; orosz szókinccsemből hiányzó szakkifejezésekkel ecsetelte valamiféle idegbénító gáz kiváló hatékonyságát. Noha nem sejtettem, miért tart ebben a fagyos időben szabadtéri kiképzést, mert bármire is kell majd használni – elég annyit tudnom, hogy a szerkezetekkel ilyen vagy olyan módon bedobott vagy belőtt gázok úgyszólván azonnal megbénítják, cselekvésképtelenné teszik a zárt helyiségben tartózkodókat. Hála a jó égnek, feletteseitől a vegyészkatona is sietésre biztató eligazítást kaphatott, így nem is mondatta fel velem, mit jegyeztem meg háromperces kémiai előadásából. A gyakorlati oktatásra és a kétszer ismételt kikérdezésre mégsem sajnálta a tíz percet. Dégi Pista bátyámnak partizán múltjával könnyebb dolga volt, de az én seregbéli tudásom is hozott egyet s mást a konyhára, mindenesetre a gyorstalpaló tanfolyamon akcióképes antiterroristává fejlődtünk. Ezzel együtt sem tudtuk még, mire jó a tudásunk, mire kell majd használnunk ezeket a gázos szerkentyűket. A szovjet határőrt hiába is kérdeztük, ő is csak annyit mondott, hogy minél előbb egy magyar városba kell érnünk... Jólnevelt fiatalemberhez illően udvariasan köszöngettem volna a ránk szánt percekért, nem lehetett ez tíz percnél több, csak hogy a parancs késlekedést nem tűrő teljesítéséhez szokott öreg partizán a magyarosan elhadart „*doszvidánya*” után hátraarcot csinált, karon ragadott és már trappoltunk is a Volgához.

A kiképzés friss élménye és a híd közepén elszenvedett dermesztő fagy után a jól fűtött főkapitányi kocsi duruzsolása még elnyomta a farkaséhséget, de néhány szabolcsi falut elhagyva kezdett kitörni a nyavalya. Reggel ettem utoljára. Az elvált ember albréti spórolása közepette hozzászoktam, hogy 20 deka keksz és egy bögre tea után kiválóan lehet aludni, most sem a keksz nem volt nálam, sem közelgő alvás kilátása nem biztatott. Valahol, talán Berkesznél járhattunk, amikor lázadozó étvágyamról és az elbliccelt ebédre kezdtem mesélni, az öregúr erre fogásonként részletezte a rendőrségi étkezde mai menüjét. Ahogy hallgattam csirkepörköltre szóló étvágygerjesztő beszámolót, az orosz satíráíró Szaltikov-Scsedrin elbeszélése jutott eszembe a két hajótörött grófról, akik kiéhezetten a jóllakásról álmodoztak, végül egy újságlapot sodort hozzájuk a tenger hulláma, s azon a cári udvar lakomájáról szóló tudósítást olvasták. Amint sofőröm elbeszélése a nagy kedvencemhez, a baracklekváros fánkhoz ért, kevésen múlt, hogy rá nem szóltam, hagyja már abba. Hamarosan Nyíregyháza belvárosán robogtunk át, kértem, fékezzen le valamelyik ABC-nél, hogy egy kis nápolyit vegyek, erre kopottas, fekete táskájából fél kézzel zsírpapírba bugyolált elemózsiát húzott elő a „*Törje ketté, a*

fele a magáé, de ne a kisebbik felét vegye el, mert én ebédeltem.” Hálával nyugtáztam, hogy a finom házizsírral összeragasztott és paprikaszeletekkel bélelt karéjjal megmentett az éhhaláltól. Mohón ettem, nem sejtettem, hogy egy falattal több sem jut a szánkba, amíg célba nem érünk...

Nyíregyházáról a 3-as főútvonalat célozta meg a Volga orrán ágaskodó nikkelezett fémszarvas. Pista bácsi tökig nyomta a gázpedált, én pedig megsarkantyúztam fantáziám lovát. A hol száz hússzal, hol százharminccal száguldó autóval futottak versenyt az egyre hevesebben feltámadó gondolatok, ötletek, melyek mind azt célozták, hogy vajon mi dolgunk lesz ezekkel a gázokkal Balassagyarmaton. Sofőr-utitársam is alkotó módon ráhangolódott az én riporterségen edzett képzelőerőmre. Kitaláltunk, formálgattunk, elvetettünk, valószínűsítettünk ilyen-olyan, néha képtelen verziókat is. Közülük kettő érdemel figyelmet. Az első fantáziaképet, miszerint az 1968-as csehszlovákiai testvéri segítségnyújtás ismétlésének leszünk szereplői, Nyékládházánál kezdtük kiszínezni. Az öreg partizán úgy vélte, hogy mielőtt megindul seregeink inváziója, Balassagyarmaton nekünk kell majd átlépni a határt és az adott helyzettől függően mi lövük ki az idegbénító gázt a csehszlovák határőrök körletére. Persze nem is biztos, hogy a rakétapisztolyból lövünk, esetleg inkább a gázgránátokat hajítjuk be az ablakukon, de az is elképzelhető, hogy – ha a felderítők úgy ítélik meg – a töltőceruza gázpatronját kell a kulcslyukon át belőnünk. Ahogy ezen morfondíroztunk, sorra vettem a cáfolatokat. Mi értelme lenne egy ilyen „finomkodó” rajtaütésnek, amikor öt évvel korábban az öt testvéri sereg már kipróbálta az egycsapásra sok oldalról lerohanás bevált módját? És miért épp itt, Balassagyarmaton? Végül felhoztam legfőbb ellenérvemet, az akkori csehszlovák belpolitikai állapotokat: északi szomszédunk 1973-ra Ludvík Svoboda államfő alatt nem csak konszolidálódott, hanem a szocialista tábor egyik legmegbízhatóbb láncszemévé lett. Mezőkövesd és Füzesabony között megkönnyebbülten vetettük el küldetésünknek ezt a képzelt opcióját, ami ráadásul engem felkavart. Emlékezetem nem túl mély rétegéből előhívtam a tátrai hószakadást és a cseh ezredes hajnali politikai oktatását.

Ha jól emlékszem, Aszódig semmi újat nem ötlöttünk ki. Aszódnál éles, majdnem derékszögű fordulattal tértünk rá a Balassagyarmatig vivő sokadrangú útra, s az éles kanyarban Dengi István mesterfokon bizonyította, hogy sofőr ő a javából. A korcsolyapályával vetélkedő úttesten vízszintes tengelye körül perdülve teljes kört írt le a Volga, ám amint márkadísze, a nikkelszarvas újra beállt az északi irányba, az öreg pilóta finom gázadással tovább küldte a Volgát. Istenhívők ilyenkor hálaimeit rebegnek, áldják a gondviselést. Csendesen, magamban én inkább a jó öreg sofőrnek és szófogadó autójának adtam hálát. Mély sóhaj szállt fel mindkettőnkből, s mintha mi sem történt volna,

megjegyzés nélkül hagytuk az autós piruettet. Mit is mondhattunk volna? Minden a főkapitányi parancs szerint történt „az élet- és vagyonbiztonság megőrzésével a leggyorsabban...” Száguldó autónkat köröskörül már éjszakai feketeség vette körül, bár még este hét sem lehetett.

Metszően éles fényszórónkat Galgagyörk előtt le kellett szelídíteni, mert az előttünk álló negyven kilométeren úgyszólván két-három percenként autóbuszok haladtak velünk szembe. Furcsának tartottuk, hogy kivétel nélkül mindegyiken sötét volt az utastér. Véletlenül sem jött kivilágítva valamelyik. Fantáziánk paripája száguldott. Most az öreg kezdte: „*Idefigyeljen, a buszokon alighanem katonák, rendőrök vagy munkásőrök ülnek.*” Kérdőn néztem rá, bár küldetésünk céljának hiányos ismeretével magam is hajlottam ilyesféle harcias következtetésre. De miért Balassagyarmat felől jön a karhatalom, mi meg épp oda tartunk? Csehszlovákia megszállását még rég elvetettük, megszületett hát a második komoly koncepció. Bányavidéken járunk. Talán bányász sztrájk tört ki. A buszokon őrizetbe vett bányászokat szállítanak... Mi pedig az elbarikádózott sztrájk-irányítókat leszünk hivatottak kifüstölni. Akkoriban, amikor március 15-én a pesti utcán a körszakállas fiatalokat ellenzékiek küllemük miatt letartóztatták, nem is tűnt irreálisnak egy bányássztrájk ilyen kifejelete.

Elhagytuk Szügyöt. Az utolsó kilométerek előtt Pista bátyám lassított és leállt az útszegélyen. Kigombolta pisztolytáskáját, csőre töltött, majd visszadugta tokjába a revolvert. Erre biztatott engem is – „*Mindenre fel kell készülni!*” –, s miközben magam is csőre töltöttem, kettőnk közé, a kézifék mellé fektette a betárazott Kalasnyikovot. Így értünk a Balassagyarmat táblához. A bevezető útra fekete alagútként ráboruló vaksötétből már itt-ott fel-felpislákolnak a szélső házak fényei, kissé odébb az utcai lámpák sora vezetett be minket a Szügyi úton a városba. Tudtuk, hogy a rendőrkapitányságra kell mennünk, de a címet nem ismertük, mert itt még egyikünk sem járt. Enyhe amplitúdójú imbolygásából látszott, hogy a felénk tartó kerékpáros nem annyira részeg, hogy értelmetlen lenne épp tőle tudakolni, merre találjuk a rendőrséget. Az atyafi egyszerű eligazítást adott: „*Menjenek mindig egyenesen... ahol nagyon sok az ember, ott vannak a rendőrök... De úgysem engedik magukat oda autóval...*”

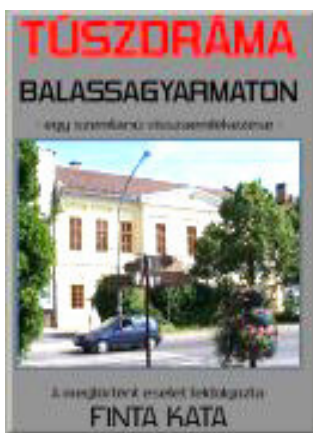
Fél nyolc volt, ahogy lassú, óvatos hajtással begördültünk a főtérrre, s ott valóban tömegre, békés, mégis izgatottan hemzsegő sokadalomra találtunk. Ott lehetett akkor a városka apraja-nagyja. És mi még most sem tudjuk, mi van ebben a városban! A fegyveresek eligazítást kaphattak, mert Volgánkat az első rendőr járőr felismerte. Az emberáradat utat nyitott, s ahogy a rokonszenvvel ránk szegezett szemekből ítéltém, küldetésünkben az itteniek nemigen következtetnek ellenséges szándéokra. Még nem tudtam, hogy

reményt hozó embereket gyanítottak bennünk. Már is a kapitányságnál találtuk magunkat. Most épp olyan sebesen pörgött minden, mint amilyen az autós utazásunk volt: öltönyös-nyakkendőös civil nyomozó kísért fel bennünket az első emeleten berendezkedett válságstábhóhoz. Az ország legfőbb rendőrnél, Kőrösi r. vezérőrnagy, belügyminiszter-helyettesnél jelentkeztünk. Jelentettük, hogy elhoztuk Záhonyból a szovjetek küldeményét. A tábornok halálosan kimerült, szomorú öregember látszatát keltette, pedig ötvenesnél aligha lehetett idősebb. *„Tudom, hogy hadnagy elvtársat eligazították a gázkivetők használatáról. Egyelőre nem kerül bevetésre, vacsorázzanak, pihenjenek, aludjanak, mert bármikor megtörténhet az igénybevétel”* – mondta Kőrösi, de ekkor még tőle sem tudtuk meg, miért is vagyunk itt. Rákérdeztem. *„A rendőrök tájékoztatják magukat...”* – felelt rozsdás, rezignált hangon, majd az öltönyös detektívvel átkísértetett bennünket a kapitányság pihenő körletnek kinevezett, matracokkal, plédokkal telepakolt irodájába. Amíg meghozták a meleg vacsoránkat, a nyomozó rendőri tömörséggel felvázolta a történeteket: *„Két nappal ezelőtt, a január 7-én kezdődött. A Rákóczi úti lánykollégiumban fegyverrel túsul ejtettek tizennégy diáklányt. Az elkövetők a határőr kerület párttitkára, Pintye alezredes és a pártbizottságon dolgozó feleségének a fiai, az egyik 17, a másik 19 éves. A fegyvereket a laktanyából, apjuktól lopták el. Repülőgépet, jelentős összegű pénzt és szabad külföldre távozást követelnek.”* Hogy mi lesz a mi szerepünk, arra nem tudott válaszolni, azt viszont a tudunkra adta, hogy szigorú hírzárlat van, senkit sem szabad tájékoztatni a balassagyarmati eseményekről. Az állomásról és a bevezető utakról is visszafordítják az utasokat, akik nem helybéli lakosok. (Egyedül a „kékfényes” Szabó Lászlót láttam egy pillanatra a gyarmati kapitányság folyosóján, azt pedig később tudtam meg, hogy a történetekről január 13-ig egyetlen hír sem jelent meg a magyar lapokban.) Közben alumínium edényekben megérkezett a jó sűrű paprikáskrumpli, s míg vacsoráztunk, a nyomozó az akcióparancsnok mély letargiájára is magyarázatot adott, de erről már fiatalosabban, civilesebben beszélt: *„Az öregnek ugyanolyan korú kislánya van, mint ezek a szerencsétlen kiscsajok, akiket fogva tart a két srác.”* Fontos információnak bizonyult ez, mostantól érthetővé vált, hogy az akció irányításában, a kezdeményezett lépéseknél a szakmai követelmények mellett a legalább olyan súllyal estek latba a legfőbb rendőr apai érzései.

A paprikáskrumpli fogyasztását végig se várta, a kemény vezetésbe belefáradt Dengi Pista bácsi plédbe burkolózva az igazak álmát aludta. Farkaséhségem csillapulása után magam is lepihentem, de még maradt testi- és lelkiezőm végig gondolni, mi is vesz most körül, milyen helyzetbe csöppentem, és egy picit keseregni, hogy nem riporterként életem meg ezt a napot. Szétnéztem az irodában. A matracokról itt is, ott is mélylégzés,

szuszogás és horkolás szállt fel. A hangokhoz tartozókról másnap tudtam meg, hogy ők is a válságstábla meginvitált legkülönbébb kriminalisztikai, rendőri szakértők. Emlékezetem szerint elalvás előtt még a hírzárlat, a nagy országos titkolózás magyarázatának fejtegetésével bíbelődtem, s olyasmire jutottam, hogy dupla szégyent kell itt most takargatni a leányháló drámája mögött: azt, hogy a terrorista fiúk kádergyerekek és azt, hogy ilyesmi megtörténhetett a mi szocialista világunkban, s nem csak a züllött nyugati fiatalok között fordulhat elő...

Dacára annak, hogy a kollégiumi dráma expozícióját követő két nap múlva magam is a helyszínen voltam, évtizedekkel később Finta Kata írónő Tűszdráma című hiteles

Az író is a helyszín tanuja volt

dokumentum könyvéből ismertem meg részletesen a számomra hiányzó 48 óra történeteit. (Napvilág Íróklub, Digikönyv sorozat – <http://mek.oszk.hu/05000/05036>) Az író azokban a napokban hivatalnokként a leánykollégiummal átellenben lévő városházán dolgozott. Emlékeztetem az Olvasót: ő az a Finta Kata, akiről könyvem első kötetében is írtam. Az 1944-es nyárutón kisgyermekként talán épp ugyanazon a napon, talán ugyanazon a vonaton menekültünk szüleinkkel Erdélyből. Tőle idézek, mielőtt visszatérek a balassagyarmati három napomra:

„[...] Tegnap, vasárnap este, mikor befutott az utolsó vonat, amivel a lányok vidékről visszaérkeztek a karácsonyi vakációról, két fegyveres fiú besétált a kollégium kapuján. (Kicsit furcsa, hogy egy leánykollégiumba estefelé ellenőrzés nélkül akárki bemehessen, de megtörtént.) Ismerős lehetett nekik a terep, mert nem az udvar felőli kollégiumi részre mentek, hanem az utcai frontra, ahol csak négy hálószoba van [...]

A közeli településen lakó lányok alig értek be a kollégiumba, rendezgették az otthonról hozott holmijukat, élelmiszert; fürödni és aludni készülődtek, amikor a hatszemélyes szoba ajtajában megállt a nagyobbik fiú, vállán gépgéppisztollyal. Ácsorgott egy darabig, amíg öccse azzal volt elfoglalva, hogy a folyosó bejáratát drótokkal, szögekkel, lakatokkal lezárja, amivel lehetetlenné teszi a lányok szökését.

A szobában a lány szekrénye előtt rakosgat, csak kis idő elteltével nézett föl a fegyveres fiúra, amikor éppen az utcai ruháját kezdte magáról lehúzni, hogy hálóruhára cserélje. Nagyot sikoltott, kimeredt szemmel bámulta a fegyveres idegent. Azt hitte, káprázik a szeme, vagy a képzelete játszik vele, – de nem, ez valóság! Szobatársa annyira megijedt, hogy szája elé tartva a kezét, hang se jött ki a torkán [...]

Az idősebb, magas, kopaszra borotvált fejű fiú állt az ajtóban, csendre intette az ijedtségtől elsápadt lányokat. Próbált nyugodt hangon beszélni hozzájuk. Közben öccse végigjárta a folyosókat, szobákat és fölszólította a lányokat, hogy némi holmijukkal mindnyájan a nagyszobában gyülekezzenek, ahol eligazítás lesz! Mind a húsz lányt betuszkolták a legnagyobb szobába és elmondták szokatlan jövetelük okát. Tudtukra adták, hogy ők túszok, és ha rendesen viselkednek, nem lesz bántódásuk. Akadt közöttük, aki fölismerte a fiúkat, mert gyakran látta őket a Tünde eszpresszóban. A lányok azt hitték, hogy az egész csak tréfának szánják, ilyesmi nem létezik! A két testvér idevalósi, apjuk közismert katonaember, alezredes a Határőrség laktanyájában. Azonban hamarosan tudomásul kellett venniük, hogy ennek fele se tréfa, mert aki ellenkezni próbált, azzal szemben azonnal gorombán léptek föl. Néhányuk még föl sem foghatta azt lehetetlen helyzetet, amibe belecsöppentek, a többiek pedig kétségbeestek, vagy sírva fakadtak. Később idegességükben engedélyt kértek arra, hogy kimehessenek a folyosón levő mosdóba. Sorban jártak ki idegességükben, jöttek-mentek; egy edényben vizet is hoztak magukkal, mert a két fiú közölte velük, hogy nem lesz folyton mászkálás!

Mikor visszatértek, a fiúk számolni kezdték, hányan vannak, s akkor vették észre, hogy négy lány hiányzik. Ezért fölváltva mentek megnézni, hová tűnhettek. A WC-k mögött találtak egy olyan kijáratot, amiről nem tudtak, mert nem volt rajta azon a vázlaton, amit magukkal vittek. Azt nem drótozták be, nyilván csak ott menekülhettek ki. Persze, ezt a kijáratot is beszögezték, hogy többé senki ne szökhessen meg. Akik ügyesen kijutottak, azonnal a rendőrségre siettek, ijedten és akadozva mondták el, mi történik a kollégiumban, s hogy tudtak onnan kiszabadulni.

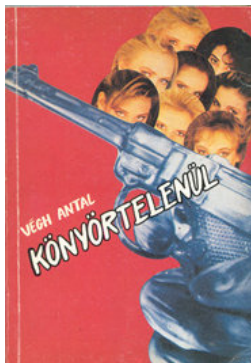
Az ügyeletes rendőr értetlenül hallgatta beszámolójukat. Nem vette komolyan a bejelentésüket, azt hitte, tréfa az egész, ugratni akarják őket, egészen addig, míg a lányok sírva könyörögtek és bizonygatták, hogy igazat beszélnek. Kérték, hogy legalább győződjenek meg arról, hogy a valóságot mondják, és a társaik veszélyben vannak [...] A szolgálatban levő rendőrök összenéztek, végül a lányok kétségbeesett beszámolóját mégsem merték semmibe venni, bejelentették az otthontartózkodó rendőrkapitánynak, aki nagyot káromkodott, mikor meghallotta a szokatlan jelentést. Ő is arra gondolt, hogy beosztottjai viccnek szánták, azt felelte a telefonba: – Na, ne hülyéskedjetelek velem, pihenni akarok! – Majd amikor ráeszmélt, talán ha nem lenne igaz, mégsem mernék zavarni ilyen kitalált történetekkel, ezért azt mondta: – Jól van, mindjárt bemegyek!

A nyugtalansággal telt éjszakán a lányok megszomjaztak, kérték, hogy mehesse nek ki vizet inni, mert a szobában nincs vízcsap. Kiengedtek két lányt, a fiatalabb fiú kísérte ki őket azzal, hogy hozzanak be valamilyen edényben ivóvizet, mert nem fogják

megengedni, hogy folyton ki-be járkáljanak. Visszafelé azonban a folyosón megjelent két rendőr. A kicsi, aki kíséretül szolgált, csak úgy tudott visszajutni a szobába, hogy az egyik lányt maga elé tartva rohant, a lányt belökte, és szinte együtt estek be az ajtón. A másik lánynak sikerült megmenekülnie, mert a rendőr magához rántotta. Most már csak tizenöt lány maradt.

Éjszaka folyamán valaki kintről rugdosni kezdte az ajtót. Hangosan, goromba hangon felszólította a fegyvereseket, adják meg magukat. A nagyobbik odaugrott és géppisztolyával leadott egy sorozatot az ajtóra. A lányok halálra váltak ijedtükben, és látták, hogy semmi jóra nem számíthatnak, ha ezek itt begorombulnak [...]”

Finta Kata könyvének eseményrajza mentes azoktól a fantázia elemektől, amelyek Végh Antalnak ugyanerről szóló Könyörtelenül című regényét átszövik. A drámai feszültséget mindkét mű hitelesen érzékelteti, ám a valóság hú momentumokat a hírzárlat az én szabolcsi földim előtt is hermetikusan elzárta. Pesti kiskocsmás borozgatásunk mellett Végh Antalnak – akivel meglehetősen jól ismertük egymást – már csak akkor mondhattam el pontosító adataimat, amikor a titoktartás régen érvényét veszítette, de akkor, 1988 végén a regényt már két év óta forgatták az olvasók, s a belőle készült film, a Tűsztörténet is a bemutatás küszöbén volt.

Legyen ez a két könyv és a film a felmentőm, hogy itt, az én visszaemlékezésemben megtakarítom a balassagyarmati diáklányok öt drámai napjáról szóló részletes leírást. Soraimat a személyes átélések epizódjaira korlátozom.

Ha engem nem kötött volna titoktartás...

A kapitányság rögtönzött hálójában töltött éjszaka zavartalanul telt. Nem kaptam riasztást, egyelőre sürgősségtelenek voltak a szovjet gázkivetők. A reggeli eligazítást nem a vezérőrnagy, hanem a válságstáb egy másik, beosztott parancsnoka tartotta. Többféle vázlatrajzot tett elém a kollégium utcai frontjáról és a lépcsőházzal, az elfoglalt hálóterem ajtajáról. Részletesen elmagyarázta, hogy ha ilyen döntést hoznak, akkor az én feladatom lesz a bénító gáz belövése. A nap folyamán a határőr laktanyában berendezendő hasonló körülmények között akció kísérletet hajtunk végre. Most lett világos, miért kaptam két példányt minden egyes gáztöltetből. A parancsnok két megoldás egyikét tartotta elképzelhetőnek. Miután a bedobás melléfogással, rossz célzással járhat, a gránátokat eleve

elvetette. Maradt a töltőceruzából a háló kulcslyukán történő gázbelövés, de a legesélyesebbnek az a megoldás látszott, hogy valamelyik hajnalban, még pirkadat előtt tűzoltólétrával feltolnak engem a leányháló ablakpárkánya alá és amint a napi szokásuk szerint az éjszaka összegyűlt szennyvizet vödörből az utcára borítják, rakétapisztollyal a kinyíló ablakon át belövöm az idegbénító gázt. Ugyanabban a pillanatban a lépcsőház felől betörik a leányháló ajtaját és rohammal kiszabadítják a túszoikat.

A válságstáb az akció első napjától igyekezett állandóan pontos képet nyerni arról, hogy az adott pillanatban mi történik a hálóban. Nem lehetett csupán találgatásra és fantáziára bízni, ezért a technikusok kívülről a szoba oldalfalaiba finom, zajmentes befúrásokat végeztek, hogy a furatokon át a helyszínen hangjait szondázó, érzékeny mikrofonok közvetítsék a benti történéseket. Ez volt az egyik legfontosabb forrás, amiből az akció parancsnokát, Kőrösi vezérőrnagyot övező szakértői stáb a nappalok és éjszakák neszéből, a benti beszélgetésekből pontos és fontos pszichológiai következtetésekre jutott. Így követhették percről percre, hogy mire kell felkészülni, mikor kell vállalni a kockázatot: a háló ajtajának betörését, a lehető legtöbb leány megmentése érdekében.

Szünet nélküli helyzetelemzés, szakértői kísérletek, a helyszínen lehallgatása, pszichológus véleményének kikérése előzött meg minden lépést. Elszánt gonosztevőkkel kellett veszélyes játszmát folytatni. A tét ártatlan leányok élete volt. A mi gázbelövési kísérletünket is egy új döntés előkészítés részének szánták. Az eredmény megfellebbezhetetlen elhatározásra készítette a vezérőrnagyot: *„Nem vetjük be az ideggázt.”* Kiderült, hogy a belövés hangjának észlelésétől számított 5-6 másodpercig nem válnak cselekvőképtelenné a leányokat fogva tartó fiúk, s a gépgéppisztolyt markoló idősebbik srác ennyi idő alatt képes akár gyilkos sorozatlövést is leadni a túszoakra. Ellentmondásos, hullámzó érzés futott végig rajtam. Megkönnyebbülés, hogy elmarad a rám váró kockázatos és mi tagadás, életveszélyes bevetés, de csalódás is, mert beleéltem magam a szerencsétlen leányokat felszabadító kémelhárító tiszt nemes feladatába. De nem volt idő morfondírozni, mert mielőtt hazatérésre készülődtünk volna, Kőrösi vezérőrnagytól

A leánykollégium. Mégsem toltak fel tűzoltólétrán.

helyben maradási parancsot kaptunk. Miért kell maradnunk? Erre ott és akkor nem volt felelet, egy ilyen akcióban nem mindig szokás mindent indokolni. Pista bácsival nyomozói járőr beosztást kaptunk, s előbb a kollégium előtt elkerített tér külső gyűrűjében kellett a nógrádi és pesti kollégákkal együttműködnünk, később egy teremben a túszként

fogvatartott leányok szüleivel folytattunk nyugtató beszélgetéseket. Ennyi volt a dolgunk az akció negyedik és ötödik napján.

Pusztán azok számára írom, akik nem ismerik a idézett két könyvet és az említett filmet: a nagyobbik fiút egy mesterlövész az átellenben lévő tanácsháza feltölt tetőzsindelye alól gyomorlövessel leterítette. Ám ami igazán fontos, a lányok szabadok lettek...

Pénteken késő este értünk haza Nyíregyházára. Ilona – hogy épen, egészségesen viszontlátott – azonnal meg akarta főzni a pár napja elmaradt sziléziai žureket, de ezt most mégis másnapra halasztottuk. Hírzárlat ide, titok oda, hitvesemet apró részletekig beavattam az utóbbi napok eseményeibe. Tréfásan megjegyeztem: ha az átélt órákról most riportot írhatnék, a címe kétségkívül ilyesmi lenne: „Hogyan nem lettem hős”. Most mégsem adhattam ilyen címet ennek a fejezetnek, mert ki olvas el olyasmit, aminek már a címe elárulja, hogy semmi sem történt. Pedig a korosztályombeli magyar újságírók oktatását arról, hogy mi a szenzáció, mi a sztori – nem tudom, miért – egy román nyelvű kifejezéssel illusztrálták: „*A fost ceva.*” (Történt valami.)

A balassagyarmati túsztörténet utóéletéről sokkal később olvastam: a kisebbik fiú 15 évet kapott, a börtönben szakmát és idegen nyelvet tanult, majd tíz év után szabadult. 1990 körül megházasodott és megváltoztatott néven él valahol.

Kémelhárító mivoltomnak vajmi kevés köze volt a leánykollégiumi drámához. Orosz nyelvismeretem és a megelőző futárutak révén jutottam olyan élményhez, új dimenziójú tapasztalathoz, ami ma, harminchat év múltán, amikor már a hírzárlat sem kötelez, visszapillantó tükröm mozaikdarabjává válhatott.

Kádár János testőre voltam

Ha az 1973-as évben más nem is történt volna, mint a Záhony-balassagyarmati „szolgálati kaland”, akár lapozhatnék is a naptárban. A III/II-nél az említést sem érdemlő eseménytelenséget, az ukrán-magyar fordítói gűzűlést olykor egy-egy rutinszerűvé vált ungvári futárút szakította meg. Lassacskán rájöttem, hogy ez a mi vidéki kémelhárításunk itt, Szabolcsban kicsi fogaskerek abban az óraműben, amelynek rugói és mutatói Pesten és a Varsói Szerződés többi fővárosában vannak. Aki ebben a vidéki biztonsági „kirendelt-

ségben” komolyan vette hivatását, sértőnek érezhette a szomszédos irodákban dolgozó III/III-asok, a belső elhárítás tisztjeinek úgymond fegyvernemi évvődését, amely valahogy így hangzott: „*Fogtál-e már kémeket? – Nem? – Akkor fogd meg a seggecskémeket!*” Ugyanaz a szakmai irigykedés katalizálta ezt a nap mint nap unalomig koptatott jópofáskodást, mint a hadseregben a lövészeket illető „bokorugró”, a telefonos, vezetékes híradó katonát bosszantó „tyúkbeles” becenév. Abban volt igazság, hogy egy magunkfajta szabolcsi kémelhárító első szolgálati napjától a nyugdíjazásáig egy árva kémmel sem akadt össze. Ezzel együtt is igazat kell adnom Mesterházy Attilának, aki az MSZP parlamenti frakcióvezetőjeként kijelentette: *„2009 április végén nagyon sok magyar embert lehetne diszkvalifikálni pozíciókból, ha azt néznék, dolgozott-e a III/II-es kémelhárító főcsoport-főnökségnek... Sok országban arra büszkék szoktak lenni, hogy valaki a kémelhárításnak dolgozott”*.

A balassagyarmati kollégista lányokat mentő akció nyitotta az évet és hogy 1973 szépen záruljon, december 5-én új családomban megszületett első gyermekünk, András.

Állambiztonsági szolgálatom negyedik éve, 1974 még egy jeles epizóddal iratkozott fel emlékezetem tárába. Március 26-án, ezen a kellemesen langyos tavaszi napon háromnapos szabolcs-szatmári hivatalos látogatásra érkezett Kádár János. Az ország első emberének személyi biztonsága fölött látható és láthatatlan emberek népes csapata őrködött. Nem volt ez másként, mint a világ bármely más országában. Arra persze nem volt rálátásom, összehasonlítási lehetőségem, hogy a hetvenes években Kádárra jobban vagy kevésbé vigyáztak, mint ugyanabban az időben mondjuk Edward Gierekre, Leonyid Brezsnyevre, Richard Nixonra vagy Kim Ir Szenre. Mindenesetre a magyar párt vezetője – természetéből, jelleméből fakadt – elvárta, hogy az ő személyi biztosítása a lehető legkevésbé legyen látványos, túlzó.

Kádár biztosításának két „frontjára” kaptam beosztást. A látogatás első éjszakáján az álmaira kellett vigyáznom a sóstói erdő város felőli részén a tölgyfák között rejtőzködő úgynevezett vadászházban, amely azokban az években, sőt később is a megyei párt-bizottság exkluzív vendégházának szerepét töltötte be. Félreértés ne essék, nem Kádár János lakosztályának küszöbén telt az éjszakám, az ilyen közvetlen őrzés a kormányörök feladata volt. A külső zárógyűrű, az udvar szemmel tartása jutott a hat órás szolgálatra nekem és a III/III-tól odavezényelt másik tisztnek. Nem volt ez kínos szigorral szabályozott járőrözés a vadászház körül. Mindössze ahhoz kellett magunkat tartani, hogy egyikünk

tartsa szemmel a kaput, a másik néha be is sétálhatott az épületbe, s ezt az ott őrködő kormányőrök szívesen vették, mert egy-egy tízpercre beszélgető társra találtak.

A legtöbb különleges élethelyzet – s ez most ilyen volt a javából! – élmény-kollekcióhoz ezt-azt hozzáillesztett. Átéléseim gyűjteménye néha csak apróságokkal bővült. Így vagy úgy, mindenképpen törekedtem a történelem peremvidékéről felcsippenteni valamilyen megőrzést érdemlő momentumot, a Nagy Emberek árnyékában látható jelenséget, jelenetet, epizódot. Udvari őrzáratomból betértem a házba és a kormányőr mellé telepedtem. Két elszívott Fecske cigaretta között ilyesféle epizóddal kínált meg a vadászház folyosóján Kádár hálóhelyiségével átellenben a barna bőrkanapén a markáns képű, kefefrizurás, fiatal százados. Közeledett az éjfél, s a tiszt pár percre magamra hagyott a kanapén, a csapóajtón át a konyhába ment. Erre a pár percre – akár így is tekinthetem a dolgot – rajtam múlt az MSZMP első titkárának biztonsága. A kefehajú, kezében nikkelezett tálcával, rajta tányérral és egy vékony falú, hosszú, magas pohárral tért vissza. Megkért, nyissam ki előtte a Kádár-rezidencia ajtaját, hogy a tálcával beléphessen. Kíváncsi riporterszemem – akárhogy is meresztettem – nem látta meg a Nagy Embert, mert a kinyíló ajtó csak egy előteret láttatott. A nemrég még riportert, most kémelhárító kettős szégyene volt, hogy nem tudtam alaposan szemügyre venni a tálcán bevitt dolgokat. Ám ahogy a százados újra mellém telepedett, mesélni kezdett: *„Tudod, az öreg éjfél előtt abbahagyja az olvasást, elszívja az utolsó cigijét és mielőtt elalszik, mindig viszünk neki egy karéj zsíros kenyeret megsózva és piros paprikával meghintve. Elfogyasztja, iszik rá egy pohár szódavizet. Utána alszik el.”* Történelmi személyiség apró, rejtett életrajzi elemét ismertem meg – ez volt ennek a hatórás biztonsági szolgálatnak a hozadéka.

A másik színhely ennél bizarrabb emléknymot hagyott rám, de talán nem csak rám, mert feltételezem, hogy az incidens jegyzőkönyvét máig is őrzi valamely irattár. A látogatás programjában a csütörtöki délelőtti záróesemény helyszíne a megyei tanács épülete volt. Kíséretével és a rangos megyei sleppel a vendég röpké fél órára bevonult a megyeháza büszke épületbe, melynek homlokfalából névrokonom, Szabolcs vezér szobra kémlelte az útját. Nekem csak néhány négyzetméternyi járdát kellett kémleltem, azzal a feladattal, hogy a nagy fekete limuzinból kilépő és onnan az épület felé haladó Kádár János pár lépése zavartalan legyen. Természetesen ezt a biztonsági feladatot sem egyszál magam végeztem az utcai kapu oszlopánál. A több szem többet lát elvén és a Kennedy-merényletből okulva: több pisztoly merénylet győz... Ott strázsált velem ezeken a négyzetmétereken egy sasszemű kormányőr is. Ő a pompás reflexével, én a nyíregyházi helyismeretemmel érdekelttem ki a képzeletbeli négyzet a felügyeletét. Ami engem illet,

egyetlen potenciális ellenséget sem ismertem a városban, aki merénylőként szóba jöhetett volna, helyismeretem tehát valójában fabatkát sem ért. A biztonság koordinálói bizonyára azt is tekintetbe vették, hogy a hetvenes évek elején Kádár János népszerűsége a csúcson volt. Ezzel együtt a teljes biztonság tartalék jelszava (az ördög nem alszik) diszkréten beindította az operatív eszköztárat, s abban a III/III-asok ügynöki hálózatát is mozgásba lendítették. Kényes helyzetekben, mint amilyennek egy ilyen magas szintű látogatás számított, szokás szerint operatív megfigyelés alá vonták vagy ha kellett, biztonsági őrizetbe vették azt a néhány embert, akiket a hatóságok politikai indulataik vagy idegállapotuk miatt célszerűnek láttak távol tartani.

Edward Gierek és Kádár János a varsói katonai repülőtéren

Szót sem kellene ejteni ezekről a körülményekről, hiszen később, külpolitikai tudósítóként ennél a szabolcsi Kádár-látogatásnál milliószor szigorúbb biztonsági intézkedések tanúja lehettem. Elég, ha Reza Pahlavi sah varsói látogatására és II. János Pál pápa lengyelországi zárándokútjaira vagy épp Kádár lengyelországi útjára gondolok... de ott még nem tartok.

Megtörtént a malőr! Kádár és kísérete integető, éljenző nyíregyháziak széles gyűrűjében kísétált a megyetanácsról, ellépett mellettem, a kocsikísérő kormányőr kitárta a nagy fekete autó jobb hátsó ajtaját. A két napos tárgyalás sorozat, az üzemlátogatások és a program nem hivatalos részének számító hajbókolások, fontoskodások, dörgölözések után elfáradt ember életkorához illő lassúsággal beszállt a limuzinba. Ekkoriban volt hatvan esztendő az MSZMP első titkára. A kormányőr rákattintotta az ajtót, de az oldalsó ablakot nem húzták fel... És akkor... akkor történt, aminek nem lett volna szabad megtörténnie. Egy jól elhízott cigány asszony, a színes szoknyájába csimpaszkodó gyermekfürttel együtt épp az én hátam mögül furakodott előre és mintha hetekig gyakorolta volna a mozdulatot, a nyitott kocsiablakon át benyújtott egy fehér borítékot és egyenesen Kádár János kezébe tette. A bent ülő biztonsági ember már a pártvezető tenyeréből rántotta ki a borítékot, villámgyorsan felhúzta az ablakot, a sofőr kigördült az éljenző tömegből, s a vijjogó-villogó rendőri előfutó kivezette a városból az ország első emberét és kíséretét.

Az incidens utóélete olyan volt, mint egy régi film gyorsított felvétele. A tumultusból előlépett bűnügyi nyomozó igazoltatta a cigány asszonyt, aki elmondta a rendőrnek, hogy a lakáskérelmét írta meg Kádár Jánosnak. A lakáshivatalnál is ott fekszik a kérelme, aztán írt ő már a „Kádár-titkárságnak” is, de most biztosan tudja, hogy lakást kap. A lakásügy

végkifejletét legnagyobb sajnálatomra nem ismertem meg, de a biztonsági sérelem, a biztosító munkánkban történt mulasztás miatt a kormányőrrel egyetemben én is szóbeli figyelmeztetést kaptam. Ez volt a legalacsonyabb fenyítési fokozat, amit enyhe volta ellenére is feljegyzek, mert számba véve valamennyi munkahelyemet, ez volt az első és utolsó fegyelmi büntetésem. Nem a saját erényemnek tulajdonítom ezt, hanem sok-sok felettesem figyelmetlenségének.

Emlékezetem gazdagon buzgó forrásából nem szárítom ki az állambiztonsági szolgálatnál töltött 4 évet. Annak minden napját, óráját vállalom. Sikerült belelátnom a gépezet fogaskerék-rendszerébe és „lelkivilágába”. Az ott tett megfigyelések híján a múlt egy dimenziójával szegényebb lennék. Az 1990-es rendszerváltozás után sorra napvilágra került ügynöklisták enélkül merőben másként hatottak volna rám. Egy kínos felismerés mégis mellbe vágott: az átvilágítások, ügynök-leleplezések sorozatában volt kollégám, a diósgyőri proletár öntudattól duzzadó, lelkes párttag, Dragos Gyula tördelőszerkesztő ügynökmúltja lepottintott meg. Meglepett, mert a „szocialista törvényességet” úton-útfélen hangsúlyozó biztonsági munkában – legalábbis az előttem feltárult kritériumok szerint – az MSZMP tagjait tilos volt beszervezni. Vagy mégis?!

A Szervnél töltött évek után újabb tapasztalásokra éreztem készíttetést. Harminckét éves múltam, gyanítottam, hogy vár még rám néhány érdekes és értékes átélés. Tudtam, hogy máris sokat olvastam az Élet Könyvéből, amikor 1974-ben ettől a „Szigorúan titkos birodalomtól” búcsúztam. Itt tettem szert az egyik sarkalatos életbölcsségre: óvakodni kell attól, hogy súlyos titkok birtokába jussak. Nem vagyok biztos benne, de talán az idő rövidsége mentett meg a súlyosabb titokterhektől, ám bizonyosan ennek az ódzkodásnak köszönhetem, hogy nem ismertem meg a „börtönnel” nevezhető harmadik életdimenziót.

Szerbe-számba vettem az addigi éveket, iskoláim hosszú sorozatát, majd a felnőtté válás stációit – a kertészeti kapus, a katona, a könyvtáros, a munkásőr, a napilapos riporter és a kémelhárító éveket. Az új és még újabb megismerésének öröklángja már régóta lobogott bennem. Bizonyosra vettem, s nem is tévedtem, hogy öt évenként várnak rám újabb, még ismeretlen, izgalmas helyzetek. Pályám félidejében arra is gondoltam, hogy egy életen át ugyanabba, az egyetlen újságba írni majdnem annyi, mint egy életen át egyetlen könyvet olvasni vagy hogy kevésbé emelkedett legyek, egy életen át ugyanabban a kád vízben fürdeni. Egészségesebb dolog időről időre megcsalni a szerkesztőségünket, néha a szűken értelmezhető hivatást is. Kitérőimet nem bántam meg.

8. A STÚDIÓK VARÁZSOS VILÁGA (1974-1979)

Búcsú a fegyverektől

A nyíregyházi Vöröshadsereg útja torkolatánál illatozott egykor a Csaba-féle bolt. Kedvelt bevásárló helyemen az Ilonától kapott cédulás feladatsorral elvégeztem a hétvégi beszerzést. A rekkenő hőség ezen a 74-es júniusi szombaton még most, délután kettőkor sem hagyott alább. Kiléptem a boltból, s a kánikulához illő hervatagon indultam volna a Déli Alközpontba, a lakásunk felé. De csak indultam volna. Két lépést se tehettem, a Sors (így nagy betűvel!) ismerőssel ajándékozott meg. Olyan találkozásnak bizonyult ez, ami – túlzás nélkül mondom – előrevetítette életem második felének formálódását. Hihetőnek tűnhet, hogy az égi „gondviselés” műve az ilyesmi, én mégis vallom, hogy csupán a véletlenek játéka szerencsés fordulata, ha a megfelelő emberrel a megfelelő időben találkozunk.

Egykori szerkesztőségi kollégám, Samu András hozzám hasonlóan hazafelé tartott, s most a népszerű üzlet melletti apró fényképész műterem kánikulában is huzatos, árnyékos kapualjába húzódtunk be, s ott anekdotázva emlegettük az én tartósnak és feledhetetlennek nem nevezhető szereplésemet az általa vezetett mezőgazdasági rovatban. Adomázgattunk, felemlítettük a rozssal tévesztett búzáimat, ám egyszerre csak Bandi – aki már évek óta a Magyar Rádió Nyíregyházi Stúdiójának vezetője volt – témát váltott, pedig én már búcsúztam volna... *„Nincs ötleted, ki jöhetne számításba helyettesemnek?”* – kérdezte a kolléga. Elmondta, hogy miután volt közös főszerkesztőnk, Ordas Nándor visszaköltözött Pestre, magával vitte a feleségét, Arató Erzsikét, aki stúdióvezető-helyettes volt nála, a Rádióban. *„Ellennék én helyettes nélkül is, de hónapok óta szorongatnak innen a pártbizottságról, meg a pesti központban a vidéki rádiók főnöke is türelmetlenkedik...”* – Máig sem tudom, s mert Samu Bandi évekkel ezelőtt meghalt, már nem is fogom megtudni, hogy ezzel a problémájával akkor miért épp engem szólított meg. Csak találgatok: talán feltételezte, hogy tőlem, az egykori kollégától, most pedig az állambiztonság tisztjétől olyan sugallatot kaphat, amivel szemben „megbízhatatlanság” címén sem a párt, sem a szakmai csúcs nem opponálhat. De az is lehet, hogy csak úgy egyszerűen...

„Tudnék egy embert, Bandikám...” – feleltem gyorsan, pedig kérdőmondatát a kolléga szinte még be sem fejezte. Meglepődött, amint magamra mutattam: *„Itt a*

helyettesed, ha megfelelek és ha te is úgy akarod.” Reflex villantotta fel agyamban a négy esztendővel korábbi tárgyalás kulcsmondatát. A megyei rendőrfőkapitány, Antal Pál ezredes mondta akkor, hogy ha majd lesz oroszul tudó utánpótlás, és *„ha mindenképpen vissza akarok térni az újságíráshoz, annak nem lesz akadálya”*. A rádiós főnök először azt mondta, hogy ez lehetetlen, a belügy engem nem fog kiadni, ám akkor elmeséltem neki ezt a főkapitányi ígéretet és azt is, hogy azóta két főiskolát végzett és oroszul tudó fiatalember is került a rendőrségre... Samu Bandinak, akinek jobbára népi motívumokra járt az esze, logikája, most is népi játék mondókája jutott eszébe. *„Adj király katonát... ha néhány éve a párt megyei titkárai egyezkedtek rajtad, rólad, akkor most én nyújtom be rád az igényt...”*

Így történt. A forró szombat délutántól alig néhány hét múlt el, a megyei első titkár indokai, kérése nyomán megérkezett Benkei Andrástól a belügyminiszteri leszerelési parancs. Augusztus elsején beléptem új munkahelyemre és átvettem a stúdióvezető-helyettesi kinevezést. Szokatlan, kissé hihetetlen volt ez a gyors visszaváltás, a szabadulás a Szigorúan Titkos Birodalomból. Rádiós fogadtatásom is ennek a nem könnyen emészthető ténynek felelt meg. Akadtak riporterek és szerkesztők, akik a nyakukra ültetett elhárítóra gyanakodtak, de voltak ott régi barátaim, kollégáim, akik bizalommal fogadtak. Én pedig biztosan tudtam, s ebben a hitemben Samu Bandi is erősített: gyors sikerünket az adj király katonát játszmában annak köszönhattük, hogy Benkei András belügyminiszter, az egykori szabolcsi első titkár komolyan vette, nem utasította el nyíregyházi utódainak a kérését. Akkor, 1974-ben a rádió vezetői utánpótlása talán a belügyi futárszolgálatnál is fontosabb pártérdek lehetett.

A rádiós kollégák, beosztottaim bizalmatlanságát aligha tudtam eloszlatni, pedig lélektani eszközöket is bevettem. Úgy látszik, ennek mégis így kellett lennie: meg kellett fizetnem az árat a mindent belülről megismerés kalandjáért, a biztonsági szolgálat „kóstolójáért”. Amennyire csak lehetett, távol maradtam a munkatársak magánbeszélgetéseitől, itallal gyakran serkentett társasági életétől. Nem akartam, hogy elhárító-gyanús jelenlétem miatt kelljen elhallgatniuk. Szigorúan következetes absztinenciám okán nem jártam át velük a rádiósok napjában többször felkeresett törzshelyére, a Sas kocsmába. Gyanakvásuk lángja ennek ellenére fel-fellobbant és még magasabbra csapott azáltal, hogy minduntalan visszautasítottam a pálinkás poharakat. Megjegyzem, ez a jobb napokat és értékesebb vendégeket látott Sas kocsmáma is tiszteletet érdemel még abból az időből, amikor a korábbi rádiós gárda törzshelyének számított. Tréba Gyuszival manapság a nyugdíjasok nosztalgiájával emlegetjük a nyíregyházi rádió és a nevezetes kocsmá

szőbb, nemesebb napjait. Internetes levelezésünk egy ilyen gyöngyszemét idézem régi kollégámtól: *„Rádiós életem talán legszebb két és fél évét töltöttem ott – rengeteget tanultam. Diósgyőri vasgyári őseim után és egy iparvárosi közegben felnőve újdonság volt megismerni a remek szabolcsi embereket. A stúdió a mi időnkben még a békés alkotás, az egymást segítő munkatársi barátság, összefogás izgalmas szigete volt. Gyarmati*

**Büszkén vallom, hogy rádiós kollégák voltunk:
Gyarmati Béla és Tréba Gyula**

Bélával mostanság is sokat emlegetjük az ottani élményeinket. Persze, hogy bejártunk a Sas-ba! Reggel 8-kor gyülekezett a banda, együtt átmentünk az irodalmi intézménybe, ahol a bőrkötényes csapos bácsival kishóbliztuk, ki fizeti a kört. Utána az aranyos, természetes szakácsnéninél megrendeltük az ebédet. Csodálatos étkeket készített, mindig akadt egy kis velős csont, hozzá pirítós, amit legkevesebb kétfogásos szuperkaja követett. Majd átléptünk a szemközti

boltba, megvettük a reggelihez valót. A földszinti középső szoba volt a mienk Bélával, ott kipakoltunk a dupla íróasztal közepére és közösen falatoztunk. Mindezek után Irénke a szobájában felszolgált a remek kávé. Így indult a napunk, utána a melót egymással megbeszélve, megvitatva fél egyig keményen és örömmel dolgoztunk.”

Az ember szívesen tér vissza oda, ahol valamikor boldog volt. Szívet melengető érzésekkel jöttem vissza erre a helyre, ahol a stúdióban már gimnazista diákként is otthonosan mozogtam. Mostantól mégis sok keserű pirulát kellett lenyelnem. Feleségem, Ilona bölcsen nyugtatott, szerinte meg kell értenem a munkatársaim „civil lelkületét”, s ha a helyükben lennék, én sem könnyen emészteném meg az új helyzetet. Magam is gyanítanám, hogy a nemrég volt hivatásos állambiztonsági tiszt azért jött a nyakukra, hogy naponta jelentést tegyen a rádióriporterek viselt dolgaikról... Kiváló empátiás készséggel megáldott feleségemnek ebben tökéletesen igaza volt. Úgyszincs esélyem, hogy tévedésükről meggyőzzem a gyanakvókat, bizalmatlanokat. Pedig mi tagadás, hányszor meg hányszor mondogattam volna nekik Horatiusszal: *„Nem az vagyok, aki voltam.”* (*Non sum qualis eram.*) Azt sem mondhattam el tíz-tizenkét embernek külön-külön, hogy a Szerv nem korábban nyílt állományú elhárító tiszteket spékelt be a megfigyelésre kiszemelték közé. Nem kelthettem fel bennük a gyanút, hogy esetleg közöttük van a III/III-as

ügynök, bár gyanítottam, hogy így is van. Ma sem tudom, ki lehetett, ha egyáltalán volt köztünk valaki... A tamáskodók szemében tovább rontott a megítélésen, miután a Magyar Rádió vidéki stúdióinak főnöke, Mészáros Ferenc hozzám bizalmasabb volt, mint Samuhoz, s ennek tüntető módon, úton, útfélen tanújelét adta. A fura jelenség a megyei pártbizottságról is erősítést kapott. A sajtóirányításért felelős agit.prop. osztály – egyes riportereink viselkedése, italozása és egyik-másik külsős leányka normát áthágó és város-szerte emlegetett kacérkodása miatt – rám számított a rendcsinálásban. A stúdióvezető ódzkodott a népszerűtlen feladattól, így maradhatott meg a fiatalok barátja, a népszerű, „jóságos Samu elvtárs” szerepében. Nem volt elég, hogy a pesti főnök, Mészáros is velem intéztetett egy-egy fontos ügyet, az agit.prop. osztály vezetője, dr. Cservenyák László is velem tárgyalt, ha másért nem, hát amiatt, hogy gimnáziumi osztályfőnököm volt, s ebből adódóan később jó barátom lett.

Egyre tisztábban érzékelttem, hogy ellentéteket szító számos körülmény terheli első évemet a nyíregyházi stúdióban. Talán még el sem jutottunk kinevezésem első évfordulójához, amikor világossá vált, hogy korábbi barátom, Samu András távolodik tőlem. Az utolsó rossz fát azzal tettem a tűzre, hogy kendőzetlenül a szemébe mondtam: nem tetszik, hogy a rádió szobáit, folyosóit betöltő szilva- és cseresznyepálinka bűzben készülnek a műsorok és az udvaron bográcsban rotyog az őzpörkölt. Asszociációk ébredtek bennem: engem is padlóra vitt volna az italozás, ha akkor, öt évvel ezelőtt főszerkesztőm, Ordas Nándor szilveszteri levele nem ránt vissza a lejtőről. Jobb sorsra érdemes munkatársaim „üdvösségéért” nekem most nem adatott meg az ilyesféle jótétemény esélye. Dacára annak, hogy helyettesének ő maga hozott ide, Samu szentül hitte, hogy engem szemeltek ki utódjául, most csak „tanuló vezető” vagyok mellette...

Sok tehetséges, fiatal rádiós került hozzánk azokban az években. Volt mit, volt kiket féltetni. Ahogy kezdett már-már ellenségesé válni a viszonyom Samuval és a köréje sereglő kupicaüfítgetőkkel, úgy ébredett bennem a felismerés: fel kell hagynom minden vezetői ambícióval, még azzal a kevéssel is, amit a helyettesi kinevezés kiértelt bennem. Négy-szemközti őszinte beszélgetéssel próbáltam meg semlegesíteni a stúdióvezető kútfenéki mélyülő féltékenységét. Felajánlottam, hogy helyettesként csak a műsorkészítés irányításával könnyítem őt a terheitől, de ezzel sem sokra mentem. Samu a maga ízlésére formálta a

Műsorfelvétel. Szikora András technikus, Veres Tibor riporter és a szerző (ügyeletes krónika szerkesztő)

műsorok arculatát, észrevehető volt, hogy ebből a szférából se hajlandó átengedni. Ő maga óvakodott a mulatós részegeskedéstől, annál bölcsebb ember volt, és persze trombózis közeledtét jelző lába is sugallta neki a vészjelzéseket. De a köréje gyülekezőket sehogyan sem tudta, talán nem is akarta kordában tartani. Olajat öntöttem a tűzre, amikor egy délelőtti kocsmázásból a stúdió technikai helyiségébe visszaérkező riportert a főnök előtt felszólítottam: *„Ne állj közel a vezérlőpulthoz, mert felgyulladsz, ha kipattan egy elektromos szikra.”*

Kállai kettőstől Kállai kettősig

Néhány kolléga mégiscsak merésznek bizonyult és szeretettel vett körül engem. Többen is súgták, hogy lefokozásomba bele kell törődnöm, mert elődömmel, Arató Erzsikével is ellenséges viszonyban volt a főnök. Erzsike hozzám hasonlóan valóságos helyettes szeretett volna lenni... Maradt számomra az egyetlen élettér: ötleteim megvalósítása, saját műsoraim szerkesztése. Beosztásom okán a többiekénél kissé jobb fizetésemért pontosan azt kellett csinálnom, amit a stúdió bármelyik szerkesztőjének. Samu Andrással szemben mégsem ébredt bennem sértődöttség, nem tápláltam iránta haragot. Fellépéseim a napi italozások ellen szélmalomharcnak bizonyultak. Jól emlékszem, mennyire megsértettem a főnökömet, ahogy egy ilyen alkohol ellenes kirohanásomhoz klasszikust hívtam támaszul. Samu elé tettem a Patkányfogót, s Zola egyik mondatát aláhúztam: *„...az égetett szesz ... nem embernek való, méreg az, megrontja a munkásban a kenyér ízét.”* Sem így, sem saját kútfőmből fakasztott érvekkel nem tudtam semlegesíteni a Vásárosnaményből kisüstit és szilvóriumot demizsonszámmra szállító reporter-jelölt fiatalembert, aki ezekkel a kóstolókkal és „népieskedő” modorával könnyen belopta magát a főnök és híveinek lelkébe. Hamar kiderült, hogy dörzsölt szélhámos az illető és az én intervencióm nélkül is ki kellett ebrudalni a stúdióból, amikor egy reggel rendőrök kaparták fel a katolikus templom lépcsőjéről.

Mindenképpen kerülni akartam a környezetpusztító, látványos összeecsapást. Csendes visszavonulást rendeltem el magamnak. Tudtam, hogy Samu megnyugszik, az én lelki nyugalmam is helyreáll, ha összes ténykedésemet rádiónk beköszönő szignálja, a Kállai kettős néhány taktusa és az ugyancsak kodályi zárószignál közé korlátozom. Jól számítottam. Olyan műsor sorozatot ötlöttem ki, amely – el nem kiabált reményem szerint – valamelyest ellensúlyozta a nyíregyházi műsorok egyre „népiesebb” stílusát. „A mi kis lépcsőházunk” – ez volt a hosszú hónapokon át sugárzott sorozatom címe. A heti ötperces

epizódokban a városi polgár és lakókörnyezetének ügyes-bajos dolgairól, az őt érintő friss nyíregyházi jelenségekről, szóbeszédekről szóltam. Talán még a harmadik részt sem sugároztuk, amikor felpörgött a város: kis műsorom népszerű lett, jöttek a levelek, csengtek a telefonok, az utcán ismerősök és ismeretlenek „diktálták” a sorozat mind újabb részleteit. Az időközben hozzánk került régi haverommal, Horváth S. Jancsival is összeszűrtem a levelet, s egy másik sorozatot is elindítottuk. A 60-as évek legnépszerűbb világslágereiből válogattunk, hetenként egyszer egy-egy ilyen dal köré fontuk kettőnk dialógusát a zenéről, a bulikról. Emlékszem: a *Buona sera*val kezdtünk... Ennyit tehettünk kockázat vagyis Samu főnök bosszantása nélkül azért, hogy ellensúlyozzuk a rétestésztaként nyúló „Dallal, citerával” sorozatot és a többi népieskedő (nem népi!) műsortúltengést.

Rózsa István mérnök nyilatkozik a tokaji tv-toronynál. A riporter: Horvárt S. János

Mégis új viharfelhők gyűltek a nyíregyházi stúdió fölött. Megtörtént, amire számíthatnom kellett volna, ha csak egy kicsivel bőségesebb az élettapasztalatom és gyakorlatiasabb lélektani alapozást hoztam volna magammal a főiskoláról. Néhány kolléga nyíltan átpártolt hozzám és ezzel a stúdió munkatársi csapata két élesen elkülönülő táborra, sajnos klikkre osztódott. A zenei szerkesztő-bemondó Klárka és gazdasági vezetőnk, Irénke volt a támadások kiemelt célpontja, s a Samu köré csoportosulókat a műveletlenségében és rosszindulatában felülmúlhatatlan sofőr mozgatta, mozgósította. Furcsa kis gyűlölködő világ formálódott Krúdy szülőháza helyén, ebben a vastagfalú emeletes polgárházban. Ott, ahol néhány éve még rendkívül jószellemű csapat szerkesztette a műsorokat. Nem volt könnyű, mégis sikerült ilyen-olyan kanyarokkal, kerülőkkel, szlalomokkal végigcsusszanni az ott töltött majdnem öt esztendőn. Talán a diákkori rádiós próbálkozások, talán az emberséges és tehetséges Rózsavölgyi Zsóka, talán a régi barát, Horváth Jani, talán a szeretetreméltó, ragyogó humorú bemondó, Kulifay Laci, talán a nem kevésbé szeretetreméltó pénzügyes Irénke, talán a zenei szerkesztő-bemondó Klárka vagy ők mindnyájan együtt tehetnek róla, hogy a lefojtott konfliktusok ellenére is életem fontos, kellemes időszaka lett ez. Ők voltak azok a kollégák, akikhez nem csak ez az újkeletű főnök-beosztott viszony fűzött, sőt talán ez a legkevésbé. A diákcsínyekkel vetekedő közös emléket még a közös idejű újságírói pályakezdés éveiből ma, nyugdíjas korunkban is jókedvűen idézgetjük. Zsóka a minap, már könyvem írása közben emlékeztetett egy 1963-as vagy

64-es történetünkre: „A Te huncutságodról se felejtkezzünk meg! Emlékszel, hogyan cseréltünk témákat reggelente? Tomasovszky Pistával ti ketten a szerkesztőségbe és meg a rádióba siettem értekezletre. Félúton rendszeresen találkoztunk. Kezdő rádiósként minden reggel sokkoltam magam, hogy nagyszerű témákat tudjak javasolni az aznapi műsorba. Meg is kaptam az ötletet. Mondtad, hogy van egy szenzációs hír, miszerint egy nyíregyházi kutató feltalálta az influenza világszerte egyedülálló ellenszerét, a *Canis mergát*. A gimiben én franciát és orosz tanultam, latint nem, fogalmam nem volt, mit takar ez a két latin szó. Azt végleg el sem tudtam képzelni, hogy ti engem átvertetek. Pedig átvertetek! A reggeli értekezleten a hírem bejelentését döbbszent csend, majd kirobbanó nevetés követte. Gyarmati Béla kiválóan tudott nyírítani, de ez nevetés semmihez nem volt fogható. Sértődésről persze szó sem volt, olyan kedvesen sóztátok rám a kutyagumit latinul.”

Rózsavölgyi Zsóka. Tőle tanultam meg a rádiós montírozást.

A pesti főnök, Mészáros Feri – nyugodjon békében – mélyen belelátott a mi kis nyírségi rádiós cirkuszunkba, de ebben a manézsban neki sem adatott meg a szelídítő idomítás esélye. Hogy miért nem, arra sokkal később jöttem rá: Mészáros nem volt szakmai tekintély, benne csak a magas szintű politikai kapcsolatok tartották a lelket illetve őt magát a posztján. Egyszer-egyszer fölrendelt értekezletre, konzultációra, s ilyenkor gyanújához pompás táplálékot kapott az ellenklikk: biztosan most áztatom el őket... Istenem, mennyire tévedtek! A magára, múltjára, felső kapcsolataira büszke Mészáros Ferinek a lokális konfliktusok elemzésénél fontosabb volt saját legendájának ápolgatása, karbantartása. Megismerkedésünk úgy kezdődött, hogy a kézfogást követő pillanatban névkártyát nyújtott át, amit – ahogy illik – tanulmányozni kezdtem. Csakhogy nem volt rajta mit tanulmányozni, mert fekete betűkkel ennyi állt a hófehér lapocskán: MÉSZÁROS FERENC. Számított a meghökkenésre, felelt még mielőtt kérdeztem volna: „Ássa el magát, aki nem tudja, ki az a Mészáros Ferenc.” Volt ebben egy adag beképzeltség, de azután megtudtam tőle, hogy nem akármilyen történelmi személyiséggel ülök most együtt a gőzölgő kávé mellett. Feri felettébb büszke volt arra, hogy nem túl régen (az időpontot sem akkor, sem később nem tudtam meg) Kádár János titkára(?) vagy a titkárságán valamicsoda volt. Sejtelmesen, tények mellőzésével beszélt a „hősi múltról”. Tisztán érzékeltem, hogy bizalmaskodó utalásait az ex-kémelhárítónak szánja. Mi tagadás, kedveltük egymást. Feri egész lényét áthatotta egyfajta fura konspirációs buzgól-

kodás és személyemben talán ő ugyanúgy a „továbbszolgáló” állambiztonsági tisztet vélte látni, mint a gyanakvó nyíregyházi kollégák, azzal a különbséggel, hogy az ő szemében imponált ez a képzelt szerepem. Ő juttatott a későbbi rádiótudósító első edzőpályájához, noha akkor még sem ő, sem én magam nem sejtettük, hogy öt év múlva a szakma felsőbb osztályába lépek: egyelőre pártkongresszusokra és parlamenti ülészekokra akkreditált, ezekről a helyszínekről tudósítottam a szabolcsi rádióhallgatót, akit persze ezek az események nem túlzottan dobtak fel.

Ahogy múltak a hónapok, Ferinél különös és engem korántsem lelkesítő szándékot gyanítottam. Érzékeltette, végül nyíltan is tudtomra adta, hogy szeretné felgyorsítani Samu András utódlását. Hoppá, ez nem volt ínyemre! Távol állt tőlem, és nem számítva életem pár hónapos kurta szakaszait, sikerült is távol tartani magam a stúdióvezetői és főszerkesztői karriertől. Nem tudom, mivé formálódott volna ez a törekvése, ha pesti főnökünkről nem érkezett volna szomorú hír: Mészáros Ferenc meghalt. Felakasztotta magát. Önkezü távozásának indítéka ködben maradt, legalábbis előttem... Ködben maradt Feri legendája is. Nem bocsátom meg magamnak, hogy későbbre halasztottam az alaposabb faggatózást arról, hogy a magyar történelem melyik óráiban szolgálhatott ő Kádár mellett. Elkéstem. Mészáros Ferenc mélységes depressziójával együtt ennek a szolgálatnak a titkát is sírba vitte...

Márton Mester és a bunker-stúdió titka

A csodák közmondásosan három napnál tovább nem tartanak, a körülöttem összesűrűsödött levegő ha nem is három nap, de néhány hónap múltán mégis csak ritkult és elviselhetővé vált. Egyre felszabadultabban lélegeztem, mind gyakrabban szembe-sültem kisebb-nagyobb rádiós sikerekkel. Egy bölcс öregember, rádiós varázslónak is mondhatnám, Vajda Márton oszlatta el a rossz fogadtatásom feletti aggodalmam utolsó foszlányait. Pestről utazott hozzám, hogy beavasson a rádiós újságírás, szerkesztés trükkjeibe. Olyan fogásokkal ajándékozott meg, amelyekről az addig csak írógépet csépelő napilapos újságírónak elképzelése sem lehetett. Ez a szüleimmel egyidős szakmai tekintély a Magyar Rádió superlektora volt abban az időben. A szomszédos Sas kocsma asztalánál számolatlanul ittuk a dupla feketét, s ahogy teltek az órák, Marci bácsi noteszlapok tucatjait rajzolta tele a rádiós szerkesztői ismereteket illusztráló vázlatokkal. A rádiós nyelvezet tömörítéséről, a műsorok próza-zene arányáról, a beszélt nyelv, a kimondott szó hatáslélektanáról, az interjú készítés kérdés-technikájáról beszélt

világosan, színesen, ahogy a legkiválóbb professzorok tarják előadásukat. Mint bűvész a cylinderből a nyulakat, gazdag példatárából úgy húzta elő sorra a rádiós újságírás fogásait. Tudta, mire van szükségem, ő maga is a nyomtatott sajtótól indult, s vált a rádiózás virtuózává. Erőt adott, új tudást öntött belém, és ezzel későbbi rádiós utamra is felfegyverzett. Vajda Márton ceruzás rajzaival támogatott bölcsességei később külföldi tudósítói munkámban is visszaköszöntek a rádiónál, a tévénél és a BBC-nél is. Soha sem jöttem rá,

***Mi lesz reggel
a Kelet-Magyarországban?
- Lapszemle Tarnavölgyi Györggyel***

minek köszönhettem Marci bácsi szakmai ajándékát. Arra sem találtam magyarázatot, hogy Pestről jött főnök létére miért akar megkímélni, óvni pontosan attól, ami a beosztásomnak megfelelő kötelességem lenne. Elmondtam, hogy jobban érzem magam a műsormunkában, mire ő biztatott, lelkesített: zárkózzam be nyugodtan műsorszignáltól szignálíg ebbe a másfél órás szakmai keretbe. Törődjek rádiós önfejlesztéssel és – mert a stúdióvezető, Samu úgy sem igényli helyettesi munkámat – erőmet, figyelmemet ne is pazaroljam ilyesmire.

Szakmai hagyatékával Vajda Márton 1979 nyarán ajándékozott meg utoljára: egy hónappal varsói tudósítói kiküldetésem előtt a Bródy Sándor utcai pagodában kevergettük a kávé. Akkor csak egy kávéra futotta, s közben adott néhány praktikus tanácsot. Sietett, nem sok ideje volt... Ki gondolta volna, hogy valóban nem sok ideje maradt. A rádiós nemzedékek szabolcsi tanítómestere 1981-ben kiköltözött a Farkasréti temetőbe, örökös otthonába. Szabolcsi ember volt, 1948-ban a Nyírségi Néplapnál, 1949-51 között a Debreceni Néplapnál volt felelős szerkesztő. Nála jobban senki sem tudta, hogyan kell az írógép mellől mikrofon elé átültetni a magamfajta újságírót.

A Krúdy-háznak is titulált nyíregyházi rádiós épület pincéjének robusztus falait a malter rétegnél is vastagabb titokzatosság borította. Titkát, mely valamikor szigorú államtitok lehetett, még most is csak néhányan ismerték. Mint a tóban tükröződő házak virtuális leképezése, olyanok voltak itt a felszíni stúdiók korántsem virtuális, hanem valóságos másai. Nem lehetetlen, hogy még a hetvenes évek elején is hadititkot rejtettek a földszinti stúdióhelyiségek alatt párhuzamosan elhelyezett, azonos méretű, bombabiztos stúdiók. Az ötvenes évek nyírségi tényeit ismerő Vajda Márton mestert egy meghitt beszélgetésünkön

a nyíregyházi rádió történetéről faggattam, s bármilyen furcsa, ex-kémelhárító mivoltomban is tőle hallottam először a pince titkáról.

Az eltitkolt lényeg a rádiótörténet jól letapasztott mélyrétegeiben húzódott meg. A féligazságok közismert sztorija így hangzott: Magyarországon az első, önálló műsort sugárzó vidéki rádió a mi nyíregyházi stúdiónk volt. Az előzményhez tartozik, hogy a szovjet határhoz kőhajításnyira (legyen gránátdobásnyira) fekvő két szomszéd város, Nyíregyháza és Debrecen mintegy a tirpákok-hurkások örök ellentéte, rivalizálása jegyében versengett egy-egy létesítményért. Végül Debrecen kapta a Magyar Gördülőcsapágó Műveket („GÖCS”), amely 1952 októberében kezdett termelni, a rádió pedig a szabolcsi megyeszékhelyre került. A történelmi kezdés, az első műsor dátuma 1952 december 16, kedd lett. A csapágó-műveket az ezredforduló óta már csak ipartörténeti reliktumként tartják számon, a Magyar Rádió Nyíregyházi Stúdiójáról szóló utolsó hír pedig éppen 2007-ben, éppen hatvanötödik születésnapomon jelent meg: *„Szombaton délelőtt hangzott el utoljára a megszokott szignál a közszolgálati rádió nyíregyházi stúdiójában... a középhullámon.”*

**Nyíregyházi adóantenna.
Nap közben a Petőfit
sugározta a 240 m-es
középhullámon.**

Nos katonai érdekből, feltehetően a Varsói Szerződés stratégiai céljainak megfelelően rendezték be a Krúdyház alagsorát. Amikor Samu Andrásnak elmondtam, hogy Vajda Marci bácsi megismertette velem a párhuzamos légóstúdió létezését, Samu a mélybe vivő lépcsőkön lekísért oda. Dördültek a jól záródó, súlyos vasbeton ajtók, beléptünk a titkos médiabirodalomba. Előbb a porral ujjnyi vastagon belepert zenei stúdió technikai kiszolgáló helyisége tárult a szemem elé, amely – éppúgy, mint a felszínen – üveglapon át mutatta magát a stúdiót. Felfedeztem itt egy elhagyott kastély minden romantikus kellékét pókhálóval, porral, kísértetekkel, patkányokkal és denevérekkel. Na jó, patkány, lehet, hogy nem volt, denevérek is csak a fantáziámban röpködtek. Háborúban ebből a bunkerből sugározták volna a Kossuth Rádió műsorait. Nos ez a Kossuth-sugárzás lehetett az indok a valódi titkos célok felszíni rétegén. A mélyebb valóság – s ezt későbbi tartalékos katonatiszti ismereteim révén már alaposabban gyanítom – az lehetett, hogy a háború Varsói Szerződéses hadműveletének kiszolgálására háttországi katonai rádióállomás rendezkedett volna be a mi alagsori kísértet kastélyunkban.

Stúdióvezető-helyettesi „uralkodásom” utolsó évében már annyira könnyült a Nagy Titok súlya, hogy a pince utcafronti részén, feltehetően a háborús katonai elszállásolást szolgáló hosszanti hodályban Samu a rádiósok örömeire pingpong termet rendeztetett be. A „konditerem” fölött voltak a földszinti irodák, szerkesztői szobák és Farkas Klárika sok ezer tekerccsel, hanglemezzel zsúfolt a zenetára, tehát a fenti épület struktúra itt a mélyben nem tükröződött.

Hiteles tanúvallomásból kiderül ki az is, hogy a hadicélon kívül egy másik, a korra jellemző hivatása is volt a nyíregyházi rádiózásnak. Könyvem lezárása után pár pillanattal még beemelem ide Cservenyák Katalin cikkének részletét a Népszabadság 2010 január 8-i számából. A ma már távközlési műemlék, a Nyíregyháza-borbányai rádió adótorony (antenna) őrzője Zentai Mihály, aki a torony tövében élte le életének nagy részét. Visszaemlékezése történelmi forrásérték:

„A borbányai berendezést hatvan éve, 1950-ben kezdték el telepíteni... Az 1952-ben üzembe állított berendezést a fővárosi Standard cég gyártotta... Az első, kísérleti adások 1951-ben kezdődtek, majd „élesben” 1952. május elsejétől sugároztak innen. A műsoridő fele meglehetősen élvezhetetlen volt, ugyanis az adó elsődleges feladata a Szabad Európa Rádió (SZER) műsorának zavarásából állt egészen a hatvanas évek közepéig. Miután a SZER naponta többször változtatta a frekvenciáját, a nap folyamán többször át kellett hangolni a berendezést, hogy a zavarás hatásos legyen. A műsoridő másik felében a Petőfi rádiót sugározta az adó, illetve az 1952. decemberében indult, első vidéki stúdió, a Nyíregyházi Körzeti Stúdió műsorát, amely akkor napi egy órában jelentkezett vételkörzetében (Ma már a nyíregyházi stúdió is emlék – 2005-ben megszűnt).”

Miután könyvemet nem kívánom megfosztani helytörténeti értékektől, a cikk nyomán internetes kapcsolatba léptem Zentai Mihállyal. Dacára annak, hogy életem hatvanhét évnyi időkeretén kívül esik, a nyíregyházi rádiózás előtörténetét köteles vagyok idézni attól az embertől, aki negyven évét töltötte ott, a borbányai adón. Ezt írta nekem: *„Biztosan tudod, hogy Nyíregyházán már 1933-ban volt rádió adóállomás. Egy időben Miskolccal, Magyaróvárral és Pécs-el. A miénk volt a legnagyobb teljesítményű, 6,25 kW. A többi csak 1.25 kW-os volt. Ezt még Bencs Kálmán az akkori polgármester intézte a városnak. A második háborúban az adót Kassára szállították.”*

Traktor-gyanús autónk spárgába ereszkedett

S hogy emlékezetem rostáján ki ne hulljon családi közlekedés-történetünk jeles eseménye, meg kell emlékeznem első saját autónkról, a tűzpiros 403-as Moszkvicsról. Talán 1974 egyik tavaszi vasárnapján lehetett, amikor a keservesen megtakarított tízezer forintunk birtokában Ilonával kísértáltunk a Búza tér jobb oldalán ekkor még létezett használt autó piacra. Naivan hittük, hogy ennyi pénzért szép és jó kis kocsit veszünk. Olyan autócskát, amellyel végre a vasúti menetrendnek fittyet hányva látogathatjuk meg Matylda nagymamát és a sziléziai lengyel rokonságot, az akkor már féléves kisfiunkkal, Andriskával. Vagyonunkhoz ennek a Moszkvicsnak az ára állt a legközelebb, ám, hogy megvehessük, taxival 4 ezer forint gyorskölcsönért a szüleimhez száguldottunk. A kölcsönből ajándék lett, és egy óra múlva már büszkén robogtunk a saját autónkon a Bartók Béla utcai szülői ház elé.

Szépen csillogott, jól ment a kocsi. Az előző tulajtól, egy falusi fiatalembertől teljes csomagtartót megtöltő alkatrészt is kaptunk hozzá. *„Kitűnő a kocsi, de ha valami később mégis cseréire szorul, nem lesz gondjuk...”* – mondta a derék kemecsei legény az utolsó szó jogán, amikor aláírtuk az adásvételi szerződést és leszámoltam a markába a száz-negyven darab százast. Pedig ha sejtettük volna... De lássuk sorjában a Moszkvics 403-as történetét, ami gazdag utóélete nélkül könyvem lapjaira be se kéredzkedne. Nos akkor frissiben el is mentünk vele Tiszalókra, mert ez a szerény forgalmú szabolcsi út kínált nyugodt berepülést. A Papát is vittük, megnyugtatni, hogy már nem vagyok kezdő sofőr. Április végén még a lengyel rokonsághoz is – majdnem Ilona szülővárosáig – tisztes-séggel vitt minket a piros autó. De csak majdnem! Alig több mint húsz kilométerrel a cél előtt sűrű füst tört fel a motorházból, ám ahogy Bielsko-Biała külvárosában az út szélére húzódtunk, egy hozzánk siető segítőkész, de tőlem nem különb szakértővel megállapítottuk, hogy nem füst, hanem gőz gomolyog. Ez talán nem is olyan nagy baj – gondoltam – és mert az autó, ha lassan is, de haladt, mint egy gőzmozdony. Átgördültünk a városon arra az útra, ahonnan Czechowice-Dziedzice már csak tíz kilométer. Telefonáltunk egy boltból és apósom a Syrenkájával húzott be minket ismerős szerelőjéhez. A mester megjavította az életkora miatt hullafoltoktól tarkálló hűtőt, s itt újabb szülői pénzsegélyre szorultunk, ezúttal lengyel złotyban. Ezzel lezárult autócskánk öregkorának első szakasza. Fedélzetén egy hét múlva újabb meglepetések nélkül haza is érkeztünk. A 450 kilométeres utazás mégsem volt családi idill, mert autónk motorjának éktelenül hangos zúgását hathónapos fiacskánk Kassa fölött már nem tudta elviselni, és mire a városba értünk, olyan görcsös, fájdalmas sírásba fogott, hogy haladéktalanul orvosi segítségre volt

Moszkvics 408, amely akár traktorrá is válhatott volna

szükség. Lázasan izgalommal kutattuk a „nemocnica” táblát és néhány járókelő kifaggatása után Andriska ott is volt a kassai kórház gyermekorvosa előtt, és kapta a rýchla pomoc-ot vagyis a gyors segílyt. Alapos vizsgálat, megnyugtató diagnózis után altató kúppal a popsiban nekilendültünk az utolsó 130 kilométernek. Nyíregyházán fellélegeztünk:

kisfiunk végre saját ágyába került, a Moszkvics pedig dicséretre méltóan a ház előtti parkolóba. Meseautónk rémtörténete csak most kapcsolt finisébe.

Műszaki hozzáértésem akkori, de még mai csúcsán sem mondhatom el kellő szakszerűséggel, miféle további meglepetésekkel szolgálta idegrendszerünk rongálását ez a tragacs. Igaz, a lengyel útról hazafelé jövet azzal biztattuk magunkat, hogy a pincénkben annyi alkatrész vár ránk, amennyiből – az előző tulajdonos szerint – akár egy másik ilyen autót is össze lehetne szerelni. Elérkezett bőséges alkatrész készletünk tesztelésének pillanata. Kozsla Pista, a pártgarázs sofőrje, jóra való cimborám, akit fegyelmivel akkoriban fosztottak meg az autóvezetés jogától, felajánlotta szerelői közreműködését a Moszkvics immár saját városunkban történt újabb rakoncátlankodása után. Boldog voltam, hogy ez a jólelkű Pista, aki valóban önzetlenül segítő barátnak bizonyult, autócskánk házi orvosának szerepét ajánlotta. Ráfért a gyógyítgatás a piros lakkal titkosított rozsdahalmazra. Csakhogy amint a faládában Pista meglátta az ott tornyosuló tucatnyi alkatrészt, nem tudta visszafogni a harsányan kitörő és az egyes darabok megtapogatásánál hullámokban fel-feltörő kacaját. *„Öregem, ez itt mind traktor alkatrész. Ezekből tényleg összeállíthatnánk egy Zetort, de a Moszkvicsba nem jók.”*

Pista jól tudta, ha olcsón akarjuk megúszni a reparálást, akkor csehszlovák beszerző útra kell indulnunk. Pár nap múlva meg is hoztuk az immár ideillő darabokat. Hidasnémeti vámosainak éberségét egy üveg házi szatmári szilvával elaltattuk, így két rúd téliszalámi átcsempészése annyi koronához juttatott bennünket, hogy Kassán beszereztük az új és felújított alkatrészeket és még kiadósan meg is ebédeltünk.

Autócskánk Pista barátom Szarvas utcai házának udvarán új erőre kapott, ment, döcögött még vagy három hónapot, majd egy délután, amint munka után a rádió udvaráról hazafelé indultam, a Krúdy-ház keskeny kapualjának kellős közepén az egyik kerék kifordult jobbra, a másik meg balra. A szép piros Moszkvics 403-as, családunk első autócskája lement spárgába és a végelgyengülésben kilehelte a lelkét. Csak a hülyeségem

mementója, a félmázsányi Zetor alkatrész maradt utána hagyatékként a pince mélyén és most ez a kis nekrológ. Béke roncsaira!

Szolnok, Győr, Pécs, Miskolc... és egy ló

A vidéki rádiók történiáját tanulmányba foglalta Tircsné Propper Valéria. Imént emlegetett ismereteimhez „A helyi rádiózás megindulása Magyarországon. A Miskolci Rádió története 1953-2003” című munkájából meríték egyfajta történelmi támaszt:

„A II. világháború még véget sem ér, amikor az Ideiglenes Kormány székhelyén, Debrecenben már márciusban megállapodás jön létre a Szovjetuniót képviselő Puskin követtel: a Szovjetunió (tekintet nélkül a fegyverszüneti egyezmény korlátozó rendelkezéseire) hozzájárul ahhoz, hogy a Magyar Rádió műsorszolgálata a műszaki feltételek megteremtése után meginduljon, ellenőrzés, továbbá minden feltétel és megkötöttség nélkül... Az öt vidéki stúdió azért született meg annak idején, mert az volt a politikai koncepció, hogy elsősorban háború esetén van rájuk szükség. Az '50-es évek elején kialakult nemzetközi helyzet sajnos éppen elég alapot szolgáltatott ehhez az elképzeléshez. A '60-as évek végére azonban bebizonyosodott, hogy a vidéki stúdióknak békében, normális időszakban is megvan a maguk helye a tömegkommunikációs rendszerben és természetesen a hazai rádiózáson belül is.

Legelőször 1952 decemberében hangzott el a nyíregyházi rádió szignálja, hogy műsoraiban hírekkel, tudósításokkal lássa el Kelet-Magyarország lakosságát. Ezt követően 1953 januárban Győrött, majd Pécsen is megkezdődött a vidéki rádiózás. Áprilisban Miskolcon, augusztusban pedig Szolnokon is megkezdtek a rádióműsorok sugárzását és ezzel tulajdonképpen kialakult a vidéki rádióstúdió-rendszer...”

Lengyel vidéki rádiós élményeimet Katowicében, Lublinban és Rzeszówban csipegettem össze, 1974 és 79 között pedig a lokális rádiózás Győr kivételével valamennyi hazai stúdióját bebarangoltam. Pécsen fergeteges, zenés éjszakával zártuk a szürke hangulatú stúdióvezetői értekezletet. Kollégáink, a nemzetiségi adások szerkesztői hamisítatlan sváb és szerb zenét adagoltak a magyar muzsikához: schramli, jódli, kolo és csárdás szólt... merthogy „Dunának, Oltnak egy a hangja”... Ott ismertem meg a német adás főnökét, a későbbi külpolitikus pályatársat, a bő humorú Kerner Lőrincet, aki az én varsói éveim előtt, 1976-79 között Berlinből tudósította a Magyar Rádiót. Győr és Szolnok rádiója csak egy-egy élménymentes bepillantásra láttatta magát, ám a miskolci kollégák – talán a földrajzi közelség és jó színvonalú műsoruk okán is – rokonszenves emléknymot

hagytak bennem. Elég volt kocsira ülni, adásaikat egy tokajhegyaljai kiránduláson is kiválóan hallottuk.

Borsodi Gyula, a miskolci stúdió legendás munkatársa városa és a Magyar Rádió közkedvelt alakja volt. (Csak úgy mellékesen: személyében az irodalomtudományok doktorát is tisztelhattuk.) Mindenki tudta róla, hogy lovon jár munkába. Jómagam ugyan sohasem láttam őt nyeregben, találkozásaink színhelye főként értekezlet vagy közös műsorkészítés volt. A hatvanas évek derekán, s akkor én még a lapnál riporterkedtem, megismertem Borsodi Gyulát. Néhány rádióssal és egy-két szerkesztőségi kollégával kis csapatban kaptunk meghívást a rádiót, tévét és háztartási készülékeket javító nyíregyházi GELKA-ba. Többünk barátja, Bíró László, a GELKA főnöke avatatlan szemek előtt rejtett, elsötétített kisebb raktárba vezetett bennünket és egy 8 mm-es amatőr vetítógépből nyugatról becsempészett erotikus kisfilmeket láthattunk. Ritka férficsemegének bizonyult az a celluloid szalagokról a fehérre meszelt falra varázsolt tiltott gyümölcs. Nem volt ezek pornók, de még igazi, mai fogalmak szerinti szexfilmnek is alig minősülhetnének. A szelíd erotika legmerészebb darabja három egyetemista mértéktartóan egyértelmű ágyjelenete volt. Emlékezem, Borsodi Gyuszi valahogy így méltatta a GELKA-szenszot: *„Elég volt Miskolcra Nyíregyházára jönnöm, hogy felgördüljön a vasfüggöny.”*

Ám hogy bátran leírhassem róla a szememben igencsak nagyra becsült Borsodi Gyula eredetiségét, a lehető leghitelesebb forráshoz fordultam. Tréba Gyuszi – róla már szóltam Román Dénes és az olasz cipő ürügyén – visszatért szűkebb hazájába, Borsodba és hosszú évekig Miskolcra tudósította a Magyar Rádió krónikáit és egyéb műsorait. Tőle kaptam meg a nevezetes stúdióvezető igaz történetét:

„A rádió miskolci stúdióját a Rákosi érában Lillafüredre telepítették és még a hatvanas évek elején is onnan sugározták a Borsodi Rádió műsorát. Borsodi Gyula Diósgyőrben egy nagy tanyán gazdálkodott, juhokat, kecskéket nevelt és több lovat is tartott. Szípkázó humorú, rendkívül művelt fickó volt, s ha néha megivott néhány kupica pálinkát, felpattant egy hátrasra és az erdőn keresztül fellovagolt a lillafüredi stúdióba. Ott az udvaron kikötötte a 'járművét', majd megszerkesztette a napi műsort, a közeli kocsmában még a technikussal, Debreczeni Ferivel bekaptak néhány felest, vagy nagyfröccsöt. Ezután Gyula dudorászva hazalovagolt. Szegény fiú azóta már az égi lovakon közlekedik, mondja a jobbnál jobb saját verseit, mert igazában költő volt az istenadta, a legjelesebb magyar irodalmi lapok sorra közölték a verseit. Saját 'gyártású' vicceitől órákig fetrengtünk. A csajozást is nagyon kedvelte, főként építkezéseken hajkurászta a malteros lányokat.”

Hiányos lenne a tucatnyi kedves anekdotát és igaz történetet az utókorra hagyó kolléga portréja, ha Tréba Gyula a '70-es évek elejéről a következő eset felidézésével nem ajándékozott volna meg.

Dr. Borsodi Gyula lovával, szekerekkel felkerekedett a diósgyőri tanyájáról, hogy takarmányt vigyen haza a jószágoknak. Nem kerülhette meg a forgalmasabb miskolci utakat. Zsákokkal, bálákkal felpakolva, gumicsizmában, kalappal, pufajkában és ostorral a kezében hajtott hazafalé, amikor leintette egy rendőr, mert közlekedési hibát vétett.

„- Hé Papa, álljon csak meg! Mit gondol, lehet itt a nagy forgalomban össze-vissza hajtani lovaskocsival?! No adja csak ide a személyazonosságiját!

Gyula komótosan kikereste a belső zsebéből az igazolványt és lenyújtotta a bakról. A rendőr hol a személyire, hol Gyulára pislogott, végül megkérdezte:

- *Magáé ez az igazolvány?*
- *Miért, nem látja a fényképemet?*
- *Osztán maga doktor?*
- *Igen, az vagyok.*
- *Lódoktor, vagy milyen orvos?*
- *Nem orvos, egyetemi doktor vagyok!*
- *Az meg mi? És magáé a ló, meg a kocsis is?*
- *Igen. Látja a táblát a kocsis oldalán? Az én nevem van rajta!*

A rendőr tovább böngészte az igazolványt és újra megszólalt:

- *Ide meg az van írva, hogy tanár.*
- *Igen, az vagyok.*
- *Ne beszéljen már össze-vissza, a munkahelyének meg az van írva, hogy Magyar Rádió.*

- Hát persze, mert rádióriporter vagyok – válaszolt Gyula. Ez aztán betett a rendőrnek, nagyot csapott a ló fenekére, majd dr. Borsodira ripakodott:

- *No papa most aztán húzzon el innen, amíg le nem szedem a bakról!”*

Szilágyi János kérdését feltette

Valamikor 1974 őszén Mészáros Feri, akin akkor a depresszióknak még nyoma sem látszott, berendelt a Bródy Sándor utcába. Irodája komor falait néhány hivatalos elintéznivaló, telefonhívás után otthagytuk, majd – ami a pesti kollégáknál ritkán fordult elő – meghívott a lakásába és ott, már amennyire a beszélgetést az észbontó Lenin körúti zaj

engedte, oldottabb hangulatban csiszoltuk össze egy vadonatúj műsor ötletét. A sok decibellel rázkódó, idegőrlő körúti otthonban utólag Feri depressziójának némi igazolását láttam. És egy friss szakmai felfedezést tettem: a „nagy Magyar Rádió” a szervezeti kereteken belül integrálni kívánja a „kis Magyar Rádió” szellemi kapcsolatát. Öt-hatórás ötletrohamunk az első ilyen akciót volt hivatott előkészíteni. Megírtuk az „5+1 a vidéki stúdiók vetélkedője” szinopszisát, ami egy decemberi estén élő-egyenes adásban (akkoriban még ritka volt az ilyesmi!) került a Petőfi Rádió műsorára.

Ezüst csillagokkal mintázott, mutatós, mélykék ingében az akkor már népszerű sztár riporter, Szilágyi János volt a műsorvezető. Az öt vidéki rádiótól öt-öt fős csapatok versengtek, a mi nyíregyházi teamünkben ott volt velünk Farkas Klárka zenei szerkesztő-bemondó, Podráczky Zsuzsa riporter, Rózsavölgyi Zsóka és Ágoston István a két szerkesztő, s a csapatkapitány tisztje nekem jutott. A műsorcímbe a +1 annyit jelentett, hogy a rádió központi szerkesztőségből az öt vidéki stúdió körzetéből származó riporterek alkották a csapatot. A mi kis nyíregyházi teamünk olyan történelminek, nemzeti kincsnek minősülő csemegét hozott ebbe a műsorba, amely máig is kincse a Magyar Rádió hangarchívumának. Rózsavölgyi Zsóka malomkeréknyi bakelit lemezekre bukkant a nyíregyházi stúdióban. A különleges leletre Zsóka ma így emlékezik vissza:

„Máig sem derült ki, pedig kíváncsi lennék a titokra, hogy kerültek oda. Persze, hogy belehallgattam és olyan archív felvételekre találtam, amik még a nagy rádió központi archívumában sem voltak meg. A lemezek úgy működtek, hogy a barázdákon bentről, vagyis középről kifelé haladt a tű, nem úgy mint később, a lemez kinti szélétől befelé. Az 1940-es, sőt még egy ideig az ötvenes években is ilyen lemezekre rögzítették az eseményeket, pl. a PEN Club kongresszusát.”

A stúdiók vetélkedőjének kultúrtörténeti szenzációt kölcsönzött, a kis nyírségi csapatra rivaldafényt szórt Zsóka „hozománya”, amivel a műsor végén megleptük a Magyar Rádió vezetőit.

A pestiek közé vagyis a „+1” nevű csapatba meghívták a Pécsről elszármazott Krassó Lászlót is, akit épp azokban a hetekben készítettek fel, hogy a Magyar Rádió első varsói tudósítója, Regős Sándor öt éves kiküldetésének lejártá után átvegye a lengyel-országi posztot. Szilágyi János nem gyanította, hogy Krassó még nem tud lengyelül, de rólam tudta, hogy jól beszélem a nyelvet, így egy hirtelen támadt ötlettel az élő adásban meglepetésszerűen összehozott minket, lengyel nyelvű szóváltásra „provokált” bennünket a mikrofon, s így az ország nyilvánossága előtt. Krassót akaratlanul leégettük, mert akkor járt első lengyel óráira, s a legegyszerűbb mondatomra sem tudott még épkézláb feleletet adni. A rutinos műsorvezető a malórt észrevette és szellemes riporter fordulattal mentette

a még menthetőt. Számomra újra igazolódott, hogy életem minden éles fordulata okok és okozatok láncolata...

A műsor elhangzása után néhány nap múlt el, amikor telefonon felhívott Hárs István, a Magyar Rádió elnöke. A maga halkszavú egyszerűségével mondta, hogy tetszett neki a nyíregyháziak szereplése a műsorban, ám hangjából éreztem, hogy nem ezért hív, hiszen a vetélkedőben a pécsiek mögött mi csak a második helyezettek lettünk. Az elnök végül a lényegre tért: *„Nem tudtam, hogy van a Magyar Rádiónál lengyelül tudó ember, ezért a németes Krassó László akkreditáltuk. Természetesen ő is megtanulja ott a nyelvet, öt év múlva pedig magára számítunk, Szilágyi elvtárs”.*

Hej vadászok, vadászok...

Első rádiós évem lassacskán lecsengett. De még mielőtt lekonferáltuk volna az esztendőt, lázas készülődésbe fogott a stúdió, s ezzel a sürgés-forgással új ismeretre tettem szert: megtudtam, hogy az újesztendő alkalmából, mint a megyei lapban az MSZMP megyei első titkára, úgy a mi hullámhosszunkon a megyei tanács elnöke köszönti Szabolcs-Szatmár dolgozó népét. Természetes, hogy a dolgozó népet, mert annak idején mindenki dolgozó vagy tanuló volt; a három hónapnál tartósabb munkanélküliség közveszélyes büntettnek minősült. Logikus: a közveszélyes munkakerülőknek (kmk-soknak) nem dukált a BUÉK! Nos mikrofonunk a megye szorgos dolgozóit köszöntő Péntes Jánosra várt. De nem csak a stúdió és a mikrofon várta őt, hanem lévén december 27. János nap, kiváló sündörgő-dörgölőző alkalom nyílt annak, aki nem restellte. Nem maga az ünnepelt volt erre kiéhezve, megszomjazva, hisz őt – a vezetőkhez méltóan – köröskörül köszöntgették, s eggyel több vagy kevesebb ünneplés sem boldogabbá, sem szerencsétlenebbé nem tette.

A rádiónál mégis csak eseményszámba ment a megyei tanácselnök névnapja. Az emeleti tanácskozó teremben, mely máskor párttaggyűlések és KISZ-rendezvények, nagy ritkán munkaértekezletek helyszínéül szolgált, most névnapra terült az asztal. Nem volt ez hét határra szóló dínomdánom, sőt a megszokott hétköznapi munkahelyi mulatozási szokásokra is rácáfolt a szerény szeszfelhozatal. Egy palack bor, egy üveg cseresznye mellé tette oda az ünnepelt a maga – nem pontosan emlékszem – konyakját vagy whiskyjét. A stúdióban szalagra vették a dolgozó népnek szánt jókívánságokat, majd Samu felkísérte a vendéget. Péntest középre ültették, s a rádiósok csapata, lehettünk tízen, tizenketten, karéjban körülültük az összetolt alacsony klubasztalokat. Szót sem érdemelne ez a kis névnapozás, ha a szerény kvaterkázás közben nem indult volna be egyfajta „társasjáték”.

De beindult! A dolog lényege, hogy Pénzes János vadász szenvedélyének hódolt csak-úgy, mint a kor legtöbb vezető pártembere és tanácsi korifeusa kis hazánkban és Kamcsatkától Lipcséig, Gdanskától Várnáig a béketábor széltejében-hosszában. Klasszikus dzscentri szokás volt ez, és lám nem idegen a szocialista embertípus jellemétől sem, nem úgy mint az erkölcsromboló rock and roll, a boogie, a szving és a többi nyugatmajmoló zene, tánc. Jól tudom, a mindenféle flintákkal lödöző elvtársak között igazi vadász is akadt, olyan, akinek éppúgy szenvedélyévé vált a „vadgazdálkodás támogatása”, mint másnak a sakk, megint másnak a horgászat, a foci szurkolás vagy... az olvasás. De ismerem olyan újdonsült vendéglátóipari vállalat igazgatót is, aki irodája berendezésével egyidejűleg, késlekedés nélkül beszerezte a zöld vadászruhát, sőt a kétlövetűjét is. De maradjunk a névnapját ünneplő megyei tanácselnöknel. Ő nem kocavadász volt. Róla mindenki tudta, mi több Plavec János, a rádiókhöz akkoriban került mezőgazdasági riporter, hivatásos vadász, évekkel később megyei fővadász, minden gyanút eloszlatott és nem csak illendőségből vallotta, hogy Pénzes esetében igazi, értő vadással állunk szemben.

Udvarias szokás, ha a jó házigazda vendége örömeire fonja-szövi a társalgás fonalát. Samu jó gazdának bizonyult: ügyes fordulattal a kedvenc témára terelte a szót. Megkezdődött a Nagy Vadászat! A két hivatásos vadász kérdés, dicsekvés és egymásra licitálás nélkül, szakszerűen beszélt. Ha nem lennék az állat pusztításának elvakult ellenfele, talán még érdekesnek is mondtam volna kettejük dialógusát, amíg csak erdőről, mezőről, vadról, az állatok téli etetéséről peregtek a történetek. De a mi munkatársaink igazi vadászkalandokra kíváncsian kérdésekkel ostromolták vendégünket. El is hangzott néhány történet a Lónyai erdőről és egy – talán – ukrainai vagy belorussziai vendégvadásatról, majd a beszélgetés váratlan fordulatot vett. Pénzes átvette a „műsorvezető” szerepét, kérte, mindenki mondja el élete vadászattal kapcsolatos élményét. Az őt ünneplő rádiós asztaltársaságot olyan helyzetbe hozta, mint amikor a zenés mulatozásnál „ez a nóta, nóta... körbejár...” A kör elindult, a nóta körbejárt. „Tapasztalt rádiós vadászaink” mondataiból a klasszikus seggnyalás szatírája bontakozott ki. Akire rákerült a sor, mondta, mondta a magáét: fűt-fát, kitalált legendákat, úgymond átélt erdei történeteket. Néhányan, pontosabban a szép nem képviselői „passzt” jelentettek, ők nem tudtak vagy restelltek dicsekedni, hazudozni, a fővendégnek tetsző, történetet kreálni. Az érvényesülni óhajtók azonban mondták, mondták a magukét. Észrevettem, hogy Samu is viszolyog beosztottainak ízléstelen szóáradatától, mert való igaz, gyomorforgató volt a látványos nyálazás, a kitalációk szemrebbenés nélküli előadása. Emelkedett a vérnyomásom, olyasmit éreztem, mintha duhajkodókat kellene csillapítanom, pedig itt most senki sem volt részeg, kivételesen nem örült a szeszmalom. Hozzám ért, nálam zárult a kör, mondanom

kellett valamit. Hogy legalább finoman reagáljak a féltucat hadováló Münchausen bárócska történeteire, megkockáztattam, hogy Pénzes Jánost magamra haragítom. Kimondtam, ami a szívem rejtekéről a nyelvemre tolult: *„Nézd, Pénzes elvtárs, nekem nincs vadászkalandom, kollégáim és Kittenberger Kálmán után nem is tudnék igazán jó történetet kitalálni. Amúgy pedig nem szeretem a vadászokat. Én a vadnak szurkolok.”* Mindenki tudta, miről beszélek. A tanácselnök nem reagált, Samu szeme nyugtalanul villant, ám hogy jó irányba terelje a hangulatot, szólt néhány szót a rádió és a megyei tanács üdvös kapcsolatáról és az 1975-ös reménységről.

Ahogy vendégünk elvonult, Samu hívott, menjünk kettesben ebédelni a Tisza étterembe. Sétálva haladtunk, főnököm tudtomra adta, hogy nem vagyok észnél. Az év első napjaiban döntenek új lakásom kiutalásáról, miután a rendőrségi szolgálati lakás elhagyására csak fél éves türelmi időt kaptam. Aligha bölcs dolog, hogy Pénzes Jánost megsértettem. Értem, lakáskiutalásomért aggódott a főnököm, s úgy éreztem, mégis romlatlan maradt a barátságunk. Kétség kívül értelmesebb dolog lett volna elhallgathatni a vadászattal szembeni ellenérzésemet. Indulatos rebelliskedésem, ami inkább polgár-pukkasztás volt, egyetlen kilövésre szánt nyulat sem mentett meg.

Január derekán mégis megkaptam a kiutalást az új, jósavárosi lakónegyedben, az Ungvár sétány 27-es tízemeletes panelházban a második emeleti a 7-es számú lakás kulcsát. Pár hónappal később, a felszabadulás 30. évfordulóján, az április 4-i ünnepi fogadáson kiderült, hogy a megyei tanács elnökének esze ágában sincs neheztelni rám. A nyírségi erdők vadjainak háborítatlan békességére koccintottunk.

Karrierék kovácsműhelye – vidéki rádió a neved

Dacára annak, hogy létezett egy silány kemény mag, a szesz kódén át kezdtem felfedezni rádióink értékeit, a tehetség szaporodó gyöngyszemeit és azokat, akik addig is szerényen, kényszerűen megbújtak a hangadók árnyékában. A korábbi, jószellemű szerkesztői csapatból már csak Rózsavölgyi Zsóka volt itt. Kulifay Laci, a bemondó a technikai helység „várakozó székére” roskadva ücsörgött. A lemezre, szalagra rögzült hangok birodalmában megalázottan, hallgatagon, a sürgősségi megalázó érzésébe hajszoltan tett-vett Farkasné, Oláh Klárka. Mindhiába burkolózik az írói titoktartás kódéba, s talán jogosan állítja, hogy nem kulcsregény ez, Gyarmati Béla, megrázó műve, A szűz-primadonna főhősében mégis tévedhetetlenül ráismerek a mi Klárikánkra. A regénynek azt az epizódját idézem, amelynek nyíregyházi rádiós éveimben magam is tanúja voltam (A regénybeli Zsuzsa nem más, mint a mi Klárikánk):

‘Több év adatott neki, mint hitte. Egyszer aztán könnyedén megkérdezte, a stúdióban felvett „orvosi tanácsok” után a belgyógyászt:

„Mondja, mit lehet tenni orvosilag a májrákos betegekkel?”

Az orvos ugyanilyen könnyedén válaszolt:

„Semmit kezicsókolom...”

A doktor új fiú volt a városban, nem tudta, amit sokan. S úgy látszik, nem figyelt, vagy nem akart figyelni.

Hogy a folyamat siettethető, azt maga is sejtette az asszony. S ennek tudta a módját. Csak ne fájjon.

A rokkantsági nyugdíjhoz nem kellett protekció. Maga az új stúdióvezető javasolta finoman a férjnek, aki aztán felvetette a gondolatot Zsuzsának. Az asszony szinte élvezte ezt a nagy tapintatot, amit magában – a rabszolgapartók humánumának nevezett.’

A stúdióban a szerencsére nem elpazarolható, maradandó kincset olyan emberek teremtték, akik az idők folyamán eltávoztak ugyan, de tisztességük és munkájuk nyomait örökölni hagyták a Krúdy szelleméhez méltó házra. Innen indult a pécsi televíziós szerkesztő, Rózsavölgyi Erzsébet, 14 évesen itt kapott kezébe mikrofont Friderikusz Sándor, ebben a stúdióban ébredt rá önmaga rádiós értékeire az Amerika Hangja magyar osztályának későbbi főnöke, Horváth S. János. Rádiónk volt az első gyakorló terepe a később sikeres moszkvai tudósító, Tóth Károly szárnypróbálgatásának is, a mi stúdiónk

Műsormegbeszélés. A szerző, Kulifay László, Bálint Attila és Rózsavölgyi Erzsébet

nevelte tévés szakemberé Haskó Józsefet, tőlünk indult az országos szakszervezeti központ, a SZOT sajtószóvivője, Bálint Attila és két fiatalon elhunyt tehetséges újságíró Gönczi Mária és Juhani Nagy János finnugor szakértő újságíró, több kötet szerzője.

Ahány név, annyi egyéniség, annyi műfaj, annyiféle sors... és annyiféle kötődésem hozzájuk. A legszerényebb részem az országos hírűvé nőtt televíziós személyiség, Friderikusz Sándor

pályára állításában volt. Sanyika – így hívta őt mindenki – tizennégy évesen, két évvel rádiós kinevezésem előtt, 1972-ben kezdte kószolgatni a rádiózást. Amikor odakerültem, saját diákrádiós múltamat juttatta eszembe ez a srác. A különbség kettőnk között az volt, hogy 1958-ban (Friderikusz akkor született) én még csak a süketszoba asztala fölé belógó mikrofonba szólhattam bele, előre megírt szövegeinket olvashattam fel. Sanyika nyakába

pedig felakaszthattuk a tízkilós magnót és egy óra múlva hozta is a riportot, interjút hol a piacról, hogy a nyíregyházi utcáról, hol a városi tanácsról... Nem is akármilyen riportokat! Ő volt a legifjabb rádiós, a hangyaként körülöttünk nyüzsgő külsősök (ma freelancernek mondanánk) egyike. Közöttük ő volt, akitől akár az adás előtti pillanatokban is biztos számíthattam a vágatlanul is tökéletes műsorpercekre az Észak-Tiszántúli Krónikába. Őt nem kellett taníttatni, a tizenhét esztendő Friderikuszban már ott volt a későbbi oknyomozó riportert minden erénye. Műveltsége, olvasottsága hiányait életkora velejárójaként kezeltük, Samuval együtt ezek pótlására serkentettük. Sanyika hamarosan a rádió pesti stúdiójában találta magát. A rádiónál Ipper Pál, majd a televíziónál Vitray Tamás karolta fel a nélkülözhetetlen embert. Azokra az évekre sem maradt távol a rádiótól,

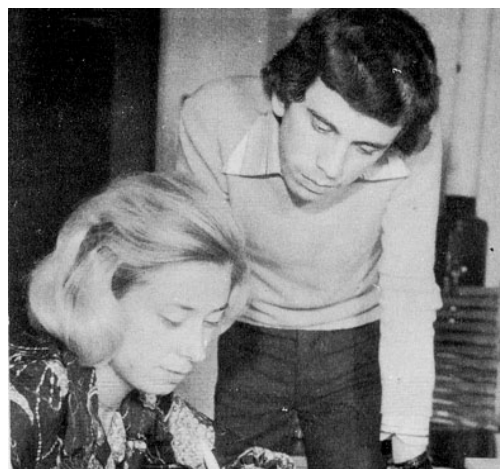

**Az üveglak mögött.
A szerkesztő, Rózsavölgyi Erzsébet
a két riporterrel, Friderikusz Sándorral
és Gönczi Máriával konzultál.**

televíziótól, amikor érettségi után felvették az egyetemre. Pár év múltán így lett Sanyikából dr. Friderikusz Sándor jogász, majd és a nevezetes talkshow-k kiöltője, rámenős kérdezője, 1992-től a nevével jelzett tv-showműsor alkotója, de ehhez nekünk és a nyíregyházi stúdióknak már vajmi kevés közünk volt. Mi tagadás, a húszesztendő emigráns távollét még az éleslátására kínosan ügyelő író szemét is rongálja. A hazai pályán hírneves Friderikusznak Varsóban se híre, se hamva, ezért könyvem írása közben egy volt kollégát kértem, tegye aktuálissá ismereteimet. Megtudtam, hogy közel három éven át – alkalmanként 1-1,2

millió nézettséggel – főszerkesztője és műsorvezetője volt a Friderikusz: A szólás szabadsága című heti, politikai-közéleti elemző műsornak, majd újabb majdnem három évig minden hétköznapi ő vezette a Friderikusz, MOST című, ugyancsak közéleti, politikai, tudományos, kulturális napi adást. Három rangos díjat kapott egy év leforgása alatt.

Ha most a hetvenes évekből retrospektív névsorolvasást tartok, a nyíregyházi stúdió új „szerzeményét”, Haskó Józsefet szólítom, annál is inkább, mert ő kimondottan az én fejedelmem útján trófeája-

**Podráczki Zsuzsa, a „Jó hétvégét!”
szerkesztője riportot „rendel”
Friderikusz Sándortól**

ként került hozzánk. Létszámbővítéssel áldott meg bennünket a Magyar Rádió központja, csak hogy az áldás olyan pillanatban szakadt a nyakunkba, amikor egy árva tehetség sem bóklászott a stúdió körül. A nyíregyházi tanárképző főiskolán júniusban esélytelenül kutattunk volna állás pályázatokról lemaradt, ismeretlen jelölt után. Samu András hetekig magában hordozta a gondját, s csak akkor osztotta meg velem, a helyettesével, amikor már nyakán volt a kés. Közeledett a pillanat, Mészáros Feri vissza akarta venni a státust, amin kapva kapott volna bármely másik vidéki stúdió. Samu rászánta magát, hogy töprengő aggályát mégiscsak megossza velem. Rejtett hang súgta, hogy menjek át a hurkások városába, s az én nem túl régi iskolámban mégis kockáztassak és végezzek – a kor szóhasználatával – káderkutatót. Bekopogtam Földessy Bélához, a debreceni tanítóképző igazgató helyetteséhez, s most én mondtam: *„Adj király katonát!”* Kérésem nem lepte meg, talán azért, mert a főiskola népművelés tanszékének jó híre nyomán mások is előszeretettel csábítottak innen friss diplomásokat. *„Hogy neked milyen szerencséd van...”* – Földessy szinte felkiáltott és energikus léptekkel irodája félig kitárt ablakához lépett, hogy szélesre tárja és kiszóljon az utcára, ahol épp egy szőke, beatlesesen hosszú hajú fiatalember, amolyan III/III-as célszemélynek beillő hippi-teremtmény lépdelt: *„Gyere be Józsi, téged keresnek!”* Amíg Józsi az utcáról beért az irodába, Földessy gyorsan tájékoztatót: *„Az évfolyam legjobbja, Haskó József... ezzel a kitűnő diplomával és ajánlással, amit tőlünk kaphat... nos, hiába június van, még nem pályázott, megvárja a legjobb ajánlatot...”* Na, gondoltam, ennél a srácnál biztosan nem a Nyírség rádiója a vágyak netovábbja. Tévedtem. A szerény, jómódú fiatalember bevallotta, hogy szívéhez nagyon is közel áll az ajánlatunk, a főiskolai években diákrádiós volt, sőt az is kiderült róla, hogy a kor zenéjének avatott értője. Telitalálatot sejtettem, de meg is ijedtem a gondolattól, hogy valamilyen akadály ugrik be vagy netán Samunak nem fog tetszeni ez a külsőre laza hippi, belül sokoldalúan művelt emberke. Diadalmas derűlátással vágtam zsebre az önéletrajzot és amikor óvatosan támogató véleményemmel együtt Nyíregyházán a főnököm elé tálaltam a „szerzeményemet” – talán életemben először, egyszer – zsebrevághattam Samu András háláját, dicséretét.

Sportforum. URH-s bejelentkezés a Kossuth térről. A riporter Haskó József, asszisztense Friderikusz Sándor

Haskó Józsi július 1-jén a Rádió kinevezett munkatársa lett. Olyan kollégának bizonyult, akit hamar megkedvelt a rádiósok csapata, csak szegény Klárika omlott össze. Nem elég, hogy közte és a stúdióvezető között súlyos ellentét, majdnem ellenséges viszony feszült, most még ez a zeneértő új emberke is a kenyerére tör. Mégsem mélyült el a rossz viszony, Klárika megtarthatta a főként hagyományos ízlésre épülő kedves zenei kíváncságműsorát, Józsira pedig a fiatal hallhatók „fülének ápolását” bíztuk. Sok trükköt kellett bedobni: Klárika lelkét több-kevesebb terápiás eredménnyel simogattam, s így sikerült elviselhetővé finomítani a már-már robbanásveszélyes helyzetet. Úgy-ahogy konszolidálódott a viszony, ám ehhez a maga szelíd egyéniségével az új fiú is hozzájárult.

Haskó Józsi szülei és testvére Fóton éltek, a debreceni főiskolai kollégiumból nyíregyházi albérletbe kellett volna költöznie. Márpedig ez a körülmény a harmatgyenge kezdő rádiós fizetéssel kemény próbatétel elé állította volna őt. Nagyot gondoltunk Ilonával, s mivel megkedveltük a jóra való fiút, felajánlottuk, amíg anyagilag fel nem

Haskó József riportot készít a nyírbátori városszépítő társadalmi munka helyszínén

erősödik, költözzön be nemrég kapott háromszobás lakásunk legkisebb szobájába.

Nálunk jobban talán csak a gyermekeink kedvelték meg „Józsi bácsit”. Andris akkor már másfél éves legényke volt, Ági pedig – s ennek az évnek ez volt a legjelesebb eseménye – pár hónappal azelőtt, márciusban született.

Az 1975-ös év három egymást követő infarktussal zárta le a Papa életét. Hatvanhárom éves volt, és már nem jutott ideje, hogy négy unokájának közelségét érezhette volna.

Szerény rádiós műhelyünkben ekkoriban indult az újságírói, írói hivatás útkeresésére a húsz-egynéhány éves debreceni fiú, Juhani Nagy János is. Magyar, német és finnugor szakos végzettséget szerzett, a „Juhani” előnevet finn kötődéseiből választotta. Hozzánk a rádiós műfaj iránti kíváncsiság hozta át a Hajdú-Bihari Naplótól. Irodalmi nyelvezettel társult ízes hajdúsági beszéde, hasznos alkotóeleme lett a nem csak Szabolcs-Szatmárra, hanem a szomszédos Hajdú-Bihar megyére is sugárzó nyíregyházi rádiónak. Rokonszenvemet vonzotta a hozzám hasonlóan az írógépről mikrofonra váltó ember, tudtam, milyen tanácsokra van szüksége. Egyéb közös vonást is találtunk

egymásban: János a finnek mély megismerését csakúgy életvitele alapmotívumának tekintette, mint én a lengyelekhez kötődő vonzalmamat. Jánost is az egyre újabb ismeretek gyűjtögetése, a kulisszák mögé tekintgetés, a szüntelen megújulás izgatta, motiválta. Már akkor, 1987-ben az AIDS szakértőjévé, az erről szóló kitűnő könyv szerzőjévé vált, amikor a kényes témát mások még szemlesütve kerülgették. Az amatőr konyhaművészkedés is közös vonásunknak bizonyult. János nem maradt rádiós, visszahívta őt a nyomtatott betű varázsa. Könyveket írt és a '80-as évek legszínvonalasabb hetilapjához, a Magyarországhoz szegődött, s ott is kiváló riportsorozattal jelentkezett. A rendszerváltás után pedig a Pesti Hírlap alapító főszerkesztő-helyettese lett. Rövidtávú rádiós együttlétünk bármilyen erős és sokféle szállal fűzött is Juhani Nagy Jánoshoz, zenei érdeklődéséről nem tudtam. Szomorú dolognak, az alig ötvennégy éves kolléga 2007 augusztusi halálának kellett bekövetkeznie, hogy nekrológiájából erről is tudomást szerezzek: „... *portrékötetet jelentetett meg Michael Jackson popsztárról.*”

Sokáig nem értettem, Rózsavölgyi Zsóka hogy hagyhatta el kedves városát és a személyisége nélkül elképzelhetetlen nyíregyházi rádiót. Diákkorunkban, a közös műsorkészítésnél fogant barátságunk ereje abban az öt évben is támaszom volt, amikor – az ő szavaival élve – „kisfőnökként” lehettem mellette. Mondom, soha sem képzeltem, hogy mire én 1984-ben rövid időre, egy-két évre hazatérek, őt már nem találom ott. Elköltözött. Elcsábította a Magyar Televízió Pécsi Körzeti Stúdiója. Mostanában, hogy Pécs és Varsó között sűrűn röptetjük az e-maileket, idézgetjük a közös múltat, Zsókatól megtudom, hogy nem ment olyan könnyedén ez a váltás. „*Külsősként már 1984 előtt is dolgoztam a pécsi tévéseknek. A Sorstársaknak és a Pannonkrónikának küldtem riportokat, tudósításokat, amelyek valamiképpen kapcsolódtak Baranyához. Aztán riportot forgattam egy szabolcsi szociális otthonban, ami valóban riport volt. Ez a műfaj az erősségem, Pécsen pedig hiány mutatkozott belőle. A főszerkesztő, Békés Sándor megnézte a riportot, majd kiadta az ukázt a gyártásnak: 'Ezt a lányt szerezzétek meg'. Hónapokig győzködtek, hónapokig gondolkodtam, nehéz volt gyökereket szakítani, nehéz volt attól a megyétől megválni, ahol sokan szerettek és attól a rádiótól, attól a munkától, amit szerettem. Amikor a fiam bejelentette, hogy a pécsi egyetemre pályázik biológia-testnevelés tagozatra, egyszerűbb volt a döntés. Az utolsó pillanat volt az életemben, amikor még váltani lehetett és én váltottam. A férjemmel Pécsre költöztünk, nem bántuk meg. Varázslatos világ nyílt meg előttem, a televízió világa. Tettem a dolgom, riportokat tudósításokat készítettem Baranyában Somogyban, Tolnában és Zalában. Dokumentum filmeket, portrékat készítettem 1984-től 2000-ig, karkedvezményes nyugdíjaztatásomig.*”

Megértem őt. Sziporkázó riporteri erényeivel sokkal, de sokkal több megbecsülést érdemelt, mint amit az akkoriban már poshadt légkörű nyíregyházi rádióstúdióban kapott. Alaposan előreszaladtam az időben, de még mielőtt a történetek rendjéhez visszakattanok, idekíváncozik Zsóka 2009-es év végi internetes vallomása: *„Szép volt ez a pécsi korszakom, de a szívem, lelkem akácillatú szülőházamban, Szabolcsban maradt és ha Isten is segít, ami még hátra van, ott szeretném leélni, hazaköltözöm.”*

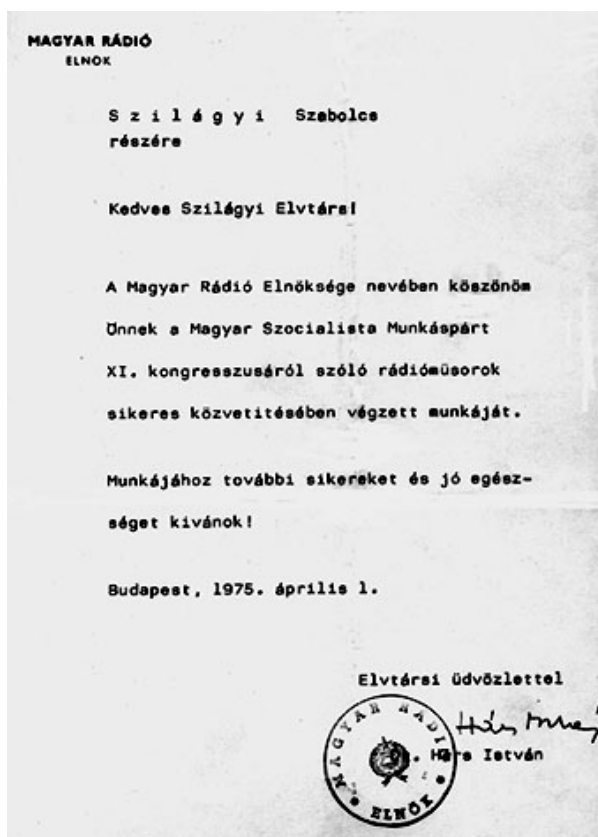
Áldozati Trabant a kongresszus oltárán

Mondom, még csak 1975-öt írunk! Abban az évben történt még egy és más, a korszakra jellemző, feljegyzést érdemlő esemény. Ilyen volt a március 17-én kezdődött XI. magyar pártkongresszus. Ezen meghirdették meg a „fejlett szocialista társadalom felépítésének” programját. Hogy melyik párt kongresszusáról van szó, azért nem pontosítom, mert – kérem, a fiatalokat, higgyék el – egyetlen párt, az MSZMP létezett akkoriban.

Pestről, a Bródy Sándor utcai kongresszusi stúdióból „közvetítettem” Nyíregyházára a vezérszónokok rövidre vágott beszédeit és a szabolcsi delegátusok felszólalásait. Nem voltak ezek eget rengető információk, jól tudta az ember, hogy a tíz-húsz perces tudósítások idején még a leglelkesebb párttagok is érdekesebb műsorok felé tekerték rádiójuk gombját. De nem volt érdemes erre gondolni, mert a közvetítés is egész embert, odafigyelést, izzadsággal kipréselt szellemi energiát igényelt. Ma sem tagadom: akkor bennem, a harminchárom éves emberben még jól megfért, s azóta is megfér a baloldali eszmeiség és nyugati kultúrkör ötvözete. A magnószalagokra rögzített kongresszusi beszédáradat gyomlálásával, kurtításával a virtuóz pesti technikus leányok olyan kivételes politikai intelligenciával küzdöttek meg, hogy ha az ember kilépett egy kávéra a Pagodába, mire visszaért, akár küldhette is vonalon adásba a kívánt terjedelműre vágott műsorperceket.

A kongresszus utolsó reggelén, március 22-én, szombaton az öt napos fáradtság a Tanács körúton bosszulta meg magát. A vidéki és külföldi rádiósok számára fenntartott Benczúr utcai vendégházából, a „Benczúrból” a Népköztársaság útján és a Tanács körúton át araszolgattam a Rádióba a számomra szokatlan pesti forgalomban a legalább ennyire szokatlan nagy testű szolgálati Volgával. A várható kimerültséget előre gyanítva már a hét közepén kérem a pesti főnököt, Mészároost, adjon egy autót sofőrrel, de mivel ő el sem tudta képzelni, hogy az ex-kémelhárító megfutamodik a harci feladattól, kérésemet eleresztette a füle mellett. Ebből lett életem első és máig is utolsó karambolja. A ma már

nem létező, lebontott jobb oldali bazársornál, a Gerlóczy utca torkolata környékén kialvatlan szemmel figyeltem az előttem haladó kocsit, kínosan igyekeztem tartani az akkor még KRESZ-tankönyv emlékü követési távot. Fejünk felett pirosra váltott a lámpa, s akkor cserbenhagyott a reflexem. Volga nevű vasszörnyetegem még ezzel az aligsebességgel is pocskul belerondított a Trabant halványkék plastik-dobozába. A lámpák, rendszámtáblák és a csomagtartó kék műanyag szilánkjai úgy röppentek szanaszét, mint forgácsok a favágó fejszéje alatt. És lássunk csodát: az áldozatul esett autócskából falfehéren, mintha nem is az autójából, hanem egy liszteszsákból bújta volna elő, kikászálódott egy sápadt férfi. Na – gondoltam – ez most nekem esik, és bármit is mond, igaza lesz. Nem így történt. A megpocskolt Trabant gazdája alázatos, bocsánatkérő ábrázattal jött felém, közben a mögöttem feltorlódt kocsikból felém szálló lesújtó tekintetek kíséretében én is kiszálltam és bocsánatkérésre hangoltam magam, ám meg se szólalhattam, mert a trabantos megelőzött: *„Uram, ne haragudjon, tudom, hogy hibás vagyok...”* Lebénultam. Ennyire csak nem lehet szolgálalkú, csak nem hiszi ez a szerencsétlen ember, hogy a fekete Volgában olyan nagy ember rohant bele, akivel szemben neki úgysem lehet igaza – ilyen gondolat villant át a agyamon, pedig nem erről volt szó. Kiderült, hogy az áldozatom élete első önálló vezetését éli át és önmagát vádolja: *„Tudom, uram, nem kellett volna ilyen hirtelen befékeznem maga előtt.”* De még azután sem váltam számára aszfaltbetyár haramiává, amikor szépen elmagyaráztam, hogy én vagyok a hibás, és ha jön a rendőr, hacsak nem ivott, én viszem el a balhét. Társalgásunkhoz egyszerre társunk is került, egy épp ráérő taxis a járdaszéli fülkéből rendőrért telefonált. Igen ám, de a pártkongresszus napjaiban a biztos uraknak annyi más fontos dolguk akadt, hogy eszük ágában se volt helyszínelni. *„Ha nincs sebesülés, cseréljenek betétlapot...”* – üzent a rendőri ügyelet. A dolgot ennél bonyolultabbnak láttam, mert nem maszek autó, hanem a Magyar Rádió szolgálati kocsija torpedózta meg a Trabantot. Most én mentem a telefonhoz és a Rádió garázmesterének mondtam el, mi történt. Amíg a rádiós „helyszínelő bizottságra” vártunk, áldozatom megnyugvással „beletörődött”, hogy nem ő a hibás, és most már nagy-nagy bánata felett lamentált: *„Tudja kérem, négy évig vártam a kiutalásra... tegnap hoztam Csepelről a Merkurtól a kis Trabit...”* Elszégyelltem magamat. Nem elég, hogy mint sofőr leszerepeltem, ebbe még csak bele is törődtem volna, de hogy ez a csóró pesti polgár most mit él át miattam, azt nem volt könnyű megemészteni. A rádiós rendész a szondába fújatott, s mert évekkel azelőtt ittam meg az utolsó pohár boromat, a műszer pártomat fogta. A Trabantot tulajdonosával együtt bevontattuk a Pollack Mihály térre, Rádió elé, az én bűnös Volgámat pedig szemlesütve „lábbon” vittem a garázsba. És íme a happy end: az elnöki titkárságon a rendkívüli

A karambol utóélete. Fegyelmi helyett elnöki elismerés.

esemény okán sebtében összeült a fegyelmi értekezlet Feloldoztak a bűnöm alól, mert Mészáros, a vidéki stúdiók főnöke visszaemlékezett, hogy fáradtságomra hivatkozva sofőrt kértem tőle. Mégsem ez hozta a teljes megnyugvást. Délutánra kiderült, hogy a Magyar Rádió valamelyik főnöke – nem tudom, ki lehetett az áldott jó ember – mozgósította összeköttetéseit, állítólag a pártközponttól a Merkur autókereskedelmi vállalatig szép sort döngetett végig, s a kapcsolati lánc végpontján karambolom szenvedő alanya már másnap megkapta a vadonatúj világoskék Trabantját. Az már csak hab volt a tortán, hogy április 1-i dátumozással – mintha a Tanács körúton mi sem történt volna – dr. Hárs Istvántól elnöki elismerést kaptam a pártkongresszusi közvetítéseimért.

„Zengjen a dalunk pajtás...”

Emlékirás Nagy Fekete Fiókomból, amelyről tüstént szólok, még két jeles esemény feljegyzése ugrik elő, s hozza a történeteket visszapillantó tükröm látóterébe: a május elsejei felvonulás közvetítése a tanácsházi erkélyről és a nevezetes „dobbantás” története.

Nyíregyháza, mint minden magyar város, kitett magáért a munka ünnepén. Ki eszmétől, ki sörtől és virslitől lelkesülve, ki pedig azért, mert a vállalati szervezők ráripakodtak, mindenesetre tízezrek gyülekeztek zászlókkal, transzparenszekkel, teherautó platókra installált és a munkájukat jelképező élőképekkel a déli városrészek kijelölt pontjain. Ekkoriban már nem dīvott sem az amerikai imperializmus karikatúrája, Uncle Sam csíkos pantallós, cilinderes figurája, sem a Csepel teherautó platójára erősített, egymásba simuló gigantikus Lenin-Sztálin-Marx-Engels profil-portrék mutogatása. Ezeknek a propaganda eszközöknek az ötvenes évek egyéb relikumaival együtt nyoma veszett. De most is volt platóra szerelt munkahely-imitáció: konzervgyári labor, háziipari szövetkezeti varroda meg miegymás. Ezek mögött hullámozott a lobogókkal, zászlócskákkal vonuló dolgozó nép, s a szülők mellett színes léggömbökkel lépkedtek a gyerkőcök.

A városi tanács erkélyén kora reggel „beüzemeltünk”: a Zrínyi Ilona utcára és a Kossuth térre kipakolt hangszórókhoz a rádió- és tévészerelőből a nyíregyházi stúdió technikusának előlépett Szikora András kötözte, dugdosta, hangolta hozzá a tanácsházi erkélyen tekerődő drótokat, az orrunk elé ágaskodó mikrofonokat, a keverőpultot és a két hordozható stúdiómagnót. Két kisebb tulipános láda méretű magnóra volt szükségünk, az egyikről lelkesítő mozgalmi dalokkal fűtöttük a nyíregyházi belvárost. A szeles, borús csütörtöki ünnepnapon rá is fért egy kis melegítés. *„Éljen május elseje, énekszó és tánc köszöntse...”* A másik magnetofonnal közvetítésünk mondatait rögzítette végtelen hosszú szalagra a technikus. No mert ez itt a lényeg: közvetítettünk. Nem úgy, mint ahogyan focimeccset szokás, ezen a pályán nem volt helye rögtönzésnek. A dolgozó tömegek előregyártott szakszervezeti és pártbizottsági forgatókönyv szerint lelkesedtek. A forgatókönyvet egy vagy két nappal korábban gépelt oldalakon hozták a Rádióba. Samu Andrásunk nekifeküdt a szövegnek és amikor technikánkkal megjelentünk a tanácsi erkélyen, kis cetlikre írottan ő is hozta a vállalatok, szövetkezetek, intézmények kiváló eredményeit hírül adó, a legjobb dolgozókat dicsérő gépelt szövegeket, amiket azután elosztott kettőnk között: Ágoston István riporter és köztem. Minként a színházi forgatókönyvben, itt is szereposztás volt: hol mondatonként, hol bekezdésenként váltottuk egymást Ágostonnal. Szentori hanghordozásunk beterítette a belvárost, amíg csak a szem ellátott. De a szem csak úgy magától nem látott el messzire. Közvetítő stábunk „parancsnoka” a látását katonai távcsővel erősítette. Míg szállt a dal – *„Zengjen a dalunk pajtás, fákon újul a hajtás...”* – az erkély bal korlátjáról Samu így még az Országzászlónál bekanyarodó intézmény-táblát is elolvashatta és jó előre sorrendezte a forgatókönyvet. Mert a legügyesebb szakszervezeti rendezőgárda sem volt képes tartani a papíron előírt sorrendet. De így, a kukkerrel precízen tudtuk, mikor kell mély lélegzetet venni és lelkesen, lelkesítően kiáltozni: *„És most a termelési sikerekkel büszkélkedő Nyíregyházi Konzervgyár dolgozói érkeznek a tribünhöz. Köszöntjük a megyénknek, a szabolcsi gyümölcsnek, zöldségnek az ország határain túl is hírnevet szerző élenjáró dolgozókat, közöttük...”* – és most a vállalati párttitkártól, szb-titkártól hozzánk eljuttatott neveket soroltuk. A Kossuth szobornál ácsolt dísztribünről ilyenkor taps és integetés köszöntötte őket. Így ment ez majdnem két órán át, s amikor a névsor végét, a Városgazdálkodási Vállalatot konferáltuk, a felvonulás első hősei, az Almatároló dolgozói virslijüket már a sóstói sátraknál mártogatták a mustárba. Amikor mi is levonultunk az erkélyről, jól emlékszem, ismeretséget kötöttem a román gyármányú hatásos torokfájás csökkentővel, a Faringosepttel. A széllel szemben kiáltozás után megerőltetett légcsővel átkutyagoltam a

Lenin téri gyógyszerárba, majd a stúdióban a barna tabletta szopogatása közben negyedórás montázst készítettünk az esti Észak-Tiszántúli Krónikába.

Május elsejét szerettem, ma is kedvelem. Ha lefejtettem róla a mesterséges, mesterkéltné, hivatalos elemeket, a propaganda műburkolatot, s tudom, nem voltam egyedül, magasztos, szép tavaszi érzések emeltek érzelmi magaslatokba. Szervezeti kereteket nem igénylő baloldaliságom ünnepe volt ez. Manapság, amikor már rég nem munkahelyi pontszerző érdem a felvonulás, a jelenlét, jóleső érzés tekintetemmel végigpásztázni a varsói Grzybowskát, az egykori munkástüntetések színhelyén gyülekező maroknyi lengyel fiatal és az egyre öregedő, számban fogyatkozó, rangtalan régi küzdőket. A nyíregyházi Hármasdomb, a Sóstói erdő jut eszembe...

Az én disszidenseim

Amíg mások önfeledten, felszabadultan harsogták a mozgalmi dalokat, köszöntötték a munkát, ünnepelték a proletár nemzetköziséget, addig olyan ember is akadt, aki ezekben a magasztos óráiban tervezgetett, készülődött, hogy a nemzetköziséget saját bőrén is érzékelje. A hős spanyol nép nyelvét lázas szorgalommal kezdte tanulni az én legkedvesebb kollégám, Horváth Jancsi. Emlékezhet az Olvasó, hogy ő volt a társam ifjúkorunk tátrai autós kalandozásaiban. Barátságunkat később a lapszerkesztőségben és most itt, a rádióban kovácsolták össze közös munkáink, műsoraink. Október vagy talán már november is lehetett, amikor megkért, hogy közös zenés műsorunk legközelebbi adását csináljam már nélküle, mert egész napra otthon maradna Ibrányban, hogy néhány kihagyott spanyol leckéjét pótolja. Persze, hogy beleegyeztem, de furdalt a kíváncsiság, és mert tudtam barátom világlátó szenvedélyéről, megkérdeztem: „*Csak nem Kubába készülsz?*” Jancsit és a reflexeit ismertem, mint rossz pénzt. Kérdésemet hosszú szünet követte, a fiú arcán alig észrevehető huncut mosoly suhant át, s ebből én tévedhetetlenül tudtam a választ. Bántam is, hogy kíváncsiskodom. Nem akartam tudni a titkát, ő mégis kockáztatott... Igencsak nagyot kockáztatott, bár azt hiszem, ő is kiváló emberismerő volt, s engem különösen jól ismert. „*Á, dehogyis Kubába... Másutt is kell a spanyol...*” – felelte és mélyen a szemembe nézett, amiből megértettem, hogy az én Jani barátom nagy út előtt áll. Úgy elhagy bennünket, mint repülő a kondenzcsíkot. Aztán hetek peregtek le, december lett, s az igazi tél késlekedett. Valamelyik adventi napon, úgy tűnik, hétfő lehetett, Samu dél körül átjött a szobámba: „*Mi lehet Horváth Janival? Itt kellene neki lenni, a szerdai műsorát mikor akarja megvágni?*” Belémvillant a felismerés: megtörtént... de nem biztos... lehet, hogy megbetegedett... de akkor a felesége, Erzsike telefonálna...

Vártunk másnap reggelig, akkor telefonáltunk Jancsi édesapjának, az ibrányi iskola igazgatónak. Samu hívta fel. A papa türelmet kért: *„Talán holnapra tisztábban látunk, mi történt...”* Jobb is volt így. Ha akkor azonnal kimegyünk Ibrányba, három olyan ember nézett volna megjátszott meglepődéssel egymás szemébe, akik – ha nem is vallhatták be egymásnak – pontosan tudták, hogy Jancsi árkon-bokron-országhatáron túl van. Csak sejtem, hogy Samu is tudta vagy legalábbis gondolta, mi történt. Harmadnapra mégiscsak meglepett bennünket, ahogy megtudtuk: barátunk az egész kis családot, a matematika-fizika szakos tanárnőt, Pap Erzsikét és két kisleányt is felpakolta a „Sztárij Bolsevik”-nél egyáltalán nem jobb minőségű öregecske Škoda Octaviára, s útlevelekkel a zsebben a lehető leglegálisabban elhagyták az országot.

Samuval kocsira ültünk, hogy főnöki kötelességünket teljesítsük. Kimentünk Ibrányba, de a Horváth család akkor már a traiskircheni menekült tábor lakója volt. A Horváth papa könnyes szemmel fogadott bennünket, Jani ágya alól összeszedte, átadta nekünk a néhány rádiós leltári tárgyat, egy riporter magnót, egy mikrofont, néhány magnótekeresztet... Leltárhiányunk nem is volt, csak a kolléga, a barát hiányzott. János bácsi félénken, de látható megnyugvással kimondta, amit így is tudtunk: *„Úgy gondolom, Jancsi családotól disszidált.”*

A stúdióban annak rendje-módja szerint megjelent a III/III tisztje, Tomassovszky hadnagy. Persze, hogy megjelent, mi hívtuk. Ő nézette meg, tőle tudtuk meg, hogy Horváthék érvényes, szabályos útlevelek birtokában „dobbantottak” (így nevezte a zsargon abban az időben a bűncselekménynek számító hazatérés megtagadást). A disszidálás tényét végül az a bécsi keltezésű karácsonyi, újévi üdvözlőlap hitelesítette, amit Jancsi a nyíregyházi stúdió munkatársainak küldött, s abban vallomást tett: *„Ne várjatok bennünket vissza.”*

A ma is Washingtonban élő Erzsike, akivel Jancsi halála óta is barátságban levelezek az interneten, e-mailben idézi harmincöt év előtti sorsfordító történetüket:

„1975 decemberében jöttünk el Magyarországról egy Škodával. Majdnem 9 hónapig voltunk Ausztriában az ENSZ által fenntartott lágerben. Az Egyesült Államokba 1976 szeptember 9-en érkeztünk. Jancsi eleinte szobafestőként, esztergályosként és textilgyári festőmunkásként dolgozott. Végül 1981-ben visszatért a rádiós hivatáshoz: az Amerika Hangja magyar osztályára került, majd ott szerkesztő lett, később 25 magyar rádiós főnkhelyettese, végül a magyar osztály vezetője volt.”

Nyíregyházi kollégánk, Marik Sándor később, az 1990-es rendszerváltás után interjú készített az akkor már befutott amerikai magyar rádióssal. Az ő beszélgetésükből tudtam meg, milyen véletlen játszott közbe, hogy barátunk a Voice of Americához került.

„Öt éve éltek már kint... Egyszer kezébe akadt egy régi, meg Európában kapott névjegy és rögtön felhívta – az Amerika Hangja szerkesztőségét. Hely nem volt ugyan, de elfogadtak egy pályázatot. Egy év múlva jött az értesítés: alkalmazzák.”

Ahogy Jancsi, a tehetséges magyar rádiós, hivatásunk kiváló szakembereként tette magát nélkülözhetetlenné, felesége az ibrányi tanárnő a nyíregyházi tanárképző főiskolán szerzett tudásával – miután az Óperenciás tengeren túl komputer programozást tanult – olyan tekintélyes cégek mérnöke lett, mint a Novell és a Microsoft, s a kezdetektől mindmáig IT munkakörben dolgozik.

Amikor a disszidálás után Samuval megtettük a kötelező ibrányi utat, valójában nem a bekövetkezett tény rázott meg minket, hiszen ez úgy istenigazából bennünket sem lepett meg. Most is előttem van Jani édesapjának könnyes szeme, amikor a két pici unokáról kérdeztük. János bácsi – aki évtizedekkel korábbi évjáratával a fia hasonmása volt – most eszmélt rá, hogy azt a Karácsonyt már valahol, egy vadidegen világban töltik az unokái. Mi lett a kisfiúkból? – erre is a Marik-interjúból kapok választ:

„Nagyobbik fiuk, István, gépészmérnökként bennmaradt a virginiai műszaki egyetemen, ahol tanított, miközben maga tovább tanult, immár a mester fokozatért, később a doktorátusért. Jelenleg kutatástervező mérnökként dolgozik, s nem tett le az újabb tudományos fokozat megszerzéséről sem. A kisebbik fiú, Krisztián, édesapja nyomdokain halad, szívesen ír. A virginiai James Madison Egyetemen summa cum laude minősítéssel fejezte be az angol-történelem szakot, majd Tennesseeben, a knoxwillei egyetemen szerezte meg a mester fokozatot angoltól! Tanít és ír, vendégelőadó különböző egyetemeken, megkezdte doktori felkészülését. Professzor szeretne lenni.”

Kevés kolléga, barát útja metszette annyiszor az én utamat, mint Horváth Jancsié. Mint kezdő riporterek, együtt kalandoztunk a Tátrában, később a lengyel testvérvárost, Rzeszówot és a Keleti Beszkideket is közösen kószoltgattuk, élveztük zenei műsorainkat a rádióban, ahol felettese voltam, mégsem emlékszem olyan pillanatra, amikor főnök-beosztott viszonyra váltottuk volna a barátságot. Egyszer, sokkal, de sokkal később megint közös dolgunkon munkálkodtunk: Jancsi Washingtonban, én második hazámban, Varsóban. Ahogy 1993-ban a Hotel Rzeszówban közös amerikai-magyar-lengyel cég-alapítást terveztünk, Jancsi – akinek akkor bevallottam, hogy családotól Lengyelországba települök – harsány nevetésben tört ki: *„Na már meg te disszidálsz!? Nyugi, én sem jelentelek fel.”* Ez az epizód majd a maga helyén, a 90-es évek elején jön be újra és teljes képében visszapillantó tükröm látómezőjébe.

Amennyire Jancsi barátom disszidálása nem lepett meg, a nyíregyházi rádiótörténetnek annyira elképesztő epizódja lett névrokonom, Szilágyi Marika család

„dobbantása”. A dátumot nem ismerem, akkor már rég nem dolgoztam ott. Friderikuszhoz és néhány másik diákhoz hasonlóan Marika is szárnypróbálgatásra jött hozzánk még stúdióvezető-helyettesi éveimben. Később szerkesztő-riporterként véglegesítették a jó adottságokkal és kellemes emberi tulajdonságokkal megáldott leánykát. Az asszonnyá, anyává előlépett alacsony termetű, rövidre nyírott frizurás, élénk szemű kolléganő utódom lett honvédelmi tudósítói mellékbeosztásomban és még aprócska politikai karriert is csinált: a nyíregyházi rádiós MSZMP pártcsoport vezetőjévé választották. Marika meglepő története Kanadában érte el csúcspontját. A városban nem vagyok bizonyos, talán Montrealban lett az ottani magyarok protestánsok gyülekezetének pásztora, s ha jól tudom – sajnos évek óta nem lelem őt újra az interneten – ma is ott él férjével, gyermekeivel.

**Szilágyi Mária ripoter.
Ma kanadai lelkipásztor.**

Dolgos könyvtári évem végén, 1961 Szilveszterén fogadalmat tettem: minden év utolsó reggelén átnézem a tizenkét hónapban felhalmozott feljegyzéseket, fényképeket, fűt-fát, ami emlékeztet az év jeles történéseire. Notesz lapok, szalvétákra firkantott mondatok, vonatjegyre írott kulcsszó, fényképek, újság kivágások, megőrzésre érdemesült levelek, címek és ki tudja még mi mindenféle memória tartósító kacat gyűlt össze a ruhásszekrényből kisajátított, ládányi alsó fiókban. Füzetben soha sem vezettem naplót, a fiók volt a naplóm. Bedobtam oda olyasmit is, ami a hétköznapiakon még megőrzésre készített, ám a Szilveszter reggeli szelektálásnál a fecnik, „dokumentumok” negyedét, harmadát kihajítottam. Az értékesnek ítélteteket nagyméretű borítékba csúsztatam és évszámot pingáltam a kollekcióra.

Most, hogy a hetvenes évek derekán a tizennegyedik borítékot zártam le, az ilyen műveletet „komputeresen” ma backupnak mondanánk, tehát most kedvet kaptam, hogy Újév reggelén a bécsi Strauss-koncert alatt lazán átolvasgassam ezt a kis híján másfél évtizedet a katonai leszerelésemről az első rádiós éveimig. Megsejtettem, ami azóta sokszor igazolódott, hogy velem semmi sem történik csak úgy egyszerűen. Eseteim kerek történetek előzménnyel, kibontakozással és következménnyel. A példáért most alaposan előreszaladok, egészen 2008 decemberéig.

Életébe a cukorbetegség jobbára úgy tör be, ha betör, hogy egy „szép” napon rosszullet után vagy orvosi rutinvizsgálattal laborba küldik az embert... Nos az én cukros történetem a nálam elvárható előzmény–kibontakozás–következmény sorozatba illeszkedett. Íme a kis sztori: lengyel partnervárosi küldöttséggel a vendégszerető nyírbátori polgármester asszonynál, Balla Jánosné, Erzsikénél jártam, s házigazdánk szóba hozta hivatala új büszkeségét: a dolgozóiknak berendezett orvosi rendelőt, ahol rendelkezésre állnak a legszükségesebb egészség karbantartó vizsgálatok műszerei. „Menj, nézd meg...” – mondta Erzsike és Tóth Árpádra, a jegyzőre bízott. S ha már itt vagyunk, mérjünk is valamit... Árpád – csak úgy ötletszerűen – a cukromra volt kíváncsi. Én kevésbé, mert miért is kellene túvel bökdösnöm az ujjamat, ha kutya bajom sincs... Rábeszéltek, megsúrtak, s az eredmény láttán a szép kisvárosához illő, csinos asszisztensnő a műszerről rám emelte aggódó szép szemét. Pár perc múlva újra mért. Az aggodalom nem múlt, mi több áttérjedt a jegyzőre, majd mint a gyorsított filmfelvételen, felpörögtek az események. A polgármester asszony a sors véletlenje folytán elcsípte a hivatalba érkező doktornőt. Cukorszintem (leírni sem merem az értéket!) hallatán a doktornő kórházat, infúziót helyezett kilátásba. „Na ebből nem lesz semmi!” – tudom, hogy nem illet, mégis ezt mondtam. Következett a saját felelősségemre apellálás, végül a recept, a patika, a kiváló tabletták és másnap reggel mégiscsak indulhattam vissza Varsóba. Azóta diétás-tablettás, kordába szorított cukorbetegként, imádott süteményeim, időközben megkedvelt söreim mellőzésével pergetem napjaimat, a nyírbátori alaptörténet utóéletét. Mondom, nálam így kerekdedek az események. Én lennék ilyen különleges alak? Ugyan már! Másokkal mindez pontosan így történik, a különbség annyi, hogy én megjegyzem, feljegyzem, elraktározom a részleteket, becsúsztatom a Nagy Fiókba.

Szabolcs vezér – ha kabaré szóvivő lenne

A következő két év (1976 és 1977) – kevés kivétellel – a szürke, mégis jókedvűen alkotó rádiós hétköznapi sora volt. Említésre kiérdemesült eseményt a harmincnegyedik születésnapom előestéje hozott, magánünnepemnek még sincs semmi köze a dologhoz.

Volt egyszer egy kabaré

A nyíregyházi megyei könyvtár frissen átadott, akkor modernnek mondott házában a rádiózás új vizein evezhettem. Kipróbáltam magam a humor, a kabaré műfajában. Könyvem egyik fejezetében a költő Ratkó Józsefről már szoltam, ott is emlegettem ezt a bizonyos rádiókabarét. Szabolcsi és szatmári irodalmi szellemidézésre, Kölcseys, Krúdys, Móriczos asztaltáncoltatás forgatókönyvére építettük a műsort. A hetven perces kabarét telt ház előtt közvetítették a könyvtári előadóteremből – Csákányi László, Gálvölgyi János, Schubert Éva, Schütz Ila és Vay Ilus, a debreceni színészek: Bessenyei Zsófia, Csáky Magda, Gerbár Tibor, Heller Tamás, Kóti Árpád, T. Nagy András, Nagy Imre, Oláh György, Sárközy Zoltán és Sárosdy Rezső továbbá a nyíregyházi Igrice együttes közreműködésével.

Ratkó Jóska amennyire szívből vállalta a kabaré szellemi előkészítését, annyira viszolygott attól, hogy közvetlenül megszólaljon. Meg kellett értenünk, helyette a Kelet-

Közvetítő busz a könyvtár oldalában

Magyarországtól Burget Lajost kértük, legyen velem párban műsorvezető. Lajos vállalta, a műsorvezetői szöveget kettőnk párbeszédére építettük. Igen ám, de másfél órával a műsor-felvétel előtt drámai fordulat juttatta a stáb tagjait szívinfarktus közeli állapotba. A könyvtárépület oldalához már odatolatott Pestről a Magyar Rádió behemót, bumfordi közvetítő kocsija, a belőle kilógó kábelek végére sorra

rakták fel a színpadi mikrofon állványokat és a publikum fölé is belógatták a tapsot-nevetést fogadó mikrofont.

Dörgés, villámlás erejével robbant be a hír: Burget barátunk indiszponált, fellépésére lehetetlen számítani. Napokkal később ő maga vallotta be nekem, hogy lámpalázát három konyakkal igyekezett leszerelni. Máig érthetetlen számomra, hogy későbbi, gyakori együtt munkálkodásunk, nyilvános szerepléseink soha sem igényelték Lajos ilyen lázcsillapítását. Most mindenesetre túl jól sikerült a stresszmentesítés. A pesti kabarérovat szerkesztői cikázni kezdtek a terepen. Kaposy Miklós lehűtötte a stábot és nekem szegezte a kemény kérést, bár ez inkább utasítás volt: *„Te leszel a kabaré szóvivője. Szerkeszd át monológra a műsorvezetői szöveget.”* Egy órám volt rá, bezárkóztam a könyvtár igazgatói irodájába, magamba csordítottam egy jó erős kávé, azután... pánikba estem. Sehogyan se szállt meg a szerkesztői ihlet. Lehet, hogy nekem is konyak-motivációra lett volna szükségem. Kapkodva firkáltam tele és sorra dobáltam a szemétkosárba a csapnivaló ötleteket. *Na ebből semmi jó nem sül ki* – zártam le

viaskodásomat fél óra elteltével. Kezdttem feladni... lesz, ami lesz... Leheveredtem az iroda pamlagára és mintha csak a vízszintes állapot vagy a kanapé alól feltörő pozitív földsugárzás tette volna, beugrott az ötlet. „Ha Szabolcs vezér ma élne...” – szóvivői mondandómat ilyesféle indító feltételezésre fűztem fel, s erre a light motive-ra döccenés nélkül transzponálhattam monológgá a Burget-Szilágyi párbeszédet. Délután négykor, ha nem is gördült fel a függöny, mert függöny az nem volt, nem is kellett, a Petőfi hullámhosszán felhangzott a zenés szignál, a stúdióból Rózsavölgyi Zsóka konferált és kezdődött az adás: „Ez a mi rádiónk – kabaré a nyíregyházi Móricz Zsigmond Megyei Könyvtárból. A szóvivő Szilágyi Szabolcs” (Most arról a bizonyos zabszemről kellene beszámolnom.)

A kabaré szóvivőséggel megint gazdagabb lettem, mert amennyire a sok mindenbe kóstolás szenvedély-függősége fel-feltört belőlem a közélet külső gyűrűin, annyira izgatott az újságírás minden szférájának meghódítása is. Már magaménak mondhattam a riporterkedést egy napilapnál, a rádiós munka ilyen-olyan műhelygyakorlatait, most még ezt a kabaré szóvivői szereplést is. Még nem gyanítottam, hogy a következő évtizedben kivétel nélkül minden médiumban kipróbálhatom magamat.

**A mindenbe-kóstolás egyik állomása:
kabaré szóvivő voltam**

A kabaré már az előkészítés hónapjaiban is tanulságos tapasztalattal kecsegtetett. Mikor is lehetett? Talán május végén: a kabaré rovat vezetője, Szilágyi György meghívott Pestre a műsortervező értekezletre. Kaposyval, Farkasházy Tivadarral hármásban vettek kezelésbe, és nem csak a műsor ötletéről volt szó, ami tetszett a profi humoristáknak, de a műsor helyszínének felkutatásával és a közönségszervezéssel is engem bíztak meg. A helyszín magát adta: az irodalmi szellemidézésnek a könyvtárnál méltóbb helye aligha lehetett volna. Ám amikor közönségszervezői elképzelésemet a nagyérdemű rovatvezetés elé tártam, kommentárját Szilágyi György kérdésbe foglalta: „Öregem, te tényleg azt hiszed, hogy ha az első sorba meghívod a megyei és a városi pártvezetőket, a másodikba a tanácsi főnököket, a szakszerveze-

**Dörzsölt pesti atyafiak.
Műsorelőkészítés a kabaré rovatban.**

tieket, akkor igazi kabaré hangulatra számíthatunk? Na ezt felejtsd el...” Szilágyi elmagyarázta, miért hamvába holt az ötletem: „Az elvtársak, még ha van is humorérzékük, egymást figyelik majd, a legjobb politikai poéneknél sem mernek felszabadultan nevetni. Ez történik a következő sorokban is.” Hasonló lesújtó véleményt kapott a fennmaradó 60-70 szék feltöltésére tett sületlen javaslatom. Kaposy mondta: „Ha a két leánykollégium diákjait hívod és a Damjanich laktanya katonái is kapnak egy kis kulturális juttatást, akkor ne hidd, hogy a mi poénjainkra figyelnek.” Mi tagadás, az összes ellenérv logikus volt. De akkor mit csináljunk? Kabaré felvételi körülmények bölcs megválasztásának sokéves tapasztalatával segítettek ki a dörzsölt pesti atyafiak: barátoknak, ismerősöknek, kipróbált humorérzékű embereknek kell küldeni a meghívókat. Kaposy megkért, írjak cikket a Kelet-Magyarországba. Ezt írtam:

„Kaposy Miklóssal, a Rádió Kabarészínházának szerkesztőjével teljesen véletlenül találkoztam egy műsormegbeszélésen. Két poén között a kabarérovat tagjainak harsány hahotája „fedezékében” készítettem el az alábbi interjút:

ÉN: Jólétesült, vidám körökből megtudtam, hogy a Rádió Kabarészínháza a vidéki stúdiók kabaréját sugározza...

KAPOSY: Igen, ezért vagyunk együtt ezen a megbeszélésen. Már egy órája erről van szó, miért nem figyelsz?!

ÉN: Úgyis ti csináljátok meg, mi csak a nevet adjuk hozzá, hogy biztosabb legyen a siker.

KAPOSY: Valóban, nektek alig lesz feladatotok.

ÉN: Akkor meg minek figyeljek?

KAPOSY: Nos térjünk a tárgyra. Jegyezd a feladatokat: 120 percnyi műsorhoz szerezz humoristákat, szerzőket, magánszámokat, parodistákat. Küldj fel 20 ezer méter magnószalagon régebben elhangzott műsorokat, küldd naponta nekem a Kelet-Magyarországot, tárgyalj színészekkel, beategyüttesekkel, vidám népi énekesekkel, őstehetségekkel, anekdotázó bácsikkal, nénikkel, olvastasd el a régi szabolcsi újságokat legalább száz évre visszamenően. Túrjátok fel a levéltárat, a könyvtárat, a pénztárat, a magtárat, a szertárat, a raktárat, tehát mindent, ahol a humornak csak a csíráját is sejtitek! Erre van egy heted!

ÉN: (Kifogyott a golyóstollam. Betétcsere.)

KAPOSY: Namármost. Tárgyalsz a szerzőkkel, parodistákkal, színészekkel, begyűjtöd a kéziratokat és közben te magad is írsz, írsz éjjel-nappal. Szabad időben pedig felhívsz és tájékoztatsz.

ÉN: (Betétcsere)

KAPOSY: Igen, tehát Angyal, Tarnavölgyi, Balogh, Haskó, Farkas, Páll, Szilágyi ... Vállalják az írást? Kéziratot ömlesztve hozzám! Burgetnek határidő: egy hónappal később. Úgyis az utolsó napon írja!

ÉN: Remélem, más feladat nincs.

KAPOSY: Már csak apróságok. Nyilvános felvétel június 12-én a megyei könyvtár földszinti nagytermében. Tárgyalj a könyvtárral. Főpróba a Csokonai Színházban, Debrecenben, utaztasd át a szerzőket, együtteseket stb... Műsorszignál legyen két példányban magnótekercsen, bemondóként Rózsavölgyi Erzsébet szerkesztő-riporter a fedélzetre.

ÉN: (Betétcsere)

KAPOSY: 10-én érkezik hozzátok Farkasházy Tivadar. Felvétel előtti stábmegbeszélés. 11-én érkezem én is. Második, megbeszélés. Azután jön a rendező, az ügyelő, a technikusok. Harmadik, negyedik, ötödik és sokadik megbeszélés. Agyonbeszélés.

ÉN: Igen, és akkor jön a szombati nyilvános kabaréfelvétel, végre elernyesztem majd izmaimat és önfeledten nevetek a nyíregyházi kabarén ...

KAPOSY: Hogyne, csak előbb gondoskodsz a kabaré szövivőjéről.

ÉN: Ki legyen hát az illető?

KAPOSY: Te magad, kollégám! Ezt az apróságot még megcsinálod...

ÉN: (Megizzadt fehérnemű cseréje, betétcsere, cserebere, jól fog esni a vecsere!)"

A cikk megjelenése után a meghívókért a lap újságírói és a rádiósok addig soha nem tapasztalt ostromot álltak ki. A műsorsugárzás reggelén ehhez a tényhez kötöttem egy újabb cikket, „nyílt levelet a csalódottakhoz” egykori lapom, a Kelet-Magyarország hasábjain:

„A nyíregyházi rádiókabaré tucatnyi szerzője, közreműködője, szövivője fejét lehajtva esedezik bűnbocsánatért 114 524 ismerősehez, barátjához és rokonához, valamint 241 713 egyoldalú ismerősehez és 273 763 leendő ismerősehez, tekintettel arra, hogy a június 12-i nyilvános rádiófelvételre, a nyíregyházi Móricz Zsigmond Megyei Könyvtárba mindössze 147 meghívót tudtunk elküldeni ismerőseinknek, rokonainknak, egyoldalú ismerőseinknek és a szabolcsi humort, szatírárt szerető felebarátainknak.

A poénokat lelövik, ugye?

Gálvölgyi János
a nyíregyházi
kabarészínpadon

Mi, tucatnyi szabolcsi és szatmári 'humoristák' össze is ültünk nyomban a nyilvános felvétel után és bűnünket úgy vezekeltük le, hogy felváltva mondtunk vicceket, de senkinek sem volt szabad nevetni. (Egymás viccein persze nem is neveltünk, csak a sajátunkon.) Nekem például az a viccem tetszett a legjobban, hogy... Persze, nem lövöm le a poént! Tessenek türelemmel lenni. [- – -] Nevetésükre számítva maradok nyíregyházi 'humorista' és debreceni valamint pesti színész kollégáink nevében is szóvivői tisztelettel: Szilágyi Szabolcs"

Pestről stimulált merészségünk a vidéki realitások talaján elapadt. A könyvtár nagytermének első sorát mégiscsak „pártunk és kormányunk” helyi képviselőinek tartottuk fenn. Volt, aki el is jött...

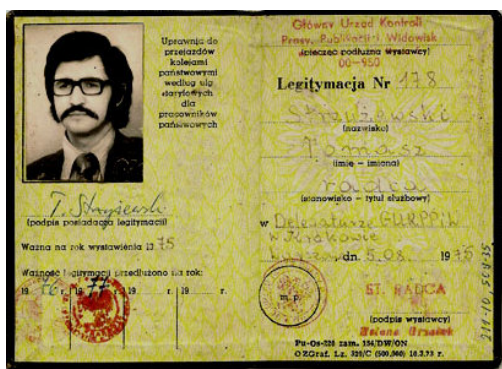
A sereg és az elismerések hullámhosszán

Dacára annak, hogy a júniusi kabaréban egy-egy jelenetünk, monológunk poénja a helyi közéleti szereplők orrán csattant, dacára annak, hogy a műsorokban finoman átléptük a politikai jólneveltség határait (fényévnyi távol az ellenzékiségtől!), 1977 január 21-én, Lenin születésnapján a megyei pártház nagytermében engem is szólítottak, hogy vegyem át a „kiváló propagandistának” járó Lenin emléklakettet. Ebben a kitüntetésben kimondatlanul benne volt a Horváth Jancsi dobbantása utáni megbocsátás gesztusa is és egy akkoriban lábra kapó, mutatós biztatás: bíráljatok elvtársak, mutassatok rá szocialista demokrácia gyakorlatának hibáira...

A jutalmak, kitüntetések, elismerések esztendeje volt ez. Októberben olyan műsoromért hoztam el egy országos sajtópályázat harmadik díját, amelyért korábban megrovás vagy még inkább letiltás járhatott volna. A honvédelmi minisztérium „Hazádnak rendületlenül” pályázatára küldtem el a műsoromat. „A sereg hullámhosszán” ekkor már egy év óta havonta jelentkezett a nyíregyházi rádióban. Ha hivatalos cenzúra kis hazánkban Táncsics óta nem is létezett, a szerkesztői, mindenek előtt a főszerkesztői öncenzúra legalább olyan hatékonyan működött. Mi több, a szerkesztőségi idomítás íratlan, de sarkalatos tétele volt, hogy már a slapaj években vérré váljon az újságíróban a „mit szabad – mit nem szabad” automatizmusa. Már az írógép billentyűin görcsbe rándult az újságíró ujjja, ha valami „csúnyát” akart leírni. Más volt a helyzet, ha katonai, belügyi és

hasznos államtitok sértésre alkalmat adó témához nyúltunk. Akkor nagyon is célszerű, biztonságos, jobban mondva kötelező volt a közlés előtti bemutatás. A kontroll akkor is elengedhetetlennek bizonyult, ha a szerkesztőségekben „rendszeresített” honvédelmi tudósító cikkéről vagy műsoráról volt szó. Tartalékos tisztként és megbízhatónak minősülő emberként a helyettesi munkámat kiegészítendő, rádióknál én kaptam ezt a feladatot.

Talán megengedhetek magamnak egy picit kitérőt. A szövetségen belüli temérdek rendszer azonosság mellett a cenzori intézményt illetően a szocialista tábor sajtómodellje nem volt egységes. Lengyelországban 1946 és az 1990-es politikai rendszerváltás között a lehető legnyíltabban működött a cenzúra, a „Główny Urząd Kontroli Publikacji i Widowisk” (A Publikációkat és Előadásokat Ellenőrző Főhivatal). Minden egyes szerkesztőség kisebb fákamra méretű, rettegett helyiségében székelt a cenzor. Nyugdíjas meteorológustól hallottam, hogy a cenzori hivatal az időjárás előrejelzésbe is beleszólt. Poznańban – fontos a helyszín: az ’56-os júniusi munkáslázadás városáról van

**Lengyel cenzori igazolvány.
Minden szerkesztőségben volt egy
hivatásos cenzor.**

szó! – a megyei pártlap telexére április 30-án délután megérkezett a másnapi, május elsejei ünnepi lapszámban közlendő időjárás jelentés. A prognózis hideg időt, havas esőt jelzett. Erre a kötelességtudó, derék cenzor a fejéhez kapott: „Micsoda?! Május elsején hó és éppen itt, Poznańban?!” Haladéktalanul szép időre íratta át a már ólombetűkbe szedett egyhasábost. A lengyel cenzúra történetéhez tartozik azt is, hogy ugyanebben a hetvenes évtizedben Tomasz Strzyżewski fiatal krakkói cenzor

titokban lemásolta a cenzori előírások és utasítások kézikönyvét és szorgosan gyűjtögette munkája dokumentumainak kópiáit. 1977-ben Svédországba emigrált és ott, noha kezdetben abszurditása miatt a kicsempészett anyagot nem tartották hitelesnek, végül kiadták, mint a Lengyel Népköztársaság cenzúrájának fehérekönyvét.

Visszakanyarodva a hazai pályára: kiderült, hogy az országban, a magyar rádiózást szűrőstől-bőrröstől véve párját ritkítja a katonai műsorom. Már az ötlet is bizarr volt: zenés, vidám magazinműsor katonai tematikával! Amint tekercsre vettük „A sereg ...” első adását, meginvitáltuk a stúdióba a nyíregyházi hadosztály cenzortisztjét. Bernáth őrnagy rokonszenves, és a mi nagy-nagy szerencsének bizonyult, intelligens öregúr volt. Fél órán át lomhán forgott a nagy tekercs a stúdiómagnón, s én profilból lestem a cenzor arcát, melyre váltakozva hol elégedett mosoly, hol halovány aggodalom ült ki. Tudtam, neki is

vannak felettesei, a miniszterig bezárólag nem is kevés, láttam, hogy a katonás szögletességet kerülő, kimondottan laza hangulatú műsorhoz – ha neki tetszik is – használati utasítást vagy inkább védőbeszéd vázlatot kell adnom... Mert ugye ez a műsor pontosan olyanra sikerült, mint amilyen az én kiskunfélegyházi sorkatonai, majd röpké

**„A sereg hullámhosszán”.
Lőtéri riporton**

pesti tisztiiskolás habitusomból fakadhatott. A cenzort szempillantás alatt meggyőztem: ha azt akarjuk, hogy meghallgassák és a fiatalok az én 30 percem idejére ne tekerjék át a készülék gombját más állomásra, akkor úgy kell beszélni a seregről, mint ahogyan ők maguk is beszélnek róla. Semmi szükség a politikai tisztek merev hegyibeszédeire, inkább szólaljanak meg a leszerelést a centiméterek vagdosásával váró fiúk, a ritka kimaradás, eltávozás miatt siránkozó menyasszonyok. Olyan zenével és sok-sok zenével kell emészthetővé tenni a honvédelmi mondanivalót, hogy már csak ezért is érdemes legyen meghallgatni. Ragyogó szövetségesre leltem Komjáthy György kollégában, havonta egyszer

szalagon olyan friss slágert kaptam tőle, hogy a nyugati rádiók és Komjáthy után azonnal nálam szólalt meg az új nóta, méghozzá elúszások, rádumálások nélkül, teljes terjedelmében. Mindjárt az első műsorban debütált Afric Simon a Ramajával.

A cenzor, miután a hadititok árnyéka se vetődött a félórás rádiós produkcióra, sürgősen tartotta, hogy cenzori pecsétet nyomjon a forgatókönyvemre, az ilyen műsorhoz nem is kellett az engedélye. Amint visszatért a laktanyába, népszerűsítésbe fogott: telekürtölte dicséretekkel a hadosztályt, hírünk eljutott a honvédelmi minisztériumba is, onnan meg hamarosan jött a pályázati felkérés. Pályadíjat nyertem, háromezer forinttal feltupírozott második helyezést egy tévés produkció mögött.

A díjnyertes műsor a határőröket is felcsigázta. A mi háromhatáros megyénkben a nyírbátori kerület egyre-másra kínálta a témákat és küldte riportereinkért a GAZ-kocsikat, hogy ugyan kerüljenek már az őrsök is műsorra „A sereg hullámhosszán”. A hallgatható műsor melletti érveink az ő poltisztjeiket is két vállra fektették, s itt sem az „őrsparancsnok dicsérete” volt a műfaj. Következésképpen sorra készültek a jó hangulatú határőr harminc percek. Három „Kiváló Határőr” kitüntetés lett a dolog következménye: a fegyveres erők napján, a pákozdi csata évfordulóján hármunkra, Samu Andrássra, a „A sereg...” riporterére, Ágoston Istvánra és az én zakómra tűzték fel a jelvényt, ami természetesen korántsem tette lehetővé, hogy a román, szovjet és a csehszlovák határt csak úgy lazán átléphessük...

Bemelegítés a varsói bevetés előtt

Még a nyár derekán se jártunk, amikor minden pályázatnál, plecsninél és dicséretnél értékeesebb megbecsülés szakadt a nyakamba. Felrendeltek a Rádió Elnökségére, emlékeztettek, s már hogyan emlékeztem volna dr. Hárs István három évvel korábbi szavaira, mármint hogy esetleg én leszek a soros varsói tudósító. Nem éltem én ennek az ígéretnek a tudatában, bár halványan fel-felcsillant a gondolat. Csakhogy Krassó Lászlónak még éppen két esztendeje maradt!

Egy kis vándorlás következett a Rádió folyosóin, a vidéki rádiós számára sokáig kiismerhetetlen labirintusban. Az Elnökségen tudtomra adták, hogy július 25-én MALÉV-géppel repülök Varsóba, s ott kerek hónapon át helyettesítem Krassót. Mi tagadás, madarat fogathattak volna velem. Most a Politikai Adások Főszerkesztőségére (PAF) vitt az utam. A főszerkesztő, Schél Gyula tágas irodájának sötétbarna bútorai között először suhintott meg a bizalmatlanság légköre, a finom elutasítás szellője. Megéreztem, hogy itt aztán hiába ápolgatom önbizalmamat, fabatkát sem ér az addigra már tizenöt éves szakmai tapasztalatom. Itt bizonyítanom kell, itt in blanco nem hiszik el, hogy külpolitikusként is képes leszek egy másik országot a magyar hallgatóság elé tárni. Vigyáznom kellett, nehogy életemben először sürgősen és erőt vegyen rajtam a lélekromboló kisebbségi érzés. Vajda Márton, mintha észrevette volna pillanatnyi lelki megbicsaklástomat, a Pagodában biztatott: *„Ne akarj külpolitikus lenni. A külpolitika Washingtonban, Moszkvában, Párizsban, Bonnban zajlik. Tőled Lengyelország belpolitikáját és ezernyi színét várjuk...”* Ennek a nyugtatásnak merőben ellentmondott a PAF-on és a „vidéki fiút” idegenkedve fogadó külpolitikai rovatban rám célzott tucatnyi félmondatos információ. Felismertem, hogy önállóan és lehetőleg okosan kell gazdálkodnom a rendelkezésemre álló varsói hónapommal. Bizonyítanom kell. Mindenesetre most a Rádió folyosóin, stúdióiban, a Pagodában lázasan csipegettem fel azokat a megjegyzéseket, hiányjelzéseket, amelyekkel a duzzadó önbizalommal megáldott jelenlegi tudósító munkáját illették. De fontosabbnak ítéltam, hogy a helyettesítésre felkészítő három pesti napon összeszedjek minden technikai, szervezési ismeretet, felvértézzem magamat tanácsokkal.

Szállodai életre kellett készülnöm, mert Krassó nem óhajtott befogadni a Magyar Rádió varsói szolgálati lakásába. Végigbandukoltam a műszaki kollégák szobáin, műhelyein, faggatóztam a rám váró telefontudósítások technikai hátteréről, a magnós szobákban a technikus leányok pártkongresszusi és országgyűlési munkánkból ismerősként, baráttan nyugtattak: *„A telefonközpont idekapcsol hozzánk, és amelyik magnó éppen*

szabad, azon rögzítünk.” Megfordultam a telefonközponttól a riporter-magnók raktárán át a repülőjegyet intéző „utaztatás” irodájáig az összes illetékes helyszínen, mindenütt kaptam jótanácsot, sőt egy idős műszaki kolléga olyan, telefonkagylóba illeszthető dinamikus betétet dugott a zsebembe (emlékül most is itt őrzöm varsói szekrényemben), amellyel ha kicseréltem a szállodai készülék betétjét, tisztább lett a Pestre érkező hang.

A külpolitikai rovatban azoktól, akikkel a legszorosabb együttműködés várt rám, nem sok tanácsot kaptam. Ónody György rovatvezető, az arab világ szakértője, nem számoltam, de tíz mondatos beszélgetésnél alig szánt rám hosszabb konzultációt. Tudatta velem, hogy hétfő reggelenként telefonos „értekezletre” hozzá kapcsol majd a központ. Neki kell jeleznem, milyen események várhatók állomáshelyemen és akkor megbeszéljük, mi lesz a heti feladatom.

A rovatnál töltött napok bizarr élménnyel is megkínáltak. Az élményszerző azon kevesek közé tartozik, akiknek valódi nevét nem árulom el, de hisz nem is a személy, inkább a mondanivaló érdemel említést. A kolléga, nevezzük őt N.N.-nek, bizalmaskodva, fontoskodó képpel behúzott a szobája mélyére, a lehallgatási főbiában szenvedők ismert szokása szerint felhangosította a rádióját és egy különleges baráti instrukcióval látott el: *„Ha hosszú életű akarsz lenni a külpol rovatban és tényleg tudósító-jelölt szeretnél maradni, akkor csak egyre vigyázz: ne zsidózz, ne bánts a zsidókat. Nézz körül, itt mindenki zsidó...”* Kellemetlen szájíz éreztem: ha itt zsidózással figyelmeztetnek a zsidózás kerülésére, akkor itt nem csak zsidóznak, de akad, aki rólam, mint „vidékiról” vagy „bunkó tirpákról” ítélkezik. Igyekeztem elfelejteni a „jószándéknak” ezt az epizódját, számomra ezerszer többet értek a szakmai tanácsok elhullajtott morzsái. Tudatosítanom kellett magamban a legszükségesebb tudósítói erényt, a lényegretörő, tömör, mégis sokatmondó megfogalmazásokat. Hável József, aki átérezte a kezdő ember leglényegesebb szükségletét, különös történelmi körítésben tett erre érzékennyé. A Nagy Francia Forradalomban guillotine-nal lefejezett jakobinus, Saint-Just bölcsességét idézgette: *„Az ékesszólás jutalmát a szüksézsavúságért kell adományozni.”*

(Tűz)próba a Grand Hotelből

Nyoma sincs már annak a varsói Okęcie légikikötőnek, ahová – nem számítva a magyar belföldi járat rekviem-röppenését, amiről korábban beszámoltam – életem első igazi repülőútján megérkeztem. (Több rátában történt korszerűsítések után azóta ma már csak a kifutópálya van a régi helyén. A korabeli reptér egykori, sötétbarna, barakkszerű

épületét a „fapados” légiforgalom számára Etiuda (Etűd) néven később kikozmetikázták, de 2009-ben azt is felszámolták. Az új reptér 2003-ban Fryderyk Chopin nevét vette fel, két éve pedig a Terminal II is megnyílt.) Új felfedezés volt ez az 50 percnél alig hosszabb repülés Budapest és Varsó között: a szemrevaló lengyel stewardessek kedveskedő gondoskodása mellett a talajról és a pályaudvarok felől már ismert lengyel főváros most a felhőkből aláereszkedve izgalmas, új látvánnyal ajándékozott meg.

Máig sem felejtethő emléket hoz mozgásba, ha visszagondolok erre az 1977 július 25-i napra. Az üde, tavaszias nyári délelőttön a nagyvilági röpködéshez nem szokott vidéki riportert új életnívó, új szakmai kihívás első jelzésként érte a TU 104-es varsói landolása. Krassó László a maga enervált, arisztokratikus modorával unottan, közömbösen várt rám a gépnél, s már az első szempillantásban lerítt róla az ügyetlenül palástolt ellenszenv. Rideg tényként számolnom kellett vele, s nem is lepett meg, hogy a Magyar Rádió tudósítói lakását – joga volt hozzá! – nem bocsátotta rendelkezésemre.

A helyettesítés hónapjára szállodai szoba várt rám. Volt ebben jó is, rossz is. A mesterkélt elegáns, borraivalókkal kiérdemelt szállodai vendégszeretet a Grand Hotelben kényelmes otthontalanságot nyújtott. Ugyanazt a kipárnázott magányosságot, mint amit addigra már megszokhattam a sorra lakott pesti szállókban, vendégházakban, fizetővendég szolgálati magánszállásokon.

Hátrány volt, hogy a napi többszöri bejelentkezést, a Bródy Sándor utcába küldött tudósításaimat nem szolgálta a technikailag jól felszerelt szolgálati lakás unilaterális postai kábele, és nem élhettem az önellátósághoz szokott ember főzőcskéző életét. A pesti kollégától szívességből kapott telefonos mikrofonbetét lecserélésével azért mégiscsak elfogadhatóvá tettem a stúdió és a hallgató számára a tudósításaimat. A szobaárban foglalt kontinentális reggelik egy életre meguntatták velem a hotel-konyhát. A hidegtál, a rántotta és a virsli, visszatérő, ismétlődő pozícióként váltakozott csupán. Legalább svédasztal lenne! – gondoltam, de hamarosan felismertem a szállodába kényszerült munka előnyeit is. Először is a belvárosnak erről a kiváló pontjáról, az ulica Kruczáról az akkor még metró nélküli Varsóban is ragyogó volt a közlekedés. Kisebb sétával a magyar nagykövetségre, egy másik ugyanilyen távolban a magyar kulturális intézetbe, újabb gyalogsétával a pártközpontba és a Szejmbe jutottam. A sajtókonferenciák helyére, az Inrerpressebe is csak néhány buszmegállót kellett leszámolnom. Meg is szűntek a hotelre ítéltésem panaszai, mihelyt felébredt bennem a tiszteletbeli lengyel cserkész régebbi varsói sétáinak nosztalgikus emléke. Örömmel fedeztem fel a régi, olcsó talponállókat, az elfogadható céklalevessel és tejfeles-túrós-cukros palacsintával rám váró Bar Prahát, az óvárosi Nowe Miasto kapujában a ruszkie pierogit mesterien készítő tejvendéglőt, a bar

mleczny-t. Egyesegyedül a Marszałkowska és a Jerozolimskie kereszteződésében kerültem el, noha szállómhoz közel volt, a tömény nyers halszagot árasztó Zodiakot. Ritkán, talán kétszer vagy háromszor adódott, hogy egy-egy jobb hangfelvételi minőséget igénylő, hosszabb tudósítás (Tíz perc külpolitika, Öt kontinens hét napja...) pesti bejátszására a Myśliwiecka utcai stúdióba mentem; ott volt a külföldi tudósítók rendelkezésére álló technikai kapcsolat.

Értékes, új szakmai barátságra leltem az 1975 óta itt dolgozó MTI-tudósító, Barabás Jánosban és családjában. Ők pótolták a rádiós lakásban számomra hozzáférhetetlen, bár alapvető lengyel hírforrást, a PAP hírügynökség telexét. János annyira komolyan vette a magyar médiák varsói embereinek alkotó, összetartó, korrekt kapcsolatát, hogy telefonon mindig értesített a lengyel belpolitika fejleményeiről. Így sikerült lépést tartani a július-augusztusi uborkaszezonban is fel-felcsillanó eseményekkel, így nem maradtam le semmiről, így volt esélyem, hogy bizonyítsak, s a Rádió főnökei valóban jelöljenek a két év múlva megüresedő varsói posztra. Igaz, ebben az utolsó pillanatig nem lehettem biztos.

Gyanítottam, hogy az uborkaszezonban értékes, a rádióhallgató érdeklődését is felcsigázó lengyel eseményhírré várni ugyanolyan értelmetlen dolog, mint mondjuk esküvőt tartani menyasszony nélkül. Az első napokban a szorgos szállodai rádióhallgatás és Barabás Jani segítő szándékú PAP-szervíz figyelése sem biztatott semmi jóval, de még az sem hozott szerencsét, hogy aprócska szobámba, melynél kisebb helyiség aligha lehetett ott, a Grand Hotel igazgatója beállíttatott egy kisképernyős, színes tévékészüléket. A szálló gesztusa volt ez, „*specjalnie dla pana redaktora*” (külön a szerkesztő úrnak).

Esténként, elalvás előtt, álom helyett izgató, mi több kimondottan idegesítő aggodalom tört rám: történik-e itt valami augusztus 24-ig? Lesz-e olyan esemény, amivel bizonyíthatok? Egy reggel azután nem a recepció ébresztésére, nem a bársonyos női telefonhang reggelire invitáló szavaira ébredtem. A folyosóról beszűrő szokatlan hangok, siető, futó lépések surrogása riasztott fel. A szobám ajtaja felől, a résen át kesernyés bűz csapta meg az orromat. A mosdás, fésülködés ceremóniáját hanyagolva magamra kapkodtam a ruhámat és ajtómat sietve nyitottam rá a zajra és a bűzre. A folyosón már csak a kellemetlen füstszag terjengett, a hangok elültek. A harmadik emeletről a lépcsőn át lefutottam a recepcióhoz, s ahogy egyre lejjebb értem, a bűz ereje úgy csökkent, s mire a földszintre jutottam, már szinte semmi sem volt érezhető a szagból. Kisebb csoport verődött össze a baloldali térségben, valamit vitattak, mondataikból skandinávokra következtettem. Kérdésemmel, hogy „*co się stało?*” (mi történt?) nem is

hozzájuk, hanem a portás kisasszonyhoz léptem, aki tudta rólam, hogy tudósító vagyok, s ennek megfelelően, mert – gondolom – hírzárlatra kapott utasítást, csak annyit árult el, hogy kisebb üzemzavar volt az éjjel, de már elhárították. A borraivalóimmal már közvetlenebb kapcsolattá szelídített londoner, elegáns öregúr közlékenyebbnek bizonyult, nyilvánvalóan neki senki sem szólt, hogy tartsa a száját. A recepció vörös hajú tündére igazat mondott, az üzemzavar valójában nem volt több, mint a szálló életének cseppnyi epizódja. Telefonközpontjukban izzásba jött néhány vezeték és az olvadó szigetelésről olyan maró füst terjengett, mintha valóságos tűz tört volna ki a Grandban. A személyzet poroltókkal lecsillapította az izzó vezetékeket, tűzoltókra már csak az ilyen esetekre elrendelt szabályok miatt lett volna szükség. Mégsem ez történt.

Az öreg londoner kihívott a szálló előtti utcai térségre és felmutatott a – nem emlékszem pontosan – talán a hetedik vagy nyolcadik emeleti ablakokra: *„Látja, hajnalban onnan ugráltak le ide, a betonra a szerencsétlen bolgár turisták...”* Kiderült, hogy éppúgy nem riasztottak fel álmomból a szirénázó mentőautók hajnali négy tájban, mint a kavargó füst és a folyosókon pánikba esve szaladgáló vendégek.

Fél hétre a szálló alkalmazottaitól és vendégeitől annyi hiteles információt tudtam összecepipegetni, hogy az üzemzavar miatt még nem működő szobatelefonom helyett egy utcai fülékéből sikerült elérnem a Kossuth Rádió Reggeli Krónikájának 7 órai kiadását. Ez a szerencsétlen esemény volt életem első varsói tudósítói témája. A reggelinél az asztalomhoz jött a szálló igazgatója, meghívott, hogy nála fogyasszam el a nap első

A bolgár turisták a nyolcadik emeletről ugráltak le.

kávéját. Gyanítottam az okot... és igazam lett. Kérte, ne adjak tudósítást a Grand Hotelt rossz fényben feltüntető eseményről. Nem akartam hazudni, enyhe csúsztatással kerültem ki az igazmondást: *„...de hisz a szállodai telefonok egyelőre úgysem működnek...”* Megnyugodott a direktor, a kávéhoz konyakot is akart mellékelni, ám sem a féligazmondásommal, sem az évek óta tartó absztinenciámmal nem érdemeltem ki a szesz mellékletet. Konyak helyett megszereztem tőle azt a hírtöbbséget, amit a Déli

Krónikában, immár második tudósításként elmondhattam: *„A 11 bolgár turistát, valamennyien nők, súlyos, de nem életveszélyes állapotban szállították az egyik varsói kórházba.”*

A szokatlan reggel és a tudósítói debütálás után felsétáltam Barabásékhoz, mert tudtam, hogy mindenről, még az ilyen szállodai szerencsétlenségekről is illik egymást

tájékoztatni. Ahogy én tőle, úgy ő is elvárja tőlem a szerzett értesülés megosztását. Nem voltunk egymás konkurensei, mert az MTI-hírek a másnapi magyar lapokban láttak napvilágot, a rádiótudósítás pedig a majdnem egyidejűség műfaja. Információm a kolléga a recepciós hölgy mondatánál kissé terjedelmesebb PAP-hírral egészítette ki és úgy kopogta le telexén a tíz sort a Nap-hegyi központjának. Még nem tudtam, hogy Barabás Jancsit, a barna medvére terebélyesedett, köntösébe burkolózó kényelmes nyárspolgárt, mégis mintaszerű hírügynökségi tudósítót nem könnyű sétára csábítani. Néhány kapacitáló nekifutás után tudomásul vettem, hogy nála, vele bármit csakis helybennjárással intézhetek. Szívesen fogad, de ő, ha lehet, nem mozdul a Świątokrzyska gigantikus diplomataházának sokadik emeletéről. Hamarosan felfedeztem, hogy a helyhezkööttség nem csak János mackós habitusából fakad. A névtelenség homályában robotoló hírügynökségi tudósító voltaképpen az újságírás gályarabja. Láthatatlan rablánc fűzi őt a néhány hajnali óra szünetével állandóan kerepelő telex géphez: itt kell lenni, ki tudja, mikor történik olyasmi, amiről azonnal adni kell a hírt az MTI-nek. Magányosan indultam hát arra az első perctől szándékolt sétára, amellyel, ha itt járok, mindenkor tartozom Varsónak.

Elvis Varsóban sem halt meg

Útba ejtettem a régi varsói csellengések hangulatos utcáit, tereit és egy jó óras sétával a nemzeti panteonhoz, a Powązkiba érkeztem. Két Powązki létezik. Az egyik az öreg temető a Szt. Boromeusz templommal, ahol a lengyel nemzet tekintélyes művészei, tudósai, köztük Bolesław Prus és Władysław Reymont pihennek, a másik a katonai temető, a felkelések, háborúk halottjainak, a politika és a közélet neves személyiségeinek sírkertje. A Cmentarz Wojskowy jeltelen sírjaiban, rusztikus, moha lepte, patinás kőkeresztek alatt az első világháború névtelen magyar katonái is nyugszanak, és itt van fogadott kistestvérem, a 11 éves varsói felkelő, Jędrus sírja a nyírfakeresztes cserkész sírkertben. (Ma, 2009-ben már egyre több az itt nyugvó ismerős, barát, néhány egykori neves interjú alanyom – akiknek a temetésén is jelen voltam.)

Számomra a temető, minden egyes temető történelem könyv, úgy érzem, hogy a sírokból a régmúlt korok tudósítói üzennek. A varsói sírkövek – egy-egy feldátumozott hírügynökségi jelentés – közvetítik a lengyel múltat, elém festik a lengyel néplélek árnyalatait. Tizenöt esztendő gimnazistaként itt, a Powązkiban kaptam az első történelmi leckét, s most – ismétlés a tudás anyja! – újra innen merítettem erőt és invenciót a Nagy

Álom valóra váltásához, a talán-talán rám váró rádiós küldetéshez. A sírok között andalogtam, botorkáltam, szembe csoszogott velem locsolókannával, gereblyével egy anyóka, a múlt még élő tanúja. Szívesen faggattam volna, meséljen, ki volt, milyen volt az, akinek a sírját gondozza... Rosszul tettem, hogy nem szántam rá magam a temetői beszélgetésre.

Kezdték peregni a napok, az augusztus megmutatta, milyen is tud lenni a nyár a varsói betonon. A belvárosi szállodában, ebben a kőkolosszusban úgy lehetett túlélni a fullasztó kánikulát, hogy két lapszemle, a Trybuna Ludu és a Życie Warszawy között hideg zuhannyal vigasztalódtam, majd ezt tettem a Kurier Polski és Polityka között is. Egy ilyen augusztus 16-i hűtött pillanatomban a Lengyel Rádió koraesti hírcsokrára figyeltem, s a hír hallatán mintha villám csapott volna belém: meghalt Elvis Presley... *„Ez nem igaz! Ez nem lehet igaz!”* – A keserű kételkedés azóta sem szűnik, s mint korosztályomból velem együtt sokmilliósan a Világban, ma is hisszük, hogy Elvis él, mert Elvis halhatatlan. Zenész lelkem nem is gyászolt azon az estén, a gondolatok kiűztek a szállodaszobából. Az Emilii Plater 49-be, az Akwarium Jazz Clubba bandukoltam. Jól gondoltam: a varsói zenészek, a hír hallatán itt gyülekeznek... Szaxofon mély bűgása és egy dobseprű zizzenései kísérték a hitetlenkedő döbbenetet.

Az élet megy tovább! A helyettes tudósító napjait nem tarkították eget verő lengyel belpolitikai események, mégis mindenegybes telefonon hazaküldött tudósítást csiszolgtattam, cizelláltam, egy-másfél perces szövegeimbe lehetőleg blikkfangos érdekességeket applikáltam. Ásítós uborkaszazon kellős közepén kellett bizonyítanom, hogy fűrészporból is tudok palacsintát sütni. A kínlódás egyik produktuma épp a varsói uborkaszazonról szóló másfél perces kis színesem volt. Elmeséltem a magyar hallgatónak azt a máig is igaz tényt, hogy a két vakációs hónapban felére csökken a lengyel főváros lakossága. A népesség fele júliusban, a másik fele augusztusban vonul el a hazai vagy a külhoni úticélok felé. A lengyel ember számára a nyaralás, üdülés, külföldjárás meggyökeresedett tradíció és szent kötelezettség. Könnyebb lenne ilyenkor a Balaton mellől vagy a Fekete tenger partjáról lengyel tudósításokat küldeni.

Mit tehet az ilyen a kényszerhelyzetben a hírértékre áhítózó rádiós? Témát, úgynevezett „álló anyagra” valót keres és egy nagyobbacska műsorhoz gyűjtöget információkat, színeket, hangulatokat, rádiós tolvajnyelven „hangspicnek” is nevezett emberi megnyilatkozások felvételeit, miniatűr interjúkat. Régebbi varsói csatangolásaimból, a bűnösen elhanyagolt Visztula-parton tett sétáimról kaptam elő az ötletet. Felidéz-

tem, hogyan dicsérgettük egykori rovatvezető-barátommal, Páll Gézával a mi Széchenyi István grófunkat, amikor a lengyelek rakoncátlan folyóját átívelő Poniatowski hídról néztük az örvénylő vizet. A varsóiak hátat fordítottak a folyójuknak, a várostól számítva alig nyolcvan kilométeren tették hajózhatóvá és építészeik is mostohaként bántak vele. Lám most itt a nagy hévvel bejelentett Edward Gierek-féle Visztula-program! Ambiciózus terv a legnagyobb, 1047 kilométer hosszú lengyel folyó sokoldalú hasznosítására. A Lengyel Egyesült Munkáspárt korabeli első titkárának utasítására ígéretes programot készítettek és néhány részletét épp az én helyettesítő napjaiban hozták nyilvánosságra. Uccu neki riporterként! – biztattam magam és pár nap leforgása alatt a tervhivataltól a vízügyi hatóságokig, a pártközponttól a fővárosi tanácsig felderítettem és mikrofonommal molesztáltam sok illetékes álmodozót. Meddő álmodozókat, mert a tekintélyes külföldi kölcsönökre épített lengyel gazdaság olyan volt, mint a sokat akaró szarka, ám nem bírta a farka. A program program maradt, a varsóiak a következő évtizedekben is hátat fordítottak folyójuknak. Mindenesetre az én 1977-es augusztusomban még minden hihető volt. A nagyszabású vízi álmomról 20 percben elkészítettem első, nagyobb szabású varsói riportműsoromat. Próba-akkreditációm búcsú produkciója mégsem ez a magnóra rögzített nyersanyag lett.

Mégsem voltam az iráni sah merénylője

Már kezdtem összekészíteni bőröndömet a hazatérésre, repülőjegyemet bukkoltam a MALÉV-irodánál, csupán azért, mert a Papától örökölt elvem szerint utazási előkészületeimet jó néhány nappal korábban mindig megtettem. Ebben a pillanatban ütött a „nagy külpolitika” órája! Telefonon azzal hívott fel az Interpress külügyi sajtószolgálat magyar referense, hogy másnap, augusztus 22-én érkezik lengyelországi látogatásra Mohammad Reza Pahlavi iráni sah és hitvese. *„Kérsz akkreditálást a pályaudvari fogadásra?”* – tette fel a számára nyilvánvalóan rutin-kérdést a hivatalnok, ám számomra ez a kérdés, amire természetesen igennel feleltem, az első valódi külpolitikai tudósítói munkát csillantotta meg. Ki gondolta volna, hogy az ilyesféle újságírói munkában merően más viselkedési szabályhoz is tartanom kell magam, vagyis ez nem ugyanolyan, mint egy interjú a kisvárdai tanács művelődési osztályán... Lett is belőle affér! Na jó, nem nemzetközi botrány, mégis tanulsággal szolgált. A restellnivalómat tetézte, hogy itt, Varsóban most, amikor hasznos lett volna, fel sem derengett bennem az egykori kémelhárító

kellemetlen tapasztalata: a nyíregyházi Kádár-biztosítás kudarca cigányasszonnyal a főszerepben. Most engem, a zöldfülű külpolitikai próbatudósítót kellett másnak elhárítania.

A biztonsági szolgálat és a kormány sajtóirodája közös poolt jelölt ki a lengyel újságírók és a külföldi sajtó Varsóba akkreditáltjai számára. Nem volt ez a pool tágasnak mondható négyzet a peronon, ahová az iráni sah Berlinből érkező különvonatát várták. De ahhoz mégiscsak elegendőnek bizonyult harminc-harmincöt ember számára, hogy – ha össze is szorultunk – jól láthattuk, hallhattuk a nagyméltóságú vendéget és nagyrabecsült vendéglátóját. Méltóságteljesen begördült a vonat, a katonai díszszázad kreálta a csattogó-pattogó ceremóniát, a piros szőnyegen ott állt a lengyel vezérkar, a sah puhán lépdelt lefelé a vonat lépcsőjén. A két vezér a mikrofonokhoz lépett, én pedig, hogy előkapjam zsebemből a picike orsós magnót, tenyeremet a zakóm zsebébe süllyesztettem. Nem lett volna ez olyan nagy baj, ha történetesen nem ékelődnek közénk a lengyel biztonsági szolgálat emberei és a sah biztonsági legényei. De bizony beékelődtek és zsebre nyúló mozdulatom hivatásuk feltételes reflexét váltotta ki belőlük. Tenyerem még meg sem érintette zsebem mélyén a kis magnót, a fekete ruhás „kíber” máris csuklón ragadott és dzsúdó-karolással kivezetett a poolból. Tüstént mellettem termett a társa és a zsebembe nyúlt. Merénylet-gyanús, meggondolatlan mozdulatom ártatlanságát a magnó igazolta. Reza Pahlavi, az iráni monarchia utolsó tagja tehát nem az én merényletem, hanem fél évvel később saját ellenzékének áldozata lett. A biztonságiak visszaengedtek a sajtónégyszögbe, ám addigra értelmetlenné vált az üdvözlőbeszéd utolsó mondatainak felvétele. A prágai ČTK-tudósító, tapasztalt öreg róka a külpolitika parkettjén, eleve kézben tartott magnójára vette a két beszédet. Felajánlotta, hogy segít rajtam, de ahogy a kocsijában lehallgattuk a felvételt, rá kellett jöjjek, hogy az incidens miatt semmiről sem maradtam le. Megszületett első és ezen a nyáron utolsó, semmitmondó, 50 másodperces, illendő, udvarias külpolitikai tudósításom.

Hipokrita lennék, ha tagadnám, önmagammal elégedetten csatoltam be a biztonsági övet, amikor a LOT-gép légcsavarjaival Pest irányába fordult és az ablakon át visszapillantottam a távolodó, zsugorodó kultúrpalotára. Mégis nyugtalanított az utolsó főnöki telefon, amit még a szállodai szobakulcs leadása előtt kaptam Pestről: a Feriegyről nem kell bemennem a Rádióba, hazautazhatok Nyíregyházára. Munkámról talán nem is kapok véleményt?! Végül megnyugtatót a gondolat, hogy szombat van és valóban felesleges lenne a hétvégét a Benczúr utcai vendégházban töltenem. Noteszlapot terítettem a repülő üléséről lehajtható asztalkára, lepergettem az egy hónap memória-snittjeit, emlékeztető

schlagwortokat firkantottam a papírra, hogy majd otthon bedobhassam a naplót helyettesítő Nagy Fekete Fiókba.

Léleksimogató, kellemes csalódást keltett bennem Schél Gyula telefonhívása, ami szombaton későeste már családi körben, nyíregyházi lakásomon talált: *„Jó volt, megérdemled a pihenést. A jövő héten készítsd el a jelzett két anyagot, és a nyíregyházi stúdióból játszd be ide, a külpolnak, hogy a lezárás is méltó legyen.”* Az első – „Noteszlapok Lengyelországból” – szeptember 4-én a Kossuthon hangzott el 15.58 és 16.18 között, a második, a soha meg nem valósult Gierek-féle Visztula-programról készített 20 perces riportműsorom két-három héttel később került a Petőfi adóra.

Főpróba a lengyel úrhajóssal

Nem lehetett fontosabb célja az 1978-as évnek, legalábbis az év első felének, mint a múlt nyári varsói munkám néhány rossz tapasztalatát, kudarcát finomszemcséjű csiszolópapírként felhasználni egy újabb és még jobb próbatétel érdekében. A tavalyi nyár ráébresztett, hogy a lengyel kultúra, a néplélek, a szokások jó ismerője vagyok, a történelem útjain is eligazodom, de érzékeny hiányokat kell pótolnom az aktuálpolitikában és a gazdaságpolitika útvesztőin. Lengyel szókincsemet ki kellett egészítenem a politikai bükkfanyelv kifejezéseivel, azok árnyalataival. A hiánypótláshoz aligha találhattam volna jobb módszert, mint a lengyel nemzeti főadó, a Polskie Radio Program Pierwszy hosszú hullámon Nyíregyházára is elhallatszó műsora. Mi tagadás, az adások lengyelségemet még jobbra csiszolták, s még ennél is fontosabb volt, hogy a híradásokból nyomon követtem a varsói nagypolitika vonulatait. Tavasszal a Politikai Adások Főszerkesztősége azzal lepett meg, hogy felvett az újság előfizetési lajstromra, és attól fogva naponta érkezett hozzám postán a Trybuna Ludu és hetenként a Polityka. A PAF-nak ebből a gesztusából élesebb körvonalakkal rajzolódott ki a közeli jövő. Májusban Ónody György telefonált: *„Készülj az idén is Krassó helyettesítésére. Június 20-tól küldünk ki egy hónapra.”*

Az elismerésekkel rendszerint takarékosan bánó, szófukar pesti főnökségtől ez volt a biztos jelzés, hogy múlt évi tesztelésem eredményeként előbb-utóbb évekre beköltözhetek a varsói Niepodległości fasorra, a Magyar Rádió tudósítói lakásába. Hab volt a tortán, hogy az ideai helyettesítésem helyszíne nem a ridegen elegáns hotel lett. Krassót,

bármennyire is nem volt ínyére, utasították, hogy a szolgálati lakás két szobáját és a konyhát az idén már ne zárja le előttem.

Luxusnak is mondható szakmai kényelmet kínált ez a 130 négyzetméteres lakás, melynek majdnem a felét most már kipróbálhattam. Pompás nexusai révén rádiónk első varsói tudósítója, Regős Sándor a hetvenes évek elején paradicsomi állapotot teremtett itt. A negyedik emeleti, háború előtt épült ház lakásának a falából olyan kábel lógott ki – a lengyel postai erősítőben tokaji borok és baráti, kollegiális kapcsolatok szülték ezt a megoldást –, hogy a drót itteni végéről a tudósító egyenesen a Bródy Sándor utcai magnóra vagy élő adásnál az „antennára” küldhette a hangját. Egyedülálló, mi tagadás, irigyelt technikai kivételezésnek számított ez. Hallgatólagos megállapodással az egymást ötévenként váltó tudósítók a többi Varsóba akkreditált külföldi rádiós előtt nem dicsekedtek, hogy ők papucsban, pizsamában vagy a kánikulához illő fürdőnadrágban, olykor hideg vizes lavórban hűtött lábbal tájékoztatják a Kedves Hallgatót. Ám, hogy ne legyen ez ennyire egyszerű, a Niepodległości és a pesti stúdió között csak akkor jött létre a kapcsolat, ha az összeköttetést (rádiós zsargonnal a „kábelt”) a magyar postai erősítő útján megrendelte a külpol. rovat vezetője. Hébe-korba előfordult, hogy a hétfőn még nem tervezhető fontos eseményről késedelem nélkül óhajtott beszámolni a tudósító. Ilyenkor a lengyel postásoknál kellett – mindig sikerrel – kialakulni a villámgyors kábelkapcsolat kiépítését. És már mehetett is a tudósítás a Kossuth Déli Krónikájába...

Mondanom sem kell: mennyei élvezet volt ez a helyettesítési minőségváltás. Az ilyen rendkívüli kábelrendelést mégsem tudtam kipróbálni. Krassó szabadságos hazautazása után, június 20-án nyomban önálló életbe fogtam, de gyanítottam, s igazam is lett, hogy már megint a politikai uborkatermés betakarítása, a nagy nemzeti unalom hetei várnak rám Varsóban. Legalább egy sah megint idetévedne... – álmodoztam, s közben iparkodtam legalább másnaponként valami műcsemegét kikaparni a lengyel közéletet nem kisebb unottsággal tálaló lapokból, varsói tévéadásokból. De még a Kurier Polski, a legkisebb lengyel politikai „erő”, a Demokrata Párt napilapja, ez a kissé bulváros, színeskedő újság se tudott olcsó, sárgásbarna papírján olyasmit jelezni, ami a mi rádióhallgatónkat is kellőképpen felizgatta volna.

Mégis „bejött” az ügyeletes szenzáció! Bánatomra akkor sem volt ez a tudósítói bravúrt, rátermettséget bizonygató, égből pottyán meglepetés, noha a „nagy hír” valóban az égboltról származott. Mire a június 26-i hétfő reggeli tudósítói körtelefonon Ónody Gyuri kiszólt nekem, hogy készüljek fel a lengyel kozmonauta űrrepülésére, Moszkvából Csák Elemér már megsúgta, mikor és mire számíthatok. Az állomáshelyen, Varsón belüli

egymást segítő együttműködés, az MTI-s Barabás Jánossal kimunkált hírcsere kialakítása után most a magyar újságíró szolidaritás első nemzetközi jelével találkoztam.

Felkészülten vártam, úgyszólván a nagy hír bejelentésekor készen voltam az előre megírt tudósítással. Június 27-én, kedden délután a varsói rádió fél 6-os híreinek élén elhangzott: „*Polak w kosmosie!*” (Lengyel a világűrben!) Következtek a tények: 17.27-kor az Interkozmosz program keretében a szovjet Bajkonurból a Szaljut-6 űrállomásra elindult a Szojuz-30-as űrhajó, fedélzetén a szovjet-lengyel űrhajós párossal, Pjotr Klimjukkával és Mirosław Hermaszewskivel.

Mindhiába ez már a második tudósító-helyettesítésem volt, mégsem tudtam pontosan, mi a dolgom az ilyen eseményekkel. Hittem, naivan úgy képzeltem, hogy most a magyar hallgató az Esti Krónikában tőlem tudja meg, mi történt. Rovatvezetőm empátiája kihagyásos volt a telefonértekezleten, nem gondolt rá, hogy engem még szájbarágósan kell utasítania, mi a teendőm. A tapasztalat híján előkészített 1 perc 20 másodpercnyi űrhajó-röptető hangos hírem megfogalmazása feküdt előttem papíron, amikor adás előtt – szerencsémre! – bő tíz perccel a pesti magnóhoz kapcsoltak a jóságos lengyel és a magyar postások. Micsoda mázli, hogy ennyi rátartást kaptam a műszakiaktól: ahogy a magnós lányoknál a soromra vártam, fülhallgatómban visszahallottam Csák Elemér hangját Moszkvából. Ő mondta el a szovjet-lengyel űrrepülés alaphírét, vagyis, hogy „...Az *Interkozmosz program keretében a szovjet Bajkonurból...*” Hoppá! akkor ezt nem nekem kell innen, Varsóból bejelenteni! Öt percem maradt és ennyi egy rádiószámára óriási idő, mert amint Vajda Márton mesterem mondta: „Az *igazi rádiós az, aki másfél percben képes a világtörténetet elmondani.*” Villámgyors szövegmódosításra készültem: a másik szobában bekapcsolva hagyott televízión láttam, hogyan fogadja a varsói utca a lengyel űrhajós hírért. A főpályaudvart mutatták. A lengyel tévériporter az utazóközönség között cikázott, faggatta a fellelkesült embereket, mesélt az máris utcán lévő különkiadású újságról. Pár perces benyomásomból papírra firkantottam egy-két lelkes idézetet. Elemér befejezte, rögtönözve mondtam magnóra azt az egy percnél alig hosszabb varsói visszhangot, ami elvárható volt tőlem Mirosław Hermaszewski hazájából.

Ez az eset tanított meg egy másik rádiós arany szabályra is, miszerint egy jelentősnek mondható eseményről a következő krónikába már nem használható változatlanul a korábbi tudósítás. Lehetőleg új fejleményről kell szólnom. Buszra ültem, bementem a városközpontba, kitéptem a rikkancs kezéből a különkiadású újságot, belehallgattam a legnagyobb talponálló, a tömény halszagú talponálló, a Zodiak zajába (ott persze szó sem

esett az ürrepülésről), de a kicsi Panasonic zsebrádióból ömlött a lelkesedés... Bőséges élményből meríthettem este tízre a Későesti Krónikába küldendő újabb tudósításhoz.

Így telt el nyolc nap, mire a százhuszonhat Föld körüli fordulat megtétele után Kazahsztán sztyeppéire visszatértek az űrutazók. Július 5-től újra a nyári napfényben is szürke varsói közélet semmitmondása következett.

Töprengek, bevalljam-e, s ezzel a futballrajongók és a vallásos emberek után most újabb olvasóim ellenszenvét vívjam ki: az űrhajózás éppúgy nem képes engem fel-
spanolni, mint a sci-fi irodalom. Hiába tudom, hogy a labdarúgásnak is van nemes vonása, és a hívő ember semmivel sem értéktelenebb az ateistánál, az űrkutatás pedig a civilizáció jövőbe vivő vállalkozása, az űrhajózás eseményei, másokat meghökkentő adatai, tényei fantáziám szárnyait mégsem emelgetik. Lehet ez szűk látókörű kisstílűség, vicinális maradiság, lehet műszaki antitalentumom terméke. Lehetséges. Az olvasó megértő bocsánatát kérem, amikor bevallom: Gagarintól Hermaszewskin át az összes Szajuz, Szaljut és Apollo éppúgy az érdeklődési szférám külső körein idegenül kering, mint a tudományos fantázia sok-sok irodalmi műve.

Stúdióbúcsú – mindörökre

Az őszi-téli napok nyugtalanító bizonytalanságban, lomhán követték egymást. Végeztem a nyíregyházi stúdióvezető-helyettes formális beosztásától elvárható, főnököm által mégsem elvárt helyettesi munkát. Szerkesztettem kedvenc műsoraimat, elkészítettem és a Rádió országos műsoraiba elküldtem a Varsóból hozott anyagaimat. (Bocsánat: a szerkesztőségek zsargonja újságnál, rádióban, tévében egyaránt „anyag” nevez mindenféle újságírói produktumot.) A kutya se szólt hozzám, senki se nyugtázta varsói munkámat, de hamarosan kiderült, hogy valahol a Magyar Rádió épületében, a Pollák Mihály téri elnökségi irodák, a személyzeti osztály, a KNAF (Körszeti és Nemzetiségi Adások Főszerkesztősége) és a PAF között – ha nem is tudtam róla – a döntés már megszületett.

Mikulás napja volt, gyermekeimnek egy kis ajándék beszerzésre készültem, de ahogy elkészönni beléptem, Samu András a telefonkagylót befogva suttogetta: „*Maradj csak, ne menj sehová...*” Pesti főnökünk, Köhidi László volt a vonal végén. Vélhetően őt bízták meg, hogy közölje: 1979 augusztus elsejétől Szilágyi Szabolcs lesz a Magyar Rádió állandó varsói tudósítója.

Szilveszterkor nyíregyházi rádiós óévbúcsúztató bulit tartottunk: a tágas zenei stúdióban talán ekkor volt először felszabadult családi légkör. Úgyszólván mindenki talált indokot, hogy felszabadult örömmel köszöntse 1979-et. Samu a rádiós munkát tőle eltérően értelmező helyettesétől várhatta az örök búcsút, karrierjét a kiszemelt utódom (még nem sejtettem, ki lesz). A jószágos főnök körül toporgó pálinkás-őzpörköltös team pedig a fanyalgásaim elmúlását ünnepelhetette. A hozzám közel állók, a velem egyízlésűek nem rejtették véka alá: velem együtt örülnek, hogy álmom, a varsói tudósítói kiküldetés valóra válik.

A rádiós Szilveszterre meghívtuk Pestről Kőhidi Lacit is. Eljött és olyan önfeledt mulatásba merült velünk, hogy legmerészebb fantáziánkban sem hittük volna: az öngyilkosok útján hamarosan követi elődjét, Mészáros Ferencet.

A Magyar Rádió Nyíregyházi Stúdiójában töltött négy és fél évemet „az évszázad telének” aposztrofált időjárás zárta le. Hajnalra Nyíregyházán és szerte Európában életveszélyessé váltak az utcák.

Ezúttal – kivételesen – december 31 helyett Újév délutánján ültem emlékezet-őrző Nagy Fekete Fiókom elé. Rádióhallgatás háttérhangja mellett szelektáltam a hetven-nyolcas cetliket, képeket. Krassó tudósításában hallottam „az évszázad lengyel teléről” szóló tudósítást (*„Szilveszter éjszaka intenzív hószakadás kezdődött...január elsejére egész Lengyelország megbénult. Fogynak a hőenergetikai tartalékok, mert a fagyban elpattant vasúti síneken megszűnt a szénszállítás. A városok zömében leállt a helyi közlekedés és a távolsági buszjáratok sem indulnak. Ahol mégis be tudják indítani a közlekedést, ott a hótorlaszokba fúrt alagutakon át haladtak a járművek. A Suwałki régióban -30 °C a nappali hőmérséklet, a 200 ezer lakosú varsói Ursynów negyed gyakorlatilag el van vágva a főváros más részeitől. Bevetésre került a hadsereg: a katonák tankokkal, lánctalpas szállító járművekkel tapossák le a havat és szaggatják a vastag jégréteget az utakon. A varsói Magyar Kulturális Intézet földszinti helyiségei szétfagytak, parkettjén a szó szoros értelmében véve korcsolyázni lehet...”*)

Szilveszter-pihentető újévi hangulatom jóleső bizsergése olyasmit sugallt, hogy életem sorsfordító stációja következik. Megsejtettem: a Magyar Rádió Nyíregyházi Stúdiójába sohasem térek vissza...

9. ÖT ÉV VILÁGTÖRTÉNELEM (1979-1984)

Emlékeztetek: kétpólusúra sarkított világunk történetében az 1979-es év még a szelíd acsarkodás, hivatalos nevén a „békés egymás mellett élés” utolsó előtti évtizedének záró esztendeje volt. A béke eszméjének tündöklő megjelenítéseként ebben az évben Kalkuttai Teréz Anya vehette át a béke Nobel-díjat. Ebben az évben kezdődött a tíz éven át tartó súlyos békétlenség is: a Szovjetunió – a két ország között 1978-ban aláírt barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződés alapján december 24-én 40 ezer katonával bevonult Afganisztánba.

Varsóban a nagy fordulat előszele lengedezett. A lengyel közélet felszínén még alig érzékelhető fuvallat volt ez. Kiküldetési felkészülésem tavaszán az ellenzéki mély örvénylésbe be nem avatott magyar újságíróként halványan sem gyanítottam, hogy éppen egy év múlva Lengyelországban a világtörténelem vendégeskedik majd.

Jókedélyű, derűlátó emberként léptem át életem találomra kalkulálható félidejét: 37 éves voltam ekkor és erős hittel bizakodtam, hogy a második félidőre is jut sok új és érdekes átélés. Ilyen gondolatokkal költöztem be április 2-án a pesti Benczúr utca rádiós és tévés vendégházába...

Visszaszámlálás

Enyhe túlzással: három hónapra a Nyíregyháza-budapesti fekete vonat szabolcsi ingázója lettem. Fiatal olvasómat – aki most, az új évezredben jogosan követel magyarázatot – nem akarom találgatásba kényszeríteni. Az „ingázó” a szabolcsi, szatmári, hajdúsági falusi embert, többnyire a pesti építőiparban robotoló kétlaki munkást jelentette. Faluját, családját, pici háztáji gazdaságát hagyva, hétfő hajnalban a „fekete vonatnak” nevezett személy fapadosán érkezett a fővárosba, majd péntek délután retúr jegyével hazaindult az ugyanilyen színnel becézett vonaton. A fekete színt a gyakori verekedések, a duhaj italozások, a burjánzó vasúti folklór népművészei festették rá a zsúfolt munkásvonatra. Megjegyzem, az itteni atmoszféra alig volt félelmetesebb a Vidám Park barlangvasútjáétól, ha a fekete vonatot a labdarúgás álszurkolóinak mai vonataival hasonlítom össze.

A külpolitikai rovatban töltött hétközi rádiós betanulás után péntekenként magam is hazajártam Nyíregyházán rám váró kis családomhoz. A véletlen kegyes jóvoltából szerencsém volt, mert mindjárt az első utamon kifogtam egy fülkét, ahol ha nem is

szeszmentes, de békésen ultizgató idősebb emberek társaságba csöppentem. A jóra való hajdúhadházi és nagykállói ácsok, kőművesek brigádja is megörült nekem, mert a fülke egyetlen szabadon maradt ülésére nem törkölykortyolót kellett befogadniuk. Kivétel nélkül nemdohányzó melósok zárkóztak ide, ezért én, az akkor még szélsőségesen kemény dohányos ritkított gyakoriságú, folyosóra kényszerült bagózással fizettem meg az úti nyugalom adóját. Ultizni nem tudtam, ma sem tudok, maradt hát az olvasás, de még inkább a szelíd munkásosztály ízes-zamatos adomáinak hallgatása. Mélyen hallgattam újságíró mivoltomról, a jóemberek nem is faggatóztak, elfogadták antedatált szerény hazugságomat, hogy könyvtáros vagyok. Néha, ha beleuntak az ultiba, valamilyen könyvről (Jókai, Rejtő) beszélgettünk. Előfordult, hogy a hajdúhadházi ácsnak, Győző bácsinak hoztam otthonról olvasnivalót. Kártyázás nélkül is bevettek a csapatba, minden pénteken foglalt hely várt a fülkéjünkben. Ők már kettőkor leléptek az építkezésről, én csak fél 5-re értem a Nyugatiba, a fekete vonat pedig 5-kor indult a keleti végekre.

Olykor-olykor elbóbiskoltam, s így ritkábban kellett kimennem rágyújtani. Szendergés volt ez, fel-fellobbanó gondolatokkal a héten megesett rádiós átéléseimről és némi fantáziálgatás a rám váró varsói berendezkedésről. Makacsul vissza-visszatért egy furcsa, lehet, hogy igazságtalan önvádam. Bizonyos felsőbbrendűség érzése uralkodott el rajtam. A Rádió külpolitikai rovatában diplomás, bár sohasem praktizáló lélekбúvárként alkalmam nyílt alaposabban megfigyelni, finoman elemezgetni az egyik fiatal kollégát – nevezzük N. F-nek. Igazi laboratóriumi emberpéldány volt! Nem szép dolog, magamban koravén lombikbébinek tartottam. *Chapeau bas!* – mi tagadás, a nagyvilágot, a világpolitikát kitűnően ismerő, az egyik európai térséget különösen értő ember volt, de magyar hazája valóságához annyit sem konyított, mint én az autószereléshez. A magyar vidékkel, a kisvárosi és a falusi emberrel 28 éves korára annyi dolga volt, amennyit a „Balcsin”, a tihanyi külügyes üdülőben töltött két hete juttatott neki. Beszéltem neki a szabolcsi almáskertekről, a túristvándi vízimalomról és a Tisza-Túr torkolatának bukógátjáról, meg a szatmárcsekei kopjafás temetőről. Méla unalommal, de jól nevelt fiatalemberként udvariasan hallgatott. A magyar vidékről szóló meséimet éppolyan idegennek tartotta, mintha egy általa esetleg(!) még nem ismert afrikai törzsről hallana. Voltaképpen nem kellett volna megütköznöm rajta, hiszen ez a laboratóriumi műveltségű fiatalember születése óta vándorolt diplomata szüleivel földrésről földrésre, egyik fővárosból a másikba. Mondom, felsőbbrendű érzés lett úrrá rajtam, amikor a fiú honismereti hiányaira gondoltam. Tisztában voltam vele, hogy ő hasonló megrökönyödéssel nyugtázta volna az én szegényes világlátottságomat, ha megsejtette volna, hogy személyes ismereteim köre a szocialista tábor európai határainál ér véget. Sőt még Bulgáriában sem jártam...

Belemerülve jogosulatlan felsőbbrendűségem gondolataiba zötykölődtem a fekete vonaton. Rémálomra riadtam fel: N. F. kolléga nekem szegezi a leleplező kérdést, hol jártam legutóbb Nyugaton? Erre akkor, 1979-ben, harminchét évesen azt kellett volna felelnem, hogy soha, sehol... (Ezután is még tíz évnek kellett eltelnie, hogy először lépjem át a határt Hegyeshalomnál. Magánútlevéllal, kétnapos Bécs-nézető kiránduláson. Erről majd a maga idejében szólok...)

Felkészítésem az ötéves tudósítói ciklusra két vagy három hétig tartott a külpolitikai rovatnál. Közismert régi motorosok között botladoztam. Unatkoztam, csendes alázattal figyeltem, hogy is működik ez az elit rádiós műhely, ahol roppant hozzáértéssel gondozzák az öt világgrésről befutott híreket, s készítik belőlük a kommentárokat, a jobbnál jobb műsorokat. Emlékezetem szűrőjén fennmaradt – mert memóriám raktárháza szagokat is őriz – annak a szénakazalnál magasabbra rakott, soknyelvű makulatúrának a nyomdafesték és papír illata, ami a rovat öt helyiségét betöltötte. Eleinte rejtély volt, hogy találnak meg a kollégák bármit is a világ újságainak ebben a pokoli rendetlenségben, a minden rendszerezést nélkülöző halmazban, a washingtoni, párizsi, bonni, belgrádi, moszkvai... lapnyomdákából érkezett illatfelhőben. De látnom kellett, hogy Vértés Éva, Kulcsár István, Hável József és a többi, történetesen a következő akkreditációra várva „házánkban állomásozó” külposos kolléga tévedhetetlen biztonsággal nyúl pontosan ahhoz a kupachoz, ahol a szükséges cikket találja. Észrevettem, hogy didaktikus beszélgetésekre itt senki sem vállalkozik, a rám váró munka módszereiről soha senki egy árva szót nem szán rám. Elképzelhető, talán a két nyári helyettesítéssel meggyőztem őket, hogy Lengyelország értője vagyok, s mivel ők valamennyien más-más terület, ország, régió szakértői, sem varsói kapcsolatokkal, sem egyéb lengyel sugallatokkal nem szolgálhatnak. A rovatvezető, a tréfásan „Főhercegnek” nevezett Ónody György az arab világ, az olajügyek kiváló tudója a varsói tudósítói poszt akkori(!) pehelysúlyát ismerve felkészítésemmel alig törődött. Meg is értettem őt, tudatosítottam magamban, hogy a Magyar Rádió talán csak azért van jelen a lengyel fővárosban, mert így illik (1. a Szovjetunió után a második legnagyobb katonai szövetséges 2. a lengyelek is tartanak pesti tudósítókat 3. némi kötelezettséget ró ránk a magyar-lengyel barátság hagyománya, bár munkánk ezt haloványan szolgálhatta.)

Bocsánatot kérek, hogy előrefutó kitérővel felborítom az időrendet, de *ad vocem* egy 2002-es idézet idekíváncozik. Kulcsár István: „Emlékek és tények – a külföldi tudósítói hálózatról” című tanulmányának részlete a Világvevő, 2001 december 29 számából: „A ’70-es évek elején a Magyar Rádió illetékesei arra jutottak, hogy nemcsak a nagyhatalmak

érdekesek, hanem a szomszédos, illetve a közeli kisebb országok is... Varsóban Regős Sándor (a '90-es évek elején a TV-Híradó és A hét főszerkesztő-helyettese, majd stuttgarti főkonzul) volt a Magyar Rádió és Televízió első állandó tudósítója, őt követte Krassó László, Szilágyi Szabolcs, László József, majd Nemes Gábor, mindaddig, amíg ennek a posztnak a fenntartására is elfogyott a pénz. Prágában zsinórban egymás után három hölgy dolgozott: Somogyi Nóra, Dénes Mária és Forró Evelyn, azután Udvarhelyi Szabolcs, majd végül: Nyárádi Péter húzta le a rolót.

A prágai és a varsói tudósítóknak bizonyos szempontból sokkal nehezebb dolguk volt, mint például a Moszkvában vagy New Yorkban dolgozó kollégáknak, hiszen az ő állomáshelyükön értelemszerűen sokkal kevesebb fontos esemény történt, mint a nagyhatalmak fővárosaiban, noha azért azokba is „el-ellátogatott a történelem”. Példának okáért 1981. december 13-án Szilágyi Szabolcs arra ébredt Varsóban, hogy a Jaruzelski-kormány kihirdette a rendkívüli állapotot, igaz, pontosan ennek következtében, legalábbis az első napokban nem tudósíthatott a lengyel eseményekről, mivel ennek lehetőségétől még a „baráti” országok tudósítóit is megfosztották.”

Visszakozyom, még csak 1979-et írunk!

Amennyire kellemes, barátságos, mondhatnám baráti szálak fonódtak körém a Krónika rovatban, a Hírszerkesztőségben, a műszaki kollégák, technikus leányok, asszonyok és a zenei szerkesztők körében, annyira semmitmondóan hűvös kapcsolatot kínált ez az elit, arisztokratikus külpolitikai rovat. Nem keseregtem, láttam, hogy közömbösségük nem nekem szól, mert ez a rovat mindannyiuknak csupán átmeneti bázis, felkészülés újabb kiküldetésre, a soron következő tudósítói állomáshelyre. Majd ahogy teltek az évek, sikerült ennek a háttérnek merőben más, emberibb arculatát is felfedezni. De arról majd a megfelelő időben...

Épülésemet gyakorlati tanácsokkal a legkevésbé sem szolgáló és lassan vánszorgó hetek hetek után, a visszaszámlálás jegyében két kötelezettségnek kellett eleget tennem, még mielőtt a balatonszéplaki rádiós üdülőben töltött erőgyűjtés után családotól nekirugaszkodhattam a nagy útnak. Először is két hónapos rádiós és tévés vezetőképző tanfolyamon kellett palléroztatnom még gyepesnek tekinthető agyamat. Ebből gyanítottam, hogy a külföldi tudósítói státus egyfajta vezető beosztásnak minősül. A másik kötelező penzum nem egyéb volt, mint a PAF főnökeitől kapott lista szerint sorra látogatni olyan embereket, akiknek a nevét eddig csak az újságok első oldalairól ismertem.

A tanfolyamot a Rádióhoz közel, a Semmelweis utcában tartották. Első reflexem ellenséges viszolygás volt most is, mint mindig, ha reguláris oktatásra szorítottak. Enyhült a dühöm, amint kiderült, hogy vizsgamentes kurzusról van szó, tovább szelídültem, ahogy a kötelező, száraz salátalevelek között felismertem a szellemi étvágygerjesztőket. Mint korábbi vallomásaimból tudható, politikai ellenzékiiségem a Makó vitéz és Jeruzsálem közötti távolsággal volt mérhető, az ideológiai maszlaggal töltött semmitmondás mégsem emelt a lelkesedés magaslataiba. Az időszerű hazai közélet értékes elemzése, a korabeli nemzetközi viszonyok összefüggései bizonyultak a tanfolyami étlapról élvezhető fogásoknak, a desszertet pedig olyan csemegék kínálták, mint Benczédi József prof. nyelvhelyességi előadása és Fischer Sándor Tanár Úr beszédtechnikája.

Tagadhatatlan, hogy ennek a két hónapos okosképzőnek az értékét – számomra mindenképpen – az a kis társaság képezte, amelyet az akkor még szervezetileg egységes intézmény, a Magyar Rádió és Televízió közös személyzeti és oktatási osztálya ítélt együtt-fejlesztésre. A csipetnyi értékes előadás mellett ez a jó hangulatú kis csapat, tucatnyian lehettünk, humora, barátságos viszonya teremtett kimondottan élvezhető, felszabadult légkört. Ahogy diszkréten végigfürkésztem a társakat, nem kellett hozzá bölcsesség, hogy rájöjjek a szelíd hangulat titkára: nem volt ebben a közösségben két ember sem, akik valami okból egymást könyékkal leküzdendő konkurenseknek tekintették volna. Önmaga fajsúlyában mindenki megbecsült és népszerű szereplő volt a mikrofonoknál és a kamerák előtt. Én voltam az egyetlen, akkor még „noname” figura, de a megelőlegezett rang, „a Magyar Rádió állandó varsói tudósítója” arisztokratikus cím máris kölcsönözte a „mi emberünk” íratlan titulust.

A szakmai oktatási helyiség U alakúra formált asztalsorát ültük körül. Illemtudóan mindenki maga elé fektetett egy jegyzetfüzetet és odakészített tollával, hogy hatáslélektani biztatással fokozzuk az előadók sikerörömét, olykor teljesen feleslegesen lejegyeztünk egy-egy mondatot, szót. Az ilyen stréber szorgoskodás támogatta unalom gyötörte szemünk nyitva tartását is. Velem szemben, az U-betű másik száránál Kudlik Juli ült. Ahányszor átellenben leült – mit leült?! rásimult az asztallapra – zenész fülem belső hallásában tüstént felhangzott a Delta szignálja, a Juli által alapított, szerkesztett nagyszerű műsor kezdő képsorának a zenéje. Ám itt a tanfolyamon, a napi kezdés első órájában a népszerű tévés kolléganő mégsem úgy nézett át rám a túloldalról, mint ahogy a képernyőn megszoktam rokonszenves műsorvezetői munkája közben, hanem... Juli egyszerűen aludt. Nem késett soha, nap nap után ott volt az előadótermünkben, de az első órában ott folytatta, ahol a tanfolyam miatt otthonában megszakította az éjszakai álmot. Mindenki, még az előadói kar tagjai is maradéktalan megértéssel nyugtázták Juli

alváskényszerét, s ha netán párbeszéd fejlődött ki az előadó-hallgató relációjában, alvó társunkat igyekeztünk visszafogott hanghordozással kímélni. Néha előfordult, hogy a kollegina közvetlen „padszomszédja”, Fikár László (nyugodjon békében) tette puhábbá az álmát: rádióink külföldi adásainak népszerű szerkesztője hátával Juli párnául szolgált.

Az előadásokat megtörő tíz-húszperces szünetek sűrű cigarettafüstjében a kollégák, mindenekelőtt Fikár Laci, ezernyi apró és később Varsóban kiválóan hasznosult, praktikus tanáccsal látott el. A Semmelweis utcában velem együtt „művelődő” tévésektől lestem el olyan ismereteket, amelyek – ekkor, 1979 tavaszán még nem gondoltam – alig másfél évvel később hozzásegítettek, hogy a Lengyel Televízió varsói stúdiójában is otthonosan mozogjak.

Immár pallérozott rádiós és tévés vezetővé képzetten május vége felé egy belvárosi presszóban tartottuk meg néhányan a tanfolyam „ünnepélyes” zárását. Péntek lévén onnan taxin iszkoltam a Nyugatiba, hogy az ingázó munkásosztálytól is búcsút vehessek, megtehessem utolsó hétvégi utamat a fekete vonaton. Hétfőn már csak két-három napra kellett újra megjelennem a Bródy Sándor utcában. Felvettem a kávébarna szolgálati útlevelet és a családotól kiutaztató négy varsói repülőjegyet. A szakmai vezérektől most sem számíthattam érzelmes búcsúzásra, kézfogásnál nem is volt ez több. Végtére meg kellett értenem: a világlátott, a nemzetközi kapcsolatokban edződött emberek szemében az én öt évre szabott kiküldetésem jelentéktelen epizód lehetett csupán. Ők nem sejtették, hogy amit ők kiküldetésnek, azt én küldetésnek tartom, és mennyire igazam lett: életem második felét végérvényesen meghatározó küldetés kezdődött augusztus 1-jén. (Teljes hónap választott el az indulástól. Ebbe fért bele az állandó napsütéssel kényeztető balatoni családos üdülés, majd a nyíregyházi vám- és pénzügyőrséggel, a barátságos Mohácsi vámőr századossal együttműködve családunk három utazóládába csomagolt, öt évre szükséges ingóságainak elindítása tehervonaton Varsóba.)

Varsó bevétele

A lestrapált, még éppen vánszorgó nagy Polski, a korábban előlem lezárt két szoba, és a tűzveszélyes szovjet Rubin tévé átvétele, ennyi volt az előd-utód közötti leltári ténykedés. Tettünk Krassóval egy utat a rádiós számláinkat, a céges kontót és a magánszámlát kezelő kereskedelmi bankba, a Bank Handlowyba. Azon túl, hogy aláírásunkkal neki lezártuk, nekem megnyitottuk a számlákat, a banktisztviselő leányok szeme tükrében rátaláltam elődöm egyetlen rokonszenves attribútumára: a varsói nők

rajongtak ezért a charme-os magyarért, aki – ha úri ízlése erre ösztökélte – kimondottan kedves és szeretetreméltó is tudott lenni. Itt kell berekesztenem ezt a léha anekdotázást, mielőtt a kelleténél egy szóval is többet mondanék... Szót fogadok egyik kedvenc írónak, Tardy Lajosnak: „*Ne bántsuk a holtakat. Főleg ha még élnek.*” Mindenesetre én nem tartoztam Krassó-féle szimpátia sávba, ami érthető is, ha visszaidézem első találkozásunkat a vidám rádiós vetélkedőről, ahol szándékolatlanul jól alávágtam a szerencsétlen kolléga hiúságának.

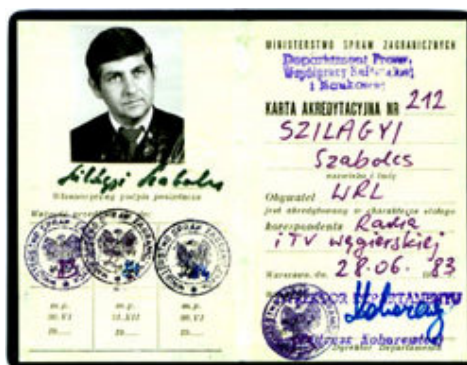
Ünnepnap, a tragédiába torkollott 1944-es Varsói Felkelés kirobbanásának harmincötödik évfordulója volt. Az ünneplő tömegben ezen az augusztus elsején egy ismeretlen varsói srác a kezembe nyomja az első ellenzéki röpcédulát: „*Emlékezz! Ne úgy, ahogy ők akarják!*” Ettől a perctől fogva mindvégig ott van a tudatomban, a tudat alatti eszmélésekben, hogy ebben az országban most kel birokra a két tábor, a kisebb létszámú ŐK és a hamarosan 8 milliós „Solidarność”, azaz a MI.

Krassó László hazatért. Magamra maradtam, azután megjött a családom, és máris úgy éreztem, hogy hazajöttem Varsóba.

Varsóból jelentem...

Túlzás nélkül vallom, hogy ennek a fejezetnek a következő lapjain a világtörténetet átalakító öt lengyel esztendő szubjektív és szelektív naplóját tárom az Olvasó elé. Nem krónikát, nem a lengyel belpolitika immár a magyar gimnáziumok negyedik osztályos történelem tankönyveiben néhány bekezdést és képillusztrációt kiérdemlő jeles időszakát idézem fel. Még csak nem is azokat az átéléseimet ismétlem meg, amelyeket életem első önálló könyvének száz-

Tudósítói igazolvány a lengyel külügytől

hetvenhét oldalán egyszer már megírtam (Varsói Krónika 1979-1981, MTI Kiadó). Elmondom azokat az epizódokat, a velem és a szemem láttára megesett dolgokat, amelyeket a történelem félárnyékában lestem meg és amelyekről annak idején a napi tudósításaimban, de még az 1986-ban kiadott könyvemben sem te(he)ttem említést. Elhallgatott tényeket veszek elő a Nagy Fekete Fiók rejtekéről. Egy részük publikálását a korabeli politikai etika tiltotta, egy másik részbe a szövetséges állam iránti hivatalos tapintat tabui tartoztak, az elhallgatások újabb hányadát olyasféle titkok képezték, amelyek azóta töröltettek a „titkok kódexéből”.

Most, hogy a múltamban utazom, s emlékezetem egykor „titkos” feliratú raktárának ajtaját nyitom, még manapság, 2009 végén is görcsbe rándul a kezem, noha már olyan görcsoldó tényeken vagyunk túl, mint a berlini fal leomlása, a Szovjetunió, a Varsói Szerződés és a KGST megszűnése.

Eddig is tettem, most is teszem, hogy halvány technika-történeti háttérrel festek a kor eseményeihez. Szakmánk, a rádiózás szolgálatában is száguldott az ipari, pontosabban az elektronikai forradalom. A Philips jóvoltából ekkor már másfél évtizedes múltat mondhatott magának az 1963-as születésű magnókazetta, s vele együtt a kazettás magnó. Elődömtől én még több tégláéval vetekedő súlyú orsós riportertermagnót örököltem, de amint világszerte, a mi Rádióknál is kimúlt ez a technika, munkánkat hamarosan kazettás Sony szolgálta. Feltűnt az üzletekben az első Sony walkman, és villámgyorsan a zeneszerető fiatalok sétáinak elválaszthatatlan kelléke lett. És lám, az mp3 és az egyre újabb elektronikus szerkentyűk mára már ezt is a „kütyümúzeumba” küldték. Akadt még egy műszaki mérőföldkő is, noha ez akkor engem, a rádióst még nem érintett, csak mint távoli szakmai rokon jegyeztem fel: 1979-ben a magyar TV Híradó teljes egészében áttért a színes technikára.

Ágyúlövés és egy lengyel Rákóczi

A tudósítói mézeshetekben – már csak azért is, mert már megint politikai uborkaszezonra érkeztem – a varsói szakmai kapcsolatok alakíttatására, régi barátságok felújítására mozgósítottam magamat. Szerencsémre nem minden magyar médiánál egyszerre váltottak tudósítót, így majdnem egy éven át megmaradt támaszom, az MTI-s Barabás Jancsi. Megismertem a velük egy házban lakó Terényi Évát, a Népszabadságtól és férjét, Varró Barnát, aki tudósító férjként olykor-olykor a szakszervezeti újságot, a Népszavát tudósította.

Illően bejelentkeztem, úgymond „bemutakozó látogatásokat tettem” olyan helyeken, ahol ittlétemről, a tudósító-váltásról hivatalosan tudniuk kellett. Külügyminisztérium, pártközpont, a lengyel rádiós és tévés külügyi osztály, Interpress sajtóközpont... Szürkén unalmas irodákban ehhez a tónushoz alkalmazkodó beszélgetések sora vár rám, s a rutindialógusokat majd minden lengyel vendéglátóm a sztereotípiára koptatott „*lengyel-magyar két jó barát...*” mondókéval érdekesítette. Éppúgy hangzott ez, mint egyik pesti főnökünk választ sohasem nem váró, elmaradhatatlan üdvözlő mondása: „*És a család?*”

Az egyik beköszönő-bemutakozó látogatásomnak mégiscsak szép hozadéka volt. A rádió hangtárában a kollégáknak megemlítettem, hogy az augusztusi eseménytelen ráérő időben Gdańskba készülök, dokumentum műsorhoz gyűjtök anyagot a második világháború kitörésének 40. évfordulójára. „Na várj csak...” – szólt erre a hangarchívum főnöke, és mire a többi kollégát kifaggattam, hogy tudósítói évemben mi mindenre számíthatok tőlük, addigra kis kartondobozba zárva, orsóra tekert stúdió magnószalagot hozott és nyomott a kezembe. A világháború első lövése volt a szalagon. Korabeli felvétel, amit a BBC rádiófigyelő szolgálata 1939 szeptember 1-jén hajnali 4.45-kor rögzített. A hitleri armada Schleswig-Holstein cirkálójáról a lengyel partvédő helyőrségre leadott lövés dübörgése és a német rádió szpíkerének rövid, lelkesen harsogó közvetítése volt ez. A nem teljes egyperes hanganyag az évfordulón az én „Mementó–Westerplatte” című műsoromban is elhangozhatott a Kossuth rádión. A dokumentumot – feltételezem – ma is őrzi a Magyar Rádió.

A közéleti uborka természetesen ezekre az augusztusi heteire jutott a most induló varsói fél évtizedem kétségkívül legértékesebb barátsága egy szegről végre rokon lengyel orvos nobilitással. Andrzej Rakoczy, lengyelesen „rákocsi”-nak ejtendő magyar Rakoczy családneve okán rokona a mi magyar-lengyel családuknak. Ezzel a magyar történelmi névvel sok lengyel család büszkélkedhet. Akad közöttük varsói régiségkereskedő, bielsko-żywiecki megyéspüspök, kielcei rádióstúdió vezető, parasztpárti Szejm-képviselő, kazán-gyártó nagyvállalkozó, extrém sportot fényképező fotóriporter, toruń-i festőművész, ingatlan kereskedő és a mi dokink.

Nos ezzel a varsói orvos docenssel, Andrzej Rakoczyval, az országos hírű diagnosztával lengyel feleségem fényévnvi távoli rokonával rádiós küldetésem első heteiben, az ő börtön-szabadulása utáni napokban kerültem kapcsolatba. Szakadék-mély eszmei ellentétünk dacára is hamarosan erős szálú, őszinte barátság szövődött közöttünk. Mind szorosabbá váló családi kapcsolatunkban orvosi gondoskodásának védőernyőjét terjesztette ki fölénk, de ha csak ez lett volna összeköttetésünk erős szála, akkor most a hálás páciens dicséretét kellene zengenem róla. Andrzej a maga sokoldalú politikai tájékozottságával és gazdag VIP-pacientúrája jóvoltából kommentárjaimat alaposan befolyásoló tanácsadóvá lépett elő. Dacára annak, hogy soha egyetlen szóval, utalással nem fedte fel előttem jólétesültsége személyi forrásait, mint orvos ezt nem is tehette, iránytűmet mégis pontosan betájolta a hivatalos, gyakran hamis befolyásolások ellenében. Sokat vitakoztunk, mi több veszekedtünk is a sorra bekövetkező események megítéléséről. Barátom nem tartozott a szocialista ellenes ellenzék köréhez, de felismerte, hogy én

a 38 évem elvi-eszmei útravalójával egyoldalúan ítélkezem. És itt egy különös körülményt kell megemlítenem.

Andrzej doki három hónapig vizsgálati fogságban ült a rettegett Rakowieckán. Ez még a Gierek-korszak utolsó időszakában történt, ezért ha akarta volna, ha lett volna gusztusa hozzá, akár a rendszer áldozatának legendáját is kreálhatta volna magáról. Csakúgy mint tették mások, akik véletlenül sodródtak valamely történelmi helyszínre, s évekkel később önelőléptetéssel véletlen statisztából hőssé avanzsáltak. Rakoczy doktor

**Szenvedélyes
vitapartner, nagyszerű
orvos és jóbarát –
Andrzej Rakoczy**

mint Pilátus a credóba, úgy került két szocialista dignitás csúszópénzes bűnügyébe. Az egyik ilyen Nagy Embert és családtagjait éveken át gyógyította, s amikor az ügyészség a Nagy Embert megszorongatta, a vallomásban felmerült a mi dokink is, aki összeismertette a két VIP-et (a másik is a páciense volt). Az orvosnál tartott házkutatás során előkerült egy notesz, melyben az egymás között csúszópénzzel lakásügyet intéző két VIP telefonszáma is szerepelt. A három hónapos vizsgálati fogság után Andrzej ártatlansága tisztázódott. És akkor egy sziléziai rokoni összeövetel után szövődött köztünk a kapcsolat első szála...

Heves, szenvedélyes politikai vitáink hőmérséklete nem ritkán forrpontig emelkedett. De most egy kronológiai ugrással tíz évnél hosszabb kapcsolati szüneten lépek át: amikor 1992-ben újra Varsóban találkoztunk, Andrzej szavai sokkolóan hatottak rám. Fejreállt a világ! A szocialista elveket, a rendszerváltás után megfakult baloldali eszméket védelmezte velem szemben, aki most ezernyi csalódásának adott hangot. Mostanra, 2009 végére jutottunk közös nevezőre és már csak mosolyogva emlékezgetünk régebbi ideológiai veszekedéseinkre. Tökéletes egyetértésünket jól megtámogatta egy magyar citátum, amit immár békés beszélgetésünk alkalmával doki barátomnak lengyelre fordítottam. Pümkösti Árpád 1996-ban írta Rákosi Mátyásról szóló könyvében (Rákosi a csúcson 1948 -1953): *„Ki mer akár csak emlékezni rá, hogy a kommunizmus csírája gyönyörű humanista mozgalom volt?”*

Gierek fia levegőnek néz

Varsói életünk első heteiben vadonatúj színek és hangulatok csillantak meg. Hiába a diákkori kalandozások, a Pál Géza barátommal tett nagy séták hiába a régi cserkész

barátságok, randevúk, udvarlások helyszínei, egyszerűen hiába a csodás város alapos ismerete, a szolgálati ittlét merőben más tónust mázolt rá a hétköznapiakra. Eleinte még sikerült a turista idilljének árnyalataival tarkítani a munka diktálta kötelességeket, de a sorra felbukkanó tények, politikai és más közéleti események nyomására megtört az újdonság varázsa. Mindjárt az első hónapokban olyan hideg zuhany ömlött a nyakamba, ami kijózanított az addig fenntartás nélküli rajongás örömittas állapotából.

Rutinlátogatásnál, a két intézmény közötti együttműködési megállapodás két-évenkénti megújításánál kellett asszisztálnom. Dr. Kiss Kálmán, a Magyar Rádió elnökhelyettese, ez a szelíd galambhoz hasonlítható, öregedő filosz érkezett partneréhez ezen a hetvenkilences kora őszen. A lengyel partner, Maciej Szczepański, a nem csak rangjával (elnök), de kilétével (a pártfőnök Edward Gierek fogadott fia) és egész lényével (brutális playboy) lehengetlően állt a mi szerény alelnökünk fölött. Minderről mit sem tudva a lengyel intézmény külügyi osztályán dolgozó leányokkal aprólékosan készítettem elő a találkozót, ugyanúgy, mint ahogyan a nagykövetek teszik azt a kormányfői látogatások előtt. Mert ebben a relációban én minősültem a Magyar Rádió „varsói nagykövetének”. Megérkezett dr. Kiss és a kitűzött időpontban a lengyel intézmény külügyi osztályvezetője másodpercnyi pontossággal liften felvitte kéttagú magyar delegációnkat a Polskie Radio i Telewizja székháza, a Woronicza utcai toronyház sokadik (talán kilencedik) emeletére. A külügyes főhivatalnok Szczepański elnöki rezidenciájának márvány előterében magunkra hagyott bennünket. Percek múltán jött vissza és közölte, hogy az elnök előbb befejezi a telefonját és csak utána fogadja a magyar vendéget. Legkevesebb tíz perc telt el csendes várakozással, pesti főnököm csillapította diszkrétnek nemigen mondható háborgásomat, noha láttam, hogy őt is csak a szovjet „szicsászhoz” szokott életbölcssége fogja vissza. Aztán megnyílt a nagy ajtó, a titkárságról az előtérbe kilépő Szczepański bocsánatkérés mellőzésével, egyetlen laza kézmozdulattal behívta elnök-helyettesünket, s amikor én magam is – mert ez így szokás és főnököm el is várta tőlem – követni óhajtottam dr. Kisst, a lengyel elnök az orrom előtt behúzta az ajtót. Egy lábon álló hamutálca társaságában kinn rekedtem az üresen kongó előtérben. Egyesegyedül, mert a külügyes, hóna alatt az együttműködési jegyzőkönyv példányaival ugyancsak bement. Negyed órás magányom akkor oldódott, amikor pesti főnököm kijött. Ő kért elnézést tőlem a lengyel partnere nevetlensége miatt, a külügyes, bár ex-diplomata volt, elnökét megszokhatta, szóra se méltatta az egészet. Tolmácsra nem volt szükségük, orosz volt a közös nyelv.

Sok idő telt el, mire az új tapasztalat „értékét” a megfelelő helyre tettem: az epizódnak semmi köze a lengyel-magyar viszonyhoz, csupán a korabeli varsói hatalom minőségét tükrözte. A felismeréstől gazdagabb lettem, s ha még nem is baloldaliságom hite ingott meg, most kezdett minden eddiginél élesebben megvilágosodni, hogy a hatalom az emberi hibák legtökéletesebb tenyészete. Hogy ez még érthetőbb legyen részemről, az akkori politikai rend színvakja részéről, egy évet előre kell szaladnom...

Nos ez a Maciej Szczepański lett a '80-as augusztusban fellángolt nemzeti igazságkövetelés egyik céltáblája vagy hogy pontosabb legyek, az letűnőfélben lévő Gierek-éra egyik jelképe. Mesés vagyonáról, az ő zsebére dolgozó kétszáz taxisról és a tátrai birka-farmjairól terjesztett legendák keveredtek tényekkel, s ezeket már nem csak a suttogó ellenzéki propaganda terjesztette, hanem a cenzúra szájzárját letépő média is mesélt a beosztottai nyelvén „Krwawy Maciek” (Véres Matyi) névvel illetett elnökről. Kíméletlen, durva vezető volt. Bőrömon tapasztalt faragatlansága miatt azt is viszolyogva fogadtam, amit itt-ott a védelmében mondtak a TV hosszú folyosóján és a „Kaprys” (Szeszély) becenevű üzemi étteremben: az elnök kemény és az államkasszához közeli keze teremtette meg a szocialista tábor kétségkívül legszínvonalasabb, csillogó-villogó tévéprodukcióit. (Ezzel a minősítéssel más országbeli tudósító társaimmal tökéletesen egyetértettünk.) Egyébiránt az étterem elnevezése abból fakadt, hogy Szczepański egy szeszélyes hangulatában teremtette meg az elsőosztályú színvonalú üzemi konyhát. A tévéműsorok kiválósága, mindenek előtt a kettes csatorna szórakoztató adásai pedig már nem csak szeszélyének termékei voltak. Mélyebben átgondolt célt szolgáltak. A népszerű műsorokba burkolták a Gierek-féle sikerpropaganda leghatásosabb malasztját. A Szczepański-média természetesen hallgatott azokról a bizarr „sikerekről”, amelyekkel a nagyvezér előtt ködösített a jólnevelt talpnyalók serege. Ezekről csak az illegális ellenzék terjesztett hihetetlennek és sokszor humorosnak tetsző történeteket.

Gierek szűkebb hazája, a katowicei vajdaság talpnyalói különös törődéssel gondoskodtak a Főnök jó közérzetéről, a tények kozmetikázásáról. Így eshetett meg, hogy a kis Polskik bielsko-białai üzemének avatására élénkzöld festékekkel fújták le a gyáruvarfüvét, hogy az ünnepi eseményre Varsóból hazaérkező első titkárnak ne kelljen nyugtalanodnia a dolgozók elhanyagolt munkakörnyezete miatt. Arról is szól a fáma, hogy a Varsó-Katowice között giereki kezdeményezésre épülő osztott pályás út (ma is „gierkówka” névvel illetik és autostradának becézik) építését az utolsó kilométereken virtuálisan befejezzék. A hiányzó szakaszt kátránypapírral burkolták, középre fehér csíkot festettek, hogy a helikopterből szemlélődő szeretett vendéget meggyőzzék a beruházás sikeres befejezésről. Végül, hogy a falunak is jusson az áldásból, kanadai forrásból elkészült az

ugyancsak délvidéki hipermodern tehenészeti telep. A bökkenő csak ott volt, hogy időben csúszott az állattenyésztési háttér, az átadás kitűzött ünnepére a tehénkének híre hamva sem volt. A vendég hangulatának karbantartásában már jó praktikára szert tett megyei pártemberek ötlete most is segített: a környékbeli gazdáktól színes televíziókészülékkel ellensúlyozva annyi fejőstehenet kölcsönöztek, amennyi épp megtöltötte az új telepet. (Ezek a szürrealista lengyel siker-képek köszöntek vissza, amikor 1984-ben nyíregyházi papírgyári munkás barátaim „Tiborcnak” léptettek elő és panaszkodtak... Ígérem, a maga helyén erről is szó lesz!)

Még nem az én kádenciámra, hanem Krassóéra jutott II. János Pál pápa első lengyelországi látogatása. Szaporodó lengyel tévés kapcsolataimtól hallottam, hogy a pápai zarándoklaton – az elnök utasítására – az operatőröknek olyan kameraállásokat kellett elfoglalniuk, hogy a lehető legtöbb „csuhást” és ne a pápát ünneplő valóságos tömeg méreteit láttassák a nézővel. Márpedig, hogy ezeket a politikai elvárásokat teljesíthessék, a tévések – mi tagadás, Szczepański kezével – olyan pénzeket markoltak ki az egyre rozzantabb lengyel államkasszából, hogy kétségkívül a legkiválóbb európai szintre emelték a Telewizja Polska műszaki kondícióját.

De most egy vissza kanyarral újra '79 őszénél tartunk, amikor még a legmerészebb jövőmondók, fantáziadús jósok sem képzelhették el a roppant hatalmú TV-elnök sorsának csúfondáros beteljesülését: 1981-ben, az Edward Gierek bukása (infarktusa és leváltása) utáni hónapokban bíróság elé állították őt. A mesének ható történetek igaz legendákból valódi bűnügyekké érlelődtek. Szczepańskit két esztendeig tartó perek sorozatában súlyos visszaélések, csúszópénzek kikövetelése és sikkasztás vádjával nyolc évre ítélték. Négy évet le is ültettek vele.

Még mindig augusztus van! Az Interpress, ez a lengyel kormányt, külügyet, pártközpontot koncentráltan kiszolgáló sajtóközpont következett a bemutatkozások sorában. A külföldi tudósítókat hivatalos és háttér információkkal ellátó szervről hamarosan világossá vált, hogy háttér információi is világosan megtervezett, befolyásolásunkra jól célzott „súgások” voltak. Az utolsó vakációs hétre tettem ezt a vizitelt, sejtettem, hogy a nyaralásokból visszatérőkkel együtt egycsapásra megismerhetem az ottani kulcsembereket. Kamatozott is az ismeretség, a válság sűrűsödésével még az irányított súgások is jól jöttek. Vagy jó érzéssel, életem rövid, de annál tanulságosabb belüleges tapasztalatával vagy pusztán véletlenül találtam rá arra a magyarul is tudó, feltehetően „belügymentes” Tomekre, aki már az első közös kávézásunk alkalmával preventív felvilágosítással ajándé-

kozott meg. Felsorolta azokat az interpresszeseket, akikről feltételezhető, hogy az SB, a lengyel belső elhárítás emberei hivatásos vagy amatőr státusban. Az egyszázbélű Tomek jószándéka, illetén módon megnyilvánuló magyarbarátsága méltányolható lett volna, bár nekem erre soha sem volt igazán szükségem. Sokan talán nem értik, hogy lehet valaki ennyire érzéketlen, közömbös az elhárítás eszköztárával szemben, hogy csak a legismertebbeket említsem, az ügynöki leskelődés, lehallgatás, levéllenőrzés iránt. Üldözési mániám hiánya abból fakadt, hogy soha semmiféle illegális, illojális ügybe mélyen, szervezeti kapcsolatokkal és tudatosan nem ártottam bele magamat. Ezekben az években még nem tudtam, hogy a magyar állambiztonság és a lengyel biztonsági szolgálat, az SB nem ugyanúgy értelmezi a szocialista törvényességet. (A későbbi Popieluszko-gyilkosság mindent megmutatott erről a különbségről.) Tomeknek talán igaza lehetett, amikor a lefegyverzően kedves, szolgálatkész hivatalnoknak álcázott elhárítókat, közöttük izgató, dekoratív küllemű és több nyelven beszélő hölgyeket is felleltározta nekem. Ott, az Interpressben ismertem meg az évek óta Varsóban élő magyar emigráns Engelmayer Ákost, aki egy ideig a magyar nyelvű Lengyelország című képes folyóiratot szerkesztette,

PA INTERPRESS. Sajtóközpont a varsói Nagyszínház épületében

majd a lap megszűnésével valamilyen dokumentációs háttérmunkát kapott. Később, immár a varsói Magyar Kulturális Intézeti munkája során került közelebb hozzám, mígnem a történelem fintorával a főnököm lett. A fura történettel és az Engelmayer-portréval később ismertetem meg a kedves Olvasót.

Ezredes konzuli rangban

Most, hogy az ismerős Lengyelország kimondottan új szeletét, a belpolitikát kóstolgattam, éppúgy menetelés közben kellett ráhangolódnom a feladatomra, mint ahogyan öt évvel korábban a német nyelvtudással lengyelországi tudósítói munkára érkezett elődömnök. A lengyel történelem számomra kegyesen késleltette a nagy történések robbanását. S hogy sürgősen készülődnom kell életem legnagyobb próbatételére, annak bizonyos előjelei már bizsergették, hátrafelé fordított radarként működtették újságírói szenzóriumomat. A maga idejében is tudtam, olvastam róla, de most hogy ráéreztem az

egyre feszülő közéleti atmoszférára, kiinduló pontot kerestem: mikor is szenvedett törést a felfelé ívelő Gierek-féle siker-futam? Felidéztem az 1975-ös év nyarát, a gdański Lenin Hajógyár kétezer dolgozójának az akkor még „munkabeszüntetésnek” nevezett három órás sztrájkját és kezdtem odafigyelni az országszerte érződő hangulat romlásra. A közhangulat, a társadalmi letargia aprócska, mégis egyértelmű jelzését érzékeltem bielsko-białai szállodaszobámban 1978-ban, akkori nyári helyettesítésemen. A gardrób szekrény nyikorgó ajtajának belső feléről odaragasztott, levelezőlap méretű, ellenzéki miniplakát köszönt rám. Emlékeztetett, hogy *„A KSS-KOR Intervenciók Irodája védelmébe veszi a biztonsági szervek üldözötteit, a tavalyi durva húsár emelés ellen tiltakozó munkásokat.”* Ezt a mondatot jegyeztem fel akkor és most hozzáillesztettem az új impressziókhoz, amikről a korántsem bártortalan lengyel ellenzék intenzív „ismeretterjesztéssel” gondoskodott. Szaporodtak a hírek a felsőbb pártvezetők és családtagjaik kihívó viselkedéséről, a lakosság pauperizálódásával éles kontrasztban álló eseteikről. A kádári szerénység ismeretével ideérkezett magyart különösképpen sokkolták a szavahihető források hírei. Közülük is három csúcsteljesítmény bizonyult mindennél felháborítóbbnak: Gierek hitvese, Stasia asszony repülései a párizsi fodrász szalonba, Jaroszewicz miniszterelnök playboy fiának renitens esetei és... hogy visszatérjek az orrom előtt becsapott ajtóban látott TV-elnökhöz, Gierek fogadott fiához, az egész ország zúgta-zengte az igaznak bizonyult legendákat Maciej Szczepański luxusjachtjáról, a „Pogoriáról.”

A Krassó-féle hasznos örökségről, egy bizonyos nagykövetségi kapcsolatról is szólnom kell. A varsói magyar diplomáciai kar Chopin utcai házának felkeresését egyelőre halogattam, a kötelező ismerkedési sor végére hagytam, mert célszerű volt kivárni a nyári szabadságok utáni telt házat. Mégsem sértettem hivatalos, protokolláris illemszabályt, mert elődöm, Krassó László olyan kiváló, bensőséges viszonyban volt a konzullal, Beszédes Károllyal, hogy még a poszt, vagyis a lakás- és a kocsikulcs átadásának napján elvitt a Mokotowska és a Piękna sarkán akkor még létezett művészklubba, a SPATiF-ba. Olcsó, mégis finom étek illata és talán még az ereszen is ömlő vodka szaga járta be az elit kocsmát, amelynek előnye a követséghez alig pár száz méteres közelsége volt. Krassó annak rendje-módja szerint „átadott” a konzulnak, és nem sokáig kellett találgatnom, hogy a banki számlaátadáson kívül miért épp ez az egyetlen kapcsolat teremtés volt ennyire fontos. Nos ez a kemény munkaköre dacára is felettébb rokonszenves, sok jó emberi vonással megáldott Beszédes Károly túl azon, hogy a konzuli ügyeket intézte, a magyar és a lengyel belügyi kapcsolatokért is felelt. Később, az egyre feszülő hónapokban különös képlet alakult ki: nekem illetve a munkámnak, sőt túlzás nélkül állíthatom, hogy

később megírt könyveimnek nagyobb szolgálatot tett ez a kapcsolat, mint amennyire ő maga és hivatala engem hasznosíthatott. Ígérem, Beszédes Károly ezredes, konzul könyvem későbbi lapjain akkor is méltó helyet kap, ha a korabeli magyar ellenzék a maga némiképp érthetően egyoldalú ismereteivel a szerecsenmosdatás gyanújával illet.

Szeptember első hetére megérkeztek a magyar diplomaták. Egyesek a korábbi éveik szolgálatát folytatták, mások váltásként frissen érkeztek. A nagykövet, Garamvölgyi József stabil pont volt. Bemutatkozásra hozzá is be kellett jelentkeznem. Eleddig vajmi kevés dolgom volt a diplomátának nevezhető két lábon járó szentekkel, élő nagykövettel, vagyis a rendkívüli és meghatal-

Beszédes Károly ezredes, konzul

mazott szentséggel pedig még sohasem kerültem testközelbe. Így azután szeptembere 11-én megilletődve léptem be a szentélybe, a kisebb tornateremnek beillő méretű nagyköveti dolgozószobába. Ám ahogy felállt hatalmas mahagóni íróasztalától, s a hosszú szőnyegen sietve elém jött és protokollmentes, harsány jókedvvel köszöntött – „Szevasz!” – azonnal felfedeztem benne a legkevésbé sem „rendkívülit és meghatalmazottat”, s ebben a megállapításomban öt éven át nem is csalatkoztam. Szerencsés voltam, tudósítói akkreditációm utolsó napjáig ő maradt a varsói nagykövet. Olyasféle embert ismertem meg ebben a nem régen még kulturális miniszterhelyettesben, akire illett a lengyelek találó mondása, mely szerint „vele akár lovat lehetne elkötni.” Bő órás volt ez az oldott hangulatú ismerkedő beszélgetés, amit csak a belépő titkárnő jelzése kurtított meg: „Nagykövet elvtárs, dél van, kezdődik a diplomata értekezlet.” Garamvölgyi marasztalt: „Mostantól minden diplomataértekezleten itt a helyed.” A felkínált esély pár héten belül kisebb konfliktus forrásává vált, de csak átmeneti konfliktust okozott. A nagykövetet – nem volt könnyű! – meg tudtam győzni, hogy az eseményeket hol a helyszínen, hol sajtókonferenciákon üldöző tudósító számára a követségi értekezleten ücsörgés bármennyire megtisztelő, annyira súlyos időpocsékolás. Értettem én, hogy rám, a lengyel fejleményeket talajközelből szemlélő újságíróra, megfigyeléseimre, következtetéseimre nagyobb vagy legalább akkora szüksége van, mint beosztott diplomatáinak nem ritkán egysíkú szakvéleményére. Az ajánlat pressziója alól felmentést kaptam, és így lett „Garamvölgyi elvtársból” Jóska, a diplomata értekezletekből pedig hangulatos családi beszélgetések a nagyköveti rezidencián, és ezekhez a főnök felesége, Éva asszony is hozzáadta kedves egyéniségét. Nem is oly régen Éva a Magyar

Rádió zenei szerkesztője volt! Egykettőre elnyertem az afféle szent tehén státusát. Ha nagykövetünk valami életszerű megfigyelésre, az új irányba tartó lengyel belpolitika nemhivatalos információjára vágyott, megesett, hogy beosztott diplomatáját, akkor még alacsony rangú emberét, Hárs Gábort küldte hozzám a tudósítói lakásra. Mosolyogtam magamban: az egyetemet Varsóban végzett Hárs enyhén megalázónak tarthatta, hogy hozzám, a külső emberhez küldi a főnöke, ezért az ilyen látogatás úgy zajlott, hogy feltétlenül érzékeljem, mintha voltaképpen semmi szükség nem lenne az én ismereteimre. Hárs tartott nekem kiselőadást a kérdéses dologról, majd csak úgy mellékesen, fitymálva volt szíves az én ismereteimet is meghallgatni, mielőtt a Chopina 2-be visszaloholt.

Vérfoltok a borozó falán

Maradjunk még egy kis epizódra az ul. Chopina 2-ben, a magyar nagykövetségen, annak is a meredek lépcsőfokokon közelíthető pincéjében. Valamelyik korábbi magyar nagykövet, nem tudni, ki lehetett, hat-nyolc személyes mulatós vacsoráknak helyszínt adó, magyaros borozóvá alakított ki ott. Az érdes kőfalú, kör alakú helyiség évekig, talán három évtizedig is ezt a célt szolgálta. Jómagam a Sztandar Młodych, majd később a Rzeczpospolita budapesti tudósítói állomáshelyére induló Grzegorz Łubczyk búcsúvacsoráján ismertem meg a pincét. A sajtóattasé, Puskás Ferenc kért fel, hogy a lengyel újságíró magyar kollégájaként vegyek részt a vacsorán. Résztvettem. Évek múltak el, amikor a döbbenet erejével robbant be a varsói magyarok tudatába a felismerés: ez a magyarnótás, bográcsos, boros, pálinkás, mulatós színhely a német megszállás éveiben a Gestapo egyik kínzókamrája volt. A felismeréshez egy lengyel háborús veterán, valamelyik pincevacsora díszvendége juttatta hozzá a magyar diplomatákat. A vendég felismerte megkínzásának borzalmas helyét. *„Ha a falakat megkaparnánk, előtűnnének a vérfoltok...”* Szavai után a vacsora elmaradt, a pincét azon nyomban lezáratta a nagykövet, soha több rendezvényt nem tartottak benne.

Egy innen nem távoli kocsma, a Chopin utca keleti betorkollásától pár méterre, a már említett művészkлуб, a SPATiF a követségi borozónál hangulatosabb műintézetnek bizonyult. Megkönnyítendő törzsvendéggé avanzsálásom útját, a Krassótól örökölt kapott konzul-elhárító bemutatott az első számú bebocsátó embernek, „Hemingwaynek”. A jószágos lengyel portás fizimiskája szakasztott mása volt a Nobel-díjas amerikai írónak. Végül éppúgy nem lettem itt törzsvendég, mint ahogyan nem vált belőlem diplomata értekezletekre honosított kültag. Nem mintha ellenemre lett volna a bohém lokál

atmoszférája, nem mintha konzulunk iránt éreztem volna ellenszenvet, egyszerűen az egymást mind sűrűbben követő események, a szaporodó tudósítói kötetmek elhárítottak a kínálkozó társasági élettől. Távolmaradásom talán egy színárnyalatot eltakart előlem a lengyel palettán, ám nem sok idő telt el, kapcsolatom Beszédes ezredes-konzullal mégis hasznos, fontos forrássá vált. Még mielőtt újszerű együttműködésünk megkötetett, sétára invitált a magyar belügy varsói embere. A dátum fontos: november 10, a tiltott nemzeti ünnepet megelőző nap...

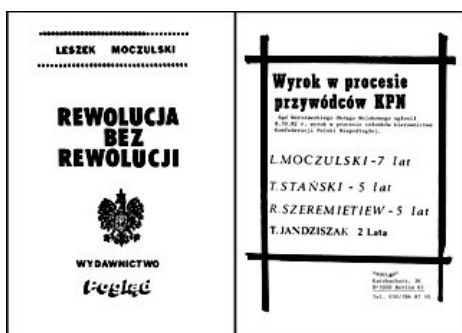
*Varsó, ul. Chopina 2.
A magyar nagykövetség*

„Titkos!” – Fordítás után elégetendő!

November 11 – ma, pontosabban 1989 óta a legnagyobb, hivatalos lengyel állami ünnep, Lengyelország függetlenné válásának évfordulója – a népköztársaság éveiben hasonló vagy még megalázóbb tagadásra volt kárhozthatva, mint a mi március tizenötödikénk. Az államiság 123 évig tartott szünete után 1918-ban nyerte vissza függetlenségét Lengyelország. A második világháborút követően az új hatalom az 1944 július 22-i dátumot tette meg hivatalos nemzeti ünnepé. A mind erősebb és szervezettebb ellenzék azonban – szembeszállva a ZOMO rohamrendőrséggel – hazafias tüntetéseken minden évben megemlékezett a tiltott jubileumról. A '79-es illegális ünnepet mai, tehát utólagos ismeretemmel akár a hamarosan nyílt színre lépő mozgalmak főpróbájának is tekinthetem.

Szombaton, a függetlenségi évforduló előtti nap reggelén Beszédes ezredes telefonhívása térített el a konyhai előkészületektől. Hobbim a sütés-főzés, ám most családom megértését kértem, hogy halasztást szenvednek a szalámkális, sajtos rudacskák. Az invitálással kivételes alkalmat ígért az ezredes. Emlékeztetett, hogy ha annyira kíváncsi vagyok az ellenzéki megmozdulásokra (hogyne lettem volna kíváncsi!), akkor most itt az alkalom... Délután már az egykor iparáról és mozgalmi múltjáról munkáskerületnek emlegetett WOLA utcáit róttuk. Sétánk apropóját mégsem a munkásmozgalom-történeti emlékezés adta. Még csak nem is a két, áttételesen magyar vonatkozású históriás tény vonzotta a magyar konzult a régi királyválasztások helyszínére, Wolába. (1575-ben itt zajlott Bátor István erdélyi fejedelem lengyel királyi elekciója, 1831-ben pedig Varsó védelmében itt harcolt az orosz cári seregekkel Józef Bem lengyel tüzértiszt, a mi későbbi Bem apónk.)

Az elhárító-diplomata elmesélte, hogy egy éve még csak itt, a fővárosban tüntettek, most Gdanskban, Krakkóban és Lublinban is mozgósították az SB operatív állományát és a ZOMO-t. Novemberi vasárnapi sétához illően fázósan bandukoltunk. A Grójeckán – s ez már az Ochota kerület – csapatszállító kisteherautókból és a varsói népnyelvben „szukának” becézett, rácsos ablakú rajkocsikból álló rendőr-konvoj húzott el mellettünk. Beszédes egyetlen szóval közvetítette számomra a látottakat: *„Kezdődik.”* Léptünket gyorsabb fokozatra váltottuk, de mire odaértünk a „Barykada Września” emlékműköz, az óriási beton monolit 1939-es számhoz, hűlt helye volt az ellenzéki és rendőri összecsapásnak. Még mielőtt sajnálkoztam volna, Beszédes magától is észrevette a csalódásomat. Tudta, hogy a mindenre kíváncsi újságíró ez az üresjárat nem elégítette ki. Észrevettem, hogy minden szándékos volt: a felesleges séta a Wola kerületben, a rohamrendőrök vonulásának szemlélése, a lekésett helyszín... Megkerültük az emlékmű robusztus betonját, s ahogy visszafelé indultunk a belvárosba, oktatásnak is beillő magyarázatot kaptam. Az ezredes elmondta, hogy semmi szüksége az ilyen helyszíni szemlékre, sőt neki, mint a baráti ország diplomatájának nem is illik a tüntetéseken mutatkozni. Ez a mi dolgunk, a tudósítók dolga, az újságírók részéről természetes is, ha mindenütt ott vannak. Ezzel a sétával csak annyit akart érzékelteni, hogy ő, mint belügyes, előre is kiválóan értesül az ilyen eseményekről, míg mi, tudósítók sokszor csak utólag szerzünk tudomást róluk. Jó érzéssel vagy inkább a munkánk kiváló ismeretében bedobott egy kérdést: *„Talán neked nem lesz szükséged ilyen esemény-megelőző információkra?”* Megnyugodtam, láttam, hogy nem a besúgás igényével környékez meg a rokonszenves öregúr, aki jól ismerte korábbi magyar-lengyel családi kötelékeimet, életutamat, benne „dezertálásomat” a katonai pályáról és távozásomat a négy éves kémelhárító múltból, ezért majdnem biztosra vehette, hogy ez nem a gusztusomnak való ajánlat lenne.

**„Forradalom forradalom nélkül”.
KPN szamizdat 1979-ből**

Merőben másról volt szó, s amiről szó volt, az kölcsönösen hasznos együttműködésnek bizonyult. Mielőtt elváltunk, Beszédes elárulta, hogy az igazi összecsapás majd holnap, az évfordulón várható. Még a színhelyet is megadta. Vasárnap késődelután már sötétedett, amikor egyedül kísértáltam a térre...

A dermesztő a hidegben kisebb-nagyobb csoportok gyülekeztek. Az egyre növekvő tömeget akkor még diszkrét távolságból, 150-200 méterről, járőrkocsikban figyelték a rendőrök. Este hétre legalább ötszázásra nőtt a tömeg. Az Óváros felől rendezetlen sorokban, szórványosan

újabb csoportok érkeztek, s ők már ezren is lehettek. Fehér-piros nemzeti színű transzparenssekkel jöttek a templomok felől. A transzparensen felirat: Konfederacja Polski Niepodległej. Vagyis Leszek Moczulski szervezete, a Független Lengyelország Konföderációja. A zászlókon itt is, ott is felül P betűben végződő hajóhorgony rajza, az ellenállók jelvénye látszott. Az tömeg mérete stabilizálódott, az embergyűrű körülölelte az Ismeretlen Katona Sírját. Sokan a Teatr Wielki mellé húzódva, mások a Hotel Victoria sarkáról szemlélték a fejleményeket.

Megpróbáltam a házi gyártmányú hangosító szócsövekhez hallótávolságba kerülni. A szavalatok és a szónoklat fozslányaiból kihámoztam a tüntetők célját: egyértelművé vált, hogy a szocialista rend és nem annak torzulásai ellen tiltakoznak. A tömeg fölött szállongó rölapokat villámgyorsan szétkapkodták. Egy férfi felhívást olvasott fel, egy nő *„Kenyeret, függetlenséget!”* kiáltott. Elkaptam egy rölapot. Egy óra múltán valaki, de nem a karhatalom embere távozásra szólította fel az egybegyűlteket. Rendőri akcióra nem került sor, a tér kiürült. Az Ismeretlen Katona Sírjánál a ceremónia ismert mozdulataival rutinosan megtörtént a katonai díszőrség váltása. Később járt, tudtam, hogy értelmetlen a mellékutcában parkoló kocsimhoz sietni, már úgysem érem el a Kossuth 22.00 órai híradását. No persze erről az eseményemről aligha adhattam volna tudósítást saját megfigyelésem nyomán, amíg a hivatalos lengyel sajtó nem szól róla. Ez volt az akkori magyar propaganda-előírás. Márpedig a lengyel sajtó hallgatott aznap is, másnap is, pontosabban 4 sort közölt a Trybuna Ludu négy ember letartóztatásáról.

Hétfő déltájban felkerestem Beszédest a nagykövetségen, s a konzuli dolgozószobában végre megvilágosodott az adok-kapok viszony tartalma. A visszakézből köszönettel elutasított whiskys pohár után (az ezredes még nem tudott elvetemült nemivós fogadalmamról) papírhalmazt tett elém: *„Olvasgasd, utána megbeszéljük...”* Mindjárt az első papírlapról elém tárult vasárnapi sétánk előtörténete és már a tegnap este látottakról is részletes belügyi jelentést olvastam. A lengyel belügyminiszternek készült állambiztonsági napi jelentés fénymásolt példánya feküdt előttem. Kiderült belőle, hogy a november 11-i függetlenségi évfordulón három szocialista-ellenes, ellenzéki szervezet, a ROPCiO (Emberi és Polgári Jogvédelmi Mozgalom), a KOR (Munkásvédelmi Bizottság) és a KPN (Független Lengyelország Konföderáció) tartott tüntetést Varsóban.

Az egész paksaméta, talán tíz-húsz hasonló belügyi helyzetelemzés egy csapásra merőben más világra nyitotta rá a szememet, mint amit a hivatalos lengyel sajtóból ismertem. Annál sokkal többet láttatott: a várható események prognózisait is. Nem ismertem még a gyorsolvasás technikáját, így az elém tett lapokat kapkodva olvastam,

hogy amit csak lehet, emlékezetbe rögzítsek. Nem sejtettem még, hogy sürgősen szükségem lesz rá... A lektúr felénél sem tartottam, amikor megérkezett egy orosz-lengyel keveréknyelven beszélő furcsa ember, akit a magyar konzul német kollégájaként később is láttam nála. Fontos beszédük lehetett, a poharazáshoz pedig én amúgy sem társultam, így nem kis megrökönyödésemre nagy fehér borítékba süllyesztette az egész belügyi iratcsomót és le se ragasztva a hónom alá dugta azzal, hogy vigyem haza és másnapra csináljak az egészből olyan zanzásított magyar nyelvű összefoglalót, amiből ő a várható lengyel fejleményekről tájékoztathatja a nagykövetet. Később rájöttem, hogy nem a nagykövet tájékoztatásáról van szó. A diplomaták csapatával erősített nagykövet, a konzul-elhárító és még a magyar kereskedelmi kirendeltség tanácsosa is, külön-külön, mondhatni egymással versengve bizonygatták pesti főnökségük előtt a jólétesültségüket. Tudósítói „szent tehéniségemnek” tehát éppen ez volt a forrása: egyikük sem óhajtott fejmosást kapni azért, hogy például Kádár elvtárs egy-egy varsói fejleményről a Kossuth Rádió éjféli híreiből hamarabb értesül, mint diplomataitól vagy a külhoni elhárítástól.

Lakásunk csendjében háborítatlanul és akkurátusan végigböngészhettem az információ halmazt, s mivel ekkor épp nem sok magyar szemmel is fontos dolgot találtam, egykettőre legépeltem belőle a másfél-két oldalas sűrítményt. Beugrott gondolatomba a Nagy Fekete Fiókom igénye, hajtott volna a dokumentarista gyűjtőszervedélye, mégsem mertem elcsenni az eredetiktől, de még ahhoz sem volt merszem, hogy másolatot készítssek az összefoglalóból. Ez a merész húzás későbbre halasztódott. Másnap, ahogy az anyagot visszajuttattam Beszédes Karcsinak, megkaptam tőle a tartós együttműködés ajánlatát, amiből megértettem, hogy nagy szüksége van rám, de – amint a nagykövet részéről ajánlott diplomata-értekezleti jelenlétemet – ezúttal is el kellett hárítanom az ilyen bizalmas anyagokért a rendszeres konzulátusi beugrásaimat. Beszédes is megértette, hogy a rádió tudósítója a krónikák és hírműsorok ritmusa szerint éli napjait, s a műsorokhoz hol itt, hol ott kell információkat szereznie. Az aritmiájával kiszámíthatatlan, váratlan eseményektől is függő munka pedig nem engedi, hogy menetrendszerűen hozzamfordítsam-visszavigyem a lengyel belügyi jelentések magyarított eszenciáját. Előkaptam hát szent tehéni minősítesem ezen sikeres érvét, s attól fogva hol Beszédes hozta a borítékot, hol a munkatársa, Török József alkonzul. Bizalmuk mérhetetlen volt, s ezzel csak annyiban éltem vissza, hogy a legérdekesebb „műfordításokat” indigóval kopogtam le a gépemről. (Fiatalabbaknak: a szkenner ekkor még számítógépestől együtt nem létezett a mi világunkban.) Estefelé érkezett a nyersanyag, későeste vagy éjjel megcsináltam a sűrítményt, amiért reggel eljöttek hozzám.

Áldásos „mellékállásom” feltűnően jó tájékozottsággal kamatozott. Márpedig ami feltűnő, az fel is tűnik. Tudósító társaim elismerését nyertem érte. De ők – ahogy egy alkalommal Varró Barna megjegyezte – ezt betudták lengyel rokoni és évekre visszatekintő baráti kapcsolataimnak. Régebbi kémelhárító ismereteim a tudat alattiból intettek óvatosságra: a paksamétákból szerzett híreimet mindig valamilyen kitalált találkozás legendájához kötve adtam tovább. Biztosra vettem, hogy különféle operatív ellenőrzések alanya lehetek, amióta „Titkos!” minősítésű anyagok futnak át a kezem alatt. Az idő múlásával arra is rá kellett jönnöm, s aligha tévedtem, hogy a lengyel belügyi elemzések olykor a testvéri, szövetséges országok vezetésének dezinformálását is szolgálták. Gyanúmat maga Beszédes ezredes is visszaigazolta, amikor egy vasárnap este eljött hozzám és lengyel feleségem által készített pompás magyar hortobágyi húsos palacsinta társaságában felvettem, hogy a frissen fordított, zanzásított anyagokból a valóságosnál sokkal szelídebb állapotok bontakoznak ki. A konzul őszinte volt: *„Nézd, ugyanezeket az anyagokat kapja minden délelőtt a szovjet kolléga is, meg az NDK-sok és a csehek is. Ott meg olyanok is akadnak, akik alig várják, hogy rendbe tegyék a lengyeleket...”* Beszédes nagyot nőtt a szememben. Eddig is tudtam, hogy szereti a lengyeleket, tudtam, hogy internacionalista szülők moszkvai születésű fia, de csak most értettem meg ennek az embernek az ellentmondásos személyiségét. Előreszaladok az időben: ahogy ‘80 augusztusában felpörögtek a ma már „történelmi” jelzővel illetett lengyel események, együttműködésünk vadonatúj módszerre váltott. Hogy a lüktető munkatempó miatt fogyatkozó szabadidő tette vagy pedig az ezredes megsejtette és segíteni akarta dokumentumgyűjtögető szándékomat, nem tudom. Tény, hogy egyszer csak másolatok másolata érkezett hozzám megmunkálásra, s attól fogva a lengyel nyelvű forrást „biz’isten” ígérettel nekem kellett a lakásomon eltűzelve megsemmisíteni. A paradicsomi állapotban több tucat titkos anyagot nyelt el a Nagy Fekete Fiók „BIZALMAS” feliratú borítékja.

Vigasztalan idők vigasza: IKARUS

Idővel a lengyel ősz hivatalos programjai is szaporázni kezdtek. Egyre-másra jöttek postán, telefonon a meghívók hol sajtókonferenciára, hol követségi koktélna, fogadásra, hol a külügyminisztériumba, mert épp a holland miniszterelnök érkezett hivatalos látogatásra. Ezek roppant elegáns, jólfésült, egyhangú alkalmaknak bizonyultak, s legfeljebb arra voltak jók, hogy a világból a lengyel fővárosba akkreditált hatvan-hetven tudósító egymással mind jobban megismerkedhetett. Csakhogy ezekbe az illatos

fogadásokba se tudott az ember úgy belefeledkezni, hogy ne maradt volna szem előtt a húsboltok, élelmiszer üzletek előtt egyre hosszabban kígyózó sorok lehangelő látványa. A rádiós szolgálati lakásunk szomszédságában lakó pani Mariától a minap hallottam a „sorálló bizottságról”, azokról az emberekről, akik koordinálták a sorállás rendjét, rendezettségét. Akadtak családok, ahol a nagyszülőktől az unokáig minden családtag adott egy-egy órás sorban álló ügyeletet későestétől a másnap reggeli boltnyitásig. A nyugdíjasok közül sokan „hivatásos sorbaállással” szereztek jövedelem kiegészítést, mások helyett, mások számára vásároltak, egyetlen napon többször is végigállták a sorokat.

Most, hogy emlékezősemenben az 1979-es impresszióktól búcsúzom, nem feledkezhetek meg egy kimondottan békés és magyar szívet melengető tényről, a varsói és nem csak a varsói utcák színfoltjáról. Alig fél évvel korábban, '78 december 12-én indult el az első 192-es járat, így a múlt nyári helyettesítésemen még nem láthattam az IKARUSZ buszokat. Később a nagyvárosi közlekedésben sorra cserélték le a mi 260-asainkkal és a csuklós 280-asokkal az „Ogórek” (uborka) becenevet viselő lengyel Jelcz-Berlieteket. Az akkori kommentárokból olvasható volt, hogy a magyar buszok „kiirtják” a lengyel buszokat, ám évekkel később már a varsói helyi közlekedés forradalmából, a csuklós buszok új korszakáról cikkeztek. Valamikor, szeptember derekán lehetett, kiváló termékünkéről feledhetetlen személyes tapasztalatot szereztem: szolgálati Fiatom bal

Eltűnt magyar büszkeség a varsói utcán

oldalába – mint egy óriás hatalmas diót tört volna ott – ijesztő reccsenéssel koccant bele egy IKARUS a Marszałkowska és az Unii Lubelskiej torkolatában.

Az évek során munkába állított félezer IKARUS a varsói városkép jellegzetes, rokon-szenves motívumaivá lett. A „...két jó barát...” mondás, az akkor még emlegetett közös történelmi értékek és a tokaji bor, a paprika, a

csárdás mellett a székesfehérvári siker-járgányainkat is nemes magyar attribútumként emlegették. Nem gondoltam akkor, hogy ennek a dicsért magyar importnak a XXI. század első évtizedére is kiható szubjektív, családi utóélete lesz. Az utolsó két varsói IKARUS-t 1992 augusztusában búcsúztatták el. Lépcsőházi szomszédom, a jókedélyű varsói buszsofőr, pan Krzysztof – amint megtudta, hogy magyar vagyok – himnuszba illő nosztalgikus hozsannázásba fogott minden idők legkiválóbb járművéről. Azután megvallottam neki, hogy unokám édesapja nem más, mint a lengyelországi IKARUS-

szerviz egykori szakembere, Ladányi Sándor fia, tekintélyem soha nem hitt csúcsra emelkedett a szomszéd szemében. De ez már megint egy mai impresszió!

Tévések között botladozva

Említést alig érdemlő eseményekkel köszöntött ránk az 1980-as varsói újesztendő. Olyan maszekolásra is nyugodtan jutott most időm, mint a LOT repülőgépeken a magyar utasokat köszöntő szövegek stúdió-felvétele. Természetes, hogy engem kértek fel erre, mert rajtam kívül hetedhét lengyel határban nem akadt más mikrofonképes magyar anyanyelvű szpíker. Így azután évekig én köszöntöttem a magyar utast, én igyekeztem rávenni, hogy kapcsolja be az övét és rá ne gyűjtson a Sophijára. A felszólító mondatokat még pár éve is újra meg újra meg kellett vennünk ahányszor új géptípust szerzett be a lengyel légitársaság. Szép kis mellékesem lett volna, ha az ilyen munkáért alkalmanként kapott kétszáz zlotys honorárium nem csak kétévenként futott volna be a bankszámlámra. Ekkor, a '80-as év első heteiben talált rám hasonló kérésével az Auschwitz-Birkenau Múzeum. Életem legnehezebb munkáját végeztem el az egyik varsói filmgyári stúdióban. Egyedül és barátokat kísérve többször jártam ebben a lengyel területen létesített hitleri halálgyárban, korábban is láttam a borzalmak tárgyi dokumentumait. De most a szinkronstúdióban – bémennyire is stúdióedzett rádiós voltam már – a szemem elé vetített húszperces dokumentumfilm szövegének szinte egyetlen mondatát sem tudtam megszakítások, ismétlések nélkül magnóra mondani. Nem fogadtam meg a filmgyári büfében az előttem szinkronizáló francia kolléga figyelmeztetését: „*Tessék, itt egy nyugtató... csak azután menj be a stúdióba.*”

Ahogy a dokumentumfilm magyar szövegét vettük a hangcsíkra, még nem sejtettem, hogy nullának nevezhető tévés tapasztalatommal előbb-utóbb fejest kell ugranom a tévés „média-uszoda” mélyvízi medencéjébe. Legelőször a Lengyel Televízió élő-egyenes adásban úsztatott meg: a magyar nemzeti ünnepet, az április 4-i felszabadulási évfordulót köszöntő tévéműsorukba Pestről hívták meg Regős Sanyit, az 1970-74-es első magyar rádiótudósítót, én pedig csak néhány utcányiról, varsói lakásomból érkeztem a szépen, a stilizált kalocsai mintával magyarosra díszített tévé-stúdióba. A magyarul is szépen beszélő lengyel kolléganő, Halina Hrycko

Magyar ünnepen a lengyel tévé-stúdióban. Halina Hrycko vendége két magyar tudósító: Regős Sándor (bal szélén) és a szerző (jobb szélén)

volt a műsor házigazdája. Az alig fél év múltán akkor még friss hazai gondolataimmal, s a tévészéhez szokott két kolléga mellett, mondhatnám, úszkáltam a műsorban, mint hal a vízben... Mégsem teljesen így igaz a dolog. Akkor is, majd ahányszor csak kamera elé kellett ülnöm vagy állnom, akadt néhány jelenség, ami tudatosította velem, hogy a televíziózás nem igazán az én műfajom. Megérkeztem a stúdióba és még köszönni sem tudtam, máris nekem rontottak a sminkes leányok, a fodrász, a világosító, a hangtechnikus, a rendező és még ki tudja ki mindenki. (A tűzoltó csak azért nem, mert a rádióban megszoktam a dohányzási tilalmat.) Mire indult az adás, kigyúlt a kamera lencséje fölött az idegesítő piros pontfény, a mondanivalómat rég feledve már csak azon tépelődtem, vajon mit is keresek én itt. Ilyenkor éreztem, hogy a tévés produkcióban a sminkes leányok, a fodrász, a világító, a hangtechnikus, a rendező és talán még a helyszínre vezényelt tűzoltó és munkavédelmis mellett is mennyire másodlagos (sokadlagos!) az újságíró szerepe. Ezen a törvényszerűségeen természetesen én sem tudtam változtatni, amikor évekkel később magam irányítottam egy magyarországi kábeltévé miniatűr poklát. De maradjunk még itt, a Telewizja Polska varsói Woronicza utcai stúdiójában. A Magyar Televíziótól április 23-án kaptam az első felkérést. A május elsejei „Felvonulók kérték” című műsorhoz készítettem interjút a Kloss kapitány szerepében híressé vált színésszel, Stanisław Mikulskival.

Semmitmondás a nyári palotában

Az 1980-as tavaszon még a csökkentlátó tudósítónak is észre kellett vennie a lengyel közéleti palettán a hamarosan bekövetkező változások sokszínű előjeleit. Az alaposan felduzzadt nyugati kölcsönökből és növekvő lakossági letargia közepette Edward Gierek már lankadó energiával, de önmagát és apparátusát jelszavakkal még lelkesítve építgeti a „második Lengyelországnak” keresztelt, bár inkább Patyomkin-falunak nevezhető álom-csodát. Igaz, a feszültség hírei már nem csak a belügy napi jelentéseiből jutott el Gierekhez, a LEMP pártközpontjába. A sziléziai alapszervezetben, melynek KB első titkárként is tagja maradt, a munkások egyenesen a szemébe vágták a panaszokat. Magasrangú tagtársuk így nyugtatja az elvtársakat: *„Eljutnak hozzám a kétségek, hogy talán a Lengyel Egyesült Munkáspárt vezetése és én magam sem vagyok tájékozott gazdaságunk állapotáról, a hétköznapi gondokról, a dolgozók helyzetéről...De önök tudják, hogy nem megyek el semmi mellett, ami népünk életével összefügg...”*

Az utolsó erőfeszítésekhez látványosnak szánt diplomáciai sikert körített: a lengyel királyok nyári palotájában május 19-én hatszemközti találkozót tartottak Edward Gierek,

Leonyid Iljics Brezsnyev és Valery Giscard d'Estaing részvételével. Öt órán át tárgyalt a három államférfi, s az elegáns eseményről csak a témát – „a nemzetközi feszültség enyhítéséről...” – eláruló üres tartalmú kommunikét adott ki a hivatalos hírügynökség, a PAP. Az ilyenkor szokásos tudósítói információbörzén, ezúttal a Wilanów-i nyári palota angolparkjának sétányain legfeljebb annyit tudtunk meg egymástól, pontosabban egy moszkvai laptudósító tudta meg az ugyancsak jelen lévő Gromiko külügyminiszter holdudvarához tartozó szóvivőtől, hogy a házigazda, a lengyel párt első embere kiváló, barátinak is mondható viszonyt ápol a francia köztársasági elnökkel. Ehhez már szerb kollégánk tette hozzá hamiskás mosoly kíséretében: *„Brezsnyev pedig ex officio barát, vagyis a lengyelek baráti szövetségese.”*

Bizony ettől a tudósításomtól izgalomban nem rágja le a körmét a magyar rádióhallgató! – gondoltam és a Wilanów palota szépségének ecsetelésével tarkított-bővített tudósításomat 50 másodpercesre kanyarítottam. A szöveg a szóvirágokkal tűzdelt semmitmondás újságíró iskolai példatárába kívánczogna! Jól gyanítottam, hogy az aznapi krónika szerkesztő az adás előtt fanyalogva megkérdezi: *„Nincs valami konkrétumod a tárgyalásról?”* Szégyenkezmem kellett volna külpolitikai kétbalkezességem miatt, de megjött a felmentés. Velem egy időben várt sorára a párizsi vonalon Szécsi Éva, a franciaországi tudósító, s amikor hallotta a szemrehányó szerkesztői hangot, megszólalt: *„Figyeljetek, ne higgyétek, hogy itt többet tudnak a Brezsnyev-Giscard-Gierek találkozásáról. Az ő varsói tudósítójuk is csak jópofáskodik...”*

Ez a színeskedés, hangulatos hasbeszélés még csak megengedhető volt ezen a halvány gesztus-értékű találkozón, amelyről a ténynél többet a történelem krónikásai sem örökítettek meg. Sokkal nagyobb históriás figyelmet érdemel a közvetlen előzmény.

Csák Elemér akciója

A 73 esztendő Brezsnyev közvetlenül előléptetése után kétszer is a lengyel fővárosba érkezett, ám az is lehet, hogy a „két érkezés” között el sem ment innen. Kulikov marsall, főparancsnok javaslatára L. I. Brezsnyevet, a Szovjetunió marsallját április 30-án kinevezték az Egyesített Fegyveres Erők legfelsőbb főparancsnokává. Valójában ez katonai formalitás volt, mert zakóján már aligha volt hely más kitüntetések számára. (Ekkor terjedt róla a vicc, miszerint már csak a Hős Anya (Maty Gerojina) érdemérmet nem kapta meg.) Két héttel később, május 14-15-én ebben a „vadonatúj rangjában” jelent meg a VSZ PTT (a Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testülete) ülésén a lengyel

kormány Ujazdowski fasori épületében. (19-én pedig a már említett háromoldalú találkozón is.)

Akkoriban a VSZ PTT-t a szocialista közösség csúcstalálkozójaként tartották számon, a hidegháború hőingadozását lehetett ott mérni. Egy fedél alatt látni, hallani a kor keleti vezérkarát (Kádár Jánost, Erich Honeckert, Nicolae Ceausescut, Gustav Husákot, Todor Zsivkovot, Edward Giereket és Leonyid Brezsnyevet) legfeljebb a moszkvai tudósítóknak adatott meg. Varsói tudósítói karunkat a keleti és a nyugati szerkesztőségek ekkor szakértő kollégák beutaztatásával erősítették. Hozzám is megérkezett Csák Elemér, aki mint a Magyar Rádió korábbi moszkvai tudósítója, nem csak Szibéria, az űrhajózás, hanem a Varsói Szerződés avatott specialistája is volt.

A kétnapos tanácskozást roppant biztonsági intézkedések védték. Detektoros kapun át léptünk be az épületbe, mindenféle titkosszolgálat embereinek szeme kísérte utunkat a lépcsőkön, folyosókon. A világeseményekhez, a csúcsdiplomácia találkozóihoz szokott újságírók, fotóriporterek és média-technikusok úgy mozogtak ebben a közegben, mint más a mókusok között a kies Łazienki park sétányain. Ám a nagyteremben, ahol máskor a lengyel kormány ülészik, most a testvérpártok első titkárai, főtítkárai, a hadseregek vezérei és a kis létszámú tanácsadói csoportok tagjai, köztük a nagykövetek ülték körül az U-alakba rendezett asztalokat. Előttünk, újságírók előtt mindössze két alkalommal, az első napon a nyitás és a második napon a zárás órájában tárult ki néhány percre a terem világosbarna, súlyos tölgyfaajtaja. A tévé-operatőrök és a fotósok ezeket a pillanatokat, összesen nem több, mint három-három percnyit hasznosíthattak annak érdekében, hogy országaik néző- és olvasóközönségének „felfokozott” érdeklődését vizuálisan is kielégítsék. Nekünk, rádiósoknak az ilyen bebocsátás annyit ért, mint a cukrászda üvegen át a krémes lepény. Nem készülhetett sem interjú, nem adhattunk innen atmoszféra zajban tudósítást. A három percek értéke mégiscsak felbecsülhetetlen, mert nélkűlök szegényesebb lenne könyvemnek ez az epizódja.

Az első belépés alkalmat kínált, hogy amíg a fotósok, kameramanok masináikkal sürgölődtek, addig én a rádiós semmittevésém idején az említett Nagy Emberek viselkedését figyeljem. Csalódnom kellett, mert a vakuhoz, jupiterlámpához szokott pártvezetők még csak nem is pózoltak, nem is viselkedtek, asztaluk lapján közömbösen, unottan tettek-vettek, pontosabban semmit sem tettek. Egyesegyedűl Ceausescu viselkedésében fedeztem fel némi pózolást.

Ahogy a biztonsági emberek kitereltek bennünket a tanácsteremből, Elemérrel hazajöttünk és hála az ő moszkvai tapasztalatának, a nagy semmiből olyan Tíz perc külpolitikát rittyentettünk, s azt váltott hangon elmondtuk az későesti hírek után, hogy a

magyar hallgatóval erre az éjszakára feledtettük a gondolatokat az egyre üresebb varsói üzletekről, a boltok előtti kilométeres sorokról, arról, hogy a lengyelek elégedetlensége mind jobban feszíti a légkört. Tudósításainkkal óvatosan, de amennyire tehettük, már

**Csák Elemér 1976-os
riportúton
a Kamcsatka félszigeten**

érezkeltettük a lengyel nyugtalanság első jelzéseit. Most a VSZ PTT két napjára mégis el kellett sülyesztenünk a lengyel belpolitikát. Az élményt a másnapi bebocsátásukra tartogatta az élet, s ha ezt felidézem, ma is „Csák Elemér akciója” néven emlegetem.

Az ilyen nagy nemzetközi tanácskozások végtermékéhez, a „Záróközleménynek” nevezett alig két oldalas dokumentumhoz könnyű lett volna hozzájutni, ha kívárujuk a késő-délutáni sajtóértekezletet, s ott a lengyel külügyi szóvivő a

kezünkbe nyomta volna a dokumentumot. Számot vetettünk az idővel, tudtuk, ha mi erre várunk, szóba se jöhet, hogy elérjük a fél 7-kor kezdődő Esti Krónikát. Meg is állapodtunk,

hogy hazaugrunk és telexen jelezzük: csak a 22-es Későesti Krónika számíthat ránk, vagyis a Záróközleményre. Az engedélyezett három percből arra futotta, hogy alaposan szemügyre vegyem Brezsnyevet. Négy-öt lépésnél nem nagyobb távolság választott el a vasfüggönyön inneni világ urától, s miután a Záróközlemény aláírásának a fotósok, operatőrök munkájához szükséges percei voltak ezek, mögējük húzódva figyelhettem a szovjet főtitkár mozdulatait. Voltaképpen nem az ő mozdulatai voltak ezek, hanem a fél lépéssel mögötte, fölötte álló tábornoki rangú, egyenruhás, nála talán nem is fiatalabb, alacsony termetű, köpcös-joviális adjutánsáé. Amikor a külügyi protokoll hivatalnoka az asztalra elébük tette a bőrmappába foglalt dokumentumot, az adjutáns ügyesen Brezsnyev ujjai közé csúsztatta a tollat, majd a reszkető főtitkári kezét pontosan oda illesztette, ahová az aláírásnak kellett kerülnie. Szánalmas látvány volt, egy roskatag marsall-főparancsnok lehangoló látványa. Álmélkodva merengtem ezen az Alzheimer-gyanús emberen, majdnem mozdulatlanságán, de egyszeriben felocsúdtam, amikor Elemér elképesztő dolgot közölt velem: „*Mindjárt kiküldenek innen mindenkit, menj ki, én maradok, várj rám a parkolóban, fél órán belül viszem a záróközleményt.*” Ez a fiú megőrült – gondoltam, de úgy tettem, ahogy kérte. Fél óra sem telt el, amikor az én kosaras termetű kollégám nagy lépésekkel és még annál is szélesebb mosollyal közelített citromsárga autónkhoz. Útban a lakásunk-irodánk-stúdiónk felé fény derült „Csák Elemér akciója” titkára. Mialatt én a reszkető Leonyid Iljicset bámultam, Elemér villámgyorsan szót váltott a kádári delegáció tagjával, Marjai miniszterelnök-helyetttel. Ígéretet kapott tőle,

hogy a záróközlemény másolatát kijuttatja a teremből. Az akció következő lépésében Elemér a moszkvai tudósító éveiben megismert szovjet személyi biztosítóval bevonult a folyosón lévő mosdóba, s Marjai oda vitte ki neki a két gépelt papírlapot. Majdnem egy óránk maradt az Esti Krónikáig, ez az idő pedig otthon az adás előtt még egy jó magyar kávé is engedélyezett nekünk. Fél 7-kor természetesen vezető anyag voltunk, velünk indult a Krónika. Váltott hangon legalább öt percen át mondtuk a magunkét. A történelmi pontosítás kedvéért idézem most a Nyilatkozat lényegét, a Varsói Szerződés működésének legfontosabb eredményét értékelő mondatot: *„Az elmúlt évtizedek legnagyobb eredménye, hogy sikerült megszakítani azt a tragikus körforgást, amikor a béke csupán rövid lélegzetvételi szünet volt a világháborúk között, és sikerült kibontakoztatni a legszélesebb körű harcot azért, hogy a háborúkat örökre száműzzék az emberi társadalom életéből”*. Ilyen és ehhez hasonló mondatokkal rukkoltunk elő, s ha a magyar rádióhallgató előtt nem is az ilyen tudósítások révén váltunk népszerűvé, a világsajtó itt-ott elképedve megjegyezte, hogy a magyarok már akkor ismertették a dokumentumot, amikor a varsói sajtóértekezleten még ki sem osztották a papírokat. Mi tagadás, „Csák Elemér akciója” kellemetlen helyzetbe hozta a varsói magyar kollégákat is: az MTI és a Népszabadság órákkal a mi adásunk után jutott ehhez a kivételesen fontos anyaghoz.

Elemérnek – tőle tudom – nem az első ilyen briliáns tudósítói akciója volt ez: hasonlóképpen vagy még ennél is huszárosabban vágott utat magának Budapesten a rendkívül feszült hangulatban tartott PTT csúcstalálkozón 1969 tavaszán, pár hónappal a Varsói Szerződés csehszlovákiai bevonulása után. (A történet megírása Csák Elemérre vár.)

Amilyen gyorsan, settenkedve lopakodott be Varsóba a katonai paktum csúcstalálkozásának híre, az esemény múltán olyan sebességgel kezdődött meg az augusztusi nagy durranás előtti visszaszámlálás. Az utca légköre és a heti rendszerességgel érkező lengyel belügyes paksaméta egymással versengve jelezte, hogy forró idők elé nézünk. Akivel csak akkoriban beszéltem, mindenki őszi forrongást jósolt. Tévhitnek bizonyult, hogy a vakációzásnak, a nyaralás szentségének hódoló lengyelek a nyári hónapokban nem gyürkőznek forradalmak kirobbantásához. Az információ szerzés számára értéktelen színésztanya, a SPATiF helyett a Foksal utcára, a vodkától, sörről és maggi ételízesítőtől bűzlő újságíró szövetségi éttermébe járogattam. Ez a sajtókocsmá ha hangulatosnak nem is bizonyult, finom volt a pirított sampion gomba megborsozva, puha vaskenyérrel, de ennél is többet ért néhány ritkán józan, bohém lengyel újságíró társasága. Ha sikerült őket még a vodkázás alapstádiumában elcsípni, a Beszédes-féle belügyes elemzéseknel sokkal értékesebb jelzésekhez juthattam hozzá. Egyik ilyen gombás-teás délutánon

valamelyik lengyel kolléga észrevette a naivitásomat, meghökkenve tapasztalta, hogy még nem jut el a fülembe a dübörgés a lengyel valóság mélyrétegeiből, pedig az már a felszínre is fel-feltör. Álmélkodott, hogy a minap látott Győzelem téri tüntetés engem még meglep. *„Nem értesz te még Lengyelországhoz, ha nem veszed észre, mennyi itt a baj és a veszébe rohan az ország”* – így vágta a fejemhez az akkoriban még jogos elmarasztalást Janusz Atlas, a későbbi neves sportújságíró.

Megint egy úrhajós!

Május végén még egy külső, ezúttal magyar szenzáció terelte el a figyelmemet a lengyelországi fejleményekről. Május huszonötödike vasárnapra esett, délután az ilyenkor szokásos dolgommal bíbelődtem. A lapokból, a rádióhírekből hét közben összezsipoggett, a tudósító kollégáktól hallott és az Interpress sajtótájékoztatóin feljegyzettekből raktam össze a jövő hétre várható munkáim kalendárium. Fontos vasárnapi kötelességnek bizonyult ez, mert hétfő reggel kilenc és tíz között telefonon hívott a Bródy Sándor utcai telefonközpont, hogy heti tervezésre bekapcsoljon a külpolitikai rovatvezetőhöz, a Főhercegnek titulált Ónody Györgyhöz. Ha ő éppen az arab világban kóválygott, akkor helyettese, Bernát Gyuri volt a külföldi tudósítók felső kapcsolata. Mondom, most is belekezdtem a hétfői értekezlet előkészületébe, amikor íróasztalomon megcsörrent a telefon. Terike, a nagykövet titkárnője volt a vonalban: *„Gyere be, légy szíves, minél előbb a kövire, fontos ügyben akar veled beszélni a főnök...”*

A diplomata értekezleteket kiszolgáló, hosszúkás stílbútor asztalon szétszórt csomagoló anyagok rendetlensége között két viaszpecsétekkel lezárt kisebb csomag meredezett. A már felnyitott borítékból Garamvölgyi nagykövet kihúzott néhány írógépetelt oldalt és elém tette. A „sajtó tájékoztatását” szabályozó külügyi utasítás volt ez. Kiderült belőle, hogy várhatóan május 26-án, hétfőn Bajkonurról szovjet-magyar úrhajós páros indul a világűrbe. Magyarázatot fűztek a két doboz alakú csomaghoz: ezeket addig tilos felbontani, amíg erre külön távirati utasítás nem érkezik a Bem rakpartról. Nézegettem, tapogattam a dobozokat, az egyikén is, a másikon is valamilyen jelzés volt, ha jól emlékszem „A” és „B” betű, de lehet, hogy „1” és „2” szám... Garamvölgyi rám szól: *„Ne hülyéskedj, fel ne bontsd... majd holnap...”* A titokzatosság magyarázata végtelenül egyszerű volt. Az egyik csomagban az egyik, a másokban a másik magyar úrhajós-jelölt propaganda anyaga rejtett, ám hogy melyiket nyithatjuk, az a csillagvárosi vagy a bajkonuri döntésen múlt. Még a nagykövethöz beszélgettünk, segítetttem megtervezni a lengyel újságíróknak szánt követségi sajtótájékoztató előkészítését, amikor rám talált a

Magyar Rádió. Bereczky Gyula a vonalban csakúgy sejtelmes volt, mint a két felbontatlan csomag. A máskor mindig jól értesült ember most vagy nem volt jól értesült vagy tartotta magát a „nagy titokhoz” és tőle hajszálnyival többet sem tudtam meg, mint amit az imént olvastatott velem a nagykövet. Azért hívott, hogy közölje, mi a dolgom az ürrepülés hivatalos bejelentése után.

Későeste azután már a lakásomról hívtam fel moszkvai tudósító kollégámat, az egykori nyíregyházi rádióst, Tóth Karcsit, aki végre „kiszivárogtatta” nekem a bajkonuri start várható időpontját. Többet ő se mondhatott, mint hogy késődélutánra várható, de ez épp elég volt, hogy nap közben felkészüljek a két „harci feladatra”. Az első a varsói utca járókelőitől mikrofonommal, magnóra összezsipegetett „kitörő lelkesedés” csokorba kötése. Ennek a legegyszerűbb módja az volt, hogy estére meghívtam Andrzej dokit, felkészítettem egy kis beszélgetésre a szembeszomszéd pani Mariát és a leányát, az alattunk lévő élelmiszer boltosokat és persze az újságos Edytkét is. Az ekkor már titkárnői szerepkörét is ragyogóan betöltő feleségem felkutatta Mirosław Hermaszewskit, a lengyel úrhajóst. Várva a varsói 1-es csatorna híradójáról a kommentárt, egy kis magnót rádugtam a tűzveszélyes, noha nálunk soha ki nem gyulladt Rubin tévénkre. Mosolyfakasztó illúzió, a realitásérzék teljes hiánya uralja el ilyenkor a tudósítót: beképzeli magának, hogy most ő a világ közepe, és eszébe sem jut, hogy a hír most Moszkvából fontos, Budapestről egy fikarcnyival kevésbé az, Varsóból pedig kimondottan periférikus. De a lengyel úrhajós hazájából azért mégiscsak illik szépen reagálni, „visszhangot adni”. Amint kiderült, hogy Farkas Bertalan dobozát bontotta a nagykövet, bennem még egy fokozattal feljebb srófolódott a fontosság tudata: Berci az én szűkebb hazám, a szabolcs-szatmári Gyulaháza fia! (Sok-sok évvel később, 2004-től a SULIEXPO nevű magyar gyermek rendezvény védnökei voltunk mindketten, de személyesen soha sem ismertük meg egymást.) A nyolcnapos ürrepülés után Farkas Bertalan Földet ért. Magam is visszazökkentem a magyar-szovjet úrkutatási sikereknél akkor már nagyobb odafigyelést követelő munkámba, a lengyel politika tavaszi zsongásának kottázásához.

Helyzet van, s én nyaralok...

Amit a minap Janusz Atlas vágott a fejemhez („Nem értesz te még Lengyelországhoz...”), annak június 11-én ékes bizonyosságát olvastam a LEMP lapjában, a Trybuna Ludu „Súlyos körülmények között” című cikkében: „...a lengyel ipari üzemek súlyos körülmények között működnek... az ellátási nehézségek mélyülnek...” Eszembe jutott, mit kaptam útravalóul a pesti felkészülési hónapjaiban Csák Elemértől, a Moszkvából nemrégiben

visszatért tudósítótól: „Ha a lengyelek hivatalosan beszélnek a bajokról, adj te is nyugodtan anyagot a 168 órába. Ne érje váratlanul a magyar hallgatót, ha váratlanul rosszra fordul a lengyelek sora.” Végre most maga a központi pártlap „káromkodik” és nem csak lengyel ismerőseim, az óriáskígyóként a boltok előtt tekerődő sorokban toporgók sirámaint idézhettem. A szent forrás szemlézéséhez már bátran hozzáilleszthettem az utcai

**Vásárlók és az „árukészlet”
– varsói húsüzlet 1980-ban**

benyomásaimat. A Tíz perc külpolitikának szánt, de soha el nem hangzott jegyzetemben elmondtam (volna) az akkortájt népszerű lengyel viccet, melynek színhelye egy varsói húsüzlet: Kérek egy kiló karajt. Nincs. Akkor combot. Nincs. Lapocka van? Nincs. Sonka? Nincs. Kolbász? Nincs. Virsli? Nincs. A vásárló távozik, s a két eladó összenéz. Az egyik megjegyzi: micsoda memória?!

Ezt a szelíd, kesernyés lengyel viccet rádiómban nem mondhattam el. Meg is értettem volna a tiltást, ha ennél bántóbb tréfálkozások az üres üzletek honáról nem hangzottak volna el a kabaréműsorokban.

Június 27-én megjöttek a postások és tudósítói lakásom irodájába beszereltek egy telex gépet, és ezzel majdnem egyidejűleg megérkezett Pestről a kiválóan szolgáló stúdiómagnó. Műhelyembe a két szerkentű a tudósítói minőség forradalmát lopta be. A telex hozzásegített, hogy bármely pillanatban kábel összeköttetést rendeljek a lakásom és a Bródy Sándor utca között, sőt alkalmas volt arra is, hogy a Rádió vezetését rendszeresen tájékoztassam a lengyel belpolitikát illető egyéni megfigyeléseimről. Ez a Rádió vezetésétől ugyanúgy eljutott a felsőbb hatalmi szférákba, mint más csatornákon a követségi és a belügyi elemzések táviratai. A vágásra (montázsra) is alkalmas magnón pedig már összetett műsorokat is előkészíthettem.

A lengyelek életszínvonalát – ha egyáltalán lehetett – még mélyebbre süllyesztette a hetek óta ömlő eső, s mint kiderült, 250 éves csapadék rekord dőlt meg a júliusban. Erről küldtem haza a Déli Krónikába a nyári szabadságom előtti utolsó tudósítást, amely valahogy így kezdődött: „Szegény embert ág is húzza...” Utána a telexhez ültem és kopogni kezdtem egy rövid helyzetjelentést „a Rádió vezetőinek tájékoztatására” műfaji megjelöléssel: „*Helyzet van... Meg nem erősített hírek szerint egy vidéki nagyváros üzemeinek 70 %-a sztrájkol. Arra utazom haza...*”

Domány András, a sokoldalúan tájékozott lengyel szakértő rádiós kolléga személyében én is kaptam nyári helyettesítőt. Talán nem meglepő, ha eszembe se jutott volna őt szállodába terelni, ha egyszer átadhattam neki a kényelmes és a hivatás technikával felszerelt lakást. Amíg feleségem a vendégszobát rendezgette, én a repülőtérre mentem Andrásért. A várakozás unaloműzése címén belegondoltam, hogy életemben először jár nekem teljes egy hónap szabadság. Sok ez egy kicsit – töprengtem, két hetes nyaralásokhoz szokott bioritmusommal a hátam mögött – meg különben is itt lenne a helyem, itt most nagy dolgok történnek...

Másnap, július 19-én, szombat korán reggel talpon voltak a gyerekek: türelmetlen fantáziájukban őket már a gyermeki élményeikben gazdag nyíregyházi hétvégi telkünk izgatta, nemkülönben a balatonszéplaki rádiós üdülés kéthetes kilátásai.

Engem a nyári lazítás örömei előtt még várt egy fontos kitérő. Autóval mentünk haza, és ahogy a Rádiónak küldött bizalmas telexben ígértem, azon a városon át hajtottam, ahonnan a „meg nem erősített hír” szerint sztrájkok vannak. Leírtam ezt az utazást 1986-os riportkötetemben, a Varsói krónikában. Ebből idézek:

„...Innen legfeljebb tíz kilométer Lublin. Elkerülhetném a belvárost, de a tegnap délután Varsóban kapott jelzés arra késztet, nézzek be a Rynekre, a főtérrre. A közeli parknál állítom le a kocsit, családomat beteregetem egy tejbárba. A park, az utcák, a kis tér izgatott emberek ácsorgó, vitázó csoportjaival telik meg. Egyesek kezében újság, néhányan hadonásznak, de a legtöbben csendesen ácsorognak. Normális képe ez a reggeli Lublinnak? Nem tudom. Ahhoz itt kellene élni, hogy ismerjem a választ. De valószínűleg nincs rendben valami. A szomszédságnál jobban gyötör a kíváncsiság, otthagynom reggeliző családomat. Az egyik ház falán tekintélyes méretű plakátokat (teljesen azonos két plakátot) fedezek fel. Egyiket is, másikat is öt-hat ember olvassa. Csatlakozom a böngészőkhöz.

‘*APEL do mieszkalców Lublina. Drogie Obywatelki i Obywatele!*’ – olvasom a vészterhes címet és megszólító mondatot, ami annyit tesz: FELHÍVÁS Lublin lakóihoz. Kedves Polgártársnők és Polgártársak! Odapillantok a plakát aljára. Az aláírók: Władysław Kruk, a LEMP Vajdasági Bizottságának első titkára, a vajdasági tanács elnöke és Paweł Dąbek, a Nemzeti Egységfront vajdasági elnöke.

‘*A rendkívül feszült és nyugtalan pillanatokban, amelyeket városunkban átélünk, az élet normális működésének számos területét fenyegető zavarok miatt, szívből kérjük Önöket, őrizzék meg a nyugalmat, higgadtságukat, tegyenek meg mindent városunkban a normális munka, a rend és nyugalom helyreállítása érdekében...*’

Észreveszem, hogy egy középkorú nő a helyi pártlapból olvassa ugyanezt a szöveget. Az újságáros előtt végigállok egy elviselhető méretű sort, és már olvasom is a kissé dagályos és riasztó felhívást:

‘A különböző üzemekben történő nagyszámú munkabeszüntetések... Zavar állt be az alapvető élelmiszerek ellátásában... nincs tej a gyermekek számára, nincs kenyér, elláthatatlanok a kórházak... A közlekedés megzavarása miatt nem utazhatnak táborokba gyermekeink, üdülőkbe munkatársaink... A hatóságok minden szinten komoly lépéseket tesznek, hogy teljesítsék a legindokoltabb és sürgős követeléseket... Nincs olyan kérdés, legyen az akár a legnehezebb is, amelyről ne lehetne és ne kellene nyíltan és őszintén beszélni. Ugyanakkor az a fontos, hogy minden a hazafias fegyelem, az alapvető kötelességek teljesítése jegyében, közös javunkat szolgálva történjék... Önökhöz fordulunk, Lublin valamennyi lakójához, a munkásosztályhoz, a dolgozó és gyermeküket nevelő asszonyokhoz, szívükhöz és értelmükhöz fordulunk – tegyenek meg mindent, ami erejükből telik, hogy városunk élete azonnal visszatérhessen a normákhoz... Felhívjuk mindazokat, akik munkájukat megszakították, haladéktalanul térjenek vissza...’

Odafordulok a mellettem ugyanezt a szöveget olvasó kockás inges férfihez – munkásembernek nézem:

- Elnézést uram, kik szüntették be a munkát? A válasz haragosan csattan:

- Nem szüntették, sztrájkolnak..., illetve sztrájkolunk.

- Elnézést, akkor kik sztrájkolnak?

- Kik? Az autógyáriak is, a közlekedésiek is, meg lassan mindenki. Maga ugye nem idevalósi, érzem a beszédén, pomorzei talán?

Örülök, hogy nem külföldinek, inkább tájszólásos lengyelnek vél a kockás inges.

- Igen, igen...

- És maguknál nincs semmi?

- Nem tudom, napok óta úton vagyok – zárom le gyorsan a társalgást, és sietve visszatérek a tejbárban már hidegre dermedt rántottámhoz. Tudom, most ha igazi tudósító lennék, azonnal visszatérnék Varsóba, de inkább az igazi családfő szerepét választom: beülünk a kocsiba, kihajtunk a rzeszowi útra és a jó meleg júliusi hátszéllal a percről percre közelebb lévő Nyíregyháza felé „hajózunk”. Ilona, mint mindig, most is kitalálja gondolataimat.

- Ugye most szívesen visszamennél?

- Hát ebben van valami...

- Szó sincs róla. Neked is jár a pihenés. Különben emlékezz vissza, mit mondtak neked ott a pártközpont sajtóosztályán, Varsóban...

Ez bizony igaz: alig két napja, amikor már ott is hallottuk a helyi konfliktusok ilyen-olyan híreit, a KB egyik munkatársa megnyugtatóan: *„Menj csak nyugodtan haza. Ezek az események lecsillapulnak. Mire visszajössz, nyugalom lesz az országban. Még te akarsz itt maradni? Gierek elvtárs is üdülni indul a Krímbe... Egy jó hét múlva el is utazik...”*

Robogtunk tehát Lublinon, Rzeszówon át nyíregyházi otthonunk felé. De mi történt ugyanekkor varsói lakásunkban? – Ott, akkor ezen nem gondolkoztam, de most, könyvem írása közben emlékidéző üzeneteket váltunk Domány András, azóta hozzám hasonlóan nyugdíjas rádiós kollégámmal, barátommal. Átállítjuk az időgépet:

„1980 nyarán – és mivel Te akkor épp úton voltál hazafelé, nem tudom, mennyire tudod – másnap jelent meg az első hivatalos említés a sztrájkokról. (Akkor még a lubliniról.) Emlékszem, pénteken érkeztem, és figyelmeztettél, hogy nagyon feszült a légkör, sztrájkok is vannak, de erről nem szól a hivatalos lengyel sajtó, tehát mi is csak figyelhetünk. Majd mikor szombaton felébredtem, ti már nem voltatok, mert elindultatok hajnalban hazafelé. Lementem az újságoshoz a Madalińskiego-ra, majd a lakásban elkezdtem olvasni a roppant unalmas Trybuna Ludu, amelynek a még unalmasabb vezércikkében észrevettem egy olyan mondatot, hogy a szocializmusban is lehetnek viták és konfliktusok, de mindent tárgyalásokkal kell megoldani, mert az nem megoldás, ami helyenként megtörténik, hogy beszüntetik a munkát. A „przerwa w pracy” (munkabeszüntetés – sz.sz.) volt az eufemisztikus kifejezés. Mint az őrült, hívtam Pestet a telefonközponton keresztül és a Déli Krónikának leadtam ezt, leadként természetesen kiemelve a munkabeszüntetéseket és hangsúlyozva, hogy a LEMP központi lapja ír róluk. Negyed egykor már megjött a parancs az APO-ról (a pártközpont agitációs és propaganda osztálya – sz.sz.). Később megtudtam: erről többet egy szót se. Tehát se a nyomtatott sajtó, se a TV nem mondhatta, de én elhangzottam délben. És akkor rúgták fel az alapszabályt, hogy csak azt mondhatjuk, amit a testvérországok hivatalos sajtója is közöl, ami addig azt is jelentette, hogy azt viszont igen. Attól kezdve nem volt érv, hogy „de hiszen a hivatalos lengyel újság írta”. A mi tilalmaink szigorúbbak voltak. A sztrájkokról hamarosan már muszáj volt beszélni, de az én első néhány hetemben még hallgatni kellett.”

A széplaki rádiós üdülőben jó szolgálatot tett, a fizikai és szellemi állóképesség erősítésére készített fel a kajakozás. Az üdülő strandjától hol a siófoki mólóig, hol a szántódi révig tartó eveztem. A terebélyesedő lengyel ellátási krízissel dacoló varsói sportszerboltban sikerült beszerezni a felfújható gumikajakot. Az ülés alá bedugtam egy

kis táskarádiót. A hosszú hullámú lengyel nemzeti főadó egyre több „vésszelzést” sűrített a híradásaiban. Így a nyaralás napjaiban is lépést tartottam a lengyelországi fejleményekkel. Július 30-án azután Pestre kellett utaznom, mert a Politikai Adások Főszerkesztőségének vezérkara összehívta a munkatársi gárdát, azokat, akik épp nem nyaraltak. Rögtönzött házi tájékoztatót kértek tőlem: mi történik és mi várható Lengyelországban? Domány András helyettesítő munkája révén is naprakész ismereteket kapott a rádióhallgató, az ő tudósításaihoz képest a kajakozás közben nyomon követett fejleményekkel alig tudtam újat mondani.

Csak a szocialista országból kiküldött tudósítók helyzetét nem ismerő, tájékozatlan ember képzelhette, hogy mi akkor másról és másképpen számolhatunk be, mint ahogyan beszámoltunk. Még egyetemi oktatók sem voltak mentesek ilyen naiv elképzelésektől. Kiss Gy. Csaba Lengyel Napló c. tanulmányának, magyarul is, lengyelül is kiadott könyvecskéjének néhány részlete (a 80., 97., 157., 163. és a 216. oldalon) bizonyítja, hogy a szakértőnek mondott emberek is empátia-fosztottam kísérték figyelemmel a munkánkat. Feltehetően úgy gondolták, hogy a magyar tudósítóknak akkoriban a lengyel ellenzéktől szerzett információkból, nem pedig a hivatalos lengyel forrásokból kellett volna tájékoztatniuk a magyar társadalmat. Ezt bizony meg is tehettük volna, mert a lengyel ellenzék – tetszik, nem tetszik – a magyar ellenzéknél sokkal bátrabban ténykedett, gondoskodott a nemzetközi sajtó tájékoztatásáról, még bennünket, szocialista tudósítókat se mellőzve. De vajon hány napig maradtunk volna Varsóban, ha a nyugati kollégákhoz hasonló tartalommal dolgoztunk volna? Az sem mellékes, hogy leváltásunk, visszahívásunk után milyen stílusú utódot állítottak volna a helyünkre...

Ez a felejtető kitérő nem téríthet el a '80 június 30-i rádiós értekezlettől, ahol is jó néhány háttérinformációt, a varsói ellenzéki köröktől és a Beszédes-féle belügyi elemzésekből merített ismereteket adhattam elő, kockáztatva a még meglehetősen labilis prognosztizálást. Vita kerekedett a kollégák körében: „Sötétben látsz!” – „Rózsaszínben látsz!” – „Reálisan látod a helyzetet.” Ilyesforma három vélemény szegte be Bródy Sándor utcai egyórás helyzetelemzésemet.

Újabb két hét szabadság következett, de a varsói rádió hírei már a nyíregyházi hétvégi telkünkön sarkalltak a mielőbbi visszatérésre. A rádiós főnökök telefonon nyugtattak: maradhatok a szabadságom végéig, Domány kiválóan „tartja a frontot” Varsóban.

Gdański augusztus rengeti a békétábort

A nyaralás színeivel, pihenten, mégis bizsergető nyugtalansággal, a tudósító felajzott munkavágyával érkeztem vissza családotól Varsóba. Az utcákon a boltok előtti sorokkal, az egyre zordabb, sivárabb üzletek árukínálatnak aligha mondható látványával a már megszokott kép fogadott. Valami mégis más volt, mint amikor állomáshelyemet júliusban itt hagytam. Ahogy újra kapcsolatba léptem az ismerősökkel, kollégákkal, barátokkal és rokonokkal, éreztem, hogy nyári vihart jövendől a lengyel fővárost felkavaró szél.

A vihar mégsem Varsóban tört ki. A Balti tenger felől jött, méghozzá orkán erejű széllel. A Magyar Televízióban is éles külpolitikai szimattal éreztek rá, hogy helyzet van, s erre fel kell készülni. Ki sem csomagoltuk még az otthonról hozott, pár hónapra elegendő magyar élelmiszereket, a konzervek és a túlélés más tartós áruit, amikor megcsördült a telefon, s a vonalban Chrudinák Alajos volt. Ezzel a beszélgetéssel kezdődött, és a kiküldetésből fennmaradt négy éven át megszakítás nélkül tartott a Magyar Televízió műsorait is kiszolgáló tudósítói munkám. TV-Híradó, Panoráma, Fórum, A hét rendelték, fogadták a munkámat. Hol Dunavölgyi Péter, a koordinálásra precízen gondoskodó gyártásvezető, hol a pompás körkapcsolásokat vezető Ipper Pál, hol Chrudinák osztotta a lapot, s most, hogy visszagondolok azokra az évekre, csak az idővel való elképesztő versenyfutásra emlékszem: nem részletezem, csupán kérem, higgyék el, gyakran adódott napom, mikor a hajnali első bejelentkezéstől, s ez 5.30-kor volt, a rádió Reggeli Krónikájától startoltam, majd a Déli és Esti Krónikán át a TV-híradó mindkét kiadásába az adott esemény újabb és fejleményeivel jelentkeztem be, végül a Rádió 22.00 órai híradásában még összefoglaltam a napot és már a másnap várható dolgokról is szóltam. A hajszában masírozás közben kellett megtanulnom a számomra mindaddig vadidegen tévés munka fogásait. Dunavölgyi Péter türelmes, okos „kiképzőnek” bizonyult. Tőle kaptam meg kora délután azoknak az aznapi lengyel helyszíni riportrészleteknek a listáját és egymondatos leírását, amiket ők a nemzetközi tévés hírcserében vásároltak meg. Mint egy patikamérlegen, kiméricskéltyük ezeket, összeadtuk a másodperceket és mondjuk az adott témáról szóló két-három snitt összesen 43 másodpercet tett ki. Ekkor nekem a TV-híradó számára pontosan 43 másodperces telefon-tudósítást kellett adnom. Nem lehetett ez sem 42,

Első jelentkezésem a magyar TV-Híradóban. (A képet egy ismerős néző készítette a képernyőről.)

sem 44 másodperc, és hogy ez ne legyen ilyen pofon egyszerű, arra is ügyelni illett, hogy a 43 másodpercnek ne abban a részében említsem Lech Wałęsát, amikor éppen a sötét szemüveges tábornok látszik a filmen! A rádiós perckiszámítás rutinja már a véremben volt, azért az 1 perc, 1 perc 20 másodperc körüli minimumra volt hangolva a tudósítói érzékem.

Gyanítom, az írást hivatásosan művelők között nem vagyok egyedül, aki régebbi munkáitól, cikkeitől, tanulmányaitól, könyveitől alaposan eltávolodik. Az évek múlásával saját mondataitól úgy elidegenedik az ember, hogy vagy egyáltalán nem olvassa újra vagy csak emlékezetfrissítő készítés hatására lapoz bele a régebbi kiadású műveibe. Ez történik velem, ahogy könyvem lapjain most életem kétségkívül legérdekesebb, legnehezebb és – vallom – mindennél fontosabb szakaszához érkeztem. Idézhetnék most is első könyvemből (Varsói krónika 1979-1981 – MTI Kiadó, 1986 „Tudósító voltam” sorozat), melynek akkor is vállalom minden szavát, ha az eltelt harminc év néhány értékítélet-módosító tapasztalattal gazdagabbá tett. Ahogyan a magyar 1956-nak, úgy a lengyel 1980-81-nek is felleltem a pozitív vonásait, értékeit, anélkül, hogy világszemléletemet diametrálisan meg kellene változtatni. Könyvem lapjain már 1986-ban is tágíthattam a varsói forró pillanatokban végzett tudósítói munka korlátait, de most még merésznek sem kellene lennem, hogy önmagamát cáfolva minden régi kommentáromat köpönyegként a fonákjára fordítsam. Rinocérosz bőr kellene hozzá! Visszapillantó tükrömbe pillantva inkább felvillantom és olyan epizódokkal tűzdelem a két év kronológiáját, amelyeket sem az akkori tudósításokban, sem a riportkötetemben nem említhettem vagy frissiben talán az értelme is más lehetett azoknak. Bocsánatosan téved, ha akad, aki az én negyedszázada írott könyvemet „túlzottan szocialistának” tartja. Pedig ilyennek minősítette a lengyel rendszerváltás hajnalán Tadeusz Olszański magyar szakértő lengyel műfordító, akinek tanácsára – ha jól tudom, a Nowa kiadó – lemondott a lengyel kiadásáról. Nos ha bárki szívesebben olvas egy nem szocialista, merészen ellenálló könyvet erről az időszakról, annak inkább Kis Gy. Csaba művét ajánlom. A könyvecske szerzője hét évvel a rendszerfordulat után bátran kukoricára térdepelteti a Magyar Népköztársaság tájékoztatását, benne az én kedvenc rádiómat és jómagamat is. Ettől persze még vallom, s vallhatják más akkori kollégám is, hogy munkánkkal az adott keretek között is szolgáltuk a magyar-lengyel barátság ügyét.

Töprengék: könyvem hibájául róható-e fel, ha most néhány bekezdéssel letudom a legújabb kori lengyel történelem jeles eseményét – azt a históriás értékű lökést, amely a sorban álló dominók közül az elsőt megdöntötte? Ha a kiharcolt szólásszabadsággal élve a tankönyvszerzők a magyar gimnázium negyedik osztályosai számára néhány képpel és alig több bekezdéssel letudják a berlini fal leomlásához, a közép-európai országok rendszerváltásaihoz és a Szovjetunió széteséséhez vezető dominó sor első bedőlését, akkor magam is vállalhatom, hogy visszapillantó tükrömben csak néhány villanásnyit mutatok az 1980-as forró augusztus kalendáriumából.

★

Az előzményekről annyit, hogy a lelkesen fogadott Gierek-korszak a gazdasági lendület félidejében, 1975 után megtört, a külföldi eladósodás a rendszer életképtelenségét bizonyította. Az első sztrájkok 1976 júniusában robbantak ki (Radom, Ursus), ezek ellen a hatalom karhatalmi erőket vetett be. A munkások védelmére megalakult a többnyire értelmiségieket tömörítő, illegális Munkásvédelmi Bizottság (KOR). 1978 október 16-án Karol Wojtyła krakkói érsek lépett Szt. Péter vatikáni trónusára: II. János Pál egy évvel ezután hazájába zarándokolt, nagy hatású szentbeszédeiben nemzeti önbecsülésre, hagyomány tiszteletre és az alapvető emberi jogok tiszteletben tartására apellált. 1980-ra a lengyel gazdaság állapota közelítette a mélypontot. Július 1-jén a Lengyel Egyesült Munkáspárt a húsok és felvágottak árának emeléséről döntött (nem tévedés, akkor ehhez párthatározat kellett!). Rá egy hétre – s ezt már említettem – kitörték és július 25-ig tartottak az első sztrájkok Lublinban.

Az immár történelmivé érlelődött tiltakozás augusztus 14-én a Tengerszemléi Szabad Szakszervezetek kezdeményezésére indult a Gdański Lenin Hajógyárban. Ezen a napon, délelőtt 11 tájban átugrotta a gyár kerítését és a sztrájk élére állt egy Lech Wałęsa nevű, korábban elbocsátott hajógyári villanyszerelő. A sztrájkbizottság első követelése volt, hogy őt és Anna Walentynowiczot vegyék vissza munkába, állítsanak emlékművet az 1970-es munkástiltakozások áldozatainak, tartsák tiszteletben a dolgozók jogait. A 21 pontos listán már országos érvényű szociális követelések, sőt politikai tartalmúak is megjelentek. Két nappal később más üzemek küldöttei felkeresték Wałęsát és felkérték, álljon az Üzemközi Sztrájkbizottság (MKS) élére. A rákövetkező napon a tárgyalások helyszínén, a hajógyári munkavédelmi előadóteremben tanácsadóként megjelentek az értelmiségi tanácsadók, a katolikus közösségek és a KOR szakértői, közöttük a négy legismertebb személyiség Tadeusz Mazowiecki, Bronisław Geremek, Jacek Kuroń és Adam Michnik. Bővült a politikai követelések köre: alkotmányos jogok, szólásszabadság, a

pártellenőrzés alatt álló médiák megnyitása és a meggyőződés miatt történő üldözések megszüntetése. Ezeket – miután alaposan túlléptek a gazdaság szféráin – a korabeli vezetés radikálisnak tartotta és nem könnyen fogadta el. A sztrájkolókat a magyar és csehszlovákiai tapasztalat, a szovjet invázió fenyegetése nem rettentette el, „emberarcú szocializmust” követeltek és nem a fennálló rend megdöntését. Az egész országot előntő sztrájkhullám olyan méreteket öltött, hogy a hatalom tárgyalóasztalhoz kényszerült. Augusztus 21-én kormánybizottság érkezett Gdańskba Mieczysław Jagielski miniszterelnök-helyettes vezetésével, majd tárgyalások kezdődtek a másik kikötővárosban, Szczecinben, később a sziléziai bányavidéken is. Az újságírói hírbörzén desszant alakulatok bevetéséről terjedtek álhírek, s az élet rácaffolt az üzemek, kikötők militarizálásáról terjesztett másik rémhírré is: nem kézbesítettek katonai behívót a sztrájkoló munkások címére. A sztrájkokat az augusztus 30-án és 31-én aláírt megállapodások zárták le, de előtte még – s ezt én a hivatásom csúcs-eseményének tartom – kisebbfajta csodával határos módon bejutottam a majdnem(!) hermetikusan lezárt gdański hajógyár területére. A „majdnemet” feloldó baráti kapcsolat egyéni történetét, mint egyetlen átemelést idehozom régi könyvem, a Varsói krónika 1979-1981 lapjairól:

„Augusztus 28. A napok óta tartó esőzés végre abbamarad. A köd is csak itt-ott készlet lassításra, s mert Varsótól senki és semmi nem állítja meg a kocsimat, elég korán megérkezem. 7.20 sincs még, amikor a félmillió nagyváros nevét jelző táblánál ötvenes sebességre váltok, tiszteletben tartva a lengyel közlekedési szabályokat. Az elővároson áthaladva semmi rendkívülit nem fedezek fel, hacsak az nem üt el a tavalyi képtől, hogy sokkal kisebb a forgalom, nem járnak a buszok, trolik, s beljebb sem szaporodnak a járművek. Csak a forgalmi jelzőtáblákból tudom, általános iskola mellett fut el a kocsim, kihalt a környék, s noha fél nyolc múlt pár perccel, egyetlen kisdíákot sem látok. A sztrájkok befejeztéig ezekben a tengerparti városokban nem tartanak tanévnyitót. Régi barátom, Ádám be tud-e juttatni a sztrájk helyszínére? Nem kanyarodok jobbra, a Lenin hajógyár kapuja felé. Ádámmal a tengerészszálló, a Hotel Morski bejáratánál kell találkoznom 8.15-kor. Korábban érek oda, egy közeli mellékutcában hagyom a kocsit, s a magammal hozott szendvicshez lehörpintek fél liter tejet a szálló melletti bisztróban.

Ádám szabadkozva érkezik:

- Nem megy minden olyan simán, mint gondoltam. Tölts el a környéken egy órát, fél tízre megpróbálom.

Van hát időm nézelődni. Komoly arcú emberek járkálnak az utcákon, tereken, és a legtöbben a hajógyár felé tartanak. Az üzletekben – igaz, még csak az élelmiszer- és

zöldségboltok nyitottak ki – normális a forgalom. Az árukínálat pontosan olyan, mint a fővárosban vagy talán kissé jobb. A pultok előtt szerények a sorok, nem látom az ideges felvásárlás jeleit. Vagy már mindenki „bespájzolt”? Szeszes italt nem árulnak és nem szolgálnak fel, a hármassvárosban szesztilalom van. Azt mondják, a hajógyárban is tilos az italfogyasztás. Maguk a sztrájkolok rendelkeztek így. Kilenc órakor már elfogyott az újság, egyetlen példány sincs a helyi lapokból és Trybuna Ludu sem kapható.

Járkálók, gyűjtöm az élményeket, illetve gyűjteném, de nincs élmény, nincs esemény. Jó lenne ezt az órácskát okosan eltölteni, talán át kellene szaladni Sopotba vagy inkább a gdyniai kikötőbe. Egy járókelőtől megtudom, hogy taxival nem jutok el sehová, a magán-taxisok is csatlakoztak a sztrájkhoz. Egyedül az elektryczka, a három városrészt összekötő helyi érdekű villamos vasút közlekedik. A szerelvényeken nemzeti zászlók lobognak: ez azt jelenti, hogy a vasutasok dolgoznak ugyan, de támogatják a többiek sztrájkját.

A helyiérdekűvel nem biztos, hogy időben visszaérek. Szolgálati kocsimról szó sem lehet, mert fehér WZ betűs rendszámommal – a nem diplomata külföldiek autójának jele – nem akarom vállalni a szenzációéhes külföldi szerepét. Maradok hát a Hotel Morski környékén. Még egy következtetés: az utcákon nincs rendőr, mint bármikor máskor, nem észlelhető semmiféle hatósági készenlét.

Ádám negyedórával korábban megérkezik. Arca már nem borostás. De vajon elintézte-e?

- Cześć Sabolc, wszystko w porządku! – üdvözl mosolyogva, lengyelesen ejtve nevemet, s közli, hogy minden rendben van.

Beülünk kis Fiatjába, ahol kopott kék farmerben már ül egy jól megtermett fiatalember. Róla kiderül, hogy Ádám kollégája, hajóépítő technikus, párttag, az egyik üzemrész sztrájkbizottságának a tagja. Mindketten megdicsérnek, hogy nem csíptem ki magam: a fekete trikó és a gyűrött vászonfarmer megfelelő öltözk. Látogatásomról mindenki tud, akire tartozik, nem lesz probléma, ha már belül leszünk a kapun. Ádám ugyan kissé ideges.

- Csak a kapuban lehet egy kis malőr. Mindenesetre Janek megy elől, te középen, én zárom a sort.

A gyárkapu közelében már sűrű a tömeg, s ahogy gyalogosan közelítünk, egyre többen vannak. A gyár előtti tágas téren padokon és a kerítés alacsony kőpadkáján minden hely foglalt.

- Kik ezek az emberek? – kérdezem a fiúktól.

- Hozzá tartozók. Feleségek, szülők, gyerekek, barátok. Itt az egész város.

- Figyelj csak, hallgasd a hangszórókat! – mondja Janek. „Pan ikszet vagy pan ipszilont várja családja...” A kapu és a kerítés fémrácsait virágcsokrok borítják: a sztrájkotokat köszöntő gdańskiai csokrai.

Rádöbbenek, hogy 38 éves újságíró létemre először látok sztrájkot. Mire ocsúdok, barátaim már „át is dobnak” e veszélyes zónán. Azt sem tudom megfigyelni, mint mond Janek a kapusoknak és a nemzetiszín karszalagos pikieteknek (ezzel a bizonyára franciából származó szóval jelöli a lengyel a sztrájkőröket), talán valami papírfélét is mutatott, mindenesetre a gyárkapun belül vagyunk. Utólag tudom meg, hogy ez csodával határos eset volt, mert az Üzemközi Sztrájkbizottság különleges engedélye nélkül senki be nem teheti a lábát. Vagy szereztek egy ilyen papírt?

- Arra ne számíts, hogy a tárgyalásra is be tudunk vinni, de a vitát minden gyárrészlegben hallhatod, mert be van hangosítva az egész stocznia (hajógyár). Ennyit tehetünk a magyarok jó tájékoztatásáért – kacsint rám régi barátom. Megtudom tőlük, hogy van itt ugyan egy tájékoztató iroda, de oda sem tudnak bevenni. El tudnak kísérni néhány részlegbe, beszélhetek sztrájkoló munkásokkal és műszaki értelmiségiekkel meg irodistákkal is. Megnyugtатnak, itt már nem kell konspirálni, nyugodtan megmondhatom, hogy magyar újságíró vagyok, és az emberek nem fognak elzárkózni, így is történt.

Az egyik részleg művezetői irodájában négyen verik a blattot, pontosan úgy, mint egy magyar társaságban, ha unatkoznak. Csak itt „oczko”-nak, szemecskének nevezik a huszonegyet, s nem magyar, hanem francia kártyával játszanak. Pénz nincs az asztalon, a játék tétje a siker. Néhány osztás után szívesen abbahagyják a kártyázást. Talán már két hete játszanak...

- Ne haragudjon, de állítólag maguknál Magyarországon azt mondják, hogy a lengyel munkás nem szeret dolgozni, azért sztrájkolunk.

No, ez jól kezdődik, gondolom, s kérdéssel felelek az öreg, legalább hetvenévesnek látszó munkásnak, aki ugyan lehet fiatalabb is, de a tétlenség alaposan megviselte. (Ezt később mindenkin megfigyelhetem.)

- Honnan tudja, uram? (Az uram vagyis a „pan” megszólítás munkásnak, professzornak, parasztnak, főorvosnak egyaránt kijár a lengyel nyelvben.)

- A fiam pár napja mondta; maguknál kempingezett valahol Budapest mellett.

- Nézze, a magyar sajtóban, rádióban mi pontosan elmondjuk, miért sztrájkolnak a lengyel munkások. Nagyon sokat írunk, beszélünk a hetvenes évek hibáiról, torzulásairól.

- És mégis így ítélnék meg minket?

- Ezt nehezen tudom elképzelni, de amióta maguk leálltak, én sem jártam a hazámban. A lényeg, hogy én most éppen azért jöttem ide...

- Jól van, magyar testvérem, nézzen szét, győződjön meg a lengyel munkás tisztességéről, meg arról is, hogy nem akarunk mi semmi rosszat.

Fiatalabb, úgy negyven esztendő, szemüveges munkatársa veszi át a szót. Szenvedélyesen beszél, bár láthatóan fáradt:

- Ne higgye, hogy örömünket leljük a sztrájkban. Egyszerűen meg akarunk alakítani egy olyan szervezetet, amely tényleg megvédi az érdekeinket.

Újra a társaság legidősebb tagja szól:

- Én már csak építettem itt a szocializmust... és legyen is szocializmus ezután is. De igazi szocializmus! Elegünk van a bírálathoz meg az önbírálatból. Tudja, milyen gazdag a mi országunk? Csak egyszer építsük már fel ezt a Lengyelországot...

- Az első Lengyelországot – vág közbe egy eddig hallgató köpenyes mérnököké. – Az első és ne a „második Lengyelországot”, ahogy Gierek nevezi az általa fújt szappanbuborékot. Legyen végre egy olyan Lengyelország, amihez nem kell jelzőket ragasztani.

Az idős munkás jelentősegteljesen a szemembe néz.

- Maga biztosan kommunista... Na látja, én is az vagyok. Akkor nekem aztán elhiheti, hogy ebben a sztrájkban Lenin is mellettünk lenne.

- Az lehetséges – felelek gyorsan, hogy ezt a témát folytathassuk, s bár nem vitatkozni jöttem, nem állom meg szó nélkül. – Csakhogy maguk mellett most inkább olyanok szónokolnak, akik nem épp a lenini elvek alapján képzelik el Lengyelország jövőjét.

- Ugyan már, mi is tudjuk, hogy vannak itt szerencselovagok is. Még talán ellenségek is. De higgye el, amikor meglesz az új szakszervezetünk, a munkások veszik kezükbe a dolgokat – mondja az idős férfi meggyőződéssel.

A szemüveges a művezető iroda üvegfalán át kibámul a hatalmas csarnokba, s töprengve mondja:

- Nos, szerkesztő úr, én nem vagyok párttag, bár elveim szerint lehetnék... De nem is erről akarok magának beszélni... Csak annyit akarok mondani, hogy maguk ott kívülről, a szocialista országokból is, meg Nyugatról is furcsán néznek most ránk. Gyanúsak vagyunk. Maguk azt hiszik, a szocializmus ellen sztrájkolunk. Nyugaton még remélik is néhányan.

Ádám barátom is beleszól a társalgásba.

- Mondd csak, Sábolc, a te rádiód beszélt-e a 21 pontos lista első követeléséről, a független szakszervezetekről?

- Igen, a Magyar Rádió is, a Népszabadság is, az MTI is.

Kijelentésemet kissé kételkedve, de barátságosabbra váltva nyugtázzák. Elkészönünk. Társaim átkísérnek az üzemcsarnokon, ahol rend, tisztaság van. Itt-ott kisebb csoportok

beszélgetnek, cigarettáznak, néhányan könyvet olvasnak, rejtvényt fejtenek. Mások hálózásokban alusznak, mert éjszaka ők adták a karszalagos ügyeletet, ők voltak sztrájkórságon.”

Mindenki másképp csinálja

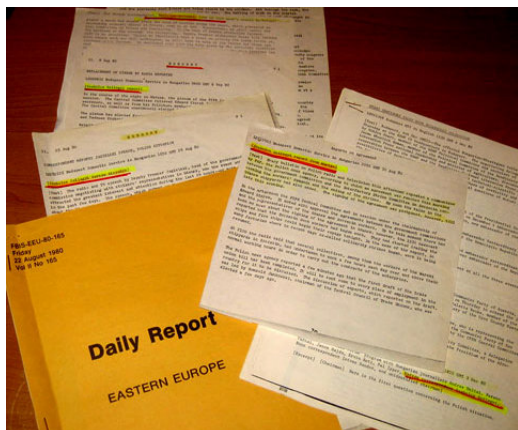
Valójában nem könyvelhetem el hősi fegyvertényként, csupán tényként, hogy a szocialista közösség országait tudósító kollégák közül elsőként mondhattam ki a „sztrájk” szót. Mondom, nem volt ez merész dolog, mert egy augusztus 22-i Déli Krónika tudósításomban véletlenül(!) mondtam sztrájkot és nem illendően a munkabeszüntetést emlegettem. Már délután megkaptam a Rádió vezetésétől a hozzájárulást. Shél Gyula telefonált: *„Ha a lengyel sajtó is így fogalmaz, te is a valódi nevén nevezhetsz mindent, ami történik.”* Ekkor kaptam a lehetőséget, hogy a gdański követelések 21 pontját a 168 órában ismertessem a magyar hallgatókkal. Úgy tűnt akkor, hogy a magyar propaganda korifeusai mikrofonom előtt felhúztak minden zárózsilipet. Az igazmondó szerepében határozottan jól éreztem magam. A varsói és gdański sajtóértekezletek cigarettaszüneteiben el-eldicsekedtem a „budapesti sajtószabadság” vívmányával, amit az egyik, történész végzettségű, a magyar 1848-at jól ismerő moszkvai kolléga félig tréfásan, félig komolyan valahogy így méltatott: *„Mihajlo Stancsics [Táncsics Mihály – sz. sz.] élt, él és élni fog.”* Nos amikor én már kérkedhettem liberális nyelvi jogosítványommal, a lengyel sajtó akkor még majdnem egy hétig munkabeszüntetésekről cikkezett. De erre a kis időcsúsztatásra Budapesten vagy senki sem ébredt rá vagy ha igen, legyintettek rá.

Megőriztem két emléket a Magyar Rádió 1980-81-es nyíltságát illető kommentárokból. A Ludas Matyi karikaturistája, Tót Gyula varsói Hyde Park-béli tudósítótóvá léptetett elő a lap 1981 szeptember 3-i számában. Ugyanezekben a hetekben az Egyesült Államok kormányzati sajtófigyelő szolgálata is felismerte a „kádári propagandának” a szövetségesi stílus-fegyelemtől eltérő vonásait. Az 1947-es amerikai nemzeti biztonsági törvény alapján létrehozott és a CIA részlegeként működő FBIS (Foreign Broadcast Information Service) tájékoztatója, a Daily Report 1980 augusztus 22-i EEU-80-165 száma, majd az utána kiadott többi szám is

**Sajátos vélemény a munkámról.
Valóban majdnem mindenről
beszélhettem.**

valamennyi rádió-tudósításomat szóról szóra lefordította. A Daily Report máig is megőrzött, említett augusztusi számát diplomáciai futárszolgálatlaltal küldte el nekem New

Bizalmas elemzés az USA-ból. A sajtólemzők a tudósításaimat angolra fordították.

Yorkból Kulcsár István kollégám, aki ugyanakkor volt rádiónk amerikai tudósítója, amikor én Varsóban dolgoztam. Meghökkenett ez az óceánon túli figyelem, sokáig nem is leltem a logikus magyarázatot, mi a csoda motiválja az FBIS-t, hogy a magyar hallgatónak, később a tévénezőnek szánt mondataimat precízen angolra ültessék át. Tizenhárom évvel később a Hotel Rzeszów éttermében érttettem meg az okot: Horváth János barátom, az Amerika Hangja magyar szekciójának főnöke, akivel ott találkoztam, elmesélte, hogy a Magyar Rádió

nyíltsága őket arra ösztönözte, hogy velünk párhuzamban ne az események ismertetésével, hanem azok magyarázatával, kommentálásával foglalkozzanak. Mi valóban elmondtunk mindent, de ellentétben a szovjet, cseh, kelet-német rádiós stílussal, mi nem kommentáltunk, nem oktattuk ki a lengyel elvtársakat, hogy mit is kellene tenniük. A baráti-szövetséges okoskodás élharcosának Jan Lipavsky, a prágai Rudé Pravo és a pozsonyi Pravda legendás varsói tudósítója bizonyult, akiről a Szolidaritás névtelen poétája dalt írt, és a gúnydalt szamizdatként illegális kazettán terjesztették.

*Lipavsky, Lipavsky, ty masz rozum płaski,
już ty się nie kłopot o mój Pakt Warszawski!
Za twe bredne rzeczy, za moralną marność,
wkrótce ci zapłaci – Czeska Solidarność!*

*Lipavsky, Lipavsky, kicsiny a te eszed,
a Varsói Szerződést komolyan veszed!
Dől belőled az erkölcs, az okoskodás,
Megfizet majd érte a Cseh Szolidaritás!*

A mi nagy magyar nyíltságunk – erre a tudósítói megbízatásom leteltével, 1984-es hazatérésem után eszméltem rá – nem a legjobb szolgálatot tette a lengyeleknek. Valahol valakik, minden bizonnyal képzett szociotechnikai elméleti szakemberek úgy kalkuláltak, hogy ha a Varsóból érkező hírekben, tudósításokban minden szűrőt kiiktatnak és a féket

oldva ismertetjük az egymást sűrűn követő sztrájkokat, éhségmeneteket és egyéb tiltakozó akciókat, a magyar társadalomban előbb-utóbb kialakul az elriasztó, hamis kép a munkakerülő lengyelekről. A propaganda alkimistái a hazai vegykonyhákon rosszízű adalékként a mi híreinkhez hozzátették a „seftelő lengyel” portréját.

A '80-as év második felében – mintegy a nagy sztrájkokat lezáró társadalmi megállapodás folytatásaként – egymást követték a lengyel események, amelyek kényszerűen hanyagoltam a szép tudósítói elképzeléseket. Bele kellett törődnöm, hogy az én öt évemre aligha jut, s utólag tudom is, hogy nem is juthatott gondos újságírói figyelem az ezerszínű Lengyelország legszebb árnyalataira. Már szeptemberben újra felpörgött a hírözönt ontó perpetuum mobile. Az Olvasó engedelmével az esemény zuhatagból csak a Gierek-korszakot véglegesen lezáró szeptember 6-át emelem ki: szívinfarktusa után Edward Giereket ezen a napon mondatták le a Lengyel Egyesült Munkáspárt első titkári posztjáról, majd decemberben a Központi Bizottságból is eltávolították. Felelőssé tették a gazdasági, társadalmi és párton belüli válságért. Új nevet tanultak a tudósítók, Stanisław Kania került a párt vagyis az ország élére. Naptáram szeptemberi lapjairól még egy sorsdöntő dátum teszi teljessé a nagy váltást: 17-én Gdańskban az ország minden részéből érkezett munkás küldöttek megalakították a Szolidaritás Független Öngazgatású Szakszervezetet (NSZZ „Solidarność”), amit nem sokkal később a fővárosi cégbíróságon bejegyezték.

A Szolidaritás logója

A gdański hajógyárban töltött augusztusi órák óta különös kíváncsiság ágaskodott bennem: milyen ember lehet ez a Lech Wałęsa? Mihamarabb szemtanúja akartam lenni, hogyan, mivel képes ez a hajógyári villanyszerelő feltüzelni a hallgatóságát? A gdanski napon, amikor ott jártam, a munkásvezér már nem szónokolt, hanem a munkavédelmi előadóteremben tárgyalt, sorra vagdosta le a kormánydelegáció nevű hétfejű sárkány fejeit. Wałęsáról akkor még csak másoktól, munkástársaitól hallottam, de most, itt Varsóban alkalmam kínálkozott a vágyott élményszerzésre. Ha akkor nem kér tőlem segítséget egy szovjet újságíró, figyelmemet a sok egyéb esemény között talán el is kerülte volna az Ursus traktorgyári stadionban a munkásvezér nagygyűlése. Az Interpress sajtóközpontban aznap (szeptember 24.) délelőtt teás bögréjével mellém telepedett Viktor Alincsev, a Moszkvai Rádió varsói tudósítója. Kérdezte, tudok-e a délutáni „wiec”-ről (ez a nagygyűlés lengyel neve). Csodálkozott, hogy tőle hallom ezt először és a fontos hírért

tüstént „ellenszolgáltatást” kért: *„Vigyél be magaddal a stadionba, előled, magyar elől nem zárkóznak el, én meg az asszisztensed leszek, cipelem a magnódat”*. Viktort, aki mellesleg a lengyelek őszinte barátja volt, s erről bizalmasan többször is vallott nekem, sehogyan se tudtam meggyőzni, hogy nem esne semmi baja, ha szovjet újságíróként jönne ki az Ursusba. *„Nincs rám írva, hogy én...”* – itt elharapta a mondatot. Jóval később, valamikor későősszel ébredtem rá, hogy ő nálam kevésbé elfogult, s még nálam is jobban tart attól, hogy páncélos hadosztályok rendezik el a lengyelek sorsát. Nem sokkal később Viktor ültette el bennem az első renitens gondolatot, kétséget: lehetséges lenne, hogy nemzetellenes ez a Szolidaritás, amely mögött tízmillió lengyel polgár, a munkásosztály tömegei, köztük kétmillió párttag sorakozott fel? De maradjunk még az ursusi RKS stadionban, ahová Wałęsa a Szolidaritás cégbejegyzési kérelmének bírósági benyújtása után érkezett. A focipálya gyepére kontroll nélkül sodort be minket a tömeg. Kollégám már csak arra ügyelt, bár teljesen feleslegesen, hogy meg ne szólaljon oroszul. De lengyelül se, mert egy született orosz bármilyen jól ismeri a lengyel nyelvet, kiejtése elárulja a kilétét.

Szónoki őstehetségével, elképesztő retorikájával Wałęsa lenyűgözött. Úgy emlékszem, ott szikrázott fel bennem a gondolat, hogy könyvet írok róla. Bevallom, akkor még mereven álltam a reálszocializmus barikádjának innenső oldalán és szemernyi rokonszenvet sem tápláltam a lengyel munkásvezér iránt. Hittem, hogy a CIA hírszerzőinek kartoték rendszere dobta felszínre őt, mint a szocialista rendszer belső bomlasztását célzó mozgalom élére a legtökéletesebb jelöltet. Igen, így gondoltam, de abban is biztos voltam, hogy ő a legkarizmatikusabb figura, akivel bármikor is találkoztam. (El is süllyesztettem a Nagy Fekete Fiók mélyére egy akkori gondolatomat: *„Wałęsát lehet szeretni, lehet utálni, de nem tudomásul venni lehetetlen.”*)

A *„Lech-Wa-łęsát”* skandáló traktorgyáriak sokszázas tömegében az emelvényhez közel férkőztünk, a gyenge amatőr hangosítás miatt másként nem is értettük volna a szónok minden szavát. Micsoda véletlen, hogy a sebtében egymáshoz drótozott hangszórókról, mikrofonokról és erősítőkről éppen az a technikus, később a földalatti „Radio Solidarność” műszaki embere, Wojtek Radziwon gondoskodott, akivel évtized múltán összebarátkoztam és közös varsói könyvkiadót alapítottunk. De, hogy a kronológia fegyelmező parancsához tartsam magam, erről is a maga idejében...

A lámpaláz elhalasztva

Alig ült el a forró augusztus vihara a Balti tenger melléken, talán még meg sem száradt Lech Wałęsa püspöksüveges és a pápa portréjával díszített óriástollának tintája a társadalmi megállapodás jegyzőkönyvén, a magyar sajtóban Lengyelország iránt soha addig

Történelmi pillanat. Mieczysław Jagielski miniszterelnök-helyettes és Lech Wałęsa aláírja a gdański megállapodást.

nem látott érdeklődés támadt. Sorra kaptam a tudósítói felkéréseket a hetilapoktól, és cikkeket rendelték a napilapok is. Ezekre a maszekolásokra – még ha futotta volna is az energiámból – rádiós főnökeim nem adták volna áldásukat. Ám amikor szeptemberben befutott a Magyar Televízió kérése, ők már előre beszerezték a rádiós vezérkar hozzájárulását. Hályogkovácsként indultam a tévés kalandra. Korábban a képernyő innenső oldaláról szemléltem szakmáknak ezt a műfaját, amihez rádiós elbűvöltségben nem éreztem vonzódást. Soha addig nem

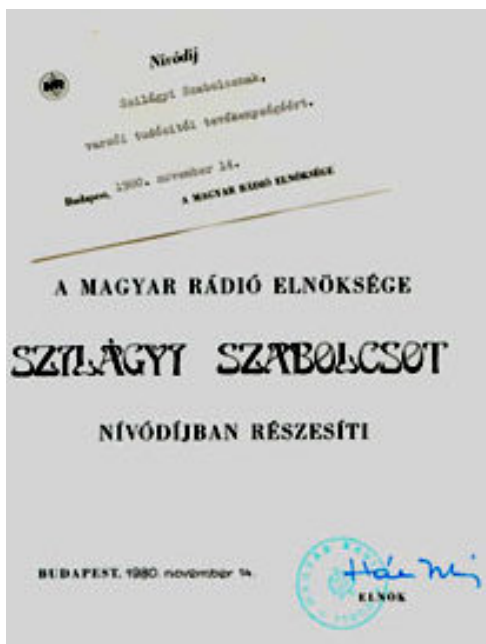
jeleskedtem a kamerának ezen a felén, ahol a pici piros dióda ad jelt, hogy mondjak már végre valamit. Nem tagadom, lámpalázam lett volna, ha a tévés fejesugrások előtt lett volna időm izgulni, lelkiileg is felkészülni. De nem volt. Ipper Pál, Pálfi Jóska bácsi és Chrudinák Alajos úgy beletaposott a gázpedálba, hogy észre se vettem, máris százon pörögtem a műsoraikban. Chrudinák „Pano-rámájában” debütáltam. Később tanult haj-

Wałęsa híres óriástolla a pápa portréjával

csárjaimhoz csatlakozott Sugár András, varsói kommentárjaimat kérte „A Hét” és a „Fórum” is, majd pár hét múlva a TV-híradó lett az állandó gazdám. Hónapok, évek teltek ebben az észveszejtő tempóban, no persze még negyven éves sem voltam és élveztem a pörgést. Végre jelen lehettem a Nagy Események epicentrumában, ott, ahol akkoriban a világtörténelem súlypontja volt. Mielőtt még nemes emelkedettségemtől elszállna velem a múlt dicsőségének hőlégballonja, idézem nyíregyházi barátaimat, akik a következő nyári szabadságomon a telkünkön szalonasütés és sörözés közben így méltatták a munkámat: „Ha visszamégy Varsóba, akkor is itt leszel velünk, mert ha kinyitjuk a kerti csapot, azon is te jössz...”

Gondolom, ezt a tényállást, pontosabban a kinyitott vízcsapokon augusztus óta éjjel-nappal ömlő varsói tudósítót óhajtotta elismerni Hárs István, a Magyar Rádió elnöke amikor novemberben Hegedűs D. Géza, Őze Lajos, Kállai Ferenc, Kozák András

társaságába kevert: velük együtt én is megkaptam az elnöki nívódíjat. Egy hónap sem múlt el, hasonló nívódíjban részesített a Magyar Televízió elnöke. A rendszerváltás óta emiatt Árkus József, Sára Sándor és Cserhalmi György társaságában kellene restelkennem. A pironkodás már csak azért is indokolt, mert az elismerésről ilyen hangnemben kaptam értesítést telexen (ma, az e-mailek, SMS-ek korában meg kell jegyeznem, hogy a telex nem vitte át az ékezetes magyar betűket, ezért ebben az épp harminc esztendő üzenetben az „ö” helyett „oe” stb. olvasható):

A vízcson is ömlöttem... Az állandó vízcsonbogást a Rádió elnöke is hallgatta.

„itt a tv híradótól dunavoelgyi peeter

szervusz szabolcs. szalagrool adom matuz et. noe uezeneteet a szaamodra:

kedves szabolcs

szeretneem ezuton megkoeszoenni az eddigi tudositaasait, amik igen sokat jelentettek a tv hírado szaamaara, nagyon jók voltak, igen tartalmasak.

ezuton koezloem, hogy a magyar televizio nivodijban reeszestette az eddigi munkaaajaeert. gratulaelok oennek. tovaabbi jó egyuettmuakoedeest remeeleve vaarjuk oentoel a tv híradó szaamaara a tudositaasait.

uedvoezlettel

matuz jozsefne / foeszerkesztoe/

haat ennyi lenne az uezenet ees termeeszetesen minden tv hiradoos gratulaal. uedv. szia, peeter”

A Mikulás nem hozta Szuszlovot

A zenetörténet tragédiái közé záródott az elmaradt lengyel tragédiát először eloszlató 1980 december ötödike. Emberáldozat nyomán december 4-én szétesett a hard rock angol előfutára, a Led Zeppelin. Nem ért váratlanul, mert a BBC-tudósítótól, Timothy Sebastiantól már októberben hallottam egy varsói követségi koktélon, hogy John Bonhamot egy alkoholos éjszaka után a torkára tolult gyomortartalom megfojtotta. A rockabilly és a blues mestereit sirattam el bennük. Pár nappal később, 8-án a Beatles John Lennonját New Yorkban 5 lövéssel meggyilkolta egy Mark David Chapman nevű volt rajongója.

A két szomorú eset szegte be a számomra örökké emlékezetes varsói napot. Kis családom hagyománya serkentett, hogy Mikulás előestéjén meglepjük gyermekeinket.

A LEMP pártközpontja. A rendszerváltás szimbóluma lehetne: ma a varsói tőzsde működik benne.

Születésnapjára az épp aznap hét évessé előlépett Andrist egy kis többlet ajándék is megillette, az ötesztendő Ágota pedig ugyancsak reménykedve rakta ki cipőcskéjét a szobájuk ablakába már reggeli után. Reggelizés közben jött a telefon, délután háromra a LEMP pártközpontba sajtóértekezletre invitálták a szocialista országok varsói tudósítóit és

a nyugati kommunista pártlapok újságíróit, sőt mint kiderült, a szövetséges sajtóattasék is hivatalosan voltak a beton-márvány kolosszus második emeletére, a tágas tanácskozó terembe.

Szokatlan volt a helyszín, mert eddig minden esetben az INTERPRESS Plac Zwycięstwán lévő sajtóközpontjába hívtak bennünket, ha a lengyel hatalom bármit a nemzetközi sajtó útján óhajtott tudatni a világgal. A pártközpontos helyszínből arra lehetett következtetni, hogy olyasvalamiről hallunk, amit első kézből nekünk szánnak, s csak később kívánják a Nyugat orrára kötni. A gyülekezés negyedórájában előtt mi, magyarok magunk között találgattunk. Akkor már majdnem fél éve Kelemen István volt az MTI tudósítója, de továbbra is itt volt Terényi Éva és Varró Barna. A „*Mi történhetett?*” – költői kérést a szocialista tudósítói testület doyenjének számító NDK-s Horst Ifflender, a Neues Deutschland varsói embere helyesbítette: „*Mi fog történni?*” Habár a kelet-német politikai hangulat akkoriban a „lengyel elvtársak megsegítésének” akaratát sugallta, a mélyen lengyelbarát Horst módosító kérdéséből inkább aggodalmat, mintsem harci lelkesedést éreztem.

Meglehetősen pontatlanul, majdnem fél óras csúszással állt fel köszöntésünkre a sajtótájékoztatót vezérlő sajtóosztály vezető; a nevére nem emlékszem. Témaként a pártéletről ismert, lapos szöfézettel olyasmit adott meg, hogy Lengyelország időszerű politikai és társadalmi kéréseiről lesz szó. Tisztán emlékszem, hogy sem gazdasági, sem nemzetközi kérésekről nem ígért információkat. Ám amikor már egy órája öntötte reánk érdektelen, tartalmatlan mondatokat, maga is érezte a tájékoztató kongó ürességét. Bennünket, az összetrombitált és egyre unottabb nemzetközi hallgatóságot csak a nyugtalanítóvá fokozódó gyanú tartott ébren. Itt most valami történik vagy talán máris történt? Éreztük, hogy valami oka mégis lehet ennek az elég ügyetlen, otromba időhúzásnak. A sugdolózás percről percre élénkült: „*Miért hívtak ide minket?*” Rejtett érzékszervével a LEMP fősajtósa is meghallhatta ezt a ki nem mondott kérdést.

Bejelentette, hogy – noha nem volt szándékában – húsz perc szünet után folytatja a tájékoztatót, amelyre a külügyi osztályukról várható egy elvtárs.

A szünet majdnem fél órára tágult. A tudósítók között furcsa hír terjedt. Egyesek tudni vélték, hogy amíg mi itt ücsörgünk, a pártközpont egy másik termében a lengyel első titkár, Stanisław Kania és Mihail Szuszlov, az SZKP Politikai Bizottságának tagja tárgyal. Amikor a folyosó egyik sarkában beszélgető szűkebb magyar tudósítók köréhez is becsapódott a híresztelés, Szuszlov neve reflex-szerű felismerést ébresztett bennünk: ez a szovjet főideológus több más moszkvai politikussal együtt 1956 októberében és novemberben is Magyarországon járt. Október 27-én Szuszlov és Mikoján járt Budapesten s akkor a pártközpont környékét megszállták a szovjet tankok. Ez a magyar dejavu – szubjektív történelmi értékítéletünktől függetlenül – leginkább talán épp minket rémített. Emlékszem Varró Barna szavaira: *„Gyerekek, a lengyeleknél most nincs fegyveres ellenforradalom... Nem létezik, hogy bejönnek a szovjetek...”* A magyar történelmi tapasztalat nem csupán bennünk, magyarokban, hanem úgyszólván minden egyes lengyel polgár tudatában ott lebegtette a permanens kérdést: „bejönnek? nem jönnek?”

A következő percekben olyan élményben volt részem, amit csak a mélyebb lengyel politikai tapasztalataimat nélkülöző hatvanas évek krakkói jelenetéhez tudok hasonlítani. Annak idején a Mária templomban őrnagyi váll-lappal az egyenruháján térdepelve imádkozó lengyel katonatisztre figyeltem fel. A Magyar Néphadsereg tisztjeinek ismeretében szürreális látomásnak véltem a jelenséget. Később, hogy a lengyelség mélyebb ismeretére tettem szert, már nem lepett meg a vallásosságát nem titkoló katona vagy más állami funkcionárius, noha azért ez sem volt a Lengyel Népköztársaság mindennapos tünete. Most ennél is meghökkentőbb élmény fogadott.

Kelemen Pistával, az MTI tudósítójával a pártszékház Jerozolimskiere néző ablaka melletti hamutartóhoz húzódunk, s mindjárt csatlakozott hozzánk egy nálunk tíz-tizenöt évvel fiatalabb lengyel. Tudtuk róla, hogy újságíró és valamelyik ifjúsági laptól nemrég került a pártapparátusba. Bízunk benne, hogy tőle, a szakmabelitől többet megtudhatunk, mint a többi pártburokratától. Neki is rontottunk faggatózó kéréseinkkel: *„Igaz, hogy itt van Szuszlov? Miért hívtatok ide minket?”* Nem felelt egyenesen, ám amit mondott, az a válasznál is több volt. Az ablakon át kimutatott az utcára, ahol már besötétedett, s a gyér Mikulás-esti forgalomban villamos csattogott a Poniatowski híd felé. Grzegorz, a nevére talán jól emlékszem, kissé teátrális, széles gesztussal a Visztula felé, keletnek mutatott: *„Tudjátok, holnap kik jönnek onnan, kelet felől... és tudjátok, hol leszek én holnap ilyenkor?”* A kérdés első felére nem kellett keresni a választ annak fényében hogy feltételeztük, Szuszlov az épületben van. A másik kérdésre magától felelt: *„Itt leszek az*

ablakban. *Ikercsövű géppuskával köszöntöm őket.*” A pártalkalmazott Grzegorz indulatos mondókájával félelmetesen összecsengett az, amit az öreg borbélyomtól hallottam: *„Ha ruszlik idemerészkednek, hiába tél van, felássuk a kerteket. A háború végén annyi fegyvert elástunk, hogy századokat mozgósíthatunk...”*

Este hat lehetett, mire az immár külpolitikai téma felé terelt tájékoztató utolsó perceiben a jugoszláv kolléga, Ilija Marinkovic, a belgrádi Politika tudósítója annak ellenére kérdésre jelentkezett, hogy a Központi Bizottsági emberek nem szántak időt a kérdeztetésre: *„Mi az igazság abban, hogy Varsóba érkezett Mihail Szuszlov?”* A kapott válasz nyomán elült az izgalom. Egyértelmű cáfolatot kaptunk a köztünk terjengő híresztelésre: nincs Lengyelországban sem Szuszlov, sem más szovjet pártvezető. Távozóban egy mondattal sikert könyvelhettem el a liftben szorongó öt-hat kolléga között: *„Eltársak, puskalövés nélkül távozzatok a pártházból...”* Felszabadultan léptünk ki az utcára... mi, magyarok egészen biztos...

A Nowy Świat sarkán sápadtsárga fényével világított bele a hűvös varsói estébe a zöld RUCH újságos pavilon lámpája. Ez volt az egyetlen „kereskedelmi egység”, ahol remény csillant, hogy hazavihetek valamit a gyerkőcök cipőjébe. Olcsó, bazári műanyagjátékok közül válogattam... (Most, harminc év múltán, könyvem írása közben unokáim társaságában faggatom felnőtt gyermekeimet, de ők csakúgy, mint én, nem emlékeznek, mit hozott nekik első varsói Mikulás. De mire jó a Nagy Fekete Fiók? Megőriztem ott az akkoriban vásárolt, Chupka (Ropogós) elnevezésű és kimondottan ízetlen, de kapható[!] csokoládé papír csomagolását. A rajta olvasható dicsekvő „reklám-szöveg” a kor keserű varsói humorának egyik gyöngyszeme volt: *„I w kryzysie nie damy się”* – A válságban sem adjuk meg magunkat.)

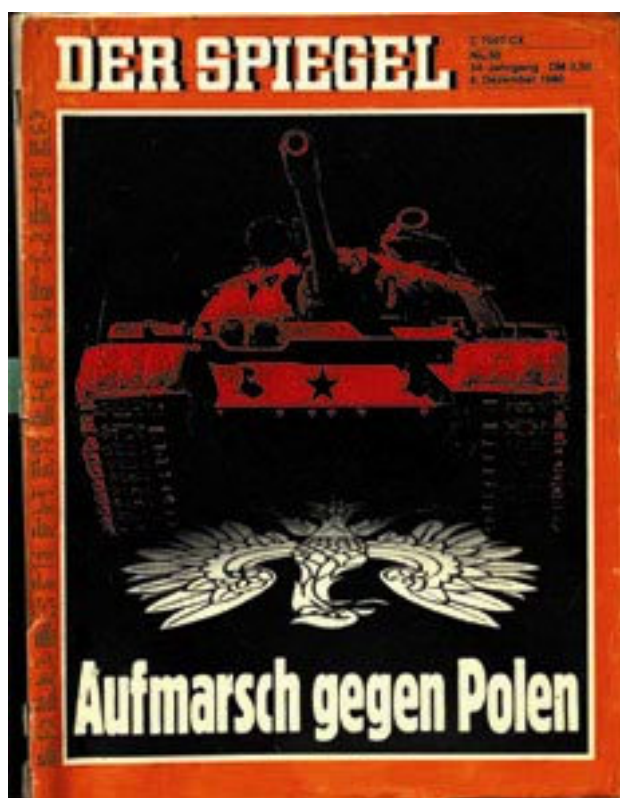

A legendás válságtűrő édesség

A másnapi Trybuna Ludu cikke végre magyarázattal szolgált, miért is üldögtünk előző délután a LEMP KB gyanúsán unalmas sajtóértekezletén. Kiderült, hogy azokban az órákban, amikor laposakat pislogtunk a tanácskozó teremben és csak a rémhírré rongyolódott Szuszlov jelenléttel traktáltuk egymást, s amikor a fiatal lengyel aparátcsik keletnek állította az irányzéket a képzeletbeli géppuskán, szóval azokban a Mikulásesti órákban Moszkvában tanácskozott a

Varsói Szerződés csúcsértekezlete. Wojciech Jaruzelski tábornok akkor ismertette ott a Szolidaritás és a antiszocialista ellenzék önálló felszámolásának koncepcióját, éspedig arra időzítve, amikor – úgymond – a lengyel társadalom kimerültségének első jelei mutatkoznak. A pár hónap óta új LEMP KB első titkár, Stanisław Kania óva intette Brezsnyevet: a szovjet beavatkozás „erőteljes társadalmi reagálással, sőt nemzeti felkeléssel” találná szemben magát.

Így másnap, amikor hírét vettük a moszkvai tanácskozásnak, logikusnak tűnt előző délutáni „fogvatarásunk”: ha Moszkvában a lengyel vezetők ígéretését félresöpörve harcias döntést hozott volna a Varsói Szerződés, akkor nekünk a szocialista sajtó tudósítóinak első kézből szántak volna valamiféle közleményt. Az akkori tények, s azóta a legújabb kor történészei is megerősítik, hogy első ízben 1980 decemberében állt Lengyelország a fegyveres intervenció reális veszélyének küszöbén. Német kollégáink a

***Mindenki visszafogta a lélegzetét:
bejönnek? nem jönnek?***

„Der Spiegel” december 8-i számának címlapján félreérthetetlenül jelezték ezt. Hogy mégsem indultak meg a lengyel határokon át a szovjet, NDK-s és csehszlovák tankok (s ki tudja, milyen feladatot kapott volna a Magyar Néphadsereg...), az nem csak Kania és Jaruzelski figyelmeztető szavainak köszönhető, noha ezek agresszió-elhárító hatásában is hiszek. Az Egyesült Államok részéről is elhangzottak az első figyelmeztetések. Carter elnök már december 3-án táviratban Brezsnyev tudtára adta, hogy „a lengyel népre erővel rákényszerített megoldás a lehető legnegatívabban hatna ki az amerikai-szovjet viszonyra”. December 7-én még ennél is élesebb reakció híre érkezett a lengyel fővárosba: Nyugat-

Európa kormányai az intervenció esetére szánt reakcióik téziseit hozták nyilvánosságra. Ezek persze távol álltak a kemény fellépés szándékától.

Nem tagadhatom meg akkori érzelmeimet. Lelkiismeretemből nem futja a festékre, ami átmázolná, hamisra színezné a Világról formált, akkorra kialakult képemet. Baloldali neveltetésem és hitem nyugtalanná tett, véltem, hogy mindaz, ami akkor Lengyelországban történik, a lengyel nemzet érdekei ellen hat. A pesti szűrőrendszernél jobb

átereszthető képességű varsói szigetelésen át mégis el-eljutottak hozzám, és hol tudatom alá, hol éber tudatomba mind gyakrabban befészkelődött a gyanú: vajon nem lehet igaza ennek a nyolc-tízmilliós „Szolidaritásnak”? Ha ezt az eretnek gondolatot igyekeztem is elhessegetni, a katonai beavatkozás látomása viszolygással szorongatott, nyomasztott. Bennünket, varsói magyarokat a mi katonai részvételünk esélye, mint az ezer éves magyar-lengyel barátság végét jelző kilátás kimondottan megrémített. Családi összejöveteleink, ha nem ritkán konfliktusba is torkollottak, mindannyiszor át kellett értékelnem merev álláspontomat, véleményemet. Feleségem baloldali munkásmozgalmi kötődésű sziléziai bányászcsaládja is az új mozgalomhoz, a Szolidaritáshoz kötődött. Alapszervezeti párttitkárként is a Szolidaritáshoz csatlakozó apósom, józanul, okosan szemlélődő anyósom és a már említett távoli rokon, Andrzej doktor hol indulatosan, hol nyugodt érvekkel győzködött engem arról, hogy a Szolidaritás jobbítani és nem elsöpörni akar. Érveikkel mindannyiszor a szövetségesek elapadó toleranciáját, a szovjet tűréshatár átlépését, ennek a veszélyét állítottam szembe. Ma is vállalom, még ha ítéleteimet a történelmi fejlemények nem is igazolták, hogy tudósítói szándékaimat a szocializmus javíthatóságába vetett hit terelgette, és nem a magyar pártközpont irányelveinek kényszere. Ahogy az akkori varsói magyar tudósító gárda hangulatát idézem, mind a négyen jó egyetértésben, így dolgoztunk.

Az advent heteit az invázió elmaradásából fakadó megkönnyebbülés hatotta át, lecsendesült a politika, oldódott a feszültség. Az ünnepi készülődésnek, az ajándék beszerzés ellátási válsággal nehezített futamainak és a párját ritkító lengyel családi hangulatnak ebben az időszakában egyetlen olyan esemény történt, ami a nyári társadalmi megállapodások nélkül elképzelhetetlen lett volna. A gdański Lenin Hajógyár előtti téren december 16-án avatták fel a karhatalommal leverett 1970-es sztrájkok 39 áldozatának emlékművét.

A Karácsony előtti utolsó hétvége családi hangulatjavító meglepetést hozott. Pénteken telexen kikopogta Szabó Erzsike, a rádió külpolitikai rovatának titkárnője, hogy érdeklődjek a vámhivatalnál, mert meg

Az 1970-es gdański munkástüntetés áldozatainak emlékműve a (volt Lenin) Hajógyárnál

kellett érkeznie annak a csomagnak, amit repülővel adtak fel a varsói tudósító iroda címére. *„Feltétlenül át kell vennie még az ünnep előtt...”* – zárta le az üzenetet a lelkiismeretesen aggódó Erzsike, mire én esélytelennek látszó küzdelmet indítottam a reptéri vámhivatalnál. Telefonon semmire sem mentem a szigorú hatósággal. Lesz, ami lesz, kiugrottam az Okęcie-re, hogy közelharcban talán többre megyek. Jól számítottam, a feszes, zöld egyenruhájában is formásan gömbölyödő vámtisztviselő asszonykát a szépnemre célzott bókom (*„Ha nem is kapom meg a csomagot, érdemes volt kijönni egy ilyen tündéri látványért”*) vagy a magyar-lengyel kapcsolatok kivételt érdemlő értékének hangsúlyozása (*„Nem hiszem, hogy egy lengyel hölgy épp egy magyarnak ne akarna karácsonyi kivételt tenni...”*). A zöld tündér eltűnt a raktár mögött és a háttérben, a főnöki irodában talán ő is érvelt. Mindenesetre fél óra sem múlt el, egy másik vámos targoncán elém gördítette a 80 kilós csomagot.

Szédítő hazai illatok röppentek orrunkba, amint a kisebb hűtőszekrényhez méretezett kartont otthon Ilonával bontogatni kezdtük. Mi tagadás, a dobozból sorra előkerült kincsek láttán meghatódtunk: kolbász, szalámi, szaloncukor, fűszerek, narancs,

Aki nem tudta „elintézni”, sorban állt érte...

banán és egy levél ünnepi jókívánságokkal a rovat nevében a kollégáktól Ónody Gyuri és Shél Gyula aláírásával. Abbahagytuk a kicsomagolást, de a kartondoboz alján még gyanúsan ágaskodott egy újságpapírba burkolt kisebb doboz. Lássuk csak! Azután sokáig nevettünk a kollégáink akasztófa humorát bizonyító tárgyon: húsdarálót küldtek nekünk abba a Varsóba, ahol az átlagember igencsak kevés húst látott az utóbbi időkben. Mondom, az átlagember! Csakhogy mi, ellátásunkat tekintve kivételes, szerencsés helyzetben voltunk, amolyan „jóléti exterritórium” gondoskodását élveztük. Ez pedig részletesebb dicsekvést is megér...

Kádár János azt üzenté...

Az év végére a lengyel boltok, ha még nem is érték el az ellátás legeslegmélyebb pontját, a napi élelmiszer beszerzés bűvészműtatványának minősült. A lengyelek a vásárolni (kupować) szót furcsa szinonimára, az elintézni (załatwiać) szóra cserélték. Nem vették, hanem jó összeköttetésekkel – már akinek volt! – elintézték maguknak a vaját,

sajtot, cukrot, déligyümölcsöt. Elintézéssel szerezték be a ritka kincsnek számító vécépapírt és a húst, a felvágottat, melyek beszerzése a nehézségét tekintve legfeljebb csak a benzin tankolással vetekedett. Megszokott, hétköznapi jelenség volt a varsói utcán a sikeres elintézés okán diadalittas arccal, nyakában vécépapír füzérrel hazafelé siető aktatáskás hivatalnok.

A magunkfajta „szolgálati külföldi” helyzete összehasonlíthatatlanul kedvezőbb volt. A lengyel hatóságok a nemzetközi egyezmények pressziója alatt speciális boltokat tartottak fenn, s oda speciális belépő kártyával diplomaták, külkereskedők, vállalati kiküldöttek, nemzetközi szervezetek külhoni munkatársai és tudósítók léphettek be. A „dipi húsbolt” – így neveztük az ulica Tuwima baloldali árkádjai alá rejtett diplomata húsüzletet – eleinte korlátozás nélkül juttatta hozzá a húsok minden fajtájához a magunkfajta kivételezetteket. Később, ahogy az illetékesek rájöttek, hogy sokan korántsem a követségi fogadások érdekében érkezünk a boltba a 15–20 kiló hússal, felvágottra méretezett vászontáskákkal, elkezdődött a korlátozás. De egy héten kétszer-háromszor így is megvásároltuk a lengyel szomszédok, barátok, sziléziai rokonok életszínvonalát javító 5-6 kilós adagokat. Ennek is betudható, hogy a tudósítói szolgálati lakásunkkal a folyosón szemben lakó rokkantnyugdíjas pani Maria öt tagú családja mentes maradt a nyolcvanas évek legmélyebb lengyel válságától. Ők aztán teljes joggal helyettesíthették a „vásárlás” szót az „elintézéssel”. A szomszédéknak ígért mennyiség mégsem minden alkalommal érkezett meg a húselosztó helynek is nevezhető hosszú konyhaasztalunkra. A külügyminisztériumi hivatalos cégtábla alá rejtett boltot az élelmesebb varsóiak természetesen felfedezték maguknak, s amikor onnan teli szatyroktól roskadozva kiléptünk, néha odalépett hozzánk egy-egy elegáns öregúr vagy egy terhes asszony (sohasem koldus, sohasem hajléktalan), s a pénzét nyújtva kérte, adjunk át neki bármiből akár csak húsz dekát. Szívszorító jelenetek voltak ezek. A húsbolt előtt rám tekintő szomorú arcok látványa villant fel bennem, amikor később a lengyelek nyomorán tréfálkozó magyarok vicceit hallottam. Igaz, maguk a lengyelek is robbantgatták a fekete humor poénjait, de mennyire más volt annak az akusztikája.

A diplomata húsüzlet volt az ellátásunk egyetlen, bár sokat érő, erős bázisa. Kenyérért, zsemleért, tejért reggelente leálltuk a magunk félórás sorát az utcán, a lakásunkkal átellenben lévő kenyérgyári bolt előtt. Igényeinket, családi bevásárlási céljainkat 1980 végén már a hazainál lényegesen szűkebb keretek közé szorítottuk. A reggeli kenyér beszerzés időrabló keserveit végül sikerült felszámolnunk. Üdvösnek is bizonyult ez, miután a sorbaállás sikere a jó időzítésen múlt: akkor kellett volna a kígyózó sorhoz csatlakozni, amikor Pesten épp a Kossuth Reggeli Krónikája várta a

napindító varsói tudósítást, feleségem pedig gyermekeimet készítette, vitte az óvodába. Ahogy ezzel a két feladattal végeztünk, már akkora emberkígyó várt az újabb sütetre, hogy a fél napot ott kellett volna szobrozni. De mondom, angyszárnnyon megérkezett a megoldás. A Bródy Sándor utcából Szabó Erzsike telexen lekopogta a házikenyér receptjét, s annak birtokában majdnem egycsapásra javulhatott életünk minősége. Mondom, majdnem(!), mert – mint ismert – két alapanyag nélkül a dolog nem megy. A lisztet nem venni, hanem elintézni kellett. Húsbolti privilégiumunk indította az elintézés láncát. Jó ismeretségünk révén fél kiló sonkával kedveskedtünk a lakásunk földszintjén lévő önkiszolgáló élelmiszerbolt vezetőjének, aki a mi kenyérsütésünk támogatására a legközelebbi liszt szállítmányból két vagy három kilónyt félretett. De az élesztő krónikus hiánya, s ezen Jecek úr, a boltos sem tudott úrrá lenni, előrevetítette a kudarc lidérces álmát. És akkor, hogy amatőr pékségünket életre keltse, újabb mentőangyal szárnya suhogott. Egy reggel, ahogy a Lengyel RTV külügyi munkatársát vártam a Kaprys presszóasztalánál, teájával, szendvicsével mellém telepedett Grażyna, a bemondónő. Szó szót követett, s mintha tudat alól kaptam volna a biztatást, elpanaszoltam neki, hogy égen földön nem kapok élesztőt. *„Lesz élesztő, gyere ide értem kettőre, hozz egy üveg Egri bikavért”* – A kolléganőnek jelenése volt a stúdióban, elrobogott, meg se várhatta a válaszat. Természetesen kettőre visszamentem, követségünkön a gazdasági főnöktől nem is egy, hanem két üveg bort szereztem. Messzire, nagyon messzire autóztunk, és a Visztula túlsópartján, valahol a Praga városrész keleti periferiáján Grażyna nagybátyjának pékségénél álltunk meg. Fél kilónál is több volt az élesztő tömb, amit a bikavér kedvelő pék kezdett becsomagolni, de józan belátással a felére redukáltattam, s még így is jutott a szomszédéknak, az újságos trafikba és Rakoczy doki süteményeibe is. *„Inkább, ha fogy a bor, jövök máskor is...”* – ebben maradtunk. Grażynát pedig tüstént bekötöttem a diplomata húsbolttól startoló ellátási láncunkba.

Legendás történeteinknek híre hazánk határait is átlépte. Gondoskodtunk is róla, hogy Budapesten a varsói magyar kolónia ellátási problémáiról lehetőleg minél magasabb szinten tudomást szerezzenek. Akarva, akaratlanul magam is hozzájárultam ehhez. Az élelmiszer jegyrendszer lengyelországi bevezetéséről szóló tudósításaim önmagukban is olyan vészjelzéseket indikáltak, hogy rokoni, baráti és ismerős köreimből együttérző üzenetek hosszú sora jött át hozzánk. A diplomaták és a külkereskedők hasonlókat jelentettek haza, s ezzel a magyar döntéshozók lelki világában olyan szőnyegbombázást hajtottunk végre, hogy végre felkeltették az érdeklődést a Varsóban dolgozó magyarok iránt.

Az első visszajelzést a kolónia pártszervezete kapta: a külügyminisztérium pártbizottsága jelentést kért a magyar kolónia, a családtagokkal együtt két-háromszáz ember ellátási állapotáról. (Elmarasztalásomra okot adó újabb bűnömet tárom fel: tagja voltam a korabeli varsói párt alapszervezet vezetőségének.) Jelentésünk, amelyet a maga aprólékos precizitásával a diplomata párttitkár, Domszky Mihály állított össze és cégjelzett, eljutott az MSZMP, vagyis az ország legfelső vezetéséhez. Maga Kádár János bízta meg Berecz János KB-titkárt, hogy a helyszínen győződjön meg, milyen kézzelfogható segítségre van szüksége a varsói magyaroknak. Nem vált be, alig segített rajtunk az eddig negyedévenként egyszer a Bem rakpartról érkező, a családokra kiporciózott élelmiszerekkel megpakolt külügyminisztériumi teherautó. A Tétényi úti Csemegétől ideszállított áruból, a nagykövettől a vállalati kiküldöttig csökkenő rangok szerint adagolt mennyiségből még a lengyel áruk „intézését” segítő cserealapba is alig jutott.

A lengyel hiánygazdaság nyomorult világában új fejezetet nyitottunk nem csak az „ideiglenesen Lengyelországban állomásozó” magyarság, hanem széleskörű helyi kapcsolataink révén számlálhatatlanul sok lengyel család örömére. Berecz János december eleji varsói útja nyomában, Kádár utasítására hamarosan jól rejtett önkiszolgáló boltot nyitott Varsóban a pesti Csemege vállalat. Megérkezett az első üzletvezető házaspár, a rokonszenves és napokon belül családi barátunkká avanzált Sárvári Miklós és Ilike, s velük jött a magyar „jólét”. Nem volt ez az üzlet nagyobb, mint a legeslegkisebb hazai élelmiszer üzlet, talán még a nyíregyházi Csaba-féle bolt is nagyobb lehetett nála, mégis kapható volt benne minden, mi szem-szájnak ingere.

Gyermekeimmel egykorú vagy hajszálnyival idősebb lehetett annak a magyar vállalati képviselőnek a kamasz fia, aki velünk együtt itt vásárolgatott, s aki ma Krzysztof Varga-ként Varsóban élő, magyar származású lengyel publicista. Magyarul is megjelent könyvében (Turulpörkölt. Európa Könyvkiadó, 2009) így emlékezik meg a varsói magyar boltról:

„Később üzletet nyitottak a képviselet és a nagykövetség munkatársai részére a Magyar Népköztársaság varsói kereskedelmi képviseletének Szwoleżer utcai székházában. A hivatal szükségleteihez képest túl tágas épület alagsorában, talán a garázs mellett volt az a kis bolt, és minden héten jött egy kamion Budapestről a Szwoleżer utcába, megrakva minden földi jóval, amiből meglehetősen hiány volt a nyolcvanas évek Lengyelországában. Ez a kamion olyan volt, mint a háromkirályok, minden volt benne, ami értékes és jó szagú. És megint csak telepakoltuk apámmal a Ford Escortot vécépapírral, felvágottal, tisztítószerekkel – a jólét jelképeivel. A Lazienkin keresztül mentem haza a

kereskedelmi képviselőről, az imént vásárolt csemegéket: mazsolát, diót,ogyorót majsoltam, aztán rágcsáltam a kerek, kemény rágót, ami pirosra és kékre festette az ember nyelvét, miközben apró darabkákra morzsolódott.”

A világ szeme előtt, pontosabban az egyre üresebb lengyel üzleteket ostromlók szeme előtt jól rejtve működött a bolt. A mélygarázsba lehajtva álltunk be, s onnan léptünk be a lehető legszabályosabb, árutól roskadozó gondolákkal, bevásárló kosarakkal, pénztárgéppel, raktárral, irodával felszerelt önkiszolgáló Csemegébe. A Kánaán ehhez képest külvárosi bazár volt, a polcokra mutatósan kirakott étkekből, italokból és tisztálkodó szerekből eleinte mennyiségi korlátozás nélkül vásárolhattunk. A csomagtartó mélyén megbúvó magyar áruval kúszott fel kocsink a felszínre, bele egyenesen a szürke lengyel valóságba. A bolt a Varsóban dolgozó magyarok ellátásának javítására volt hivatott, csak hogy a kis kolónia bőséges lengyel kapcsolattal rendelkezett és megkezdődött a csencselés. Akadtak, talán nem sokan, akik valóban csencseltek. Hiába, hogy a külhoni kiküldött fizetése sokkal, de sokkal több volt, mint az otthoni átlagpolgáré, tudtunk olyanokról, akik kapzsiságukkal arcpirulás nélkül ráhangolódtak a csapnivaló lengyel ellátás hullámhosszára. A Różycki bazár betonra terített vásznain meg-megjelentek a magyar boltocska olyan kurrens cikkei, mint az AMO szappan, az étolaj és a pezsgő. A kolónia ellátási bizottsága, ez a sajátos felügyeleti hatóság emiatt szűkített kvótarendszert vezetett be. A sors véletlenje szerencsétlen minket abban, hogy – mint említettem – barátság szövődött köztünk és a boltot vezető házaspár között. A kvótarendszer szigorát oldó baráti kedvezményünk, erős túlzással, a fél Varsó megsegítését szolgálhatta. Ez is egyfajta csencselés volt, bár hasznunk nem pénzben köszönt vissza. Az emberi kapcsolatokat erősítő és a tudósítói munkát katalizáló árut „csempésztük ki” a kereskedelmi kirendeltség alagsorából.

Életünk két síkon, mégis egymásba futó síkokon zajlott. A hivatás, az újságírói feladat mindent, majdnem mindent megelőzött, ez volt az életünk fő vonulata. A másik sík, a család alapvető ellátása pedig mind több időt kanyarított ki a nap 24 órájából. A főváros különböző pontjain szétszórt húsbolt, a magyar Csemege, a lakásunk, az árura váró barátok, ismerősök, rokonok lakásai, ezek megközelítése megannyi autós utat igényelt. Eljött a nap, amikor a beszerzési forrásainkat a Polna utcai privilegizált benzinkúttal is bővítenünk kellett. Amikor a lengyel polgár este nyolc és reggel nyolc óra között türelemmel várt a sorára, hogy tíz litert tankolhasson a havi 40 literre jogosító benzinjegyével, mi, a külföldi kiküldöttek, nagyjából a diplomata húsbolt jogosultsági köre,

A váság mélypontján a diplomaták és a tudósítók is csak jegyre tankolhattak.

megkülönböztető, kék rendszámtáblás kocsinkba és akár két marmonkannába is jegy nélkül csordítottuk az üzemanyagot. Hónapokon át, amíg itt is be nem állt a korlátozás (előbb tankolás csak a kocsik tankjába, később páros nap – páros rendszám), addig állandó jelleggel benzinszag úszott utánam.

Citromsárga 125-os Fiatommal naponta kétszer-háromszor is fordultam a Polna utcán, hogy elláthassam benzinnel Andrzej dokit, a két rádiós

kollégát, egy színészt és a szomszédékat. Megtudtam, milyen ízű a benzin, amikor az átféjtéshez használt műanyag csőből egy kortynyi a számba is jutott. A külföldi orvostkongresszustól hazatérő Rakoczy doki trófea gyanánt hozta a japán gyártmányú mini pumpát, mintha a japánok a lengyel váságra és az én megkímélésemért találták volna fel ezt az ötletes szerkentyűt. Benzines kapcsolataim körében nem hallottam ilyesmiről, ám a reggeli tejbeszerzésnél, a sorban állók mesélték, hogy valahol a kerület egyik lakásában tűz ütött ki, mert a taxis a fürdőkádjában gyűjtötte a protekciósan szerzett benzint...

Egyetlen pillanatra még visszatérek a Swoleżer utcai alagsor magyar boltjába! Idővel a szigorítások kimondottan antidemokratikus útra terelődtek. A vásárlást rangsor szerint osztották be. Ha Pestről megjött a kamion, először a nagykövet és a felesége vonult le a gépkocsivezetővel és „zártkörű” vásárlást tartottak. Rájuk a mennyiségi korlátozás nem vonatkozott, ők olyan árukat is hozattak, amik a polcokra nem kerültek ki. A második kör a nagykövetségi dolgozóké volt, utánuk jöttek a kereskedelmi kirendeltség dolgozói és a vállalati, intézményi kiküldöttek.

A korabeli tények még egy pikáns paraméterrel egészítendő ki. Sokáig el sem képzeltem, miként szentesítették az áruval tömötten havonta érkező magyar kamionok vámkezelését. Aztán minden világossá vált, amint rendszerbe foglalták a lengyel párt- és állami vezető káderek ellátását is. A nagykövetség diplomatái időnként, főleg a karácsonyi és húsvéti ünnepek előtt levitték a magyar boltba az újságok címdalairól ismert személyiségeket. A diplomata kar létszáma szűknek bizonyult, az ellátásra szoruló miniszterek és fontos LEMP-káderek többen voltak, ezért ebbe a külső ellátási körbe más magyar kiküldötteket is bevontak. Jómagam Mieczysław Rakowski miniszterelnök-helyettes és Jerzy Urban kormányfő Csemege-patrónusa lettem. Azelőtt, nem is régen mindketten újságírók, személyes ismerőseim voltak.

Polonéz a szakadék fölött

1981. Már az év első pillanatai szikráztak a feszültségtől: a kormány a gdański megállapodás dacára sem engedélyezte a szabad szombatokat. A Szolidaritás ezért munkahelyi bojkottra szólított, majd keserves tárgyalások nyomán létrejött a később rutinná vált és a durvább összecsapásokat rendszerint megelőző híres lengyel kompromisszum. Gyanítani lehetett, de még nem gyanítottam, hogy életem és hivatásom minden korábbinál és későbbinél izgalmasabb esztendeje előtt állok, s a legújabb kori lengyel történelem Nagy Éve következik. Riportkönyvemben öt évvel később még teljes meggyőződéssel minősítettem 1981-et az ezeresztendős lengyel történelem egyik legsúlyosabb(!) évének. Sajátos, össznépi, lengyel kötélranc pörgött-forgott a szemem előtt. A visszapillantó rálátás harminc évre tárgult távlatából, de korántsem csupán enyhült indulatú világlátással ma inkább a „legfontosabb” jelzőt használnám.

Még nem mutatkozott a világra szóló jelentősége annak, hogy 1980. november 5-én az amerikai szavazók Rajnald Reagant emelték az Egyesült Államok elnöki székébe. A színészből lett keményvonalas republikánus az uralkodás mézesheteiben még nem mutatta meg kemény öklét, így az óceánon át nem fúj még az a szél, amely később átalakította a Világot. Ha az angol Terry Crowdy 2006-ban már senkit sem lephetett meg könyvének (*The Enemy Within A History of Espionage*) utólagos megállapításaival:

„Ronald Reagan elnöksége idején (1981-1989) úgy tűnt, hogy a világ egyetlen lépérenyre van a nukleáris háborútól. Homlokegyenest másként, mint a többi elnök, Nixon, Ford és Carter, Reagan úgy döntött, hogy szarvánál ragadja meg a szovjet-orosz bikát és beleviszi a konfrontációba – de nem katonai, hanem gazdasági konfrontációba. A Csillagháború meghirdetése – vagyis a Stratégiai Védelem programjának kezdeményezése, amely a rakétaelhárító pajzs létrehozását is magában foglalta – a Szovjetunió számára a végső csapást jelentette. Nem állt a szovjetek rendelkezésére olyan nagy pénzösszeg, hogy a hadsereg folytathatta volna a fegyverkezési versenyt. Az évtized vége előtt leomlott a berlini fal, a Szovjetunió pedig a szétesés küszöbén állt.”

Nem pásztázom végig 1981 rohanó, egymásba gabalyodó lengyel eseménysorát. Ezt ma már bárki megteheti nem csak a baloldali hitem és a lengyel nemzet iránt elkötelezett, illetén módon kissé skizofrén régi könyvemből. Maradok a történelem félárnyékában, s leírom azokat a szubjektív történeteket, amelyekről ma már lecsatolhatom az öncenzúra béklyóit. A szemtanú hiteles történeteit ígérem. A káros mitológia, a legenda fabrikálás – minduntalan tapasztalható – a valóságos történelem ismeret ellen hat.

Tudósítói munkám ritmusa, ha lehet, még gyorsabb pörgésre váltott. Immár két megbízóm, a Rádió és a Televízió szerkesztői úgy rángatták a gyeplőt, hogy szép lassan groteszkbe illő napirendem alakult ki: a nap huszonnégy órából és egy éjszakából állt. Az első elismerés az Élet és Irodalom 1981 február 14-i számából köszöntött rám. Cserépposta – Lengyel montázs című cikkében így írt Sükösd Mihály:

„Szilágyi Szabolcs, a magyar rádió varsói tudósítója, most már hetek óta az életem részese: minden este szorongva várom, mit üzen ma Lengyelországból, Lengyelországról. Mostanában inkább aggasztót üzen, mint örömdetést; igazán döbbenettest (e sorok keltéig) szerencsére még nem kellett hallani a szájából. Tisztességes és sokat tudó riporter ő, de azért igyekszem egyéb forrásokból is tájékozódni.”

A hétköznapi munka írói méltatása

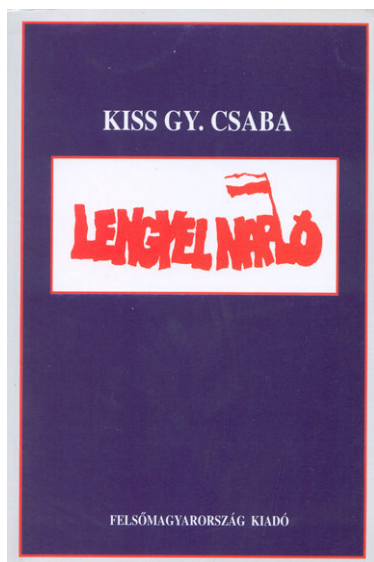
A lengyel eseményeket aggodalommal és éles szemmel vizsgáló író, irodalomtörténész, kritikus, újságíró, Sükösd nem volt szakértő polonista, mégis sokaknál jobban beleérzett az akkori lengyel folyamatokba, s legalább annyira az én tudósításaim, lehetőségeim lényegébe. Munkámnak természetesen nem jutott osztatlan elismerés...

A tanár úr összevonja szemöldökét

Tizenhárom évvel később, 1997-ben úgy jártam, mint a szódás lova, akit tőkön rúgtak, mert a kuncsaft felesége a szódással hancúrozott. Az ismert profi polonista, Kiss Gy. Csaba professzor úr Lengyel Napló című könyve 80. oldaláról rúgott belém. Idézem a Naplónak a sükösdi cikknél pár nappal későbbre datált megjegyzéseit:

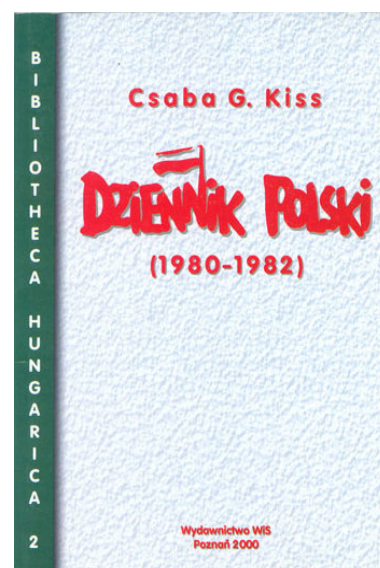
„(FEBRUÁR 21.) Tegnap este Szilágyi Szabolcs, a magyar rádió tudósítója arról számolt be Varsóból, hogy elkezdődött a konszolidáció folyamata. Optimista hangnemben. Azután mondott valamit az Ustrzyki Dolne-ben aláírt egyezményről meg a „Bieszczady” hegységről. Mintha az Óperenciás-tengeren túl volna, pedig jó néhány száz évig Magyarország határa volt. És Keleti Beszkideknek hívják.”

A jeles polonista ezután az akkori tudósítói munka iránti „mély empátiával” és 1997-es bátorsággal könyve 97., 157., 163. és 216. oldalán is „népszerűsít”. Persze hogy is mernék visszabeszélni egy ilyen nagy tekintélyű ellenállónak?! Ehelyütt is csak csendesen elnézést kérek, hogy miként a Bieszczadyt szégyenszemre nem magyarítottam vissza, a gdański megállapodást sem neveztem „danckai traktátumnak”, a Tátra-alji Nowy Sącz-ot

**Bocsánatos dolog:
nem mindenki értette...**

nem aposztrofáltam „Újszandecznek”. Ma már tudom, hogy bűn a Wisła labdarúgóit nem „Visztula” csapatként említeni, mi több a legutóbbi nagy árvízkor a magyar mentőegység nem Wrocławban, hanem „Boroszlón” segédkezett. Kissé megzavar a tanár úr következetlensége, ahogyan a 216. oldalon egy felsorolásában Wrocławot történelmi-magyarosan Boroszlónak titulálja, ám Gdańskot ugyan-ezen az alapon nem kereszteli át Danckának. Hogy, hogy nem a Kiss Gy. könyv lengyel kiadása hanyagolja a magyarításokat és nagyon helyesen lengyelül nevezi

meg a lengyel helyiségneveket. No persze Kiss Gy. Csabának nem csak a Keleti Beszkidek miatt volt baja a munkámmal... Javaslom, olvassák el alaposan a jelzett oldalakon kifejtett fontosabb politikai elmarasztalásait is. Azokra itt nem térek ki, mert rájuk ez az egész könyvem válaszol.

**Empátia nélkül. Egy kis
lejárta lengyelül is.
A könyvecske Poznań
egyetemén megvásárolható.**

Emlékezetem rostáján kihullott, mi oka lehetett, hogy márciusban helyettesítést kellett kérnem, annyi bizonyos, hogy a varsói munkára naprakészen tartott ismereteivel Domány András néhány napra kirepült hozzám. Helyettesíteni jött vagy talán az összetorlódott események idején egyszerűen csak erősíteni. Most, hogy könyvemet írom, internetes kapcsolatban kérem és kapom a kolléga emlékidéző sorait:

„A Życie Warszawy riportját ismertettem arról, hogy a nemrég miniszterelnökké lett Jaruzelski hajnalban elment egy élelmiszerboltot vizitálni, és amikor a kiabáló, panaszkodó, síró asszonyok egyike bocsánatot kért, hogy „nem a tábornok úrra haragszunk, csak általában a helyzetünk miatt”, akkor ő azt felelte: semmi baj, kérem, nem azért jöttem ide,

hogy megtapsoljanak. A szárnysegédje pedig elmesélte a riporternőnek, hogy a főnök leszúrta, mert a reggel 5 órás találkozásról elkésett, de nem tehetett mást, mert hajnali 4-től állt sorba a húsbolt előtt, és nem indulhatott el addig, amíg a felesége át nem vette a helyét. (Tehát a miniszterelnök-tábornok ezredesi rendfokozatú szárnysegédje nem részesült semmilyen különleges ellátásban.) Ez a történet nagyon tetszett nekem, és ártatlanul nem gondoltam, hogy botrány lehet belőle, de lett, mert itthon nyilván az jutott mindenkinek eszébe, hogy Lázár György mikor látott utoljára élelmiszerboltot belülről, pláne hajnalban...”

Fagyos hajnal Bydgoszcz után

Viharral köszöntött be a tavasz. Március 19-én a Bydgoszczban a vajdasági tanács udvarán az esti sötétség leple alatt ismeretlen(?) tettesek, általános vélekedés szerint rendőrök megverték Jan Rulewskit (ma szenátor), az ottani Szolidaritás elnökét és másik két aktivistáját. A „bydgoszczi válság” néven emlegetett incidens az egész országot sztrájk készültségbe helyezte. Ez volt az a pillanat, amikor a magyar nagykövet, Garamvölgyi József, ha nem is kötelezte, de tanácsolta a varsói magyaroknak, hogy a kiszámíthatatlan kifejlet miatt a kisgyermekes családokat utazzassák haza. Szótfogadtam, három repülőjeggyel MALÉV-gépre ültettem a feleségemet és a két gyermeket.

Az általános sztrájk veszélye miatt a kormány nevében Mieczysław Rakowski, az újságíró kollégából nemrég lett miniszterelnök-helyettes három napon át éjjel-nappal tárgyalt a Szolidaritással, pontosabban Lech Wałęsával. Március 29-én, a dermesztően fagyos hajnalon néhány jel a közeli megoldásra, kompromisszumra utalt. Ezeket a jelzéseket mi, a szocialista országok tudósítói a hivatalos hatalom periferiájáról vettük, a nyugati újságírók az ellenzék ságasából észlelték. Éjfélre húsz-harmincas létszámú csapatunk gyűlt össze az Ujazdowski fasoron, a minisztertanács épületének főkapujánál. A mínusz 20 fokban órákon át dideregtünk, a járó motorral parkolt kocsikban melengettük magunkat és tartottuk életben a magnók, kamerák telepeit. Amikor pedig a kapunál mozgást sejtettünk, s gyanítottuk, hogy kilép rajta a nyilatkozatra kész Rakowski és Wałęsa, kiváló szolgálatot tett az egyik amerikai tévé-stáb lámpája. Jótékony melege néhány percre fenntartotta az elviselhető munkakörnyezetet, majd a vaklármának bizonyult riasztás után visszaültünk a kocsikba, és pirkadatig így ment ez négy-öt alkalommal. A hajnali órák jó hangulatáról a kínai Szinhua tudósítójának autós epizódja gondoskodott. Az eset megértéséhez tudni kell, hogy a pekingi Tang Dekviao,

mindannyiunk kedvence, frissen szerzett jogosítványával fekete közúti cirkálóján (a márkára nem emlékszem) érkezett a kormányépülethez. Hol egyikünk, hol másikunk ült be a jó meleg kínai autóba, melynek motorja szünet nélkül zümmögött. Ám egy jupiterlámpás melegedésnél mindannyiunk megrökönyödésére a nagy fekete batár elindult és – szerencsénkre – lassan, mégis határozott irányt vége felénk tartott. Szerencsénket fokozta, hogy Tang mellett az utasülésen akkor épp az idős görög kommunista laptudósító melegedett és ahogy észrevette a kínai kolléga rémült kapkodását, berántotta a kéziféket és fordított a slusszkulcson. Mi ugyan szétugrottunk, mintha gránát csapódott volna közénk, de ha nincs a görög közbelépés, bizony kínai támadás érte volna a lengyel kormány székházát. Ahogy elült a nemzetközi nevetésbe torkollott hajnali manőver, kínai és görög kollégánk is nevetve elmesélte, hogyan sikerült az újdonsült autósoknak véletlen mozdulattal kettes sebességbe tennie az autót. Röviddel azután a kapuban megjelent Wałęsa, egyetlen mondattal tudatta velünk: *„Megállapodtunk, nem lesz általános sztrájk...”* Hazarobogtam, s a hétfői Jó reggelt!-ben a Kossuth Rádió hallgatóival is megosztottam a megnyugtató hírt, majd ugyanezzel a lendülettel, néhány telefonbeszélgetéssel levezéreltem családom varsói visszatérését.

Még nem csitult közhangulat a Bydgoszczban kitört és Varsóban elült vihar nyomán, amikor egy májusi napon a Varsóhoz fél órányi autóútra lévő városka, Otwock hívta magára a figyelmet. Az ottani Szolidaritás-aktivistával szemben fellépő rendőr intézkedésén felbőszült tömeg lincselésre készült, felgyújtotta a helyi rendőrőrsöt. Az egyre fenyegetőbb helyzet híre futótűzként terjedt. Garamvölgyi nagykövethélén ittam a délutáni kávémat, a Népszabadság szokatlan felkérését vitattuk meg, amikor titkárnői bejelentés és kopogás nélkül berobbant a Puskás nevű sajtóattasé és izgatottan jelentette a főnökének, hogy hírek szerint maga Adam Michnik, az ellenzék legendás alakja várható, hogy még aznap megjelenik az otwocki incidens helyszínén. Garamvölgyit láthatóan felvillanyozta az információ, megkért, hogy az én citromsárga autómmal vigyem őt oda. *„A te rendszámod nem feltűnő ilyen helyen, nekem meg nem illik CD-s kocsival a balhéknál megjelenni...”* Így lettünk csendes megfigyelői a rendkívüli jelenetnek, ahogyan Michnik és ellenzéki társa, Zbigniew Romaszewski (ma szenátor) okos szóval lecsillapította a rendőrré halált kiáltó felbőszült tömeget. Magnómon sokáig őriztem Michniknek a beszédhibája dacára azonnal nyugtató mondatát: *„Adam Michniknek hívnak, nekem, az antiszocialista erőnek talán hihettek...”* Visszaútban megvitattuk az otwocki élményt, a nagykövet hálálkodott, s amit tőle akkor hallottam, igencsak távol állt a betonszilárdságú bolsevik értékítélettől. Garamvölgyit éppúgy lenyűgözte ez a dadogó „antiszocialista erő”,

mint jó tíz évvel később, immár a rendszerváltás után Roska Istvánt, az utolsó szocialista nagykövetet. A maga idején erről is beszámolok Önnek, kedves Olvasó!

Sportközvetítés baráti szinkronnal

Lazítás gyanánt a viharos napok szélárnyékában kimondottan jól jött egy kis szakmai intermezzo. Május 27. volt. A rádió sportrovatának helyszínre küldött riportere szerevezési malőr okán nem érkezett ki repülön Gdańskba, az Asztalitenisz Európa Kupára, pedig a pingpong asztaloknál nagy magyar esélyek csillogtak akkor. Telefonon riasztottak a sportos kollégák, kérték, vállaljam a döntő játszma közvetítését. Mit sem ért védekezésem, hogy én nem értek a sporthoz. A feladat súlyától megrettentem és megpróbáltam elhárítani a kérést: *„Higgyétek el, az asztaliteniszről annyit tudok, hogy két emberke egy-egy gumírozott palacsintasütővel ugrál a zöld asztal két végén és a fehér kaucsuk golyócskát úgy próbálják átütni egymásnak, hogy közben a háló meg ne fogja a golyóbist...”* Megnyugtatót a gdański közvetítés miatt nyugtalankodó Vass István Zoltán kolléga, hogy elég, ha összefoglalom a játszmák főbb mozzanatait, nem úgy kell közvetíteni, mint egy focimeccset. Végül is vállaltam, mert beugrott a kiváló mentőötlet. Jó barátságban voltam az asztaliteniszt aktív sportolóként művelő Gordon Pistával, aki akkor épp a Varsói Magyar Kulturális Intézet munkatársa volt (ma igazgatója). A gdański tévéközvetítése idejére elcsábítottam őt lakásunkra a magyar kolónia-szerte jó hírnek örvendő, saját készítésű fűszeres gombás tojás lakmározást is ígérve. Néztük a lengyel sportadást, és miután este tíz óra tízkor élő-egyenes kapcsolatban voltunk a magyar stúdióval, Pista néhány másodperccel korábban a fülembe súgta a roppant okos, szakértő mondatokat, amiket azután nekem kellett elmondanom. Szókincsem olyan szavakkal bővült akkor, mint p. a „fonák”, „tenyeres”, „pörgetés”, „nyesés”, „droppolás”, „csusza”, „kontra”, „adogatások kezelése”... Sikerült a közvetítés, ám hogy őszinte, leleplező vallomást tegyek a kedves hallgatók előtt, köztük sok ismerősöm, kollégám előtt, akik tudtak sport analfabetizmusomról, a június elsejei Rádió és Televízió Újságban lelepleztem magamat, megírtam a közvetítés hátterét. A sporttörténeti hűség kedvéért most az eredmény is idekíváncozik: Gdańsk AZS – Budapesti Spartacus 3 – 5.

Csinos kémnővel a tárnában

A lengyel külügyminisztérium és belügyminisztérium meghosszabbított keze, az Interpress sajtóügynökség csábító kirándulási ajánlatokkal szolgált a 24 ország Varsóba

akkreditált 98 tudósítójának. A figyelmünket elterelő olyan attrakciók voltak ezek, mint a téli erdőben csilingelő szánokkal, vadászpuska durrogtatásokkal, rumos teával, hóba hűtött vodkával, a tisztáson fellobbantott tábortűznél kolbászsütéssel és néptánc tanulással színesített-ízesített és a Hotel Victoria személyzete által stilizált farkashajsza, a múlt századok romantikus irodalmából visszaköszönő „kulig”. De az is megesett, hogy üzemlátogatásra invitáltak bennünket, leginkább olyan helyre, ahol – bizonyára nyaktörő mutatvánnyal gondoskodtak róla – osztályhű lengyel proletárok jelenlétével bizonygatták, hogy nem az összes lengyel dolgozó támogatja a Szolidaritást. Ilyen mutatványnak szánták a júniusi sziléziai bányalátogatást. A mélyebb átélés fokozására teljes bányász szerelésben szállhattunk a föld alá, s aki vállalta, olyan vágaton is átréselhetette magát, amely szűk volt, meleg volt és a Germinál zolai világába varázsolta az embert. De mennyire vállaltam! És most kérem megbocsátani, ha indiszkréciót követek el és bevallom: akkor döntöttem a vágat meghódításáról, amikor észrevettem, hogy olyan amerikai kolléganő mögött kell centiről centire kúsznom, aki rendkívül formás, kerekded előfutóként kígyózott a homlokomra csatolt bányászlámpa fénysugarában. Nem sejtettem, hogy első és utolsó közös bányászkodásunk ez. Ruth Gruber, a UPI (United Press Inter-

Ruth Gruber. Kiutasították, hogy ránkijesszen a katonai hatalom.

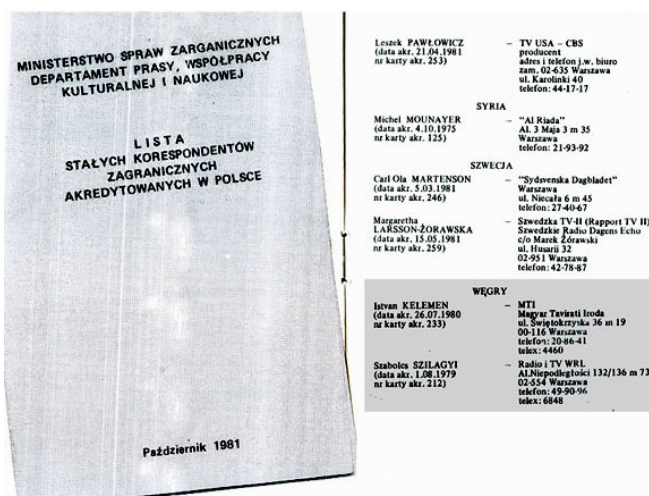
national) varsói irodavezetője 1983 januárjában az általam adományozott „csinos” jelző mellé a lengyel hadbírószágtól megkapta az imperialista kémnek kijáró „persona non grata” minősítést is, habár... kollegiális köreinkben nem volt kétséges, hogy Ruth provokáció áldozatává vált, kiutasításával a tudósítói kar figyelmeztetésben részesült: így jár, aki túlon túl aktív kapcsolatot tart a szocialista ellenes ellenzékkal.

A jeles történelmi évben a várható vagy már bekövetkezett feszültségek függvényében változott a nemzetközi sajtó érdeklődése. Ha a 98 fős állandó tudósítói csapat történetesen alig fért el az Interpress tolmácskabinokkal, fülhallgatókkal és tolmácsokkal jól ellátott sajtóközpontjában, akkor tudvalevő volt, hogy sok alkalmi lengyel szakértő is beutazott Varsóba, s a létszámunk a két-háromszázat is elérte. De maradjunk a törzsgárdánál, melyet a világ politikai megosztottságának megfelelően itt is éles törésvonal választott ketté, s ez még a sajtóközpontban is meglátszott.

A szocialista országok tudósítói egymáshoz tömörülgettek, a lehető legritkábban ékelődtek az „imperialista kollégák” közé. Volt ebben bizonyos kimondatlan félelem is, de létezett egymás iránti kölcsönös bizalmatlanság is. Ez nem is annyira a kelet-nyugat relációjában feszülő bizalmatlanság volt, inkább az, hogy a „táboron belül” tartottunk egymástól. Érdekes megfigyelésemet jegyeztem fel akkor: a legkevésbé a két német állam tudósítói barátkoztak... nyílt színen. Körünkben a bizalmatlanságot az is táplálta, hogy ahány szocialista ország, annyiféle sajtópolitika elvrendszerében működünk. A magyar politikai elvárások – tetszik, nem tetszik – a legliberálisabbnak számítottak „a lengyelországi válságnak” nevezett években. A liberálisnak éppen nem mondható, kemény bolsevik Bereczky Gyula olykor-olykor kiszólt nekem, és még ő is szelíd, mérsékletes értékítéleteket kért tőlem, amit – nem fejeltem – így fogalmazott meg: „*Nem nekünk kell megoldani a lengyel elvtársak helyett..., ezért is jó, hogy nem bírálod őket.*” Szelidségünk, s hogy Pestről nem uszítottak, kimondottan komfortos munkafeltételt teremtett számomra. Tudom, így volt ezzel Kelemen kolléga az MTI-nél és még Terényi Éva is, mert a Népszabadságnál Rényi Péter, s nem a varsói tudósító töltötte be a „lengyelek ostora” szerepét. Hozzánk képest a lengyelek internacionalista megsegítését felsőbb utasításra sürgető kelet-német és cseh kollégák lelkiállapota nem lehetett és – néhányukról tudom – nem is volt a legjobb kondícióban.

Szovjet „Szolidaritás” – Kínai káposzta

Ha a Varsóba akkreditált kínaiakat és a görög kommunistát is számítom, pontosan negyvenhárman helyezkedtünk el akkoriban a baloldali sajtó-nemzetköziség differenciált színskáláján. A mi térfelünket tehát alig képviseltük kevesebben, mint az 55 fős nyugati

A varsói tudósítók 1981-es nemzetközi listája.

tudósítói kar a kapitalista világot. A szovjetek (18) és az amerikaiak (13) voltak túlsúlyban. A nyugatiak együttműködése, hírcseréje élénk, jól látható volt, dacára annak, hogy a világsajtónak abban a térségében a szenzációvadászat is globálisnak tetszett, érvényesült a konkurencia, küzdelem a címlap- vagy cover-storyk elsőbbségért. A Magyar Rádió és a Népszabadság nem konkurált sem a bolgár

Rabotnicseszko Deloval, sem a prágai Rude Pravoval, sem az ő rádióikkal. Cveta Sztefanova, a bolgár tévés leány a névnapi buliján elpanaszolta nekünk, hogy unatkozik, neki tulajdonképpen nem kell tudósítani az augusztus óta kavargó lengyel eseményekről. Ehhez képest nem is értettük, miért cipeli magával az Interpressbe a csinos kis kézi kameráját. A harmadik vagy negyedik pohárköszöntő után megsúgta, hogy igenis sok a munkája, dolgozatai a bolgár „bizalmasokban” jelennek meg.

Cveta névnapja! – fontos epizód, az egyetlen integrációs kísérlet volt a szocialista országok varsói tudósítóinak társasági életében. Az unatkozó, a varsói ösztöndíjas éveitől lengyelül kifogástalanul tudó, barátságos, barátkozó természetű szófiai leány, hosszú fekete hajának kislányszerűen font copfjaival mágnesként vonzotta a Varsói Szerződés tagállamainak tudósító karát, melyet férfi-túltengés jellemzett. Névnapján, egy szombat este ki-kí hazája finomságaival, bonbonos dobozokkal, nemzeti itókákkal jelentünk meg a Zolibórz negyed szélén, az Al. Wojska Polskiego 42 alatti lakáson. Csak a virágcsokrok eredete volt lengyel. A legmélyebb lengyel gazdasági válságot csak a virágboltok és a kozmetikai üzletek vészelték át töretlenül. Rózsacsokromhoz a nagykövetség szakácsától, Dezsőtől kikunyerált Badacsonyi Szürkebarát társult. A hangulatosnak induló estén húszan-huszonöten lehettünk, minden népi demokrácia képviseltette magát, ám sem igazán mulatós, sem igazán baráti összeborulás nem lett a kis ünnep. Ide is magunkkal hoztuk a szemléleti különbözőséget, az ügyefogyott jópofáskodással palástolt bizalmatlanságot. Vodka poharamat szorongatva elmerengtem: ha egy külső megfigyelő, mondjuk egy nyugati kolléga vagy a szocialista közösség uniformizált voltáról meggyőződött hazánkfi csendes megfigyelőként közénk kerülne, vajon érzékelné-e, mennyire hamis az elképzelés, hogy „aki nem lép egyszerre...” Talán meglepné, hogy noha mindannyian tanultunk oroszul, itt mégis a lengyel a közös nyelv.

Feledhetetlen percek is színezték Cveta névünnepét, amint a TASSZ-tudósító, Fjodor Labutyin kupicájával pohárköszönőre emelkedett. Záhonyi és csapi határtalálkozókon gyűjtögetett tapasztalatommal az orosz embertől elvárható hosszú és szóvirágokkal tűzdelt, fantáziadús tósztra készültem. Beletörődtem, hogy még a szintúgy terjedelmes lengyel pohárköszöntőknél is hosszabbra nyúlik a mondóka, legfeljebb az vigasztalt, hogy Fjodor nem grúz, tehát a tbiliszi tósztnál mégis csak rövidebb várható. De hogy ennyire!? A szovjet kolléga, talán mert TASSZ-osként hírszerkesztői tömörséghez szokott, talán mert nem Puskin ékes anyanyelvén, hanem lengyelül köszöntötte Cvetát, jellegzetesen oroszos, anekdotázó humorba burkolva olyasmit mondott, amire felkaptam a fejem (nem vettem magnóra, így csak emlékezetem kódéből emelem ki): „Szép ünnepet,

jó egészséget kívánok Cveta és hogy emlékezetessé tegyük ezt a napot, alakítsuk meg a Szolidaritást, a varsói tudósítók szakszervezetét...” Jó tréfának tartottam, ám az egész népi demokratikus ünneplő közönség Gogol Revizorjának zárójelenetébe dermedt. A hatás magát a szónokot is meglepte, hisz ő nem szó szerint gondolta ezt, ám a cseh és a német kollégák zavart arckifejezése láttán taggyűlési stílusúra transzponálta a pohárköszöntőt: „Arra gondoltam elvtársak, hogy jobb együttműködést kellene teremtenünk, szorosabbra kellene zárni a sorainkat.”

Mondanom se kell, soraink a tószót nyomán sem zárultak szorosra. A Világ proletárjainak egyesülési példája nem hatott, megmaradtunk ki-ki a saját nemzeti zártságában, amit egy-egy alkalmi vagy ritkán tartós kétoldalú kapcsolat egészített ki. Így keveredtem én családi barátságba a cseh tévés kollégával, Rostia Bajerral és magyar felesége révén a cseh Rude Pravo szlovák tudósítójával, Pavol Minarikkal. A szakmai kapcsolat a kölcsönös hírcserével kamatoztatott, amit diszkréten kísért – az akkor még csehszlovák – barátaim irigykedése, hogy mi, magyar tudósítók mi mindent nyíltan elmondhatunk a magyar hallgatónak, nézőnek... No persze mint sok minden, ez az elismerés is relatív értéket hordozott, mert mint tudott, egyes hazánkbeli kritikusok naivan sokkal, de sokkal többet vártak tőlünk. Három évtizedet átívelve, máig tart ez a Varsóban kötött magyar-cseh barátság, amit annak idején a hazai szállítmányok jóvoltából a magyar bor – cseh sör bartere is megpecsételt. Ha kapcsolataink nem is fonódtak szakmai integráló koszorúba, mégis sikerült értékes barátságokra szert tennünk.

Udvarias, tárgyilagos viszony jellemezte kapcsolatomat a nyugati kollégákkal. Utólag elképzelhetőnek tartom, hogy akaratlanul is korlátoztam a közeledés esélyeit, mert a szláv nyelvek mellett nem törődtem angol nyelvismeretem fejlesztésével, s kényelmesen tudomásul vettem, hogy a varsói munkában közös munkanyelv a lengyel.

A szövetségi fegyelem, összetartás íratlan illemszabályát a bensőségessé vált kínai kapcsolattal szegtük meg mi, magyarok. Az azóta felnőtt nemzedékeknek, ha könyvemet olvassák, magyarázattal tartozom. A „múlt-kor” nevű internetes portálon megjelent MTI-cikkből idézek:

„1962 őszén a karibi válság nyílt szakításhoz vezetett a szovjet és a kínai kommunista párt között. Mao Ce-tung szerint a Szovjetunió Kubában elhelyezett rakétáinak visszavonásával „kapitulált az amerikai atomzsarolás előtt”. Hruscsov sem maradt adós: azt tanácsolta Maónak, hogy inkább Hongkonggal és Makaóval foglalkozzék. A kínai vezető ezután azon fáradozott, hogy a Kremlnek minél több határproblémája legyen Japánnal, az NSZK-val, Lengyelországgal, Romániával és Finnországgal. Szovjetellenes frontot nyitott az el nem kötelezettek táborában is, mindenütt támadta a Kreml „fehér

ördögeit” [---] 1969. március 15-én egy határincidens nyomán robbanásig feszült a Szovjetunió és Kína viszonya: Moszkva ‘megsemmisítő válaszcsapással’ fenyegette meg az akkori kínai vezetést, ha megismétlődnek a fegyveres betörések az egyébként vitatott hovatarozású közös ázsiai határszakaszon.”

Ez a történelmi, politikai előzménye a Kínai Népköztársaság varsói nagykövetségén, a Franciszkańska 11/13 alatt elköött vacsorának, amelyre a négyszemélyes, teljes létszámú magyar tudósítói kar hivatalos volt.

A pekingi Szinhua hírügynökség két varsói embere, Tang Dekviao és Jing Vuvu a kínai nagykövetség épületében dolgozott, s ott is laktak. Tang volt a frontember, Jing a háttérmunkás. Az előbbivel tartottam a kapcsolatot, méghozzá kellemesnek, barátinak mondható viszonyt. A hagyományos kínai udvariassággal, a legkevésbé sem alázatos hajlongással köszöntött, ahányszor csak összefutottunk a sajtóközpontban vagy az események színhelyén. Kollégánk egyszerre négyünket, Kelement, Terényit, Varrót és engem invitált meg vacsorára. Követségük egy kisebb, épp a mi társaságunkhoz méretezett termében tündöklő étkészlettel terítették a vakítóan fehér selyem abroszon. Az ízléses eleganciához jól illettek a házigazda mértéktartó keleti bölcsességgel felvezetett társalgási témái. A kínaiak iránti elfogultságommal aligha túloztam; magyar kollégáim hasonló elismeréssel nyugtázták az estet. Először is nem politizáltunk. Házigazdánk ilyesmit nem is kezdeményezett, ugyanakkor a magyar művészetből, nyelvünk és történelmünk ismeretéből kitűnőre vizsgázott előttünk. Méltattuk a lengyel filmet és a labdarúgást (itt én csendben maradtam), végül kirukkolhattam a diákkoromból őrzött szerény kínai nyelvtudásom maradványával. Mindeközben egy szép szemű, ifjú hölgy, feltehetően a követségi titkárnő, illatozva gőzölgő tálat varázsolt a asztalra, amiből a távol-keleti konyhaművészet leves-remeke incselkedett velünk. Tang Dekviao barátunk kérte, várjunk a levesmeréssel, máris jön a hozzávaló. „*Kapusta morska*” – mondta közös nyelvünkön, lengyelül, amint a mandulaszemű leány fajansz tálon elénk tette az ugyancsak gőzölgő, inkább karfiolhoz, mint káposztához hasonlító hófehér étet. Márpedig ha Tang azt mondja, hogy ez tengeri káposzta, akkor káposzta és nem karfiol! Különleges megbecsülésünket érzékeltető mondat is elhangzott: „*Tegnap hozattuk nektek repülőn Pekingből, mert ez csak így, frissen jó...*” Tányéromra emeltem egy közepes darabot, mely furcsán, forró kocsonyaként reszketett. Körbeöntöttem a gyöngyöző sárga levessel, s úgy gondoltam, hogy a látványról, erről a kacsahúslevesben remegő „karfiolról” akár Krúdy is írhatott volna tárcát. De ő is csak akkor, ha bele nem fog! Én belefogtam, s mert a káposztának nevezett valami izgő-mozgó gumiállatként pislogott rám, s mert a

kínai kolléga kés használatát javasolta, némi gyanakvással kértem, ugyan mondja már meg, hol és hogyan termesztik ezt a növényt. Már a fogam között kínlódva örültem a porcogó halmazállapotú tengeri káposztát, amikor – sajnos! – megkaptam a választ: nem mást fogyasztok, mint egy élve forróvízbe mártott polipot, mely úgy az igazi, ha még van benne élet. Diszkréten a mosdóba távoztam, de a kolléga mondatának végét még hallottam: „...mert így igazi csemege.”

Ezzel együtt megtartottam barátságomban a kínai kollégát, legfeljebb utólag konstatáltam elégedetten, hogy nem lettem pekingi ösztöndíjas. Csak amiatt aggódtam, hogy európai rossz ízlésemmel talán megsértettem őt. Szó nincs róla. A „kínai toroskáposzta” után is romlatlan emberi és szakmai kapcsolatban maradtunk.

Merényletek és szimbólumok

Most, hogy szerbe-számba veszem a Nagy Fekete Fiók 1981-es feliratú borítékjának tartalmát, elbizonytalanodom, van-e értelme, hogy a május 13-i vatikáni merényletről írjak. A lengyel pápa, II. János Pál elleni merénylet akkor annyiban érintette a varsói tudósítók munkáját, hogy szerkesztőségeink néhány napon át sorra kérték tőlünk az úgynevezett „visszhangot”. A napok múlásával, ha a lengyelek nem is tértek napirendre a merénylet fölött, következetesen haladtak a gdański augusztusban kijelölt csapáson. Negyedszázad múltán a kezembe kerül néhány sor, s ez most arra indít, hogy kibontsak egy gyanút, amely a maga idején is és még manapság is gyanú, ám miként a katyni igazság, úgy a még zárt irattárak bontásával egyszer talán ez is letisztul.

Egy és más mégis indokolja, hogy a vatikáni drámai eseményt beemeljem könyvem varsói epizódjai közé: 1981 május 13-án a török Mehmet Ali Ağca rálőtt II. János Pálra. Feltételezések szerint a bolgár titkosszolgálat, következésképpen a szovjet KGB állhatott a merénylet mögött. Az olasz Franco Bucarelli vatikanológus oknyomozó újságíró – akit a Marek Lasota, a lengyel IPN (Nemzeti Emlékezés Intézete) a történelem szemtanújának, értékes információforrásnak nevez – „Egy pontifikáció titkai” könyvében állítja, hogy a pápa elleni merénylet oly mértékű elsőbbséget élvezett, hogy a cél érdekében leállították a Rómában tervezett Wałęsa-merénylet előkészületeit. Az IPN krakkói részlegének főnöke, Ryszard Terlecki ez a tézist 2007 január 1-jén a PAP lengyel hírügynökségnek így kommentálta: *„A Lech Wałęsa elleni merénylet kérdésében kizárólag az olasz szerző szavahihetőségére lehet támaszkodni, de az IPN anyagai között erről semmiféle információt nem találtunk.”* Bucarelli egy másik tézise szerint a pápai merénylet előkészítésében többet között a lengyel, cseh és magyar biztonsági szervek is részt vettek

azzal, hogy minden vonatkozó információjukat Moszkvába továbbították, miután a KGB állt a II János Pál elleni merénylet mögött. Ami pedig a Wałęsa elleni terveket illeti, arról őt a volt szovjet biztonsági szolgálat egykori embere tájékoztatta.

A magyar tudósítók mindenkor kiemelt feladatául tették – s ezt visszamenőleg is csak dicsérni lehet – a magyar vonatkozású külföldi események ismertetését. No persze ebben a témakörben is szelektálni kellett, mert legfeljebb az MTI-bizalmasokban vagy még ott sem kaphatott nyilvánosságot, ha a magyar és a lengyel ellenzék – az ő szóhasználatukkal – közösen fújta a követ, mondjuk lepedőre festett '56-os jelszót helyeztek el a magyar nagykövetséggel szembeni park kerítésén vagy ugyancsak 1956-ra emlékeztető táblát helyeztek el a podkowa-leśnai templom falán. Mi, tudósítók ezekről természetesen nem tudtunk vagy legfeljebb akkor szerezhettünk volna róluk tudomást, ha a Beszédes konzultól kapott lengyel belügyi napi jelentésben szó erről is írtak volna, de ilyesmiről ott nem volt szó. A nagykövetség által kezdeményezett, patronált magyar-lengyel kulturális és politikai rendezvényeket jegyeztük, s ha nem is a szenzációt megillető hangsúlyokkal táltuk, a magyar olvasó, hallgató számára, szemléztettük, kommentáltuk a Varsói Magyar Kulturális Intézet fontosabb programjait, magyar író, filmrendező, zeneművész lengyelországi vendégeskedését. És természetesen volt a „ki figyel oda” kategória, amire a legeslegjobban oda kellett figyelnie a tudósítónak. Ilyesmi történt július 16-án a Varsó elővárosának tekinthető Piasecznóban (szerénytelenül emlékeztetek: ott, ahol Puska Emil nagybátyám 1944-ben vitézkedett a kardjával).

A Lengyel Egyesült Munkáspárt a IX. számmal jelzett rendkívüli kongresszusát tartotta, s amint azt a pártközi kapcsolatok megkívánták, magyar delegáció is érkezett Varsóba. Havasi Ferenc KB-titkár állt a küldöttség élén, s rutinszerű, kötelező program-pont gyanánt üzemlátogatás is került a magyar vendég programjába. Piasecznóban akkoriban hozták tető alá a 21 colos televízió képernyőket gyártó POLKOLOR üzemet, így volt mit megnézni, mi több avatni. A lengyel UNITRA és a magyar VIDEOTON együttműködése kezdődött ezzel: a közösen gyártott készülékek hamarosan piacra kerültek.

A delegáció gépén Pestről érkezett újságírókkal, fotósokkal, tévés forgatócsoporttal bővített magyar tudósítói stáb órákkal a Havasi-látogatás előtt a gyárban nyüzsgött. A mikrofonnal, fejhallgatóval és egyéb technikai szerkentyűkkel felszerelt munkahelyemet a gyár nagytermében a nagygyűlés kezdete előtt kipróbálhattam, most is, mint mindig, pontos, jó minőségű összeköttetést teremtettek számomra a lengyel rádiósok és a varsói,

pesti postai központ munkatársai. A munkásgyűlésen annak rendje-módja szerint el is hangzottak a kor sajátos politikai szövegei, vagyis, hogy az „átmeneti” gondok meg-

Krakkói ellenzéki újság 1981-ből

osztásával osztozunk a lengyel elvtársakkal. Éltettük az „új tartalmú magyar-lengyel barátságot”... Havasi „tollbamondása” nyomán felmondtam a napi leckét a csütörtöki Déli Krónikában. Volt ennek a gyáravatónak egy kísérő jelenete is, amelynek jelképes mondani-valóját megfejtettük, de tudósításunkban nem említhettük. Csak napokkal később a kezembe került szamizdat bulletin, a Szolidaritás hasábjain vettem észre, hogy a szimbólumot más is megértette. Tudniillik Havasi Ferenc a budapesti Szabadság szobor kicsinyített másával ajándékozta meg a POKOLOR gyárat, és mint tudjuk – s tudták, látták ezt a megajándékozott lengyelek is – a szobor talapzatán ebben a kicsinyített méretben is ott állt a zászlós, géppisztolyos szovjet katona. Az ajándékot azután ki hogy értelmezte... A szamizdat szerzője az 1965-öt megtapasztalt magyarok óva intő súgását vélte felfedezni a Vörös Hadsereg katonájában. Szándékolt üzenet vagy csak a rendkívüli LEMP-kongresszust színező véletlen magyar elem volt ez? – aligha fogjuk megtudni.

Lengyelhont szélvihar söpri

Megígértem magamnak, Önnek is Kedves Olvasó, hogy visszapiillantó tükrömbe nem hozom be a tudósítói éveim részleteit, mert ma már ízlésük és kedvük szerint válogathatnak az 1980 utáni lengyel történések krónikaiban, minősítő kommentárjaiban. Elolvashatják Kiss Gy. Csaba Lengyel naplóját vagy ha elviselik az én más irányú elkötelezettséggel íródott riportkönyvemet, akkor a korábbi munkámban is megtalálják az akkori események részleteit. Maradok olyan epizódoknál, amelyeket azóta szerzett tapasztalatok nyomán új aspektusokból láttatok. Megbocsátható talán, hogy most korabeli tudósításaim feljegyzéseiből idézett villanásokkal robogok át az 1981-es nyár és kora ősz hetein. Öt hét rádiótudósításainak leadjeiből próbálom érzékeltetni: régi vágyam teljesült, sikerült kivételesen izgalmas időkben a történelem epicentrumába csöppenni.

*

Július 21-én eltérítik a LOT egyik belföldi járatát. A huszonegy éves terrorista követeli, hogy Gdańsk helyett Nyugat-Berlinben szálljanak le. – Łódzban, a második legnagyobb lengyel városban ötezer tüntető asszony és gyermek követel jobb élelmiszerellátást. A Szolidaritás számos lengyel városban un. „éhségmenetekre” buzdítja a lakosságot. – Augusztus 3-án arról közöl híreket a sajtó, hogy mind nehezebb a kenyér- és cukorbeszerzés. – A Szolidaritás Mazowsze fővárosi regionális szervezete három napra blokád alá veszi Varsó legforgalmasabb pontját, a Marszałkowska és a Jerozolimskie kereszteződését, a rondót. Ezzel a veszteglő járművek megbénítják a belvárost. 5-én kétórás sztrájk van Varsóban, csak a kórházak, az élelmiszeripari üzemek, a kereskedelem és a kommunális vállalatok működnek. – A márciusi bydgoszczi incidens óta a legsúlyosabb feszültség sűrűsödik országszerte, egymást követik a nyugalomra intő felhívások. – A „Sosnowiec” bánya vezetőit a dolgozók pár órára bezárják egy irodába, mert azok a szénkitermelés folytatására szólítják őket. – Augusztus 11-én a Szolidaritás Gdańskban bojkottot hirdet, a lengyel hajók berakodását gátolja, hogy ezzel tegye lehetetlenné az élelmiszerek kivitelét. – Újabb gépeltérítési kísérlet történik, a légi kalózt elfogják. – Augusztus 12-én a Szolidaritás országos vezetősége közleményben teszi felelőssé a kormányt a mélyülő válságért. – Az egyik kikötőben Nagy-Britanniának szánt áruval teli konténereket tartanak vissza. – A Statisztikai Főhivatal riogat: csökken a termelés, a felvásárlás nem képes az ellátáshoz szükséges minimális húsmennyiséget sem előteremteni, ezért már az egyre bővülő jegyrendszer is formális.

Az árutól úgyszólván maradéktalanul kiürült boltok lehangelő látványa lengyel földön és világszerte vicceket szül: sokan nem is sejtik, miért állnak be a százötven fős sor végére... de sorban állás mindig hozott valamit a konyhára... A munkahelyeken kapott bónokat a dolgozók a legközelebbi élelmiszer üzletben mutatják be, ott feljegyzik, végül a boltok az így összegyűlt élelmiszer jegyek alapján rendelhetik meg a havi készletüket húsból, cukorból, zsírból, kásából, rizsből és lisztből, a gyermekes családok számára a darát, a tejport és a mosóport.

– A püspökség főtanácsa minden erő, minden társadalmi erő és minden állampolgár felelősségét hangsúlyozza az ország sorsáért. – A Szolidaritás nyomdászsztrájkokra ösztönöz és „sajtómentes napnak” nyilvánítja augusztus 19-ét és 20-át. – Augusztus 22-én Nyugat-Berlinbe térítik a LOT Wrocław-Varsó járatát. – Gigantikus sorok várakoznak a benzinkutaknál. Az üzemanyaghiány miatt négy belföldi repülőtér lezárását tervezi a közlekedési miniszter. – Kormánydöntés: az idén elmarad az őszi Poznani Nemzetközi Vásár. – Augusztus 24-én egyéni parasztok a bydgoszczi vajdaságban elfoglalják egy termelőszövetkezet földjét, tíz hektárt saját vetőmagjukkal vetnek be, majd

a közeli állami gazdaság földjének egy részét is felszántják. – Augusztus 25-én busz-sofőrök sztrájkolnak Radomban, ülősztrájk kezdődik az olsztyni nyomdában. Augusztus 28-án tizenegy házgyárban szén- és villamosenergia-hiány miatt leáll a termelés; Lengyelország autóbuszparkjának negyede áll, mert nincs alkatrész. A kormány szóvivő a tv-ben nyilatkozik: *„Nem engedhetők meg az állam működését zavaró sztrájkok, mert ezek felelőtlen politikai akciók.”* A Szolidaritás sztrájkot készít elő a Lengyel Rádió és Televízió területére is, követeli, hogy a szervezet közelgő gdański kongresszusáról csak olyan rádiósok, tévések tudósítsanak, akik tagjai a Szolidaritásnak. – Szeptember 1-jén egyéni parasztok foglalják el a „Świebodzin” Állami Gazdaság földjeit, a gazdaság dolgozói ellenállnak. – A rzeszówi nyomda Szolidaritás szervezete az igazgató leváltását követeli, sztrájkkal fenyegetőzik. Szeptember 2-án tanácskozik a LEMP Központi Bizottsága. Stanisław Kania, a LEMP KB első titkára: *„A munkásönkormányzat ügye körül összpontosul most a szocializmus ellenfeleinek harca. Ez a harc már a hatalomért indult...”* – Szeptember 5-10 között Gdańskban, az Oliwia sportcsarnokban 28 régió 892 küldöttének részvételével tanácskozik a Szolidaritás I. Országos Kongresszusa.

Bereczky Gyula sapkaméret vesz

November 4-én fordulatot nem hozott, különösebb utóhatás nélkül zajlott le az államfő (Jaruzelski), az egyházfő (Glemp bíboros) és a Szolidaritás-elnök (Wałęsa) hatszemközti tárgyalása. Csak a közéleti analfabéta hihette még, hogy valamiféle békés átalakulás felé tart Lengyelország. A sajtóklubban egy spanyol kolléganő, bizonyos kiszivárogtatás haszonélvezője, miután Madridba már leadta értesülését, másokkal is, velem is megosztotta a feltételezést, hogy a találkozón Jaruzelski ultimátum-szerű „kemény lépéseket” helyezett kilátásba arra az esetre, ha terjed anarchia. Márpedig a Szolidaritás is bekeményített, akcióit nem állította le, sőt kiadta legújabb jelszavát: *„Ki a pátszervezetekkel a munkahelyekről!”* Az államhatalom erre úgy reagált, hogy országszerte katonai csoportokat vezényelt a városok utcáira, s a járőrök látszólag a téli felkészülés ellenőrzését kapták parancsba. Aligha tévedek: az ilyen félreérthetetlen műveletnek a hamarosan bekövetkező, valóban kemény lépés előkészítése, amolyan hadműveleti terepszemle, felderítés volt a célja. Ma már azt sem vonom kétségbe, hogy Jaruzelski tervéről ekkor, novemberben hivatalosan már tudhatott a magyar nagykövet, Garamvölgyi József, akivel – mint már említettem – baráti viszonyban voltam. A mi nagykövetünk volt ekkor a varsói diplomáciai testület doyenje, ezért vele – a szövetségi titoktartásra kötelezett személyiséggel – Jaruzelski megoszthatta, vagy talán meg is kellett

osztania a közeli katonai intézkedés tervét. Ezt a gyanúmat igazolta vissza egy november végi hajnali bejelentkezésem.

A Reggeli Krónika részére kapcsoltak. Mieczysław Rakowski miniszterelnök-helyettes friss interjút ismertettem (*„Nem egyezünk meg azokkal, akik zászlajukra írták a pártot, a szocialista rendet és a szövetségi rendszerünket támadó jelszót”*), s ahogy lekonferáltak és már műsoron kívül voltam, belépett a vonalba az ügyeletes főnök (ÜFŐ), Bereczky Gyula, a Politikai Adások főszerkesztő-helyettese. *„Keményedik a helyzet...”* – ezzel a banális közhelynek számító félmondattal arról tájékoztatott arról, amit mindenki tudott, ám a mondat második fele kérdésbe hajlott: *„Hányas a sapkaméreted?”* Katonaviselt ember, tartalékos tiszt azonnal sejtí, mi motiválhat egy ilyen kérdést. Bereczky virágnyelven óhajtotta tudatni velem, hogy a Magyar Néphadsereg készen áll a lengyel szövetséges megsegítésére, s ha ez bekövetkezik, én nyilvánvalóan haditudósítóként folytatom a munkámat Varsóban. Nem tudom, kik és hányan álmodhattak Pesten erről a „testvéri segítségről”, de tudom, hogy a magyar részvétellel feltételezett invázió elmaradása után a Varsóban élő és dolgozó magyarok megkönnyebbülten sóhajtottak bele az egyre fagyosabb lengyel télbe. Alighogy elszállt, s talán Pestig meg sem állt a mély sóhaj, máris itt volt az újabb vészjelzés. December 2-án, szerda délelőtt feleségemmel kocsira pattantunk, s a lakásunktól elég messze lévő Zolibórz negyedbe autóztunk, hogy a Hala Marymoncka vásárcsarnokában kislányunk tanítónőjének tanácsára hallgatva (*„Van ott egy elég jól ellátott játékarusító pavilon...”*) ajándékot keressünk a közelgő Mikulásra. Mintha csak tudta volna a tanító néni, mikor és hová kell küldeni a tudósító apukát...

A csarnok közelében volt, ma is ott van a tűzoltó tiszti főiskola, amelyre akkor az egész ország figyelme irányult. Magam is tudtam, hogy itt most robbanásig feszült a légkör, de nem sejtettem, hogy látványos erődemonstráció tanúi leszünk. Ahogy délelőtt fél tíz körül a főiskolához közeledtünk, már a varsóiak népes tömege fogta gyűrűbe a tiszti iskolát. A nézelődőket jóval felülmúló létszámú rohamrendőr csapatok figyelték az épületet, amelyben egy hét óta háromszáz tűzoltó tisztjelölt sztrájkolt, hogy akciójával nyomatékosítsa a Szolidaritás Mazowsze szervezetének követeléseit. A hatalom súlyos kihívásnak tekintette a tűz-kadétek engedetlenségét, mert ez már az állam testét közvetlenül pusztító fertőzésnek minősült. Több tucat rendőrautó, lengyel zsargonnal „suka” (szuka) és néhány vízágyús teherkocsi dekkolt a zolibórzi utcák, terek bonyolult kereszteződésében. Szokatlannak tűnt, hogy a rendőrök, senkit sem zavartak el a környékről, mintha csak azt akarták volna, s később bebizonyosodott, akarták is, hogy a lehető legtöbb tanúja legyen a pontban 10.00 órakor bekövetkezett karhatalmi akciónak.

Nem légiparádé. Desszant pacifikálta a tűzoltó tiszti iskolát.

A mikulási játékvásárlás mellékvágányán elrettentő, észhez térítő erődemonstráció helyszíni tanúi lettünk. A báméskodók egybeolvadó tömegébe simultunk, nézelődtünk. Egyszer csak a körülöttünk állókkal és az odaérkezett tévé-operatőrökkel együtt az égboltra szegeztük a tekintetünket. Néhány helikopter, talán kettő vagy három lehetett, az épület fölé ereszkedett, majd a rendőri deszant kötélhágcsókon leugrott és füstbombák, hanggránátok fűlsiketítő kíséretével – ird és mondd – 2 perc

alatt pacifikálták a sztrájkot. A tiszti iskolásokat rendőrautókkal kivezették az épületből és villámgyorsan Varsó pályaudvaraira szállították őket, tehát anélkül, hogy bántódásuk esett volna, hazaküldték őket.

Hazaugrottunk, hogy mielőbb leadhassam a tudósítást a rádióknak is, a tv-híradónak is, késődéután pedig eredménytelenül körbejártam a lakásunk környékének néhány Ruch pavilonját, mert a fejembe vettem, hogy a nap emlékére a Mikulásnak tűzoltó autót kell hoznia. Nem emlékszem, s ma már hiába faggatom felnőtt gyermekeimet, ők sem tudják, pár nappal később mit is kaptak a cipőjükbe. De ha tűzoltó autót nem is, újabb vészterhest hírt még hozott ez a nap. A tudósítók információ láncán hozzám is eljutott a bizalmas hír: Bogusław Stachura belügyi tábornok, a BM törzsfőnöke fokozott akciókészültséget rendelt el a teljes rendőri állomány, a ZOMO rohamosztagok és a belügyi iskolák hallgatói számára. *Mit jelent ez?* – tanakodtunk a telefonban, amikor a hírrel felhívott a jugoszláv kolléga, Marinkovic. Másra aligha gondolhattunk, mint hogy a Szolidaritásnak szóló utolsó figyelmeztetés ez, egyúttal újabb garancia Moszkva megnyugtatóására (Varsó maga oldja meg problémáit...).

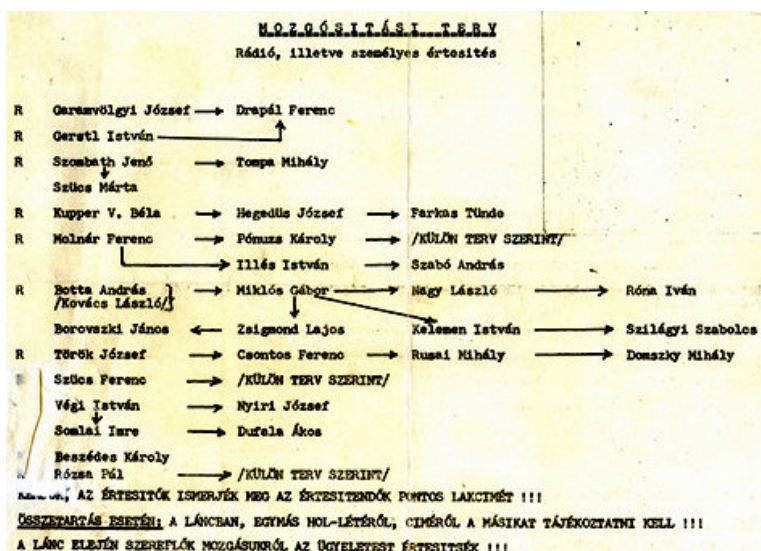
Két nappal később, a péntek esti órákban a kis magyar kolóniát is valamiféle riadónak nevezhető intézkedés hozta izgalomba. A követségi telefonközpontból, a nagykövet titkárnőjétől, a konzulátusról érkeztek a lakásokba a telefonhívások a nagykövet üzenetével. Engem maga Garamvölgyi József hívott: „*Indulj azonnal a követségre. Ne késlekedj!*” Voltam olyan jó viszonyban ezzel a katonás-

Aki késik, hasznát veheti. A nemzetközi temetkezési cég prospektusa.

nak igazán nem mondható főnökkel, hogy sietség ide vagy oda, az Esti Krónikába még leadtam a másfél percemet arról, hogy a sziléziai Dąbrowa Górniczában a bányásznapon Jaruzelski tábornok ismételt, ki tudja, hányadszor dörögte el komoly figyelmeztetését és kérte a nemzeti megegyezés támogatását. Szerencsémre Bereczky ezúttal nem volt a pesti vonal végén, egyenruhámat előkészítendő nem faggatózhatott a lábam méretéről, s a tudósításom lekonferálása után elindulhattam a Chopina 2-be.

Követségünk kapujában szokatlan jelenet fogadott. Maga a nagykövet töltötte be a kapus szerepét, egyik kezében órát, talán stopper lehetett, a másikban színes reklámfüzeteket tartott, volt nála legalább harminc-negyven nyomtatvány. Ahogy beléptem, ilyen szavakkal köszöntött: „Legalább 20 perccel hamarabb kellett volna érkezned, ezért te is és a többi lassú magyar is kap tőlem egy hasznos kis kiadványt. Ha legközelebb ilyen sokára érkeztek, szükségetek lehet rá.” Még mielőtt megnéztem volna, mit kaptam, magyarázkodásba fontam, hogy „nekem adnom kellett a Rádióknak...” Garamvölgyi jól ismert cinkos-huncut mosolyával rábökött a füzet fedőlapjára, melyen öles betűk hirdették a BONGO nevű varsói céget, a lengyel földön elhalálozó külföldiek temetkezését, sírgondozását intéző vállalatot. A fekete humor, a sajátos hangulat hamarosan csillapodott, a nagykövet szófukar tájékoztatást adott a nagyteremben összejöött ötven, hatvan vagy talán

Ki kit értesít? A varsói magyar kolónia riadólánca

füzetét tekintsük félig komoly jelzésnek, majd egy beosztott diplomata mindenkinek adott egy-egy papírlapot a magyar kolónia mozgósítási tervével. A lapról kitűnt, hogy néhány diplomatát CB-rádióval szereltek fel, s az is, hogy ha nem működnének a telefonok, akkor ki kitől kap értesítést, hogy induljon azonnal a nagykövetségre. „Végül arra kérek mindenkit, kerülje a pánikkeltést.” – zárta le „parancshirdetését” a nagykövet. Ez kellett csak a békés magyar dolgozónak! Talán csak mi, tudósítók őriztük meg a hidegvért, de a

ennél is több hivatalos magyar kiküldöttek. Olyasmiről beszélt, hogy a jelenlegi helyzetben kiszámíthatatlan fejleményekkel is számolni kell, ezért neki, mint nagykövetnek kötelessége megszervezni a magyar kiküldöttek és családtagjaik biztonságát. Ennél mélyebb helyzetelemzésbe nem bocsátkozott, noha doyenként feltehetően mindent tudott Jaruzelski tervezett lépéséről. Kérte, hogy a BONGO

mi nyugalunkat sem a bátorság őrizte, csupán az események pörögtek körülöttünk úgy, hogy a közelgő veszélyre oda se figyeltünk vagy ostoba bizakodás tompította a nyugtalanságot.

Lengyel földön lengyel tankok

Elérkezett a pillanat, életem egyetlen ilyen pillanata, amikor előre tudtam, hogy szédítő sebességgel közelít a történelem fordulópontja, egy nép sorsfordulójának leszek tanúja. Előre tudtam, mert a legutolsó békés szombat délutánon, december 12-én Garamvölgyi József nagykövet újra a követségre invitált. Nem kellett rohanni, ez most nem újabb kolónia-riasztás volt. Terike, a titkárnő jó erős kávéra és beszélgetésre a főnökhöz csábított. Szívesen mentem, a későesti tudósításig volt néhány laza órám, a heti 3 perces összefoglalót az Öt kontinens hét napja című vasárnap reggeli műsorra pedig éjszaka akartam megírni. A nap fő eseményéről, a Lengyel Kultúra gdański kongresszusáról néhány friss információt amúgy is a Lengyel Rádió éjféli hírösszefoglalójától reméltem. Mondom, egy kis lazításra ültem be a nagyköveti szoba XVI. Lajos-korát idéző stílbútor pamlagára. Ekkor már nem töltött el sem büszkeség, sem meghatottság, hogy talán épp oda teszem le a hátsó feletem, ahol három évtizeddel korábban maga Rákosi Mátyás is terpeszkedett a Varsói Szerződés alapokmányának aláírása után, vagy előtte.

A kávézásból mégsem lett idilli, adomázó, tréfálkozó társalgás. Jóska természetétől idegen, katonás és tárgyilagos hangon ide-oda telefonált, hol egyik, hol másik diplomatát kérette magához. Kiderült, hogy úgyszólván a teljes követségi állomány a fedélzeten van. Miért kellettem én ide? Két telefonbeszélgetés között egy percre odaült mellém és egy fél cigarettányi idő alatt elmondta: megeshet, hogy a közeli napokban(!) a lengyelek megpróbálják saját katonai erejükkel felszámolni az anarchiát. Előfordulhat, hogy megszűnik a telefon összeköttetés, ezért felajánlja, hogy ha ez bekövetkezik, akkor tőle, a nagyköveti szoba „VCS-vonaláról” adjam a tudósításaimat Pestre. Megköszöntem és megpróbáltam megtudni, mennyire közeli a várható katonai lépés. *„Nem tudom pontosan, de mostantól légy készenlétben”* – ennyit mondott Garamvölgyi. Később sem tudtam meg, sejtette-e, mi volt az igazság. Látogatásom kávézásnyi időre szűkült a kövin. Felszedelőztem és búcsúzólul megjegyeztem, hogy benézek a Grand Hotelba, mert ott tartózkodik a magyar tévétől a Panoráma forgatócsoportja, Nemes Gábor riporter, Forray Tibor operatőr és – sajnos a nevét elfelejtettem – egy hangtechnikus. A nagykövet erre felkapta a fejét: *„Mit mondasz, itt vannak a tévéseink? Azonnal behívjuk őket!”* – Az ötlet megvalósításba torkollott: a követségen épp távozóban volt az aznapi ügyeletes, Füzes Gábor,

a rettenetes nevű Interatominsztrument (a KGST varsói központú atomenergia ügynöksége) munkatársa, aki ráadásul egykor Pesten a tévében is dolgozott, kézenfekvő volt, hogy ő menjen át a Grandba és hozza be a fiúkat. Így történt. A média iránt ritka jó érzékkel megáldott Jóska barátom a beérkezett stábnak sem árulhatta el a Jaruzelski-akció időpontját, mindenesetre sikeresen rávette őket, hogy bármennyire sietnének is haza, ma még el ne utazzanak Varsóból. A szállodai szobafoglalásukat a követség azonnal hosszabbította. Nem vágok az események elébe, tény, hogy ez a magyar forgatócsoport a varsói utcai felvételekkel hamarosan világelsőséget mondhatott magának...

Szombat este volt. Feleségemet vacsora közben a követségen szerzett impressziókkal traktáltam, a háttérben slágerzenét űrült a rádió. A tudósító vérében, idegrendszerében rögzült szokás: ha törik, ha szakad, a nemzeti főadónak, Polskie Radio Program Pierwszynek szólnia kell. Most meg várható volt, hogy törik is, szakad is. Mielőtt behúzódtam a dolgozó odúmba, Ilonával újra átgondoltuk mindazt, amit tudtunk vagy sejtettünk. Megállapodtunk abban, hogy a mélyen gyökerező lengyel karácsonyi hagyományokkal aligha meri bárki is szembeállítani a politikai erőpróbát. Elképzelhetetlennek tartottunk az adventi napokban valamiféle durva akciót. Vagy talán mégis? De ezt a gondolatot, az idegen katonákat, közöttük a mi néphadseregünk vitézeit hátborzongva kiiktattuk a fantáziánkából. Ebben maradtunk. Ilona ágyba dugta a két gyermeket, aztán ő is utánuk aludt.

A kávézásból elegendő volt, szellemi frissítőül erős teát főztem, és egy halom keksszel, nápolyival a hangulatosan világító asztali lámpa fényénél belefogtam a finiséhez ért hét eseménysorának összefoglalásába. Döcögve haladtam, végül a harmadik nekifutásra kisimultak a gondolataim. Rendszerint akkor szültem ilyen kínlódva egy-egy három perces vázlatot, ha noteszlapjaimról a leketyegett hét napjainak sok és kivétel nélkül fontos történése köszönt vissza rám. Nem sok hasznom volt abból, hogy meghallgattam a lengyel rádiós kollégák este 10 órai híresszefoglalóját. Szombattól visszafelé haladva akartam bemutatni Lengyelország hetét, ám ehhez épp a szombat vezető híre, a kultúra kongresszusának gdański fejleménye hiányzott. (Épp azokban a percekben tartóztatták le a kongresszus több résztvevőjét...) Na majd az éjféli varsói hírblokkból mindent megtudok – gondoltam és mégiscsak a hétfővel kezdtem... Bő fél óráam maradt éjfélig, mire felvázoltam a mondandómat. Átmentem a gyerekszobába meghallgatni a két kis emberke szuszogását, a nagyszobában pedig, miután Ilona belealudt egy unalmas filmbe, kikapcsoltam a tévét. Rudy, a menhelyről hozott kutyánk, szokása szerint a konyhában, a hűtőszekrény előtt alva strázsált. Felhúztam az

ébresztőórát, mert fél 6-ra rendelt kábelt-randevúm volt a Bródy Sándor utcai technikus leányokkal.

Családi őrzéssel most csak az időt húztam, hogy a hírekig agyonüssöm az időt. Pizsamában papucsban visszacsoszogtam az iroda-stúdióba, de épphogy nekiültem jegyzetemet újraolvasni, a mögöttem álló telex-készülék tárcsázó doboza felől szokatlan kattanásra riadtam. Szokatlan, mégsem ismeretlen hang volt ez, máskor is, két-három havonta megesett, hogy áramszünet vagy a feszültségkimaradás lenullázta a géptávíró. De most nem volt áramszünet. Odaléptem a géphez, láttam, áram van benne, hívni mégsem lehet, süket mint a nagyágyú. Volt még tíz percem az éjfélig, ez épp elég – gondoltam –, hogy bejelentsem a posta ügyeletén a telex hibát. Ám az asztalomra a szép almazöld telefon kagylójából is síri csend köszönt rám. Tudatom alól feltört a délutáni követségi beszélgetés fozslányai: megeshet, hogy a közeli napokban... előfordulhat, hogy megszűnik a telefon... Hirtelen mozdulattal oldalra rántottam az ablakot takaró bordó sötétítő függönyt. A kis mellékutca, a Ligocka lámpáját karácsonyi mesébe illő, gyönyörű, sűrű hópelyhek táncolták körül. Ez volt a '81-es tél első igazi hóesése! Szeretem a telek első havát, most mégsem merülhettem bele a természet varsói mutatványának élvezetébe. Néztem a jókedvre hangoló, imbolygó pelyheket, közben ujjam a rádió gombján matatott. Még mindig hiányzott egy-két perc... a nemzeti adón zene szólt... A negyedik emeleti ablakból furcsa jelenetre lettem figyelmes: az átellenben lévő házból néhány ember, egy-két civil és egy egyenruhás, talán rendőr volt, de lehet, hogy katona, megbilincselte a férfit kísért egy járó motorral az utcánkban várakozó GAZ-kocsihoz. Éjfél volt. A Polskie Radio Program Pierwszy vagyis a lengyelek „kossuthadója” hírek helyett – mintha mi sem történt volna – tovább muzsikált... A magamfajta ötvenhaton edződött magyar épp a mindennapi híradás elmaradásából és az ömlesztett klasszikus zenéből tudhattam, hogy történt valami. A bilincsbe vert szomszéd látványa, a süket telefon, a lefagyott telex és a rendhagyó rádióműsor ugyanazt a kérést sugallta: megtörtént? de mi történt?

Kocsikulcsot, iratokat vettem magamhoz. A hószakadáshoz és a farkasordító hideghez illő ruhákat kapkodtam fel, besettenkedtem a hálósobába és egy írógép papírra filctollal odafirkantottam a feleségemnek: „*Bementem a követségre, igyekszem haza. Aludjatok nyugodtan. A telefon nem működik.*” A papír-üzenetre mégsem volt szükség, mert bármilyen halkán lépkedtem, Ilona felriadt. El kellett mondani, mi minden történt az utolsó fél órában, amitől – mi sem természetesebb – nyugtalanul felpattant, cigarettára gyújtott, kijött a konyhába, hogy kávé főzzön. Nem akartam késlekedni, hogy a reggeli tudósításomhoz mielőbb információt szerezzek, s ennek most egyetlen forrása a magyar

nagykövetség lehetett, ahol – gondoltam – majd csak találok valakit. *„Sietek vissza, akkor majd megiszom a kávé, reggelig itt már úgysem lesz alvás...”* – mondtam Ilonának, aki ekkor már edzett tudósító-feleséggént meg sem kísérelte, hogy visszatartson. Kértem, hallgassa a rádiót, amíg haza nem érek, ki tudja, talán mondanak valamit...

A ház magas vasrácsos kapuján kilépve vett körül igazán a lengyel tél varázsa. Bélelt csizmám a szűzhóban fél lábszárig süllyedt, s ha nem tudtam volna, hogy este hova parkoltam, a fehér kucsmás autók közül nehezen választottan volna ki a citromsárga WZ 80-46-os rendszámú Polskit. Az utcában csend volt, a hó már nem is esett, hanem omlott, mint Ábel kunyhójára a Hargitán és betakarta az ablakból látott jelenet nyomait. A járdán átvérgődve odaléptem a szolgálati kocsimhoz, de mivel a tél támadása felkészületlenül ért, kabátujjammal láttam neki a hó lesöprésének, hogy felszabadítsam a szélvédőt. Ám ahogy a két karomat a kocsi tetejére lendítettem, halk neszezést észleltem és a hanggal egyidejűleg hátam közepén kemény tárgy nyomását éreztem. Önkéntelenül beugrott a kiképzett katona reflexe, pedig milyen különös, már húsz éve múlt akkor, hogy Kiskunfélegyházán ilyesmire is érzékennyé tettek. A lényeg, hogy nem tettem kapkodó mozdulatot. A másodpercnél is rövidebb gondolat-villanás egyetlen kérdést vetett fel: milyen jelvény van a fegyveres sapkáján? A szovjet hadseregé? cseh katonáé? csak nem a mieink? De mondom, a pillanat töredéke volt a jelenet befejezéséig. Lengyelül szólalt meg, s ahogy a fejem hátrafordítottam, a Lengyel Hadsereg sasmadaras jelvényét láttam a fiatalember katonasapkáján. Két lépéssel távolabbról géppisztollyal meredt rám a járőrparancsnok. Tőle jött az utasítás: *„Kérem, azonnal menjen vissza a házba, reggel 6-ig nem lehet az utcán tartózkodni.”* Megpróbáltam meggyőzni, hogy nekem mindenképpen be kell mennem a magyar nagykövetségre, de a fiúk hajthatatlanok maradtak. A parancsnok végül még egy mondatot kibökött: *„Látjuk a rendszámáról, hogy magyar, de senkivel sem tehetünk kivételt.”* Arra csak egy szigorú mondattal felelt, hogy *„ugyan mondják már meg, mi történt?”* *„Prosze pana, w swoim czasie wszystko pan się dowie...”* (A maga idejében mindent megtud, uram...)

Ilona kávéja éppen lefőtt, a rádióból ugyanúgy megállás nélkül szakadt a klasszikus hangszeres zene, mint az utcán a hó. Beszélgettünk, találgattuk, ki lehetett a letartóztatott szomszéd és miért vitték el, hová vitték. Félóránként naiv reménnyel felvettük a telefonkagylót. A telexen nem volt mit próbálgatni, állandóan égett a hívódoboz középső gombja. Sötétség borította az oldalsó Ligocka utcát, egy távoli lámpa a hóban annyit mégis megvilágított, hogy az átellenben lévő ház falán így is látható volt az orosz nyelvű „MIN NYET”, az aknamentességet bizonyító, 1944-es fekete, nagybetűs írás. Az első varsói rádiótudósító, Regős Sanyi hagyta rám a helyismeret tényét: a mi két házunk azért maradt

épen a porig rombolt lengyel fővárosban, mert itt laktak a Gestapo főnökei és az SS főtisztek családjai, s a meneküléskor ezeknek az épületeknek a pusztítására már nem jutott idejük.

Télen reggel fél 5-kor még nem pirkad, de a Niepodległości fasor erősebb fényű utcai világításában erőteljes mozgást észleltünk. Percenként elhúzott alattunk hol egy katonai teherkocsi, hol egy rendőri csapatszállító konvoj. A fasor és a Madalińskiego kereszteződésébe hörgő morajlással bemászott és ott le is dekkolt egy tank. Lengyel tank volt!

Mi lesz, ha elkezdődik a lövöldözés? Felnyaláboltuk az alvó gyerekeket, átvittük őket az utcafronton lévő szobájukból a lakás legvédettebb részébe, a konyha melletti, egykor talán cselédszobának használt, most néha vendégszobaként funkcionáló és a „túlélő” tartalék, a konzervek halmozására szolgáló, ablak nélküli helyiségbe. Ilona visszaaltatta őket, én meg a nap első főzetére hangoltam a kotyogót.

Vasárnap reggel 6 óra volt. Az irodából a hosszúhullámra hangolt rádió, a hálósobából pedig a tévé egyidejűleg, mondhatnám „sztereóban” küldte ugyanazt a hangot, a bemondó méltóságteljes, higgadt hangját: *„Tu Polskie Radio Warszawa. Mamy dziś niedzielę, trzynastego grudnia tysiąc dziewięćset osiemdziesiąt pierwszego roku...”* (Itt a Lengyel Rádió, Varsó. 1981 december 13. vasárnap van. Államunk és nemzetünk történetében különös nap kezdődik. Rövidesen beszédet mond a Lengyel Rádió mikrofonjai előtt Wojciech Jaruzelski hadseregtábornok.) Felcsendült a lengyel állami himnusz. Átszáguldottam a rádiókészülékhez, a himnusz két perce alatt felvételre állítottam az UHER-magnót és – még mindig a tudósítói kötelesség teljesítésének hiú reményében – jegyzetelni kezdtem a tábornok beszédét. Ezalatt Ilona szintúgy feleslegesen kísérletezett a telefonnal, hátha megszólal.

„Obywatelki i obywatele Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej! Zwracam się dziś do Was jako żołnierz i jako szef rządu polskiego. Zwracam się do Was w sprawach wagi najwyższej...” – így kezdte beszédét a tábornok. Fordítom: *Polgártársnők és polgártársak! Katonaként és lengyel kormányfőként fordulok Önökhöz. A legsúlyosabb ügyekben fordulok Önökhöz...*

A televízió képernyőjéről Jaruzelski egyenruhában és sötét szemüvegben nézett szembe ezen a kora reggelen, majd később kerek órákban ismételten a lengyelek millióival. A hadiállapotot éjfélkor bevezették, ennek a proklamációját hallgattuk. Ma már ismert tény, hogy egy héttel korábban, december 5-én a LEMP Politikai Bizottsága hagyta jóvá ezt a katonai intézkedést, december 12-én az Államtanács – egy tagja kivételével –

ezzel egyetértett, így Jaruzelski tábornok szabad kezet kapott az „Azalia” fedőnevű műveletet indító dátum meghatározásában. Az időpont ez a decembere 12-ből 13-ba hajló fagyos-havas éjszaka lett. Az első három intézkedést (a távközlési blokádot, egy varsói ellenzéki internálását és a kijárási tilalmat) az első percekben átéltem.

A tábornok beszéde és az ismétlések között katonai egyenruhába öltöztetett ismert tévé-bemondók olvasták szakadatlanul a Nemzeti Megmentés Katonai Tanácsa (WRON) rendkívüli intézkedéseit, a lakosság mindennapi életét korlátozó szabályokat. Az adás a varsói Żwirki i Wigury utca repülőszállójában berendezett katonai stúdióból jött. Az egyik „hír” világossá tette, mit láttam éjfél után a Ligocka lámpafényében. A ZOMO rohamosztagainak tízezer rendőre akkor kezdte begyűjteni az ellenzék embereit és az állam biztonságát veszélyeztetőnek minősített személyeket. Az internálást szolgáló „Jodła” (Fenyő) akció ezután még hetekig tartott és tízezer embert szállítottak be az ország 49 pontján e célra létrehozott úgynevezett elkülönítő intézményekbe. Internáltak néhány közelmúltbeli állami és pártvezetőt is, közöttük Edward Giereket. A katonai tanács dekrétumának ismertetése jegyzetfüzetemmel még mindig a tévé elé szögezett, mert egy ideig, rövid ideig még hittem, hogy mindezekről tudósíthatom a magyar hallgatót. A dekrétumba foglalt szigorítások felsorolásával illúziómat „pihenj!”-re állította az egyenruhás bemondó kolléga. Általános lakhelyelhagyási tilalom, kijárási tilalom este tíz és reggel hat között, határzárlat, a hírközlési eszközök teljes blokádja... Na ez az utóbbi annyit jelentett, hogy egyelőre, kitudja meddig, szó sem lehet szabályos tudósító-munkáról. Hogyan tovább? Mit lehet mégis tenni akkor, amikor a szigorításoknak hetvenezer lengyel katona, harmincezer rendőr, ezerhétszázötven páncélozott jármű, ötszáz gyalogsági rohamkocsi, kilencszáz teherautó, néhány helikopter raj és szállító repülőgép szerez érvényt? Ráadásul ennek a roppant hadigépezetnek a negyede állomáshelyemet, Varsót és környékét biztosítja.

The day after...

Vasárnap, a szükségállapot első délelőtti megállt a havazás. A húsz fokos, harapós fagyban a ház alól csikorogva indult a kocsink. Ilona mellettem, a gyerkőcök a hátsó ülésen – így startoltunk a Chopin utca felé, pótolni azt, amit éjszaka a katonai járőr apellátát nem tűrő utasítására elhalasztottam: bíztam Garamvölgyinek a lengyel hatalmi szférától kapott tájékozottságában. A szabad szemmel látható utcai jeleneteknél többet és mélyebbet nem tudtam ezekben a percekben, ez pedig arra ösztönzött, hogy vigyem

magammal a családot, s ha eljutunk a nagykövetségre, akkor együtt leszünk a területenkívüliség, az épület diplomáciai mentességének biztonságában.

Ahogy lakásunktól távolodva a belváros felé haladtunk, megnyugvással láttuk, hogy nincsenek utcai harcok, itt-ott tíz-tizenöt egyenruhás fegyveres állta körül a SKOT névre hallgató, cseh-lengyel gyártmányú páncélozott szállító járműveket. A farkasordító hidegben kesztyűs katonakezek melegedtek a kokszkályha piros halomban izzó parazsa fölött. Ha nem hallottam volna a Jaruzelski-beszédet, akár békebeli polgári védelmi gyakorlatnak hihettem volna, amit láttam. Külföldit rejtő fehér WZ rendszámunk sem ingerelte igazoltatásra az utcákon sűrűn elhelyezett háromfős katonai és rendőri vegyes járőröket, ezért egyre tovább merészkedtünk, nem a legrövidebb utat választottam a Chopinára. Engem a megnyugvás és a tudósítói benyomások gyűjtése motivált, az akkor már hétesztendős Andrist pedig a nagy felderítés romantikus kíváncsisága sarkallta, hogy menjünk jókora kerülővel a főbb útvonalakon. Ági leányomat az Andrzej dokitól ajándékba kapott csíkos ruhás, nagy szemű baba jobban érdekelte, mint háborús filmekből most valódivá vált jelenetek sora. Legyintett a történelemre, a hátsó ülésbe süllyedve játszott. Varsó fő útvonalán, a Marszałkowskán a békebeli napok rendje szerint váltották színeiket a közlekedési lámpák. Valahol a három nagyáruház, a Junior, a Wars és a Sawa előtt, a Świętokrzyska kereszteződésénél a helyzethez sehogyan sem illő látvány tárult elém: hernyótalpának csattogásával odaérkező tank előtt a rendőrlámpa pirosra váltott, s a félelmetes páncéljárgány a lehető legcivilisebben, a KRESZ iránti tisztelettel megtorpant. (Nem győzők sajnálkozni a három évtizedes fázis eltolódáson: ha a fiam már akkor a mai fotóriporteri hivatását művelte volna, nem kétséges, hogy egy ilyen képpel esélyes lett volna a World Press Photo pályázatán.)

A Szolidaritás-Mazowsze székháza előtt, a Mokotowskán harciasabb kép fogadott bennünket. Belefutottunk a katonai renddel szembeni ellenállás első jelenetébe. Fiatal emberek, fiúk és lányok forradalmi hévvel, a varsói ellenállók hagyományához híven vakmerő merészséggel röpcédulát osztogattak. Észrevettem, hogy a mi autónkhoz is szalad egy huszonéves forma farmernadrágos ember. Letekertem az ablakot és kikaptam a kezéből a röplapot... És most megint olyasmit vallok be, amit ma talán el is hallgathatnék, letagadhatnék. Nem teszem. Jó lenne, ha Olvasóm a könyv hátralévő oldalain is feltételezné az igazmondást.

Bevallom, hogy szívem-lelkem támogatását akkor nem ennek a tüntető-tiltakozó-ellenálló csoportnak szántam. Addigi 39 éves élettapasztalatommal, állhatatos baloldaliságomban már felvillant az eszmém, világszemléletemmel visszaélők iránti még csak harmatgyenge viszolygás, de a csalódások pici részletei még nem olvadtak össze egy-

séges képpé. Féltve őriztem, ápoltam a politikai hitemet. A kivételt erősítő tények közé soroltam a cáfolhatatlan, megrendítő leleplezéseket Sztálinról, Rákosiról és a baloldaliságot személyi hasznot hajtó érdekből hazudó kisstílusú emberkékről, lokális pártvezérekről... s meg ne feledkezzem jeles példányokról, a lengyel TV-elnökről, Maciej Szczeпаńskiról.

A szükségállapotot teljes szívvel helyeseltam, mert ebben a színeiben élesen elkülönülő fekete-fehér képben akkor még nem ismertem fel a szürke gazdag árnyalatvilágát. Bő fél évtized egymásra rétegződő sok új átélésének és számos hiteles dokumentumnak kellett még felhalmozódnia bennem, hogy valamikor 1986 vagy 87 táján, de korántsem a politikai rendszerváltás hatására megértsem, miért ingott meg korábbi meggyőződésében a világhírű énekessé lett francia munkás, Yves Montand.

Visszazökkenek a '81-es decemberbe, amikor még sok-sok forrás után kutatva a szükségállapot jogos voltához, szocialista meggyőződésem igazához kerestem támaszt. Hiszem, hogy meg is leltem és jó lelkiismerettel azonosulhatok a lengyelek többségnek a véleményével. Vegyük sorra, mi minden vezetett ide...

Ahogy Gdańskban küszöbön állt az 1980 augusztus végi társadalmi megállapodás aláírása, augusztus 28-án, tehát a mostani katonai lépést másfél évvel megelőzően – lengyel elvtársaik háta mögött – a szovjet kommunista párt vezetőinek utasítására négy szovjet hadosztályt mozgósítottak a Szovjetunió nyugati katonai körzeteiben és kilátásba helyezték, hogy szükség esetén lengyel földre lépnek. Akár a szovjet tűrőképesség határának tesztje is lehetett volna ez, mert noha a gdanski megállapodás moszkvai nagyhatalmi szempontból mély sebet ütött a szövetség testén, a hadosztályok mégis a laktanyákban maradtak. Teljes esztendő múlt el a szovjet katonai „mumus” részéről az újabb ijesztgetésig. Ez már 1981 szeptember eleje: a Szovjetunió lengyel határai mentén a második világháború óta a legnagyobb szabású hadgyakorlatot tartotta a Szovjet Hadsereg. A „Zapad-81” a lengyelországi bevonulás főpróbája lehetett, legalábbis így emlékeznek rá vissza a gyakorlat akkori résztvevői. Vaklármának, inváziós szándék nélküli presszióknak látszott ez a számháborúnál azért komolyabb két harcias erőfitogtatás. Mindkettőnek csupán rémhír-jellegű, halvány híresztelése lépte át a szovjet-lengyel határt (*„állítólag páncélos hadosztályok állnak készenlétben...”*), de a követelések egyre terebélyesebb listájával fellépő Szolidaritás ettől nem hőkölt vissza.

Elképzelhetetlennek tartottam, hogy harmadik komoly figyelmeztetés is lesz. Nem is lett, vagy talán mégis...!? Wojciech Jaruzelskinek a hadiállapot kihirdetéséhez nem kellett mesterséges indokokat kreálnia. Az akkoriban hivatalosan hirdetett motivációt aligha lehet cáfolni: a lengyel gazdaság drámaian romló állapota, a két hónapja bevezetett, de már így

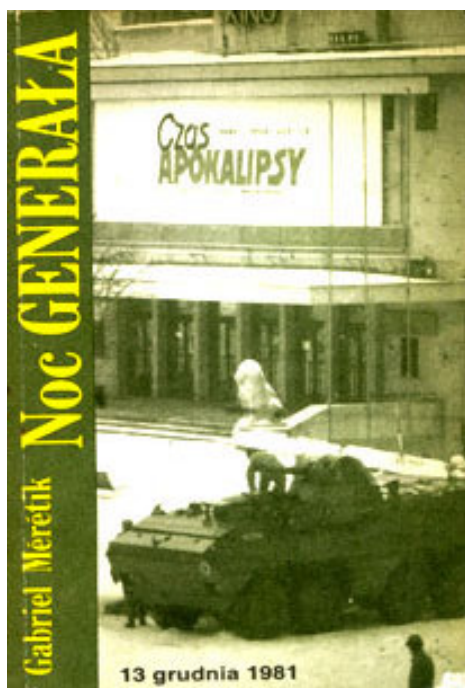
sem működő élelmiszer jegyrendszer, a kereskedelmi ellátás csődje és a tél közeledtével az energia ellátás fenyegetettsége – ezek voltak a kézenfekvő indokok. Velük párhuzamosan a szocialista államrend, a LEMP tekintélye, hatalma mind mélyebb aláásásának fenyegetése is a december 13-i éjjeli lépésre sarkallták a tábornokot. S ha mindez még kevés lenne, Moszkvából a harmadik komoly figyelmeztetés is megérkezett. December 10-én a szovjet párt Politikai Bizottságának tanácskozásán elhangzott, hogy a lengyelországi bevonulást csak végszükségként és csak akkor veszik számításba, ha a lengyel biztonsági erők, a hadsereg és a Lengyel Egyesült Munkáspárt nem birkózna meg a helyzettel és attól kellene tartani, hogy szovjetellenes fordulat következik be a lengyel hadseregben. Jurij Andropov, az SZKP Politikai Bizottság tagja – talán épp '56-os magyar tapasztalatával – a vitában keményen ellenezte az esetleges lengyelországi intervenciót.

Ezek már nem zárkörű, nem bizalmas értesülések. A lengyel rendszerváltó kerekasztal után már nem a pártpropaganda, hanem a cenzúra béklyóitól szabadult lengyel sajtó hozta nyilvánosságra őket, s ma az interneten is bárki hozzáférhet ezekhez az igazságokhoz. De az indulatok és az ütköző politikai érdekek még ma sem segítik elő a tábornok lépésének hiteles, igazságos megítélését. Ez éppúgy várat magára, mint a magyar ezerkilencszázötvenhat higgadt, sokoldalú értékelése. Lengyelországban 1991 óta évente egy alkalommal megtartja széleskörű közvélemény kutatását a tekintélyes OBOP intézet. Az elmúlt tizenkilenc évben a lengyelek véleménye alig változott: a megkérdezettek 49 százaléka ma is indokoltnak tartja a hadiállapotot, az emberek 61 százaléka pedig vallja, hogy Jaruzelski intézkedése megóvta az országot a szovjet intervenciótól. Az utóbbi tíz évben az egyetértők aránya enyhén növekszik, ezért is bátorodom feltételezni, hogy pár évtized múlva még csak nem is baloldali emberek indítványozzák majd Wojciech Jaruzelski tábornok nemzetmentő államférfiúi szerepének elismerését.

A szubjektív értékelésre szánt intermezzo után a hadiállapot első délelőttjén, a Mokotowska utcai tüntetésnél folytatom életutam naplózását. Dél sem lehetett még, ahogy a nagykövetség vaskapuján becsengettünk. A földszinti tágas előtérben már több magyar család összegyűlt. Gyermekeink percekben belül játszótársakra találtak, én pedig nyugodtan felmehettem a nagykövethez. Alig nyitottam rá az ajtót, Garamvölgyi már nyomta is a kezembe a fakózöld telefonkagylót. Ez még csak nem is a K-telefonok úgynevezett „zártkörű közigazgatási telefonrendszere” volt, hanem a sokkal szűkebb hatalmi kör bizalmas kommunikátora, a VCS. Ez a telefonközpont valahogyan Moszkván át működött és állítólag lehallgathatatlan és minden más külső behatástól védett volt.

Zsebemből előkaptam a noteszt, az éjfél óta feljegyzett mozzanatok jegyzetét, és a nagykövet bűvös varázsszavai után oda is kapcsoltak a Magyar Rádióba. Ma sem tudom, hogy az elnök szobájában próbálták-e magnóra rögzíteni a tudósításomat vagy a VCS-ről ágaztattak le a stúdióba... Egy perc sem telt el, amikor egy hang leállított: *„Ennek nincs értelme. Ez a hangminőség műsorban sajnos használhatatlan.”*

Később, 1989-ben a francia kolléga, Gabriel Mérélik „La nuit de general” (A tábornok éjszakája) címmel Párizsban könyvet ad ki, s abban óráról órára követi a hadiállapot első napjának lengyelországi mozzanatait és a világszerte történt reagálásokat. Miután pár napra a kudarcos telefontudósításom után a sajtóközpontban neki is elkeseregtem, hogy még bennünket, a szövetséges országok tudósítóit is sújt a hírközlési blokádnak, könyvében erről így tesz említést: *„A lengyel csapdába szorult több tucat nyugati újságírónak azonos a gondja: hogyan juttassa el cikkeit az anyaszerkesztőségnek. ... Ez nem csak a nyugati újságírókat érinti. A magyar rádió tudósítója Magyarország nagykövetségének közvetítésével küldi kommentárjait.”* Könyvének egy másik részletében azt is elmeséli a jeles dokumentarista, hogy tudósítójának kényszerű hallgatása miatt a Magyar Rádió a Lengyel Rádió adásaiból tájékozódott, ám miután a pesti újságírók néhány órája már tudták, hogy „valamit” kezdődik, a nyugati rádiók adásait is hallgatták, így már reggel hatkor tudomásuk volt Jaruzelski-beszédről, s hétkor a lengyel rádió hullámhosszán ők is hallgatták. A francia kolléga azt is megtudta, hogy a Bródy Sándor

**Gabriel Mérélik könyve
a hadiállapot első napjairól**

utcában az aznap hajnali híradó-szerkesztő (valószínű, hogy az ÜFŐ, talán épp Bereczky lehetett – Sz.Sz. megj.) riasztotta a rádió egyik elnök-helyettesét, aki pedig azonnal telefonkapcsolatba lépett a párt Politikai Bizottságának egyik tagjával. Az illető, nem tudom, melyik magyar politikus volt, elrendelte, hogy a Központi Bizottság hozzájárulásáig egy szó se szóljanak a lengyel helyzetről. Percek múltán aztán megjött az engedély, s az adását megszakító moszkvai televízióval szinte egyidejűleg, reggel 8-kor a magyar hallgató is megtudta, mi történt. Az MTI 8.57-kor adta ki a hírt.

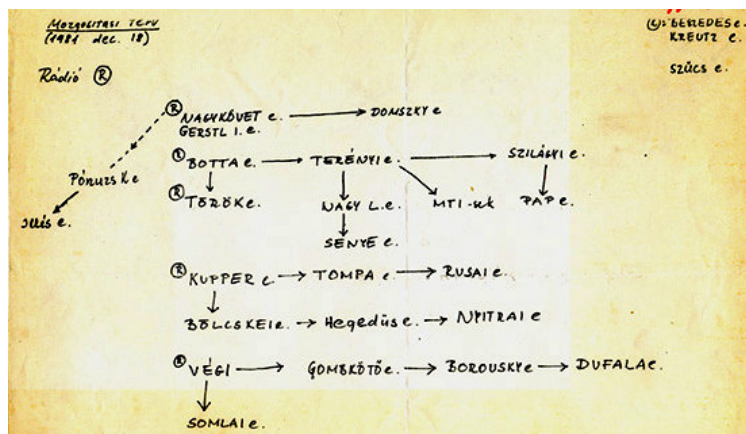
A követség útján még aznap üzenetet kaptam a rádiós főnökeimtől, hogy valamilyen úton-módon megszervezik az összeköttetést Pest és Varsó között, mert

az lehetetlen, visszas állapot, hogy a volt tudósító, Krassó a hosszúhullámon Pestre érkező lengyel műsorokból, az autentikus local colourtól fosztva „tudósítson”. Hamarosan meg is találták a megoldást. Erről majd később...

Tudósítói próbálkozásom tehát kudarcot vallott a nagykövet szobájában a moszkvai üzemeltetésű szigorúan bizalmas VCS-telefonon. Indultam is vissza a családomhoz az alkalmi óvodának berendezett földszinti előcsarnokba, ám kötegni papírlapokkal épp belépett a főnökéhez Terike, a nagykövet titkárnője. „Váj csak, egyet te is kapsz!” – Garamvölgyi ezzel a kezembe nyomott egy fénymásolón sokszorosított lapot, amit archívumomban ma is őrzök:

„A lengyel kormánynak a hadiállapot kihirdetésével összefüggésben tett lépései miatt a magyar kolóniában rendkívüli állapotot rendelek el.

Megkívánom, hogy az evakuálási tervnek megfelelően az érintett és hazautazásra kijelölt családoknál készüljenek fel arra, hogy az asszonyok illetve gyermekek ideiglenesen, elhagyják Lengyelországot az erre általam később megjelölt időben és módon. Ez a készenlét azt jelenti, hogy a már korábban jelzett fejenkénti kb. 50 kg-os kézipoggyászokat, amiket magukkal vinnének célszerű összekészíteni.

**Magyar diplomaták és tudósítók értesítési vázlata.
Nem volt rá szükség.**

A lengyel kormány lépéseivel összefüggésben a holnapi napon /december 14-én/ nem lesz foglalkozás a szovjet iskolában, illetve az NDK óvodában. Ügy döntök, hogy a bizonytalan helyzetre való tekintettel a magyar kolóniához tartozó gyermekek december 14-én maradjanak otthon. Egyidejűleg otthon maradnak a nem hivatalos kiküldetésben lévő feleségek, édesanyák, asszonyok.

December 14-én a kolónia férfitagjai /hivatalos kiküldöttek, vállalatiak, szervizesek, nemzetközi szervezeteknél dolgozók/ – kivéve a külképviselet tagjait – a kereskedelmi kirendeltségen tartoznak reggel 9.00 órakor megjelenni. Ott történik majd döntés, hogy ki és hova megy munkahelyére.

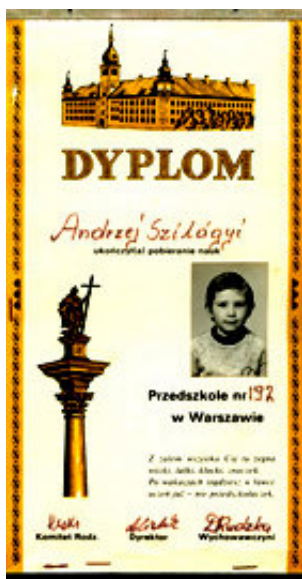
Kérem és elvárom, hogy jelen rendelkezéseimet a kolónia tagjai megértik, fegyelmezetten és minden szükségtelen idegeskedés nélkül végrehajtják.

Varsó, 1981. december 13. 13.00 óra

/ Garamvölgyi József /

nagykövet

Jelen utasítást az érintettek – tudomásul vétel gyanánt aláírni tartoznak.”

A lengyel óvoda diplomát osztott és iskolára képesített.

Tudomásul vettem. Aláírtam. Hazamentünk. Családi evakuálásra nem készültünk fel. Az NDK óvoda és a szovjet iskola ügye minket nem érintett, a mi lengyel iskolánkban, a lakásunkhoz legközelebb eső Szkoła Podstawowa im. Czwartaków-ban január 4-ig amúgy is téli szünidő volt. Gyermekeinknek abban a kivételes szerencsében volt részük, hogy elitmentes, közönséges, kerületi lengyel suliba járhattak, s nem kellett a szülők társadalmi, szakmai és diplomáciai rangja nyomán besorolniuk a szovjet iskola gyermeki hierarchijába. Ági ekkor járt a „zerówkába”, az iskola előkészítő nulladik osztályba, Andris pedig elsős volt, s ilyen minőségében már írt és olvasott, mire ránk szakadt a hadiállapot. Ennek a ténynek volt némi jelentősége.

Amint a követségről hazaértünk, Andris fiunk széket tolt az üvegezett erkélyajtóhoz, felkapaszkodott a székre, hogy jól lássa az utca forgalmát. (Jules Renard: „Egy utcára nyíló ablak fölér egy színházzal.”) Órákig bámészkodott, kishúga hiába csalogatta játszani, ő csak állt, mintha ez lett volna a feladata. Másnap ahogy felkelt, visszatért a lesállításba és délben büszkén hozta nekem a munkája eredményét. Vastag fekete füzetbe, egy kidobásra szánt tavalyelőtti magyar határidő napló üresen maradt oldalaira strigulákkal jegyezte fel a házunk előtt elhaladt harci járgányokat: 5 tankot, 3 SKOT-ot, 14 rajszállító rendőrautót, 2 parancsnoki GAZ-kocsit és 1 teherautót katonákkal. Ennyit foglalt magában a számomra készített jelentés. Gerincén a fekete határidőnapló piros tollal POLITYKA feliratot kapott, s abban a betűvetést épphogy magáévá tevő

Párhuzamos (gyermeki) tudósító napló, 1981 szeptember – 1984 június

7 éves fiú (ráadásul a diszlexia minden rossz és jó hatásával megáldva) a gyermekszoba csendes magányában éveken át lengyelül jegyezte fel legfontosabbnak tartott megfigyeléseit. „Wiadomości z Polski” (Hírek Lengyelországból) címet adott és dátummal látta el ezeket az 1981 október 26. és 1984 március 18. közötti gyermeki tudósításokat, a tőlem örökölt kapott, génjeiben cipelt csúnya betűs, rendetlen ákombákkal írott, helyesírási hibákkal zsúfolt, rajzokkal, újságkivágásokkal illusztrált 50 feljegyzést. A Nagy Fekete Fiók mélyén megőriztem a POLITYKA noteszt.

A noteszből, tollból fényképező gép lett, a fontos, érdekes pillanatok nyakon ragadásának vágya változatlan maradt: a ma 37 éves Andris Varsó ismert fotóriportere, s amikor rá tudom venni, akkor a könyveim technikai szerkesztője, illusztrátora is. Most,

Megfigyelések és kommentárok a gyermekszobából

hogy újraolvastam az 1981 decemberében hét esztendőös „asszisztensem” ötven apró reflexió-ját, kiválasztottam azokat, amelyek az én szószátyár krónikámnál tömörebben végigfutnak a következő három és fél éven. A tömörség a tudósító legnemesebb erénye. A fiú ezt az apjánál már kiskorában is jobban tudta. Sziklaszilárd baloldali öntudatával így látta az 1981-1984-es lengyel éveket:

Hírügynökség a gyermekszobában

(Fordítás lengyelről. A zárójelben a dőlt betűs értelmező betoldások tőlem származnak – Sz.Sz.)

1981 szeptember 30

Hírek Lengyelországból. Újság az otthon dolgozó újságíróknak

Szeptember 30-án vakációs szünet után megújítja tevékenységét a „Syrena” színház.

1981 október 18

Hírek Lengyelországból

A LEMP KB plenáris ülése. LEMP KB = kontra Szolidaritás. Bratkowskit nem kedveli a Szolidaritás és más szervezetek. LEMP- és szovjetellenesség. Az utcákon röplapok.

A közgazdasági egyetemre ezt írták: A Szolidaritás tiltakozik. Sg-pis Sg-pis Sg-pis (az egyetem neve) Szolidaritás

1981 október 22

Hírek Lengyelországból. Újság az otthon dolgozó újságíróknak

Hírek Párizsból. Párizsban sztrájkolnak a repülőgépekkel a párizsi repülősök.

Párizs sztrájk.

Miért van jegyre a cukor? Azért, mert az emberek nem dolgoznak, kevés a cukor, ezért igazságosan kell elosztani havonta 1 kg-t.

1981 október 25

Hírek Lengyelországból

Külföld Párizsban november 1-jén sztrájk.

Vigyázat, síkosság, kérem ne hajtsanak gyorsan.

Lengyelország tele van sztrájkokkal, Lengyelországban Szolidaritás van.

SPORT

Magyarország-Anglia. A magyarok győztek. MECCS

1981 október 26

Hírek Lengyelországból

Szombat

Miért nincs papír, mert az emberek nem dolgoznak és papír szükséges.

Miért édes a „PLASTUS” ragasztó, ha nincs CUKOR?

1981 október 27(1)

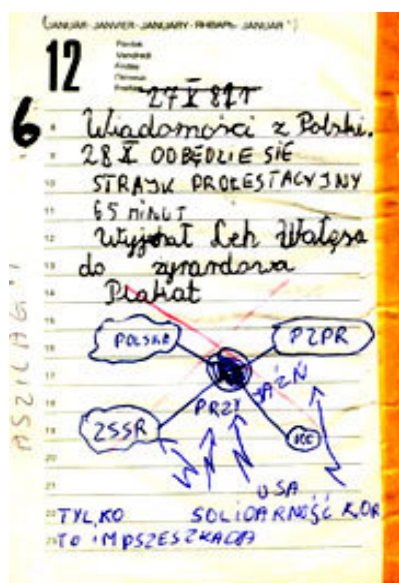
Hírek Lengyelországból

Október 28-án 65 perces tiltakozó sztrájk lesz. Lech Wałęsa Żyrardówba utazott.

Plakát

(Rajz lengyel-szovjet barátságról)

Csak a Szolidaritás, a KOR zavarják őket

1981 október 27(2)

Kiegészítő Hírek Lengyelországból

Jegyre van a cukor, Amerikában pedig van dollárért, tehát nincs mit szomorkodni,

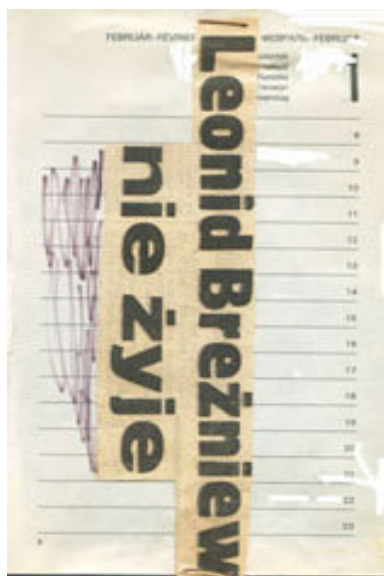
(Rajz Wałęsáról)

1981 október 30

Hírek Lengyelországból

Hogy lehet, hogy minden jegyre van, vaj, cukor és más

(Rajzok: Zbigniew Bujakról és „Lengyelország átalakul” Szolidaritás)

1981 október 31

Hírek Lengyelországból

A kollégiumra lengyelül és magyarul van felírva: Budapest szolidarizál veletek, és magyar zászló van kitéve. Varsóban tegnap sztrájkra készültek. A boltos eladónők sztrájkoltak.

Az egyetemi kollégiumon sztrájk-zászló van fehér-piros betűkkel.

1981 november 10

(Újságkivágás:)

Leonyid Brezsnyev nem él

1981 november 25

Hírek Lengyelországból

Nowy Sączban 81 XI 25-én meghalt Julian Zubek. Zászlós kapitány és tatár származású partizán volt.

Miért sztrájkolnak egész Varsóban az egyetemisták?

Kóvályognak és röplapokat ragasztgatnak. Miért van ez így?

1981 november 26

Hírek Lengyelországból

A Niepodległości utcán az egyetemi kollégiumnál különböző Szolidaritás cédulák vannak. Tart az épületelfoglaló sztrájk.

Avagy

CCCP córka cukiernika całuje piekarza

(a cukrász leánya csókolja a péket)

Varsóban röplapok között fulladoznak az emberek, mindjárt megfullad a Szolidaritás

1981 december 13

Wojciech Jaruzelski a hadiállapot megkezdéséről beszél

NEMZETI MEGMENTÉS KATONAI TANÁCSA

(Rajz)

1981 december 23

Hírek Lengyelországból

A hegyekben egy doktor véletlenül felfedezett egy olyan képet, amit a hegyekben festettek.

A trafikokon ilyen plakátok vannak, de az semmi, mert van nekünk Szolidaritásunk.

Kellemes ünnepeket kíván a Szolidaritás

1982 október 24

Hírek Lengyelországból

II János Pál fogadta Czyrek minisztert.

16-án a LEMP Politikai Bizottsága úgy határozott, hogy összehívja a LEMP központi plenáris ülését. Lengyelország rossz állapotban van, hogyan kellene rendet csinálni.

Kania már nem I. titkár a LEMP-ben, a következő Wojciech Jaruzelski.

1982 november 1

Hírek Lengyelországból

XI 1 a halottak napja volt. Az MO (rendőrség) leállította a járműveket, másképp nem lehetett eljutni a temetőbe, gyalog kellett menni.

A tarnobrzezi vajdaságban sztrájk van.

SPORT

Visszavágó. Magyarország-Anglia. MECCS

1982 november 13

(Újságkivágás:)

W. Jaruzelski távirata J. Andropovhoz az SZKP főtitkári kinevezése alkalmából

1982 december 2

Ma jobb a helyzet Lengyelországban. De a Dymitrow bányában baleset volt, néhányan tragikusan elpusztultak.

De 28-án terror is történt. Dariusz S, eltérített egy Magyarországhoz tartozó repülőgépet. A géprablót a rendőrség elfogta. Olsztyni lakos volt. A nyomozás tart.

(Rajz)

1982 december 3

Ma jobb a helyzet Lengyelországban. Wojciech Jaruzelski felkereste a Dymitrow bányát. Holnap Barburka (*bányásznapi*) lesz. Ma a Szejm csak egynapos. Janusz Obodowski miniszterelnök-helyettes fog beszélni.

1983 február 27

A hadiállapot felfüggesztve (1982 dec. 31-én) Mindenki örül, hogy nincs. De kit zavart? Nem tudom. (Rajz: a karácsonyfára felfüggesztett táblán: HADIÁLLAPOT)

83 II 27. Wojciech Jaruzelski beszédet intézett a nemzethez. Nyugodtan mondta, hogy munkához kell látni, mert ha nem látunk hozzá, akkor éhen halunk.

(Rajz: LEMP)

1983 március

Amerika rendes ország. De a kormánya egyszerűen rossz. Rakétákat találnak ki, hogy elpusztítsák Lengyelországot és a Földet. Különböző neutronok, atomok, lövedékek Kruz R+X=25 rakéták. Néhány év óta tárgyal a Szovjetunió Amerikával az atomfegyver elpusztításáról. De Reagan beleegyezik, később pedig újra hülyéskedik.

1983 március 10

Március 1 óta a cukorkák, mint a dropszok, tofik és a rysyk és mások jegy nélkül is kaphatók

1983 március 13

Varsóban és Lengyelországban ma zavargások voltak.

A varsói Óvárosban a rendőrség felszólította az embereket, hogy oszoljanak. Az emberek szétszéledtek, de az utasítás után a fiatalok nem széledtek szét és letartóztatták őket.

Varsóban is történt rendzavarási próbálkozás. Lengyelországban több ember nem oszlott szét.

1983 március 14

Borzasztó drágák a virágok. A tulipán 50 zloty, a szegfű 70 zloty, a frézia 50 zloty, egy csokor százszorszép 60 zloty. El kell ájulni.

(Rajz)

1983 március 15

Varsóból.

A mai napon 0,7 zlotyval emelkedett a sárga (*nomál*) benzin ára, a kék (*super*)

pedig 0,4 zlotyval. Drágul a kávé és a cigaretta.

(Rajz: BOLT – Kévé 1600 Cigaretta 58 zł)

1983 március 30

Varsóból és Lengyelországból megszökött Krzak (*pénzügy-miniszter*). Elárulta a kormányt. (Kiderült, hogy ez pletyka)

Május 1-jén zavargások lesznek, a felvonuláson ott lesznek a Szolidaritás emberei. Lengyel dalokat énekelnek majd. Ez egyelőre csak feltételezés.

1983 március 31

Újra szólt a Szolidaritás Rádió. Minek ez állandóan, a ZOMO (*rohamrendőrség*) úgyis elkapja őket helikopterekkel és gépkocsikkal, de ők nem félnek.

1983 május 1

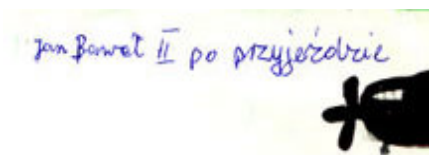
Május 1-jén semmi sem volt, csak a Starówkán (Óvárosban) voltak zavargások. A ZOMO semmit sem csinált, csak ha nagyobb csoport érkezett, akkor kettéosztották. 4 csoportból 2 csoportot csináltak.

1983 június 16 (1)

II János Pál ma megérkezett Lengyelországba. Az ünnepélyes köszöntés olyan szép volt, hogy a pápa az örömtől szinte sírva fakadt.

1983 június 16 (2)

II János Pál a megérkezés után
(Rajz)

1983 augusztus 28

Beszédet mondott Rakowski.

Augusztus 28-án Wojciech Jaruzelski új katonákat nevezett ki. A katonák esküt tettek. Jaruzelski beszédet mondott a katonákhoz. Wojciech Jaruzelski elbeszélgetett a katonák családjaival. Később meglátogatott két üzemet.

1983 augusztus 29

Holnap az igazságügy miniszter arról fog beszélni a Szejmében, hogy a Szolidaritás embereinek november 1-ig elő kell jönni a föld alól, mert ha nem jönnek ki, akkor büntetést kapnak. A Szejm reggel 10 órakor kezdődik.

1983 október elején

Lengyelországban és más országokban is azt mondják, hogy a Szovjetunióban rossz a helyzet, kevés áru van a boltokban, nem vidám ott a helyzet, pedig én nem régen voltam a Szovjetunióban és miért hazudoznak, pletykálnak és beszélnek butaságokat, nyugalom van ott, a boltokban sok minden van. Látszik, hogy senki sem okosodik Lengyelországban.

1983 október 5

Lech Wałęsa Nobel-díjat kapott vagyis odaítélték neki. Szörnyű, amit az emberek mondanak erről:

- Wałęsa nem kapott, mert miért kellene kapnia
- Jó, hogy kapott, megérdemli
- Na mert ő semmi jót nem csinált Lengyelország számára

1983 október 26

1. rész) október 26-án Lengyelországba érkezik Kádár.

Kádár elmegy a gyárakba. Beszélni fog a lengyel munkásokhoz. (folyt.köv.)

2. rész) Kádár meglátogatott egy gyárat és beszélt a lengyelekhez

3. rész) ma, 28-án 8.00 órakor a 2-napos látogatás után Kádár elutazott Magyarországra. Ünnepélyes búcsúztatás volt és elutazott. VÉGE

1983 november 7

Wojciech Jaruzelski megbüntetett két miniszterhelyettest azért, mert nem közölték az emberekkel, hogy jegyre lesz a vaj és a margarin. Az emberek nyugtalankodtak, hogy kevés lesz a vaj. Az FSO munkásai felháborodtak. Jaruzelskinek igaza volt, az FSO-nak is

igaza van, mert nem volt bejelentés. Igazságosan büntetett Wojciech Jaruzelski, kidobta őket a kormányból.

1983 november 10

A Szolidaritás 3 éves. Éppen 3 évvel ezelőtt jött létre a Szolidaritás. 83 november 12-én esett az első hó, amely egészen bokáig ér. Hideg van. 1 Celsius fok van. Valahogy gyorsan jött.

1983 november 11

A varsói Óvárosban este zavargások voltak. Az emberek megint megzavarták a nyugalmat. Körülbelül 7.000 ember zavargott. Gdańskban és Krakkóban is így volt. November 11 – Lengyelország függetlenségi ünnepe.

1983 november 18-19

Plénumot tartottak. 83 december 5-én Szejm. A Szejmben a rendkívüli állapotról tárgyaltak. Hogyan kell bevezetni és milyen akciókat folytatnak a rendőrök, katonák.

1984 január 1 (1)

Elmúlt az 1983-as év. Most már 84 van. Szilveszterkor mindenki szórakozott.

1983-ban négy látogatás volt Lengyelországban. A pápa, Honecker, Husak és Kádár. Voltak plénumok és Szejmek. Jó év volt ez, de 84 még jobb lesz.

1984 január 1 (2)

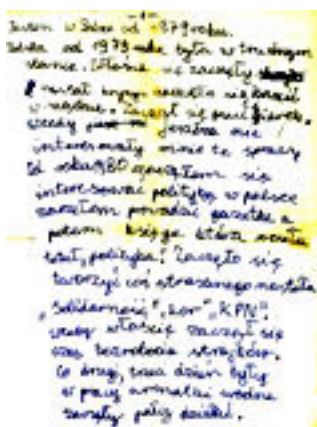
Miért nem minden lengyel szereti a Szovjetuniót? A gyerekek se szeretik, de nincs mit csodálkozni ezen ha a szülők így nevelik őket. Pedig hát az újév alkalmából csomagokat küldtek a gyerekeknek játékokkal, cukorkával és üdvözlőlapokat néhány mondattal.

1984 február 28

1984 február 28-án a kulturális nemzeti tanácsban beszédet mondott többek között Rakowski. Valamikor Lengyelországot a röpcédulák öntötték el, most meg a Tygodnik Mazowsze (*a Szolidaritás varsói lapja*)

1984 március 16-17-18

Március 16-17-18-án a pártküldöttek konferenciája volt, amelyen parasztok és munkások vettek részt az ország minden részéről.

1984 június (1)

1979 óta vagyok Lengyelországban. 1979-től Lengyelország súlyos állapotban volt. Akkor kezdődtek a sztrájkok, növekedett a válság. Kezdték zúrók lenni a kormányban. Gierke romlásnak indult. Akkor engem még nem érdekelték ezek a dolgok. 1980-tól érdeklődni kezdtem a Lengyelország politikája iránt. Újságot kezdtem csinálni. Utána könyvet, amelynek „polityka” címet adtam. Valami szörnyű dolog kezdődött, megalakult a „Szolidaritás”, a „KOR” és a „KPN”. Pontosan ezzel kezdődtek a sztrájkok. Minden második, harmadik napon működtek a vízagyúk, kezdtek beindulni a gumibotok.

1984 június (2)

1981-ben ugyanaz történt, csak még rosszabb volt, mert lőttek is. de a kormány, a ZOMO és a katonaság védekezett. Kialakult a válság, bekövetkezett a hadiállapot. Elrendelték a kijárási tilalmat. 4 óránként mentek az utcán a tankok. A lengyel fiatalok a rendőrséggel

verekedtek. De félni kezdtek, amikor beindultak a rendőrautók, a páncélcsovik és a vízágyúkkal felszerelt autók. 1982-ben kezdett nyugodtabbá válni a helyzet, mégis majdnem minden ugyanolyan volt. Már 1980-ban is kezdődtek a röplapozások. 1983-ban javult a helyzet, a Szolidaritás most már kezdett félni. 1994-ben csak választások voltak és a Május 1 sokat javított a helyzeten.

A varsói tudósító öt évének történetét, a politikai, hangulati háttérrel a gyermeki megfigyelések talán jobban érzékelték, mintha most okoskodó kommentárokkal magam fűszerezném a lengyel történelem sorsfordító eseménysorát. Élek fiam iménti felmentő segítségével, s a korszakból mindössze egynéhány, kifejezetten személyes epizódot idézek fel. Visszakanyarodom az 1981-ben bevezetett hadiállapot első napjaihoz...

A „tudósító” diákigazolványa

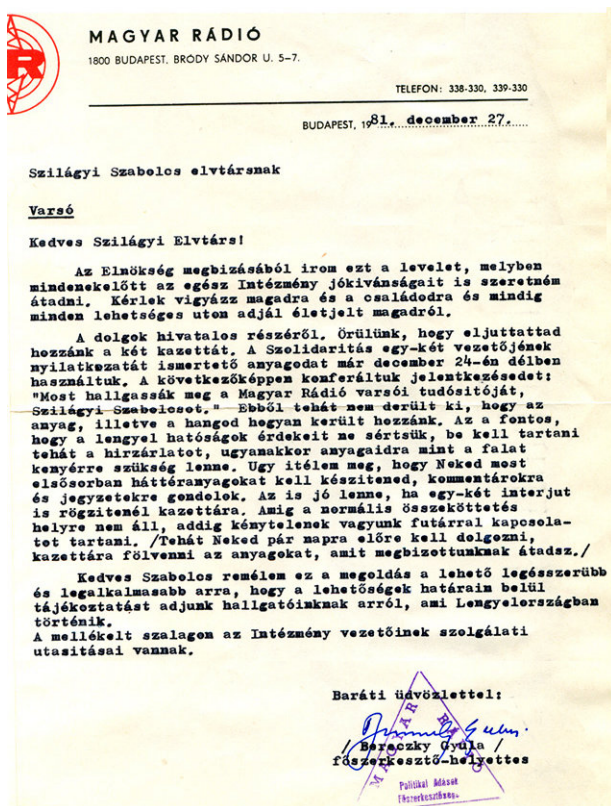
Tudósítások kacsaringós útjai

A katonai hatalom a szigorú hírzárlat közepette is az első percektől iparkodott mindent megtenni vagy legalábbis azt a látszatot kelteni, hogy a nagyvilág hiteles tájékoztatását a tudósítók munkájának könnyítésével segíti. Ez néha otromba kaszárnyatréfával is felért. December 15-én későestére kieszközöltem magamnak egy pesti kábel összeköttetést a militarizált varsói rádióstúdióban. Ám ahogy ott megjelentem, a mundérba bújt kollégák tüstént a katonai cenzorhoz küldtek. Ott pedig a hórihorgas százados, a hivatásos főcenzor előzékenyen felvilágosított, hogy mielőtt bemegyek a kis „hírolvasó kamrába”, át kell adnom neki a Magyar Rádióban elmondandó tudósításom leírt szövegét lengyelül, oroszul, angolul, németül vagy franciául, mert ezeken a nyelveken tudnak cenzort biztosítani. Ennek csupán az volt az akadálya, hogy semmilyen nyelven, még magyarul sem volt előre készített szövegem. Papírlapra firkantott vázlatból óhajtottam hallgatóink tudtára adni, mi minden zajlik lengyel földön. Barátság ide, barátság oda, magyar szakot végzett cenzort nem vonultattak be... Dolgavégezetlenül hazamentem a süket telefonos és béna telexes kakásomba. És miután harmadnapra, a szerdai Varsó-Budapest közötti gyorsra, talán a határzár feloldását követő első vonatra az atomenergiái együttműködési szervezet magyarjának, Füzes Gábor barátomnak sikerült jegyet vennie, néhány tudósításommal zsebébe dugtam két magnókazettát, amit ő Pesten eljuttatott a

Bródy Sándor utcába. Az év utolsó hetében pedig diplomáciai futár útján Bereczky Gyula aláírásával levelem érkezett a Rádiótól a követségre:

„Az Elnökség megbízásából írom ezt a levelet, melyben mindenekelőtt az egész Intézmény jókívánságait szeretném átadni. Kérlek vigyázz magadra és a családdra és mindig minden lehetséges úton adjál életjelt magadról.

A dolgok hivatalos részéről. Örülünk, hogy eljuttattad hozzánk a két kazettát. A Szolidaritás egy-két vezetőjének nyilatkozatát ismertető anyagodat már december 24-én délből használtuk. A következőképpen konferáltuk jelentkezésedet: 'Most hallgassák meg a Magyar Rádió varsói tudósítóját, Szilágyi Szabolcsot.' Ebből tehát nem derült ki, hogy az anyag, illetve a hangod hogyan került hozzánk. Az a fontos, hogy a lengyel hatóságok érdekeit ne sértsük, be kell tartani tehát a hírzárlatot, ugyanakkor anyagaidra mint a falat kenyérre, szükség lenne. Úgy ítélem meg, hogy Neked most elsősorban háttéranyagokat kell készítened, kommentárookra és jegyzetekre gondolkod. Az is jó lenne, ha egy-két interjút is rögzítenél kazettára. Amíg a normális összeköttetés helyre nem áll, addig kénytelenek vagyunk futárral kapcsolatot tartani. /Tehát Neked pár napra előre kell dolgozni, kazettára fölvenni az anyagokat, amit megbízottunknak átadsz./

Bereczky írta: munkámra szükség van, mint egy falat kenyérre...

Kedves Szabolcs remélem ez a megoldás a lehető legésszerűbb és legalkalmasabb arra, hogy a lehetőségek határain belül tájékoztatást adjunk hallgatóinknak arról, ami Lengyelországban történik.”

Sikerült kijátszanunk, oldanunk a lengyel katonai cenzúra blokádját. Köztem és a Magyar Rádió között sajátos összeköttetés jött létre: Szalay Zsolt, a Rádió hírszerkesztőségének főnöke ült vonatra és „postafordultával” vitte vissza azokat a hangos beszámolóimat, amelyek később a különféle műsorokban (168 óra, krónikák, Tíz perc külpolitika) hangzottak el. (Arról a Szalay Zsoltról van szó, aki Horn Gyula kormányzása éveiben zágrábi, majd 2002-től ankarai nagykövet lett.)

Minek nevezzetek? Minek nevezhetlek?

Talán fura a kérdés, főként ha hozzáteszem, hogy az 1981 december 13-án éjfélkor történt lengyelországi katonai intézkedés magyarországi névadásáról van szó. A girbegörbe fél legális utakon hazajuttatott első tudósításokban még a lengyel „stan wojenny” tükörfordítását, a hadiállapotot használtam, ám Szalay már hozta a pesti instrukciót, és attól fogva szükségállapotot kellett mondanom. A futár szűkszavú volt vagy tán maga sem tudta, ki és miért végezte a műfordítást, én is csak hetekkel később ismertem meg a dezinformáló nyelvújítás hátterét.

Mindjárt a kezdet kezdetén, amikor velem megszakadt a szokásos tudósítói kapcsolat, az történt, hogy a párt vezető testülete, talán a politikai bizottság, de lehet, hogy csak a központi bizottság valamelyik illetékes főpropagandistája – állítólag!? – magas szintű nyelvészeti konzíliumot hívott össze, s ott keresztelték át a hadiállapotot szükségállapotra. Gyanítom, hogy ez a kifejezés (szükségállapot) volt hivatott megszépíteni azt a tényt, hogy saját népe ellen saját hadseregét kellett bevetnie egy szocialista államvezetésnek. Az elnevezés lebutításával persze mit sem változott a lényeg. Bennem bizonyos töprengést motivált a lesütött szemmel végzett névhamisítás: vajon másfél éve, a 80-as megmozdulások idején miért engedhették nevén nevezni a sztrájkot, amikor a többi szocialista országban még csak munkabeszüntetést írhattak, mondhattak a kollégáim? Költői kérdés, lezáratlan gondolat marad ez, mint az is, hogy ha Jaruzelski tábornok nem lép, vajon megtörtént volna a „baráti hadseregek testvéri segítségnyújtása”.

A faramuci magyar névadás dacára maradjunk abban, hogy hamisítatlan hadiállapot volt ez a javából akkor is, ha olyan operettrészletet is kínált a varsói utca, mint a pirosra váltó rendőrlámpánál toporzékoló páncélos. De az internálások, a lakhely elhagyási tilalom és az éjszakai kijárási tilalom már inkább a drámai műfaj felé hajlott. A’ propos kijárási tilalom!

Amikor még ostobán hittem, hogy a Lengyel Rádióból eljuttathatom tudósításomat a Későesti Krónikába, a varsói rádiós garázsból kocsit küldtek értem. Magyar cenzor híján hamarosan fordult is velem a lengyel sofőr, ám ahogy kifutottunk az utcára, épp elmúlt 11 óra. Elállt a hóesés és a kristálytisza fagyban messziről feltűnt, hogy egy három fős járőr, egy rendőr és két katona, mindegyik fülvédős bundasapkában a ránk irányuló kötelességét óhajtja teljesíteni. Ezt a rendőr kezéből kiinduló metszően éles reflektorfény adta tudunkra. Még legalább száz méterre lehattunk tőlük, amikor a lámpa előbb köröket

rajzolt, majd irányt parancsoló mozdulattal terelte autónkat az útszegényre. „Van magánál engedély?” – kérdezte nyugodt hangon a rádiós sofőr, s akkor sem lett nyugtalan, amikor megtudta tőlem, hogy nekem még senki sem adott éjszakai kijárási engedélypapírt. Zsebre nyúlt, s a kezembe nyomott egy december havi élelmiszer jegyet. „Mutassa ki nekik az üvegen át...” Így is történt. A járőrparancsnok előbb az állami kocsi rendszámára nézett, majd a sofőrre, végül az én cukor-, liszt- és húsjegyemre pillantott, miközben az én sofőrömnek esze ágában sem volt lehúzódni, alig több, mint öt kilométeres tempóban, a gumikkal komótosan ropogtatta az utca havát, s így haladt el a tisztelgő rendőr szakaszvezető mellett.

Még ez a jelenet is beillik a katonásdi vígjátéki epizódjaiba, ám december 16-án véglegesen hihetővé vált, hogy szó sincs itt svejki jelenetekről – finita la commedia! Ezen a szerdai napon kilenc halott és 21 sebesült sziléziai bányász terhelte meg a katowicei Wujek bányát pacifikáló ZOMO rohamrendőrök lelkiismeretét. Gdańskban hosszú órákon át tartottak a tüntetések és az utca harcok.

KUPON REJESTR. KARTY „M-1”	Wol., Ciel. z. kocia 400 g V 84	Wol., Ciel. z. kocia 300 g V 84	Mięsa 400 g V 84	Mięsa 500 g V 84
Fluszcze 250 g V 84	Fluszcze 125 g V 84	Mięsa 300 g V 84	Mięsa 200 g V 84	Mięsa 200 g V 84
Masło 250 g V 84	Masło 125 g V 84	M M M		Cukier 1500 g V 84
Masło 125 g V 84			Mięsa 1000 g V 84	P. białe 500 g V 84

**Élelmiszer jegy,
amely a kijárási tilalom
idején segített**

**Katonákkal a hadiállapot
második napján. A hangfel-
vétel egyhetes késéssel ért
Varsóból a Bródy Sándor
utcába.**

advent napjai, közeledett a '81-es Karácsony. A Niepodległości és a Madalińskiego kereszteződésében hetekre legyökerezett páncélosra kis fenyőfát tűztek ki a katonák, Andris és Ági csokoládét és süteményt vitt nekik. Ablakunkból láttuk, hogy a szomszédok hol kávéval, hol teával kínálják őket, s pár napja újra hihető volt: ennek hamarosan vége lesz... Szilveszterkor még senki sem gondolhatta (Jaruzelski és vezérkara sem), hogy pontosan egy év múlva, még csupán felfüggesztik a hadiállapotot.

Most, hogy memóriám 1982-es évjáratú motorját mozgásba lendítem, mégiscsak el kell merülnöm egynéhány átélésem részletében, mert októberig Andris tudósítói munkabeszüntetést tartott: a január 4-én újra megnyílt sulis tanulásra és nem a politizálásra biztatta őt. Az iskola, a nagy bérház hátsó kapuján és a Stolica mozi parkján át kétszáz méternél alig volt messzebb. A megnyugtató közelség okán reggelente még a katonai rendszabályok közepette is nyugodtan, szülői kíséret nélkül taposta a havat a két gyermek. Ekkor már tudtuk, hogy a mi Mokotów kerületünket annyiban érinti a

megkeményedett helyzet, hogy a lakásunktól alig kilométernyire álló jeles műintézet, a Rakowiecka utcai börtön is – és nem csak az „elkülönítő helynek”, pontos lengyelséggel „Ośrodek Odosobnienia dla Internowanych”-nak nevezett internáló táborok – őrizték a közélet forgalmából rövidebb-hosszabb időre kivont embereket.

Szigorúan(?) ellenőrzött vonalak

Munkámban az első könnyítést január 10. napján érzékelttem: a katonai hatóságok visszaállították a városokon belül a telefon összeköttetést. Ha másra nem, arra jó volt az újra élő telefon, hogy értesíthettek bennünket a kormányzóvivő, Jerzy Urban soron következő sajtókonferenciáiról. Néhány napig még sokkolta az embereket, ahogy a kagyló felemelése után, a bűgő hangot követte egy női altra hangolt gépmondat: „*Rozmowa kontrolowana*” (Ellenőrzött beszélgetés). Azután megszokottá vált a bevallott lehallgatás, amit némi elhárító ismeretemenl akkor sem igen vettem volna komolyan, ha netán lett volna eltitkolni való mondanivalóm a tudósító kollégákkal, a varsói barátokkal folytatott beszélgetések során. Logika és képzelőerő elegendő volt, s az ember tudhatta, a másfél milliós Varsóban megoldhatatlan egy ilyen totális kontroll.

A nem rég lengyel földön is divatba jött és épp virágkora kezdetét élvező CB-rádiózást a katonai hatóságok természetesen azonnal befagyasztották. A nyolcmilliós amerikai lengyel emigráció csomagjaiban vagy épp külhoni kongresszusokról hazatérő lengyel szakemberek bevásárlási trófeájaként behozott készülékeket ki kellett szerelni a kocsikból és bizonyos belügyi gyűjtőpontokon le kellett adni. Már akinek bejelentett CB-je volt! Nem úgy az én Andrzej dokimnak, aki az amerikai orvosi szimpóziumról nem sokkal a hadiállapot előtt ért haza, s ideje sem volt, hogy bejegyeztesse a kis japán adó-vevőt. Dokink – az első sittjéről már szoltam – másodszor nem óhajtotta igénybe venni a Rakowiecka-börtön vendégszeretetését. Egy este megjelent egy kis csomaggal, letette a konyhaasztalra, ahol épp a barátainknak (neki is) mértük a kivételezettek húsboltjának friss osztalékát. „*Neked ajándékozom, csak vidd ki valahogyan az országból...*” – mondta és mutatta a kartondoboz tartalmát: két CB-rádiót. A műszaki újdonságok, a technikai kütyük iránti szenvedélyem fellángolt. Sajnáltam is a dokit, örültem is az ajándéknak, bár nem csak a szenvedély, hanem a viszolygás is perzselt, mert úgy éreztem, a CB elfogadásával megsemmisül a húsbolti és benzinkúti segélyszolgálatom önzetlenségi mutatója. Az illegális készüléket egyetlen éjszakára merészelttem lakásunkban hagyni, mert tudnivaló, hogy a tudósítót és lakását nem illeti meg a diplomáciai mentesség. Másnap reggel a kartondobozzal a követségre vitt az utam. Ott pedig immár nem

viszolyogtam a hála kikövetelésétől, egyenesen a konzulnak, Beszédes ezredesnek szegeztem a kérdést: *„Karcsikám mondtad egyszer, hogy fordítói munkámért egyszer majd hálás leszel...”* – Ijedten nézett rám, azt hitte, hogy a hadiállapot rendelkezéseivel kerültem összeütközésbe, ám amint megtudta, hogy ennél is csúnyább a kérésem, habozás nélkül közölte: *„Rendben van, gyere ki a holnapi MALÉV-géphez, hozd a cuccot. Ott leszek a checkpointnál. A többi az én dolgom...”* Így röpült ki Lengyelországból a csempészáru kvázi diplomáciai futárúton(?) vagy egyszerűen a gép kapitánya útján a Magyar Rádió külpolitikai rovatához, s ott Szabó Erzsike, a titkárnő szekrényében bújt meg és várt rám a nyári szabadságomig. De, hogy Andrzej doki CB-je három évvel később miként lépett elő majdnem életmentő társammá, arról egy 1995 februári emlékidézést ígérek.

A Tábornok hajnali fürdővizében

Egyszóval Varsó határain belül felélesztették a telefonokat, s ebben most sem magyarként, sem szövetséges állam tudósítójaként nem élveztem kivételezett elsőséget. A huszadik századnak ez az áldása éppúgy újra megillette a nyugati kollégát, mint a nyugdíjas szomszédasszonyt és Andrzej dokit. De az interurbán és a nemzetközi telefonközpont még egy évig bezárkózott, kezelőit – régi híradó katonához méltó sejtésem szerint – a hadsereg kiválóan hasznosította. Márciusban mégiscsak a nyakamba szakadt a kivételezett magyar méltósága. Titokban, hogy a távközlési elvonókúrától szenvedő tudósítói kar többi tagja meg ne tudja, az időközben „demilitarizált” lengyel postás haverok visszadugták a megfelelő helyre az irodalakásom falából magnó- és mikrofoncsatlakozóval kitüremkedő kábel náluk lévő másik végét. Március volt, s a Magyar Rádióban újra megszólalhattam anélkül, hogy hallgatóinkhoz a kerülőutakon utaztatott kazetták közvetítették volna a lengyel fordulatokat. Pedig mi tagadás, a külföldi tudósítók szorgos nyüzsgését nem jutalmazta vastappsal a WRON, azaz a Nemzeti Megmentés Katonai Tanácsának testületében. Lebutításunkat, figyelmünk tompítását és újságírói szimpátiánk élesztgetését rokonszenves ötletekkel igyekeztek elérni. A nyugati kollégák terelgetéséről az Interpress sajtóközpont, a szocialista táborbéli tudósítók „szórakoztatásáról” a hadsereg politikai csoportfőnöksége gondoskodott. Kettőnket, a Csehszlovák Televízió tudósítóját és engem egy jó humorú, szimpatikus, velünk egykorú, negyven év körüli századosra, Staszek Ruszkowskira bízta. A figyelemelterelő kínálatban volt szaunázás a főcsoportfőnökség pincéjében, a plac Zwyczęstván és együtt úsztunk heti három reggelen fél 7-kor a hadsereg kezelésében lévő Legia uszodájában. Korábban

talpon volt az uszoda személyzete, mert 6-tól Jaruzelski tábornok és talán néhány legfőbb katona „zártkörű testnevelési órán” gondoskodott napi erőnlétéről a medencében. Talán sohasem tudtam volna meg, hogy ilyen hadi méltóságok fürdővizében tempózhattam a következő harminc percben, ha később, esztendő múltán, ahogy már nem jártunk a Legiára, Ruszkowski százados nem meséli el ezt a „szigorúan titkos” körülményt.

Idővel családi barátsággá melegedett össze hármunk kapcsolata. A cseh kollégával, Rostia Bajerrel találgattuk, mennyire lehetünk Staszek számára parancsba adott harci feladat és mennyi a barátkozás őszinte törekvése. A kis Varsó környéki patakhoz, a Wkra-parti öreg malomhoz tett közös kirándulások, a pecás-barátkozás Andrissal, templomjáró feleségének húsvéti kosárszenteltetése és sok apró mozzanat arra utalt, hogy Staszek hivatásos katona voltában is megmaradt civilnek, újságírónak (mert eredetileg szakmabelink volt). Ha netán mégis parancsra barátkozott, amiben nem hiszek, akkor azt dicséretes eredménnyel tette: fegyvertelenül erősítette a lengyel-magyar-cseh barátságot. Fegyvertelenül? Nem mindig! Egyszer-egyszer, ha épp ügyeletes tiszti szolgálata előtt vagy utána lépett be hozzánk egy kávéra, mert imádta a magyar presszókávé, Andris örömeire egyenruhában, antant szíjjal, pisztollyal érkezett. Nyolc éves fiúgyermekünk elismerését örökre megalapozta azzal, hogy a katonasapkát a fejébe nyomta és töltektől fosztott pisztolyát is a kezébe adta.

A három család baráti szálai mind szorosabbra fűződtek, Roszkowskiéknak belépést intéztem a külkereskedőink irodaházába rejtett, illatozó magyar Csemege boltba, Bajer Rostjával cseh sör és magyar bor volt a barter két oldalán, s ebbe Staszeket és a feleségét, Zoškát is bevontuk. Tehettük, mert a kis baráti társaságba hamarosan beilleszkedett a Csemege boltvezető Sárvári Miki és felesége, Ilona, aki ráadásul szabolcsi földink volt. Feleségeink is összebarátkoztak, amit a cseh, magyar és a lengyel konyha remekei pecsételtek meg hol az egyik, hol a másik családnál. Megesett, hogy a prágai asszonyka, az utolsóéves medika, Svetlana a szombat esti házibuli óráiban az én irodastúdiómban kapott csendes menedéket, hogy felkészülhessen a hétfői prágai szigorlatára.

Ám, hogy meg ne feledkezzem a Staszek százados közvetítésével rajtunk végrehajtott figyelem elterelő hadművelet utolsó, talán legszellemesebb csapásáról, említést érdemel beiskolázásunk a Visztula bal partján lévő katonai csónakház folyami jacht vezető tanfolyamára. Két hónapig fűt-fát magyaráztak nekünk a folyómeder jellegzetességeiről, a vízikresztről, a fény- és zászlójelzésekről... bár ezek a tanórák inkább egy-egy hangulatos klubdélutánhoz hasonlítottak. Ahogy beállt a napos idő, sörözgetés hangulatában hajótesteket festettünk, lakkoztunk, majd amint lejárt a hajóinas és kadét-

időnk, ott álltunk a szigorúnak nem mondható vizsgabizottság előtt. S mert engem a vizsga napján mégiscsak elszólított a tudósítói kötelesség, egy héttel később jelentem meg a csónakházban. Ott meg úgy tudták, hogy én egy hete már eredményes vizsgát tettem, amiben hitüket nem is ingattam meg, s egy üveg Lánchíd konyak kipárologtatása közepette át is vettem a motoros kishajó vezetői licencemet. Az elegáns kék-fehér igazolványból kiderült, hogy nemzetközi (boat leaders licence) hivatásos vízi jogsi birtokosa lettem. Azóta huszonnyolc év múlt el, de még nem vezettem motoros jachtot. A világ vizein hajózóknak ígérem, hogy már nem is fogok. Ha szavamat megszegném, kérem szépen az engem hajózni látó Kedves Olvasót, haladéktalanul értesítse az első vízirendész járőrt, majd a közeli elmeógyógyintézetet, mert én bizony soha sem tanultam meg hajót vezetni.

„A politika az angyalból is kurvát csinál.”

A hadiállapot hónapjaiban sem jutott minden egyes külföldi újságíró mellé civil vagy egyenruhás „ápoló”. Különösen a beutazó, alkalmi tudósítók, publicisták kontrollja bizonyult nehézkesnek a cenzúra meghosszabbított karja számára. A szovjet kollégák ellenőrzéséről nem tudok, de úgy hiszem, őket – ha a lengyel hatóságok ezt egyáltalán szükségesnek vagy megengedhetőnek vélték – mindössze diszkrét megfigyelés alatt tartották.

Az olyan világhírű író-újságíró, mint amilyen Oriana Fallaci volt, Mieczysław Rakowski miniszterelnök-helyettes védőernyője alatt végezhetette a munkáját. Rakowski, nemrég még maga is újságíró, a Polityka főszerkesztője volt és korábban ismerte az interjú műfaj olasz virtuóz nagyasszonyát, aki '81-ben vele is készített interjút. Érthető hát, hogy ezekben a puska-poros-könnygázos időkben is segítette a szabad

Oriana Fallaci beavatott a szakmai titkába.

mozgását. Rakowski látta el tanácsokkal, kapcsolatokkal Fallacit, amikor az a *Corriere della Sera* 1981 március 7-i számában megjelent Wałęsa-interjújára készült. Tőle jutott el hozzám is. A miniszterelnök-helyettes, akivel még főszerkesztő korában interjút készítettem, tudta, hogy én is egy Wałęsáról írandó könyvhöz gyürkőzöm. Ezért javasolta az olasz újságírónak, hogy találkozzon velem. Előbb az Interpress sajtóközpont zajos kávézójában váltottunk néhány jelentéktelen mondatot, de úgy látszik, ezekből Oriana arra

következtetett, hogy alaposabb beszélgetésnek is lenne értelme. Másnap délben a Hotel Forum (ma Novotel) halljában kávé-teagőz fölött majdnem másfél órát töltöttünk együtt. Beszélgetés közben kimondottan önző szándék csiklandozott: megtudni, ellesni az interjúcsinálás titkát, a Fallaci-féle mesterfogásokat. Reményemet nem is rejtettem véka alá, de firenzei pályatársam a maga határozott vagy inkább keménynek nevezhető modorában leintett: *„Előbb beszéljünk Wałęsáról, utána jöhet a szakma!”* Őszinte leszek: azzal, amit Fallaci tőlem, az akkor még igencsak halovány-szerény portré elemek birtokosától hallott a gdański hajógyári villanyszerelőről, aligha lett sokkal gazdagabb. A nagy sztrájk egyetlen napjáról, az ott villanásnyira látott munkásvezérrel, egy későbbi stadioni szónoklatáról és a magam készítette, jelentéktelen tévé-interjúról mesélgettem. Őt mindez érdekelte, és főként leendő alanya jelleméről, szokásairól próbált belőlem kihúzni amit csak lehet. Végül ezt a félidőt, az ő félidejét azzal zárta le, hogy elmesélte, mit mondott neki Rakowski. Ezt mondta: *„A politika az angyalból is kurvát csinál.”*

A nevezetes Fallaci-magnó finom percegéssel forgott a Fórum presszó asztalán (mert közben a zajos francia turistacsoport miatt a hallból áttelepültünk oda). A magnó attól nevezetes, hogy a modern újságírás történetében Oriana Fallaci volt az első, aki valamikor, talán a hetvenes évek elején magnetofonnal „jegyzetelt”. Most hogy úgy érezte, belőlem minden információ töltetet kifacsart, hosszú ujjával cigaretta után nyúlt és kikapcsolta a magnót. Az én félidőm következett. Műhelyéből két eszközzel ajándékozott meg. Az egyik módszeréről tudtam, sőt a bőrömön is tapasztaltam. Nem volt ez egyéb, mint az elképesztően alapos felkészülés az interjú alanyból. Mire Fallaci szemtől-szembe került az illetővel, legyen az Mieczysław Rakowski, Henry Kissinger, az iráni sah, Chomeini ajatollah, Willy Brandt, Muammar al-Kadafi, Federico Fellini, Jaser Arafat, Indira Gandhi, Golda Meir, Haile Selassie vagy épp Lech Wałęsa, ő már mindent, majdnem mindent tudott róla. A kabát készen volt, a kérdésekkel csak a gombokat kellett felvarrnia rá. Az első feltétel, az alapos előismeret birtokában alkalmazható a másik Fallaci-fogás. Számomra ez volt az az új trükk, amit magam is felvettem újságírói arzenálomba, majd ezzel a szakmai kincssel később, az új évezred elején én is megajándékozhattam fiatal lengyel hallgatóimat a varsói újságíró iskolán. Az „állítva kérdezés technikája” névvel illetem a módszert, melynek pofonegyszerű a lényege: kijelentő mondatokat kell az alanynak szegezni, amelyek után természetesen nem teszünk kérdőjelet. Interjú alanyunk előzetes ismeretében, ha jól felkészültünk belőle, állításokkal, féligazságokkal, netán hamis vélekedésekkel, híresztelésekkel ronthatunk rá áldozatunkra. Így lehet alanyunkból, még szófukar, zárkózott emberből is szélesesen hömpölygő szóáradatot fakasztani. Emlékszem, Oriana előrebocsátotta, hogy kissé primitív a minta, mindenesetre ezt a

példamondatot adta: *„Ha tudod az illetőről, hogy imádja az állatokat, mondd el neki, hogy környezetében sokan úgy emlegetik őt, mint aki állandóan veri a kuttyáját... Meglátod, erre úgy elkezd beszélni az állatok iránti vonzódásáról, hogy alig tudod leállítani.”*

Nincs mit szépíteni a dolgon, a márciusban megjelent Wałęsa-interjú nem lett a legnevezetesebb Fallaci mestermű. Maga az író sem volt vele elégedett, úgy hírlík, pontosabban ezt egy későbbi nyilatkozatában be is vallotta: bizony nem ragadta meg őt a Nobel-díjas lengyel munkásvezér egyénisége, de ő egyébként is csupán két embert tart korunk nagy személyiségének: II. János Pált és Osama bin Ladent. Ki tudja, érzelmi húrokon vagy egyszerűen rideg értékítélettel méltatta-e így ezt a két embert? Bármennyire meghajoltam a huszadik század, Egon Erwin Kisch után legnagyobb szakmai tekintélyünk előtt, Lech Wałęsa minősítésében akkor sem, most sem értek egyet vele, Pontosán az ő interjújának egyetlen részletével támasztom meg hitemet, hogy a lengyel hajógyári villanyszerelő a történelem egyik legizgalmasabb egyénisége. Ő is, Jaruzelski tábornok is az indulatokkal már nem túlfűtött nemzedékek későbbi ítéletére vár. A Fallaci készítette Wałęsa-interjúnak ez a részlete számomra mindennél meggyőzőbb:

„Fallaci: Nos, ezzel az egész dicsőséggel, ezzel a hatalommal kapcsolatban, amit ön megszerzett, sohasem szokta magáról ezt mondani: Istenem, sok ez énnekem, ezt én nem győzőm!?”

Wałęsa: Igen, igen! Előfordul ez, akárcsak most is. Fáradt, pokolian fáradt vagyok, s nem csupán testileg, mert sohasem pihenek, és a szívem nem úgy működik, ahogyan kellene, gyötör engem, légszomjat érzek. Belsőleg, lelkiileg vagyok fáradt. Nem élet ez nekem! Olyan emberekkel kell találkoznom, akik miatt nyakkendőt kell kötnöm, tudnom kell viselkedni, tanácsokra hallgatni: ne tedd ezt, ne tedd azt, mosolyogj!... A nyakkendő fojtogat, és miért kell mosolyognom, ha nincs kedvem hozzá, ha nem érzem szükségét? Azonkívül nekem most semmit sem szabad. Nem ihatok meg egy stampedlivel, nem csíphetek fel egy lányt, mert akkor aztán vége a világnak! Azt mondják, a fejembe szállt a gőz. Ez igazságtalanság. El kell hogy ismerje, ez igazságtalanság! Az ember akkor is ember marad, ha belekerül a politikába, és az ember vétkezik, elköveti a maga bűneit.

Fallaci: Igen. De én valami másra gondoltam, Wałęsa. Arra a felelősségre, amit hazájával és a történelemmel szemben vett a vállára. Nem esik meg, hogy ez megrémíti önt, hogy nem tartja magát alkalmasnak?

Wałęsa: Nem, nem! Mert hívő ember vagyok, és mert tudom, hogy e pillanatban szükség van rám. Szükséges egy olyan valaki, mint én, aki képes megfontolt döntéseket hozni, óvatosan megoldani a problémákat. Én nem vagyok heveskedő. Tudom, ebben a harminchat évben rengeteg igazságtalanság felgyülemlett Lengyelországban. Persze egyik napról a másikra nem változhat meg a helyzet, és türelemre, bölcsességre van szükség, ellenőrzés alá kell vonni ezt a szent haragot, mert bombaként akar felrobbanni a nemzet. Én pedig tudom, hogyan kell visszatartani, mert képes vagyok érvelni. Ha nincs is képzettségem, beszélni akkor is tudok, és rátalálok az épp odaillő szavakra. Úgy, mint pár napja, a Jelena Góra-i sztrájk idején is, ahol azt kiabáltam: rosszul csináljátok, idióták, hülyék vagytok, szuperidióták, ellenetek vagytok! És a háromszáz ember kövé meredt, lehiggadt. Ejnye, mondtam a tömegnek, nem kell mindig a sokasággal haladni, néha menni kell velük szembe is...”

Rádió a háztetőn, ellenállás a zakón

Lengyelség-ismeretemet a hadiállapot első éve két új tananyaggal bővítette. Most találkoztam először a lengyel katona, a hadsereg lojális, fegyelmezett tartásával, ennek szemmel látható példájával. Más volt olvasni, hallani és filmen látni a különböző történelmi helyzetekben és más volt látni a katonát itt, az utcán. Mindenki tudta, hogy a tisztek és a sorállomány családi hátterében, legtöbbször szívében-lelkében is ott lobog a fehér-piros nemzeti lobogó a ráfestett „Solidarność”-al, a hadiállapot fegyelmét érzékelhetően mégsem bontotta meg a hadseregen belüli engedetlenség. Jaruzelski és vezérkara jól kalkulált: a hatalom szempontjából szükségesnek tartott durvább fellépésekhez a rendőroket, mindenekelőtt a ZOMO rohamosztageit és a belügy polgári ruhás embereit vetették be, a hadsereg a rendfenntartást és az őrzést bízták. A nagyvárosokban cirkáló járőr csoportok pedig többnyire a rendőrök és katonák együttes jelenlétét mutatták. A másik új ismeretre a lengyel ellenzék, a jól szervezett ellenállás szférájában tettem szert. A konzulnak végzett fordítói munka révén, a belügytől, a lengyel elhárítástól a követségekhez érkező napi jelentésekből részben a valódi állapotot mutatták, más részük azonban a szövetségesek, a „fegyverbarátok” higgasztó szándékú dezinformálását szolgálta. Kis idő múltán sikerült ezekből is összeállítani a reális képet, ám valódi történelmi leckében az ellenállással való véletlen vagy szándékos találkozások részesítettek.

Valamikor április közepén a lakások tévé-készülékeiben, az állami 1-es csatorna esti híradója után, kilenc óra tájban megszólalt az illegális Radio Solidarność. Megszólalt,

s ez annyit jelentett, hogy a hivatalos híradó szignálja után valakik, valahonnan ultrarövid hullámon ráhangolódtak a tévéadás hullámhosszára, nem túl tisztán, mégis érthetően fuvolán felhangzott az ellenállók dala, a „Siekera, motyka...” (a varsói utcákon népszerű, tiltott dal 1942-ből, a hitleri megszállás idejéből, szerzője ismeretlen). A felderítés minden eszközével megkezdődött a hajtóvadászat, s amikor már sejthető volt, hogy a titkos adó az Ochota negyedből sugároz, rendőri helikopterek is cirkálni kezdtek a sokemeletes házak fölött. Az adó, mely – ma már tudjuk – a Grójecka 19/25 alatti ház tetején működött. Irányítóját, Zbigniew Romaszewskit (ma a szenátus alelnöke) még ugyanabban az évben bíróság elé állították.

Tíz évvel később barátságba, közös könyvkiadói vállalkozásba keveredtem Wojciech Radziwon varsói mérnökkel, aki a Szolidaritás földalatti munkáját hangtechnikusként segítette a hadiállapot idején. Tőle tudom, hogy a Grójecka mellett működtettek néhány mozgó rádióadót is. Néhány autóból öt percenként egymást váltva sugározták a „Siekera, motyka...” fuvolahangját és a villámgyorsan felolvasott híreket, felhívásokat. Macska-egér harcot folytattak az őket kereső, üldöző rendőri bemérő kocsikkal.

Az ellenállásnak, pontosabban az ellenállóknak a zakó hajtókájába, pulóverre, ingre tűzött, s a rádiótechnikában használatos elektrotechnikai ellenállás (rezisztor) volt a jelvénye. Előfordult, hogy a kis alkatrész kétoldali drót bajuszát meghajlították, s akkor gyűrűként viselték. Voltaképpen nem titkos ismertető jel, hanem a politikai ellenállás tömeghatását demonstráló, a hatóságokat ingerlő ruházati „divatkiegészítő” műtűrke volt

Ellenállás – az ellenállók jelvénye

ez. A látható helyen viselt apróság a hadiállapottal egyet nem értés tüntető jelvényévé vált. Az ellenállás, lengyelül *opornik* így asszociálódott a politikai ellenállás, az *opór* fogalmához. Iskolai kicsapás, rendőrségi kihallgatás és őrizetbevétel is emlé-

kezetessé tette a hadiállapot divatját.

Hasonló érzékenységgel reagált a hatalom a z „EA” (element antyszocjalistyczny – szocialista ellenes elem) és a „PK” (pełzający kontrrewolucjonista – begyűrűző ellenforradalmár) betűket láttató plaketteket dacosan kitűzőkre. A szabálysértési kódex jelvénytiltó 61. paragrafusát negligáló legmerészebbnek kétségtelenül a „Solidarność” jelvény nyilvános viselői bizonyultak. Miután alapos oka volt, hogy kerülje a feltűnést, nem tartozott ezek közé Edyta, a Madalińskiego trafikosa.

Egy másik ellenzéki kitűző. Viselőjét büntették.

Elődeim, Regős is, Krassó is hozzá jártak újságért, nevezhetnénk őt a Magyar Rádió varsói kioskarkájának (trafikosának) is. A törzsvendég rangja kincset ért, enélkül éppúgy elképzelhetetlen lett volna a rádiós munkája, mint a megbízható riportermagnó nélkül. Évek vagy talán évtizedek óta funkcionált Lengyelországban az un. „teczka-rendszer”. A bűnösen lassú postai szolgáltatások értelmetlenné tették a lapelőfizetést. Tudtam, ha mégis erre vetemednék, a lapokat egy-két napos késedelemmel olvashatnám. De Edytánál „teczkám”, azaz dossziém volt WĘGIERSKIE RADIO felirattal. A szenvedélyes újságolvasó lengyelek, ha nincs ez a kimondottan szívességi lapon működő rendszer, már korareggel munkába menet elvitték volna az orrom elől a lapot. Különösen így, hogy a vészes papírhiány miatt már ’81-től drasztikus volt a példányszám csökkentés. De így bármikor is jutottam le az utcára, ott várt rám a munkámhoz nélkülözhetetlen öt-hat napilap és néhány hetilap. Ebben a sajátos lengyel előfizetési rendszerben még csak kivételezettnek sem számítottam, mert Edyta pultja alatt az enyémmel együtt legalább harminc hasonló teczka lapult. Talán mondanom sem kell, hogy kioskarka Edytát is bekapcsoltam a dipi-húsboltos, később a magyar csemegés ellátási körömbé.

Egy március végi reggelen úgy időzítettem, hogy olyankor lépjek be Edytához, amikor lefut a vásárlók első rohama. Néha megengedtem magamnak a késődélelőtti lapszemlézést. A vásárlói „szélcsendben” eldiskuráltunk és tőle olyasmiket is hallottam, amiket hiába kerestem volna a hivatalos napilapokban. Sokáig nem is jött vásárló, a mindig bánatos, kialvatlan szemű, sápadt fiatalasszony méregerős, forró, sötét teát szürcsölgetett. Szándékom volt vele, azért is jöttem a délelőtti órán. *„Köszönöm a mellékleteket pani Edytka”* – mondtam neki és kértem, amikor csak lehet, ezután is csúsztassa be a Trybuna Ludu meg a Życie Warszawy lapjai közé a Szolidaritás sokszorosított kiadványait. Ebben maradtunk, s én hálás voltam, mert a lengyel valóság vadonatúj dimenziójához jutottam. Megfogadtam, hogy a lapbeszerzést máskor is így időzíttem, ha Edytával bizalmas szót akarok váltani. Napok, lehet, hogy két hét is eltelt, s én minden harmadik nap ott találtam a LEMP központi napilapjába rejtve az illegális ellenzéki lapokat, főként gdański szamizdatokat.

Kérem, szíveskedjenek elrabolni!

Egyszer aztán nagyot gondoltam – ha lúd, legyen kövér! – és merész kéréssel támadtam le Edytát, aki egy négyszemközti teázgatásnál elmondta, hogy ő mint trafikos nem csak legális újságárus, de ugyanezt végzi a felszín alatt is. Vallomásával nagyot kockáztatott, hiszen a szocialista országok hivatalos kiküldöttei abban az időben

sokféleképpen szolgálták a proletár internacionalizmus ügyét. Bennem, talán a magyarban, talán a lengyel családi kötődésemben olyan biztosítékot láthatott, hogy elárulta: ő az egyik terjesztési összekötő a gdański központ és a varsói Solidarność-Mazowsze között. „Ha a férjemet találja itt, akkor úton vagyok...” Ez volt hát az én harmadik dimenzióm háttere, ez volt a titka annak, hogy a nehéz hónapokban – talán nem túlzok – az egyik legalaposabban tájékozott külhoni újságíró lehettem. De mondom, még ennél is többre vágytam. A mélyrétegek, a háttér megismerésének ugyanaz a szenvedélye hajtott, mint amikor korábban is, később is, pályafordulóim váltóit állítottam át. Merész kéréssel ostromoltam hát az engem bizalmába fogadó asszonykát.

Edytában régi vágyam teljesülésének támaszát reméltem megtalálni. Minden áron szerettem volna interjút készíteni a Szolidaritás illegális, földalatti emberével. Mikrofonom elé nem akárkit szemeltem ki, ugyanis égen, földön, vízen épp tartott a hajtóvadászat a legendás ellenálló, Zbigniew Bujak élvonalbeli fővárosi Szolidaritás-vezető ellen. A hadiállapot első éjszakájától öt éven át rejtőzködött. Hol itt, hol ott tűnt fel, egyszer, '83 márciusában el is fogták, de miután a hadseregben példás kommandós kiképzést kapott, őrzőit faképnél hagyta. Végül '86-ban mégiscsak letartóztatták, elítélték, majd fél évvel később amnesztiával szabadult. Úgy gondoltam, s az ötletet el is mondtam Edytának, hogy egy este, amikor az időpont az övének megfelel, a Stolica mozit körülölelő, gyéren világított parkban sétálgatok egy kis SONY diktafonnal a zsebemben. Kértem, beszélje rá a kapcsolatait, hogy a parkból úgymond raboljanak el, vigyenek el kocsin bekötött szemmel bárhová, bármilyen rejtekhelyre, ahol találkozhatnék Bujakkal és – ha kell, előre eljuttatott kérdéseimmel – interjút kérnék tőle a Magyar Rádió számára. Eddig rendben is lett volna a dolog, Edyta asszonynak tetszett az ötlet, de néhány nap elteltével lehangoltan hozta a hírt, hogy kevésnek bizonyult az ő garanciája. Földalatti munkájuk védelme és Bujak biztonsági gyűrűje még az ő gdański kapcsolatai révén sem volt megszakítható. Így foszlott szét a „nagy interjú” ötlete. Akkor rosszul esett, de ma másként látom az elutasítást: a korabeli lengyel ellenállást háborús konspirációban edzett, tapasztalt AK-elhárítók, felderítők is segítették. (Egyikőjükkel 1994-ben szabadkőműves testvéri kapcsolatba kerültem.) Azóta csiszolódott empátiámmal nem cáfolom az elutasítás értelmét, logikáját. Éles helyzetben hogy is kockáztatták volna a számukra az én becsvágyó interjúmnál, szakmai sikeremnél sokkal, de sokkal fontosabb titkukat. Arra meg gondolni sem jó, hogy ha elhárítók az életutam tényeinek utánanézték, s miért is ne tették volna, a magyar kémelhárításnál telt négy évem... Nos maradjunk abban, hogy életem egyik legsületlenebb ötletére boríthattam fátylat ezerkilencszáznyolcvankettő márciusában. S hogy ne maradjak adós a legendás varsói ellenálló történetével, Bujak a

rendszerváltás után a lengyel vámosok főnöke és szejm-képviselő volt, 2002-ben pályázott, de csak három százalékos támogatást kapott a varsói főpolgármester választáson, sikertelenül indult az Európai Parlament felé is, ma a Varsói Egyetemen tanít.

A tudósító kutyája és érdemrendje

Bizonygattam eddig is, most is szeretném elhitetni Kedves Olvasómmal, hogy még ezekben a zsúfolt, feszült években is, a teljes figyelmet követelő külpolitikai újságíró munka állandó anyaggyűjtése közepette is éltük a magyar-lengyel család magánéletét. A gyerekek iskolai ügyei, a mai ésszel bizarrnak ható beszerzések, a sorbaállásokkal és protekciós bevásárlásokkal váltogatott létfenntartás, az eseménynek számító tankolások, a találkozások, bulizások baráti családokkal, a super8-as amatőr filmes szenvedélyem, szlalomozás az ul. Gagarina sarkán álló impozáns márvány könyváruház polcai között, ahol a keresett művek a pult alatt, az „ideológiailag helyes alkotások” tömegével voltak kaphatók. – Ezek a foglalatosságok mind-mind gazdagították a privát szférát.

Tavasszal még egy rokonszenves epizód színezte életünket: új családtag költözött be hozzánk: Rudy, a foxterrier-licenc alapján keletkezett korcs kutya. Nevének y-ja nem kékvérű származást takart, a kutyaőrít önmagán hordta. A lengyel szó (rudy) rozsdabarnát jelent. A név az eb szőrzetének tónusához igazodott. Az ütött-kopott állatkát százhusz zlotyért, négy liter benzin vagy ha úgy tetszik, két kocka vaj árán vásároltuk a

Rudy interjút ad a gazdának

varsói repülőtér mögött, a paluchi állatmenhelyen, majd egy év alatt a tudósítói iroda szeretetreméltó, fegyelmezett lakójává tettem. Rudy az első hónapokban munkám dühödt ellensége volt. Merő véletlen, hogy a kedves rádióhallgató nem kapott ízelítőt egy-egy vakkantásból. Elkerülendő a veszélyt, tudósításaimat heteken át szalagra olvastam és az ugatásokat kivágtam, töröltem. Mennyi szalagragasztó, mennyi elpazarolt magnószalag! Következett az idomítás. Az előszobából látható, élénkpirosan világító lámpát erősítettem irodaajtóm fölé. Ha kigyúlt a lámpa, azt jelentette, hogy „takarodj és lábhoz!” Tavasztól őszig beérett a tanítás gyümölcse, Rudyból véreb helyett vérbeli rádiós kutya lett.

Az alcím nem csak kutyát, kitüntetést is ígér. Meghívót s mellé repülőjegyet kaptam Pestről. Április 4-én – s hogy a későbbi évjáratú olvasó képben legyen – hazánk felszabadulásának harmincnyolcadik évfordulóján a Parlament Vadász termébe voltam hivatalos. „Nehéz körülmények között jól végzett külpolitikai tudósítói munkám” elismeréseként megkaptam a Munka Érdemrend ezüst fokozatát. Említést sem érdemelne ez, vagy talán – mint ahogy néhány ismerősöm párttagságával együtt érmeivel is a fűbe lapul – nekem is el kellene hallgatnom ezt a kitüntetést. Ha elhallgatnám, nem bocsátanám meg magamnak, mert könyvem lapjairól lemaradna egy különös átélés.

Érdemeim rendjelét és a hozzá illesztett igazolványt a kezemben szorongattam, a kitüntetettek kisebb-nagyobb csoportjai közé párt-és állami méltóságok vegyültek, zsongott a vadászterem. A tömegbe itt is, ott is vakító fehér formaruhás emberek, a Gundel pincérjei ékelődtek malomkeréknyi ezüstitálcákkal, rajtuk metszett poharakba töltött pezsgővel. Egyedül ünnepegettem magam, miután sem szakmai köreimből, sem máshonnan nem volt épp mellettem ismerős. Ott álldogált valahol a tömegben, ahogyan a munkahelyi protokoll megkövetelte, a főnököm, Shél Gyula, de neki most lelki segítség-szolgálatot kellett nyújtania. Kis hazánk széltében, hosszában ismert, neves rádiós kolléga sebeit kellett nyalogatnia, mert az illetőt (bocsánat, hogy csak „illetőnek” nevezem, mert nem óhajtom lejáratni őt) ott, az országház kellős közepén letargiába esett, mert mögém, a nemrég még vidéki rádiós mögé sorolták, s meg kellett elégednie a bronz fokozattal. Sziszegve ezt kifejezésre is juttatta, nehéz volt meg nem hallani. Nem cserélhettem vele plecsnit, túltettem magam rajta, és szakmailag ma is az egyik legkiválóbb magyar újságírónak, szerkesztőnek tartom őt.

Az egyik pezsgős tömegoszlató pincérrel azonos pillanatban lépett hozzám a ceremónián jelenlévők legrangosabbika, Aczél György. (Ismét csak a fiatal olvasó érdekében: Acél volt a kádári idők legfőbb ideológusa és kultúrpolitikusa.) A pincér elegáns mozdulattal közénk nyújtotta a tálcát; észrevettem, hogy ő az, aki a főembert árnyként követi, nehogy annak pezsgő nélkül kelljen gratulálnia. Acél megcsippentette a hozzá legközelebb álló poharat, rám nézett, s ez engem hasonló mozdulatra készítetett. Mondott néhány közhelynek tekinthető, kedveskedő bölcsességet, megdicsérte a tudósításaimat, természetesen a tévés munkámat, mert ugye a látványműfaj mögött a rádiós teljesítmény az ő szemében is éppúgy elsikkadt, mint a magyar polgár szemében. Hányszor mondták nekem nyári szabadságomon ismerősök, barátok: „*Láttunk a tévében!*” Miért is mondtott volna mást Aczél György? De mondtott ő mást is. Olyan mondatot hallottam tőle, hogy ott, a nemzet Kossuth téri házában földbegyökerezett a lábam. „*A munkájában minden nagyon jó, de azért megkérem, a KOR-t ne bántsa!*”

Aczél furamód akkor óvta tőlem a KOR-t, noha esze ágában se volt bántani ezt az lengyel ellenzéki grémiumot, amikor az már nem is létezett. 1981 szeptember 23-án, a Szolidaritás első országos küldöttértekezletén kimondta feloszlását. Kádár János legbizalmasabb barátja ne tudott volna erről? Tudott, tudott... és azt is tudnia kellett, hogy a KOR tagjai, köztük a lengyelországi zsidó értelmiségi elit képviselői, többen az augusztusi sztrájk-tárgyalásokon a munkások szakértő-tanácsadói, most szervezetük kereteiből kilépve is a hivatalos hatalommal szembefeszülő nyolc-tízmilliós Szolidaritás oldalán maradtak.

Ha már a magyar vezérideológus szóba hozta, szánjunk rá néhány sort erre a szervezetre. Hivatalos nevén a KSS-KOR (Komitet Samoobrony Społecznej–Komitet Obrony Robotników; magyarul: Társadalmi Önvédelmi Bizottság–Munkásvédelmi Bizottság) 1976 szeptemberétől tevékenykedett. Adam Michnik javasolta, hogy a '76 júniusi tüntetések, sztrájkok miatt üldözött munkások védelmére nagyfokú erkölcsi tekintéllyel rendelkező, de sem a politikához, sem az ellenzési kezdeményezésekhez nem kötődő emberek fogjanak össze. Elfogadták a „Demokratikus Mozgalom Nyilatkozatát”, majd '77 május 9-én megalakították a KSS-KOR Intervenciós Irodáját.

Hiába ismertük ezt szervezetet legalább olyan alaposan, mint Varsóba akkreditált nyugati kollégáink, említését kerültük a tudósításokban, mert a hivatalos magyar-lengyel kapcsolatokba belerondíthattunk volna, ha szavaink mögött akárcsak a halvány rokon-szenv árnyéka is feltűnt volna. Már önmagában is jó volt, hogy még a keményvonalas betonkoponyáktól sem érkezett hozzánk uszítás. A kekeckedést a Népszabadságnál Rényi Péterre bízta, így a kis varsói magyar tudósító csapat mentesült a KSS-KOR kritizálásának kötelezettsége alól, nem úgy a cseh és a kelet-német kollégák. És lám, Aczél elvtárs még így, preventív módon is gondoskodott éleslátó szemüvegünk tisztán tartásáról.

Húsz év múltán a Hungáriánál

A nyári kánikulában szabadságomból három napot Pesten töltöttem. Bevallom, élveztem az utcákon, presszóban, villamoson „ismerősként” engem üdvözlő emberek köszöntését. Most tapasztaltam meg először az országos ismertség korántsem tartós varázsát. A képernyőről esténként beköszönő varsói embert már nem csak a nyíregyházi és szabolcsi szűkebb haza polgára ismerte fel. Beképzelt vélekedés lenne, ha népszerűségnek mondanám ezt a jelenséget. Maradjunk abban, hogy a nyolcvanas években annyi ismeretlen ismerős köszönt rám, hogy kerülendő a nagyképűség látszatát,

kezdttem úton-útfélen kínosan előre köszönni, ha egy-egy járókelő szemében a felismerés villanását láttam.

A Bródy Sándor utcáról a rádiós, televíziós vendégházba, a „Benczúrba” tartottam, s mert langymeleg nyári késődélután volt, gyalogos sétára szántam magam, hogy a lengyel kereskedelmi elvonókúra után a magyar kirakatok látványával vigasztalódjak.

A körúton a Hungária környékén jártam, s már jó messziről felismertem két valóságos ismerőst. Első szerkesztőségi főnököm, az 1962-ben engem pályára állító Ordas Nándor és felesége, Erzsike, mi tagadás, már kissé rozzantan, öreges csoszogással közeledett felém. Összeöleleztünk. Az élet, ez a Nagy Rendező úgy akarta, hogy kölcsönös örvendezésünk helyszíne épp a Hungária portálja előtti flaszter legyen. A Hungária! nos, aki a hatvanas évek nyíregyházi szerkesztőségi világába csöppent, mint magam is, Ordast, a főszerkesztőt a hírneves kávéházzal, a pesti írók és hírlapírók legendás törzshelyével társította.

A kisöreges maguk közé vettek, két oldalról belém karoltak és már ott is voltunk a jeles „kocsma” márványlapos asztalánál. Kedvem szerint nyíregyházi emlékeket idézgettem volna velük, de erre ők alig mutattak hajlandóságot. Tudtam is, hogy a hálátlan város és a megye bennük nem ébreszt nosztalgiát, Erzsike ejtett csupán egy félreérthetetlen mondatot: *„Krúdy felejthető szülővárosából visszajöttünk Krúdy szeretett fővárosába.”* Mégis megkockáztattam egy emlékidéző kísérletet: felidéztem az Öregnek, milyen meghatott volt, amikor 1965-ben engem a szerkesztőségi pártalapszervezet felvett. Kódos tekintettel pislogott rám és a régről ismert hangnemben belefogott a monológjába: *„Emlékszem kispám, jól emlékszem. Nemsokára húsz éve... Hittem, hogy jó úton téntfergünk. Ideig-óráig hittem én is. Rá kellett ébredni, hogy sok minden nincs rendjén, és az ébredést Szabolcs-Szatmár különösen jól segítette.”* Láthatta, hogy megrökönyödve hallgatom, hol őrá, hol Erzsikére meresztem kérdőjelektől szikrázó szememet. *„Kispám, én akkor ott, a taggyűlésen nem mondhattam neked, hogy te most a pártba lépsz be és nem a pártfunkcionáriusok önképzőköréhez csatlakozol. Ilyesmit ott még én is csak magamban mondogattam, te meg akkor ebből semmit sem értettél volna.”* Ordas észrevehette, hogy arcomra talán nem is a csalódottság, inkább a sarjadzó kételkedés jelei ülnek ki, így azután rá is tett egy lapáttal: *„Ma már nem arra a taggyűlésen felvett srácra vagyok büszke, hanem a varsói tudósítóra, akinek az első leckét én adtam.... De szeretnék még büszkébb lenni... Kérlek, értsd meg, sokkal jobban értsd meg a lengyel melósokat... A Szolidaritás nem akar rosszat...”* Két évvel később, ahogy befejeztem tudósítói szolgálatomat Varsóban, nem számítottam újabb véletlenre, hogy megint

összefutunk a Hungáriánál, pesti kollégák láncán át kerestem a kapcsolatot első főszerkesztőmmel. Nem jött össze, hatvannégy évesen abban az évben halt meg.

Idővonatom itt még nem jár, most újra hátramenetbe kell kapcsolnom. Tartozom még néhány 1982-es varsói történettel.

Elmaradt „védőbeszéd”

Nem tudom, kinek a szeszélyén vagy bölcsességén múlt, hogy akaratom ellenére nem léptem elő a megszokott félárnyékból és nem váltam a történelem vagy talán csak a politikatörténet szereplőjévé. Kádár volt, Aczél volt? Aligha tudom meg, persze a dolognak amúgy sincs már jelentősége.

Garamvölgyi ezúttal nem a követségre, hanem a Raławicka utcai nagyköveti rezidenciára hívott meg: *„Gyere el hozzám, fontos és sürgős dolgunk van.”* Az idilli júniusi vasárnapon kivételesen sem rádiós, sem tévés feladatok sem keresztezték a családi terveket: Andrzej doki és a kislánya, Karolina csábítottak minket sétahajózásra a Visztulán. És tessék, pontosan most fontos és sürgős... Mit volt mit tenni, ismertem Garamvölgyit annyira, hogy ha jó humorú ember is, most aligha tréfából minősíti találkozásunkat fontosnak, sürgősnek... épp a negyvenedik születésnapomon!

Pohárka konyak vezette be a nagyköveti szavakat: *„Rakowskit kell megvédened. Aczél titkárságáról kaptam Kádár elvtárs üzenetét. Téged kérnek, írd meg három gépelt oldalánál nem hosszabb cikket, milyennek látod Mieczysław Rakowski politikusi tisztességét, baloldali elkötelezettségét...”* Garamvölgyi észrevette, hogy lefagyasztott a meghökkenés. Kérdéseimet megelőzendő, sietett a magyarázattal: *„Brezsnyevék a lengyel vezetők közül a liberális kommunista Rakowski személyében látják a szövetség gyengülő „láncszemét”. Moszkvában nőttön nő vele szemben az elégedetlenség, a szovjet sajtóból egyelőre áttételes, de mind élesebben bontakozó kritika érzékelteti a küszöbön álló követelést, Rakowski elmozdítását.”* Ezt többé-kevésbé magam is tudtam. *„A magyar vezetés egy része – folytatta Garamvölgyi – kiáll Rakowski mellett, te pedig, aki újságíróként és politikusként is jól ismered őt, hiteles cikket írhatsz a védelmében”.* Érthetőnek, logikusnak is tűnt, hogy éppen én írjak cikket, mert egyelőre Moszkvából is csak újságírói elmarasztalások, tehát csak jelzések érkeztek.

Kedvemre való volt a feladat. Élénken visszhangoztak bennem Aczél parlamenti és Ordas Hungária-beli szavai, legszívesebben azonnal belevágtam volna az írásba, mégis kértem egy éjszakát, mert otthon, lelkem csendességében átgondoltabb cikk születhet. Másnap reggel 9-re aztán bevitettem a két és fél flekket, amiben Garamvölgyi két helyen

javasolta jelzőim finomítását illetve az egyik minősítésemnél a keményebb hangnemet. Rejtjelzéssel a cikkem egy órán belül a külügy útján a pártközpontban volt és... azóta huszonnyolc év telt el, de a mai napig sem jelent meg. Nem is ezen bánkódom, hiszen Garamvölgyi hetekkel később elmondta, hogy talán változott a széljárás a Kremlben, s ezzel okafogyottá vált Rakowski védelme, a cikkem megjelentetése. Azt igazán sajnálom, hogy a cikk kéziratának nyoma veszett, nem őrizhettem meg úgy, mint életem ezernyi más dokumentumát. Ki tudja, talán a Népszabadság (ott jelent volna meg) archívuma vagy más magyar irattár őrzi ezt a nyomdai szedőgépig el sem jutott publicisztikai védőbeszédet.

Ki gondolta akkoriban, legalábbis a magunkfajta média-közlegények nem tudták, hogy a végelgyengülés útján a birodalom vezérének már kisebb gondja is nagyobb, semhogy a lengyel eurokommunista Rakowski feje fölé hajtsa a viharfelhőket. Amikor pedig október

A magyar nagykövet, Garamvölgyi József és a Moszkvából nézve gyanús Mieczysław Rakowski (közöttük a szerző)

10-én Moszkvából Leonyid Iljics Brezsnyev halálhíre világgá röppent, az én figyelmemet már egy sokkal emelkedettebb esemény kötötte le, ám erről még csak hírt sem adtam a Magyar Rádióban: ezen a napon született meg Andrzej dokink születési patronálásával, a varsói Brudno kórházában családuk legújabb polgára, feleségem húgának kislánya, Szymon. És miután a kis családot Katowicéből hozzánk költöztettük, a tudósító lakását két hónapig pelenkák zászlóerdeje díszítette. (Szymon

azóta a sziléziai iparvidék média menedzsere; születésnapján mindig tudjuk, hány éve nincs az élők sorában Brezsnyev.)

Dobbantás Thüringián át

A tudósítói félidőben '82-es nyári szabadságunk felét fordítottuk hazai feltöltődéssel, kikapcsolódással a Magyar Rádióval cserekapcsolatot tartó NDK rádió üdülőjébe kaptam családost beutalót. Kelet-Németországban mindössze kétszer jártam, s olyankor gondolataimban mindig magammal vittem a második világháborúról összegyűlt ismereteimet, antifasiszta olvasmány élményeimet. A békés türingiai rádiós üdülő vendégszerető személyzetében is eleinte a világpusztító ármáda katonáinak fiait, unokáit véltem felismerni. Elterelem a sötét gondolatokat, hiszen ezek a jóemberek az ismerkedési esten

önfeledten rázták a rock and rollt, grillen sütötték nekünk a kis wurstokat, együtt hörpintgettük a két és félcentes snapszokat. Hittem őszinte örömükben, hogy a történelem cenzúrája a berlini fal innenső oldalán hagyta őket, s a béketábor polgárai lehetnek. Nem ismertem, vagy ha ismertem volna, ellenséges propagandának minősítettem volna az adatot, miszerint 1949 és a berlini fal 1961-es felhúzása között 3 millió kelet-német szökött át illegálisan hazája nyugati felébe. Luisenthal hatékonyan feledtette a „minden német erőszakos übermensch” sztereotípiát.

A kelet-német üdülés első napjaiban jártunk, amikor telefonhívást kaptam Varsóból. Az üdülő irodájába kérettek, a vonalban Sárvári Miklós, a varsói magyar Csemege bolt-vezetője volt a kereskedelmi kirendeltség pincéjéből. *„Holnap indulunk Franciaországba nyaralni. Thüringián át megyünk kocsival, tudnátok egy éjszakai szállással segíteni?”* Mi az, hogy segítettünk! Anyai örökségem minimális, mégis használható német szókincsével luisenthali fizetővendég szolgálat iránt érdeklődtem, amire az üdülőgondnok valahogy így reagált: *„Nálunk, a vendégszobában megszállhatnak és még meg is reggeliztetjük őket.”*

Miklós barátunk és hitvese, Ilike másnap estére befutott, velünk vacsoráztak, de másnap a reggelinél mély szomorúság roskadt rájuk. Ám ahogy most visszaemlékszem, inkább csak a csinos, hollófekete hajú asszonyka tekintete árult el bánatot, Miklós, a jóvágású, rendkívül intelligens világfi tekintetében inkább nyugtalan izgalom csillogott, s ez akár a Reisefieber tünete is lehetett. Faggatóztunk bánatuk, izgalomuk okáról, de házastársi súrlódást és úti izgalmakat gyanítva abba is hagytuk. A valódi okot akkor tudtuk meg, amikor a nyaralásból visszaérkeztünk Varsóba. A követségen már tudták: a csemegés házaspár disszidált. Mielőtt örökre elhagyták varsói magyar munkahelyüket, a bolt kulcsát az ajtórács alatt bedobták. Később, ahogy hivatalosan, bizottságilag feltörték a bejáratot, a kis Csemegében szabályszerűen lezárt könyvelést és hiánytalan kasszát találtak.

A nagyköroői osztálytársak, majd nyíregyházi rádiós kollégám, Horváth Jancsi után Miklósék dobantásának ezzel a kis történetével le is zárul disszidenseimnek sora.

A tudósító kérdez – a miniszter üzen

Külszolgálati (diplomata, tudósító, külkereskedő, vállalati képviselő) körökben az a mondás járja, hogy a kiküldetés első éve az ismerkedésé, betanulása, akklimatizálódása, utána két aktív esztendő következik, majd az utolsó időszak, a finis, a lazítás, hazakészülődés ideje. Nos az 1979-84 közötti magyar kiküldötteknek nem jutott ki a tradíció áldásából.

Nem szívesen tudatosítottam magamban, hogy az 1983-as évvel megkezdhetem a visszaszámlálást. Még másfél évem van, s bármilyen hihetetlen, öt éves kiküldetésem lejártával jövőre itt kell hagynom a kedves várost, amely kamaszkorom óta így vagy úgy, életem része lett. Ide köt most az újságíró hivatás eddig legizgalmasabb feladata: úgy kell szolgálnom a magyar rádióhallgatót, hogy szeretett lengyeljeimnek is javára lehessen és semmiképp se ártsak. S hogy ez egy fokkal még nehezebb legyen, baloldali magyar emberként látszólag(!) jobboldali lengyel törekvéseket igyekeztem felfogni, megérteni, s akkor még az esetek többségében ez belülről fakadó taszításokkal társult. Innen még hosszú út, töprengésekkel tarkított önfejlesztés vezetett a tolerancia és a politikai empátia felé. Próbáltam bizonyítékokat találni a Szolidaritás szándékainak tisztaságára. Ilyen gondolattal, törekvéssel, szilveszteri csendes fogadalommal léptem be az új évbe, amelyről hamarosan kiderült, hogy újabb szakmai kihívásokat tartogat a változékony lengyel időjárás...

Jó belépőként szolgált Jerzy Urban kormányzóvivő január 15-i sajtókonferencia, ahol a meghívott vendég Stanisław Ciosek szakszervezetügyi miniszter válaszolgatott a világsajtó akkoriban népes számú varsói tudósítójának kérdéseire.

Szót kértem: *„Miniszter úr, érzékelhető-e, hogy az új szakszervezetek erőteljesen fellépnek a munkásérdekekért és ezáltal nő a tekintélyük az üzemekben?”*

Ciosek válaszából megértettem, hogy ő aztán nem a keményvonalasok szószólója. Ezt felelte: *„Sok példa van erre. Higgyen nekem, a szakszervezetek ügyében mi olykor túlzott érzékenységet is tanúsítunk...”* Következő mondatából pedig úgy éreztem, mintha finoman a magyar SZOT-főtitkárnak, Gáspár Sándornak is üzenne: *„Jó lenne, ha például azokban az országokban, ahol bírálják a mi szakszervezeti törvényünket, mondván, hogy az nem demokratikus, ilyen érzékenységgel és teljes figyelemmel közelítenének a szakszervezeti ügyekhez.[...] A válasz harmadik tétele már a lengyel fülekhez szólt: „De az olyan állítások sem igazak, hogy a kormány különféle szociális előnyök juttatásával lekenyerezi a szakszervezeteket.”*

**Sajtókonferencia 1982-ben.
Az Interpress főnöke és Jerzy Urban
kormányzóvivő**

Lengyel vakmerők – magyar „kőfűjók”

Szigorával, összes korlátozásával javában tartott még a hadiállapot, az ellenzéki kiadványokkal Dunát... illetve Visztulát lehetett rekeszteni. Jóllehet, engem Edyta asszony minden nyalánksággal ellátott, másnak sem esett nehezére a földalatti felvilágosító irodalom beszerzése. Gordon Pistával, a Magyar Kulturális Intézet munkatársával tudtuk egymásról, hogy baráti kapcsolatok révén mindketten hozzájutunk ilyen olvasmányokhoz. Különös és a magyar ellenzékiek felettébb óvatos láthatatlanságával összevetve szokatlan jelenségnek hatott a lengyel ellenzékiek vakmerő bátorsága. A Szolidaritás és a többi szervezet földalatti kiadói, sokszorosító műhelyei ontották a történelem hamisításokat leleplező, igazságokat felfedő tanulmányokat. Aki hozzájutott, önképzés útján nyert történelmi leckét a Ribbentrop-Molotov paktumról éppúgy, mint a katyni erdő hivatalosan titkolt valóságáról. Igen, a katyni tények! Ezekről a Lengyel Népköztársaság éveiben tilos volt vitázni, nyíltan senki sem vonhatta kétségbe a szovjet állításokat, miszerint a lengyel tisztok lemészárlásához nekik semmi közük. A lengyelek a következetes levelező oktatásból mégis tudták az igazságot. Az áldozatok családjaihoz különféle utakon eljutottak a levelek, naplók, amelyeket életük utolsó napjaiban, heteiben írtak a tarkólövessel kivégzettek. Ezeket a dokumentumokat is közzétették a szamizdatok szerkesztői, s a tanulmányokból mind többen ébredtek rá, hogy a szovjet NKVD műve, bűne volt a tömeggyilkos emberirtás. (Még ma, könyvem 2009-es írása idején sem maradéktalan az orosz önvallomás, bár több jel mutat arra, hogy áttörés várható.)

Hiszem, hogy lenne értelme aktuálpolitikától, érzelmektől mentes történész szemlélettel elvégezni a magyar és a lengyel ellenzék akár csak 1970-1990 közötti összehasonlítását. Magam csupán krónikásként, minkét országban a kulisszák mögé is bepillantó riporterként tálalhatom fel alapos gyanúmat a diametrális különbségéről. A lengyel földalatti mozgalmak azokban az években módszeresen, alaposan és merészen tudatosították honfitársaikban a nemzeti történelemben tabuként, tiltással kezelt igazságokat. A szamizdatok írása, kiadása és terjesztése olyan méreteket öltött, hogy a felvilágosításnak ez a formája, módszere a lehető legszélesebb tömegekhez eljutott. Vidéki szerkesztőségben, s ezt lublini, bielsko-białai, rzeszówi tapasztalatokból tudom, annak idején aligha találtam volna olyan kollégára, aki – ha ismereteit nem is hasznosíthatta – ne tudott volna mindenről, amit a cenzorok és más tudáselhárítók elzártak előle. A magyar szerkesztőségek folyosóira is el-eljutottak a nyugatról beszivárgó kiadványok, de a mi akkori legfőbb forrásunk mégiscsak a liberális főszerkesztői áldással

a víkendre csendben hazahurcolt „zöld MTI bizalmas” vagy kivételes szerencséével a „piros csíkos” volt. Ez utóbbi bizalmas bulletin a vállalat vezetőikig terjedő legszűkebb vezetői körig juthatott el. Ugyanezekben az időkben a mi magyar intellektuális ellenzéki küzdőink – gondolom, a lelepleződéstől tartva – nem vállalták a széleskörű felvilágosítást, ehelyett saját zárt köreikben, például a budai Angelika presszóban maguk között „fújták a követ”.

A magyar „kém” Nigériába készül

Csapongó varsói gondolataimmal lám csak megint magyar földön bóklászom, pedig nem is feledkezhetem meg Osgyáni Csaba pesti kollégámmal közös kalandunkról a lengyel fővárosban. A Magyar Rádió kulturális szerkesztőségének jeles színházi szakértője, a világ teátrumainak ismerője olykor a színházi életével a szocializmus éveiben is méltán büszkélkedő lengyelekhez is eljutott. Hol a színházi világnap, hol egy-egy visszhangot keltő Szajna- vagy Grotowski-bemutató, Wajda-rendezés hozta őt ide magnóstól, mikrofonostól. Előfordult, hogy merőben másért jött Varsóba épp ebben a '83-as évben.

Nigériába, az ottani nemzeti színházi szövetségtől és a lagosi kulturális minisztertől kapott meghívást Csaba – talán jól emlékszem – bizonyos nemzetközi fesztiválra. De volt egy kis bökkenő! Lagosba, az afrikai ország akkori fővárosába kollégánk nem repülhetett el csak úgy egyszerűen, mert a beutazáshoz vízumot kellett kérni. Vízumkényszerhez szokott köreinkben nem is lett volna ez szokatlan, csakhogy magyar hazánknak, noha 1964. április 4. óta nagykövetségi szintű diplomáciai kapcsolata volt Nigériával, Budapesten csak 1993-ban kezdte meg működését a nigériai nagykövetség. Így annak idején a Budapesthez legközelebbi konzuli kompetencia itt, Varsóban volt. Mint varsói magyar rádiósnak, Csaba számára nekem kellett ügyfélfogadást kijárnom a nigériai konzulnál. Kijárni, mert csak úgy egyszerűen besétálni a konzulátusra és vízumot kérni, együgyű szándéknak bizonyult. Szerencsére ez mindjárt ki is derült, amikor telefonáltam a konzulátusra. Lengyel titkárnőjük bonyolult magyarázkodásba fogott, s a lényeg az volt, hogy csak pár nap múlva tud időpontot kérni a konzultól egy későbbi időpontra. A dolog kezdett izzasztóvá válni, mert mindössze tíz nap volt a lagosi fesztiválig... A hadiállapotban még mindig nem működő nemzetközi telefonkapcsolat miatt a magyar követségről küldtem üzenetet a Rádióba: lefékeztem pesti kollégámat, mondtam, másnap ne repüljön Varsóba, hacsak nem akar akár egy hetet is várakozással nálunk tölteni. De ha már a Chopin utcában jártam, konzulunkhoz is beléptem, ugyan nem járná-e ki Osgyányi Csabának a nigériai vízumot. Beszédes Karcsi vállalta. Feltárcsázta afrikai

kollégáját és kapott tőle egy elég közeli dátumot. Visszarobogtam a nagyköveti telefonhoz és most már nyugodtan mondhattam: „Jöhetsz Csaba, szerdán fogad a nigériai konzul!”

Ültünk a kollégával a konzulnál, jázmin teával traktáltak bennünket, s megint az örök optimizmusom biztatott: mire meghűl, mire kikortyoljuk a teát, el is készül a vízum... Ugyan már! Tea után jött a „fekete leves”. A titkárnő kitöltette Csabával a kérdőívet, átvette a magyar útlevelet és bevitte a paksamétát a szomszédos szobába, amiről hamarosan kiderült, hogy ott székelt a jól elhízott, hatalmas pecsétgyűrűvel az ujján a nagy fekete ember, Nigéria konzulja. A kerek asztalkához hárman ültünk, s nekem a tolmács szerepe jutott volna, ám a konzul lengyelül nem tudott, így a két angolul beszélő között közvetlen beszélgetés bontakozott ki. Nem kimondottan erős angolsággal is mindent értettem. „Osgyáni úr, ne gondolja, hogy olyan egyszerű Nigériába beutazni.” Na ez is jól indul... – gondoltam, s a rideg mondatot követő monológ mindkettőnkre ráfagyasztotta az udvarias mosolyt: „Ugye maguk is tudják, ki az a Chrudinák Alajos? Ha nem tudnák, megmondom: Chrudinák úr veszélyes kém. Azt hiszem, értik, miért kell vigyáznunk. Lehet, hogy maga is kém.” Védelmünkbe vettük a magyar tévés szerkesztőt, de ez úgy hatott a konzulra, mintha gyermekmesével traktálnánk. Csaba rangos meghívóját, a nigériai kultuszminisztert emlegetve próbált a konzulra hatni, de az sem rendítette meg a hivatalnokot. Visszaadta Csaba útleveletét, aláíratta vele a vízumkérő lapokat, s azzal köszönt el tőlünk, hogy Lagosból leghamarabb tíz nap múlva érkezik meg a vízum kiadási engedély. Kifordultunk a konzulátusról. Tudtuk, hogy a vízumra semmi szükség nem lesz. Mindenesetre a Pestre visszatérő MALÉV-gép indulásáig sok érdekes, okos dolgot megtudtam a nyolcvanas évek nigériai színházi világáról, mert Csaba kiválóan felkészült a kihagyott lagosi eseményre.

A pápát megszeretni pillanat műve volt

Nem fordultam át istentagadóból vallásosba. Viszolygok azoktól, akik egykor párttaggyűléseket tettek hitet a vörös csillagtól fénylő, sarló-kalapácsos oltári szentség előtt, majd ahogy megpördült a politika forgószínpada, bűnbocsánatért az első útba eső gyóntatószékbe rogytak, hogy ebbe a lelki szemétládába öntsék be múltjuk karrierépítő bűnét, az MSZMP-tagságot. Hosszú, tömött sorban egymás sarkát taposva vonultak a sekrestyébe, hogy ha megkésve is, végre valahára keresztvizet kérjenek gyermekük, unokájuk homlokára. Türelmet kérek, róluk, a rendszerváltás hatására megtértekről könyvem 1990-es epizódjában emlékezem meg... Ehelyütt csak magamról, a II. János Pál

iránti érzéseimről vallok, mégpedig a pápa második lengyelországi zarándoklata (1983 június 16-23) okán.

Világnézetemet nem kellett megtagadnom, amikor 1978 október 16-án nyíregyházi lakásunk konyhaasztalnál vacsorázás közben fellelkesültem a rádióhír hallatán: a katolikus egyház első emberének egy lengyel főpapot, a krakkói Karol Wojtylát választotta meg a konklávé. Félretettem az egyház intézményével szembeni fenntartásomat, amit véglegesen félretenni sohasem tudnék, és örültem, mint mindig, ha magyar vagy lengyel ember sikerét tapsol a nagyvilág. És most, fél évtizeddel később íme életközelségből, saját hazája földjén látom, hallom a lengyel pápát! Felemelő érzés volt, tudtam, hogy pár napra megint a nagy történések epicentrumába röpít a riportersors centrifugája.

A pápalátogatás előkészületei az újságírók számára napokkal előbb kezdődtek. A Hotel Victoriában, az akkor legelegánsabb varsói szálló földszintjén tornaterem méretű sajtóközpontot rendeztek be. Itt tapasztaltam meg először, hogyan is kell működnie a világsajtót kiszolgáló centrumnak. A lengyel vendéglátók, a diplomaták, egyházi és biztonsági emberek vatikáni partnereikkel együtt a szervezés magasiskoláját produkálták. Olyan illúziót keltettek bennem, mintha évek óta ez a stáb készítette volna elő a pápa összes külföldi útját. A Victoriában az akkreditációs deszknél udvarias és precíz ügyintézővel startoltunk, itt vettük át a hetekkel korábban kérvényezett mindenféle engedélyeket, a poolokat. A pápalátogatásra érkezett több száz alkalmi tudósító ugyanúgy otthonosan érezte magát, mint mi, a Varsót évekig állomáshelyünknek tudók. Az ügyeinket intéző elegáns külügyi, belügyi hivatalnokok és a körülöttük sürgölődő mutatós hoszteszek olyan hibátlanul szolgáltak, mintha nem is a közép-kelet-európai bürokrácia neveltjei lennének. Ezzel a nívós háttérrel indult és hat napon át hibátlanul pörgött a nagy eseményt mozgató gépezet.

**Autós behajtási engedélyem
a pápalátogatáson**

A Magyar Rádió nem igényelt tőlem sokoldalú tudósításokat, mélyenszántó kommentárokat (a Rádióban Pesten a lengyel egyházi ügyek kiválóan szakértője, Domány András dolga volt ez). Ezért jó alkalom, sok szabadidő kínálkozott, hogy arra figyeljek, amire a leginkább kíváncsi voltam: milyen ember is II. János Pál? De ahogy megkaptam a „beosztásomat”, kiderült, hogy korlátozott a mozgásterem. Bele kellett nyugodnom, mert ez így van rendjén, a szakmai profilok sajátosságai miatt nem a notesszel és mikrofonnal operáló újságírónak, hanem a fotósoknak és operatőröknek juttatják a „testközeli” poolokat. A rádióst ilyenkor a hírügynökségek is megelőzik, hacsak nem rendel a hazai

szerkesztőségük technikai közvetítő állást. Nekem nem rendelték. Maradt a második, harmadik vonal, s ebben is zömmel szentmisék és liturgikus szertartások. Ez van, ezt kell szeretni – dűnnyögtem magamban lazán, ahogy a villogó rendőrautó felvezetésével száguldó sajtóbusz ülésén egyik helyszínről a másikra cikáztam.

Csütörtökön még bosszantott, hogy a Belweder palotában néhány másodperc jutott a pápa és Jaruzelski tábornok találkozájának megfigyelésére. Nem is hozhattam el onnan más élményt, mint azt, hogy a korszak két nagy lengyelje képes volt felülemelkedni az őket elválasztó mély, de talán mégsem szakadéknyi, talán csak ároknyi cezúrán. Tovább mégsem berzenkedtem, tudtam, hogy csak villanásnyi impressziókra vadászhatok. Bele kellett törődnöm, hogy csak minden második helyszínre tudok eljutni a stábokat szállító helikopterekkel. Akire a Niepokalanów kolostort osztották az akkreditáló hivatalnokok, az nem juthatott el az időben szorosan következő Mária kegyhelyre, a magyar pálosrendiek alapította częstochowai kolostorhoz. Nos ez a Częstochowa véletlenül vagy szántszándékkal, nem tudom, mindenesetre nekem jutott. Na, gondoltam, itt a történelmi emlékekre, a 14. századi magyar-lengyel kapcsolatokra figyelhetek, kihagyhatom a ceremóniát, a fületem, lelkemet nem felajzó, tömjénfüstben térdeplő, imamormoló tömeget. Gárdonyi Gézát, regényét, az Isten rabjait idéztem meg egy még korábbi évszázadból, s ahogy ott, a tudósítóknak kijelölt helyen álldogáltam, a főoltártól halló-, de nem látótávolságban, feltüremkedett memóriámból a Margit-szigeti kolostor kertjében „hallott” dal, amit – talán bocsánatos vétek – sokkal szebbnek, emberibbnek éreztem a köröskörül zengő-zúgó ájtatos lengyel daloknál:

Útonjárók szép csillaga

édességes Szűz Mária!

Téged dicsér a madár is.

Rózsán zengő méhbogár is!

Mondanom sem kell, a papok, az kék, ködvágó formasapkás egyházi rendfenn-tartók és a biztonsági emberek szoros zárógyűrűje Częstochowában is távol tartott a pápától, mint embertől, akinek ifjúkoráról és hétköznapi emberségéről annyi szép történet hallottam, s akit végre szemtől-szembe kívántam megcsodálni. Ha a biztonsági detektoros kapu, amin át kellett lépnem, nem csak a veszélyes fémtárgyakat, hanem a klérussal szemben táplált fenntartásaimat is érzékelte volna, akkor talán még távolabb tartottak volna, mert az olyan finomságot még a szenteltvízzel locsolt kapu sem érzékelte volna, hogy antiklerikalizmusom szelíd, passzív, nem militáns.

Péntek volt, meglehetősen késő délután, II. János Pál ifjú lengyel hívőkkel találkozott. Itt, ha nem is élvezhető közelből, mégis érzékelttem az erős sugárzást, ami a pápa rendkívüli egyéniségét a fiatalokkal összekötötte. Arra jutottam, hogy ha nem a helyszínen, hanem otthon, a tévében látom mindezt, az arcot közelről fókuszáló kamerák talán még a pápa szemét is láttatták volna, de ezt a páratlan atmoszférát, ami a Jasna Góra-i találkozón jelen volt, csakis ott lehetett érzékelni.

Poznańba nem jutottam el, mert le kellett volna mondanom a częstochowai búcsú jelenetről: a pápa a kolostornak adományozta a vérfoltos övet, amelyet 1981 május 13-án a vatikáni merénylet idején viselt. Vasárnap délután a helikopterünk a katowicei Muchowiec reptérre tette le a mi sajtóstábunkat, jó órával hamarabb, mint ahogyan II. János Pál odaérkezett. A sziléziai város központ székesegyházában árnyalatnyival jobb megfigyelő pozíciót kínált a pool. Betegekkel és öreg emberekkel találkozott a pápa, és noha a lengyel katolikus hierarchia a częstochowai Madonna-kép hatszázadik évfordulóját tekintette a pápai zarándoklat csúcsának, én az elesettekhez intézett szavait tartottam a hozzá legméltóbbnak. Magnóm telepe itt mondta fel a szolgálatot, a pápai szentbeszéd pontos mondatai helyett csak a gondolatot tudom idézni: *Az a nép, amely nem tiszteli az öregeit, elmetszi a gyökereit éppúgy, mint ahogy eltorlaszolja a jövőbe vivő utat...*

Számomra ott, Katowicében ért véget a látogatás, s amikor a pápa szerdán Krakkóból az ALITALIA gépén visszarepült Rómába, rám már csak a szokványos, illendő zárótudósítás várt Lengyelországnak arról a hetéről, amely a még tartó hadiállapotban az aggodalmakra cáfolva incidensek nélkül ért véget. Többféle becslést kellett mérlegelnem, hogy megbízható adattal szolgáljam a magyar hallgatót: a zarándoklat helyszínein hét-nyolcmillió lengyel találkozott II. János Pál pápa.

Lelki összefoglalóm pedig ennyit őrzött meg: Wojtyła pápa iránt erősödött a rokonszenvem, a katolikus egyház iránt a legkevésbé sem szűnt a tartózkodásom és a bizalmatlanságom.

Papírzacskóban sok-sok Lenin

A pápai zarándoklat után pontosan egy hónap múlt el, amikor az akkori nemzeti ünnepen, a felszabadulás július 22-i évfordulóján a katonai tanács megszüntette a hadiállapotot. Ezzel a mi kiránduló kedvünk is feltámadt. Már nem csak a nyaralást tervezgettük. Csillapodott a varsói közéleti lüktetés, a hétvégéket emberibbé, családiasabbá tettük. Havonta megtartottuk a bevásárló turizmus víkendjét. A varsói magyar kolónia, annak is a másodosztályú kasztja, a külkereskedők, vállalati kiküldöttek és tudósítók a

***A breszti világháborús
emlékműnél a Lenin-gyűjtő
Andrissal és egy diplomatával***

szovjet áruházak, élelmiszer üzletek és piacok szombati meghódítására átruccantunk lengyel-szovjet határon fekvő Bresztbe. Abba az egykor lengyel, litván, orosz, ukrán kultúrkereszteződésben fekvő városba, lengyelül Brześćbe, ahol a breszt-litovszki erődnél a második világháború egyik legkeményebb csata helyszínét is láthattuk. A háborús propaganda állítása szerint maroknyi szovjet belügyi csapat tíz napon át védte az erődöt két német hadosztállyal szemben. Közben az ország távolabbi részei lélegzet-

hez jutottak és kaphattak erőre a később Sztálingrádig előrenyomuló hitleri egységek elleni védekezésben. Olybá tűnt, mintha a breszti erőd a szovjet honvédő háborúban ugyanazt jelentené, mint a lengyel történelemben Gdańsk-Westerplatte. Még mielőtt saját élettörténetembe ágyaznám a breszti csatát (akkor még nem is éltem!), visszakanyarodom a határváros kellős közepén terpeszkedő áruházhoz, az Unyivermághoz...

Imponáló volt a nyolcvanas évek breszti árubősége, még ha a két emeletnyi kínálat – mai szemmel és magyarországi kereskedelmi emlékezetünkben – bővli is volt a javából. De ott nem mai szemmel és nem magyar, hanem lengyel ellátási aspektusból vásárolgattuk a szovjet ipar mindenekelőtt műszaki termékeit: fűrógépet, barkácsgépet, Elektronika márkájú fekete-fehér mini tévét, Junoszt tévét, az utóbbit, ha épp kapható volt. A tekintélyesebb méretű és árú színes készülék, a Rubin beszerzésére ritkábban és csak akkor nyílt alkalom, ha történetesen diplomata és diplomáciai rendszámú autó, például a varsói magyar nagykövetség mikrobusza is a kiránduló csoport szerves és szervetlen alkotórészét képezte. Az efféle szerencsés helyzetben a diplomaták vámmentességének védőleple alatt mindazt belapátoltuk az autóba, ami túlméretezett árúnak minősülhetett a szovjet vámosok szemében. A mi rádiós szolgálati autónkat a pompás minőségű breszti tejfel, az olcsó, nem kevésbé kitűnő tojás és a csokoládék rakománya alatt roskadozott. És még valami volt nálunk: egy jókora méretű papírzacskó telis-tele Leninnel... Ez némi magyarázatra szorul...

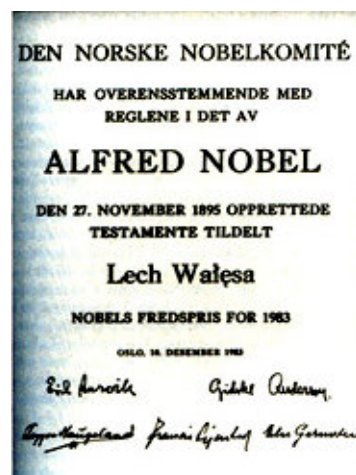
Néhány breszti út családi praktikánkat hagyománnyá emelte, vagyis minden családtag önálló útját járta az áruházakban, piacokon, bazároknak, ezekben a kedvelt „szabadidő központokban” és egy megbeszélte időpontban, helyen, mondjuk a pénztárak mögött találkoztunk. Az „oszolj!” előtt felparcelláztuk a bevásárlásra szánható pénzt. A breszti unyivermágban Andrissal is, Ágival is öt-öt rubellel indult a polcok, pultok mesevilágának meghódítására. Egy óra múlva a két gyerek diadalittasan, a sikeres bevásárlás örömétől

csillogó szemmel érkezett vissza a gyülekezőhelyre. A hatéves Ági pici varrógépet cipelt, az ára épp kitelt az öt rubelből, Andrisnak, az esztendővel idősebb, ideológiailag fejlett fiúnak pár kopekje még maradt is, pedig jókora barna papírzacskóval jött a pénztárhoz. A stanicli szája nyitva volt, onnan kandikált ki Vlagyimir Iljics Lenin gipsz mellszobra, de ez csak a szerzemény csúcsa volt, a többi trófeát csak varsói otthonunkban ismertük meg, mert Andris az ablakpárkányon kiállítást rendezett a vásárolt Leninekből. Volt ott kitüntetés másolat, kitűzhető jelvények a forradalom vezérének portréjával, alumínium öntetű Lenin arc dombormű... legalább tízféle Lenin. A breszti kirándulás után mindannyian sikerörömet éreztünk, s ha jól emlékszem, vasárnap Ilona feledhetetlen rakott krumplit készített a Breszt-környéki kolhozok tojásaival és tejfölével. Az én trófeámra, a 40 rubeles barkácsgépre Nyíregyháza-nagyszállási hétvégi házikónk szerszámos kamrája várt.

Újra Varsó! A hivatás üzemanyaga, az újságírói lelkesedés hajtott december 11-én, de lehet, hogy 12. volt, amikor a Lengyel Televíziótól kölcsönzött operatőr kollégával a repülőtér felé hajtottunk. Igen, „felé”, mert már két-háromszáz méterrel a reptéri parking előtt rendőri blokádba ütköztünk. Szóba se jöhetett, hogy az Oslóból visszaérkező Danuta Wałęsát, a munkásvezér feleségét és tizenhárom éves fiát, Bogdant a magyar tévénező számára kamaránk elé invitáljuk. Velünk együtt a világ összes itt lévő stábjának ez lett a sorsa. Legfeljebb egy csodakamerának sejthető gép objektívje meresztette a szemét – ki tudja, milyen eredménnyel? – a csúnya, barna érkezési épület csapóajtájára, amelyen egyszer csak kilépett

Danuta asszony és a fiúcska. A látvány, ha a mi kameránk képtelen is volt rögzíteni, emlékezetem filmszalagján megmaradt: az elegáns, fekete kiskosztümbe öltözött asszony egyik kezében virágcsokor volt, a másikban egy, talán fekete színű papírhenger, benne Lech Wałęsa Nobel-díjának dokumentuma.

Dolgavégezetlenül hazahajtottam, a tv-híradónál a „képtelenségért” exkuzáltam magam, ám Dunavölgyi Peti így is kért tőlem 40 másodperces tudósítást valamilyen archív „mozihoz”, feltehetően október 5-ről, amikor is Oslóban bejelentették, hogy a Béke Nobel-díjat abban az évben a lengyel munkásvezérnek ítelték oda. Az akkor még betiltott Szolidaritás vezére számára a lengyel hatóságok nem engedélyezték a kiutazást, nem adtak neki útlevelet, ezért a nevében a felesége és nyolc gyermeke közül a legnagyobb vehette át az elismerést.

Lech Wałęsa nem utazhatott Oslóba. Felesége és fia vette át a Nobel-békedíjat.

A Nobel-díj bizottság indoklását már csak a későesti rádiókrónikában idézhettem, mert csak este a sajtóközpontban jutottam hozzá a rövid szöveghez a jugoszláv kolléga, Marinkovic jóvoltából:

„Lech Wałęsa tevékenységét országa gondjainak megoldásában az erőszakhoz folyamodás helyett a tárgyalások és az együttműködés iránti eltökéltség jellemezte. Lech Wałęsa párbeszédet próbált kezdeményezni az általa képviselt szervezet – a ‘Szolidaritás’ – és a hatalom között. A Bizottság Wałęsát a szabadság- és békevágy kifejezésre juttatójának tartja, amely – a nem egyenlő feltételek ellenére – legyőzhetetlenül jelen van a világ minden nemzetében. Azokban az időkben, amikor az enyhülés és a békés konfliktusmegoldás minden korábbinál szükségesebb, Wałęsa erőfeszítése ihlető is, példa is.”

Záróakkordok – Ilona nem ismer lehetetlent

Beköszöntött 1984, már csak fél esztendőnk maradt a varsói tudósító életből. A kijelölt utód, László József már készülődött Pesten. Minden kedd délben kötelességszerűen beültem az Interpressbe az egyre kevésbé izgalmas kormányzóvivői sajtóértekezletekre.

**Magyar és cseh kolléga
között az Interpressben**

Egy ilyen alkalommal, április 10-én kérdést tettem fel Jerzy Urbannak. Az esti Tíz perc külpolitika című Kossuth-műsor számára reméltem kiadós, érdekes választ, legalább öt percre való információt, miután az aznapi műsoron a new yorki tudósítóval osztoztunk, s a téma azonos volt: az Egyesült Államok lengyel ügyekre reagáló lépései. Jól kalkuláltam. Kérdésemmel (*Az utóbbi időkben történt-e változás a lengyelelles amerikai restriktiókban, vannak-e új elemek a szankciókban?*) sikerült begyűjtenem a kormányzóvivőt: „Nincsenek új elemek. Csupán új nyilatkozatokat regisztrálunk. Az USA alelnöke, George Bush így fogalmazott a többnyire lengyel kérdéseknek szentelt interjújában: ‘Nem tudom, mivel tudunk még többet tenni, bizonyos, hogy konzultációkat tervezünk erről a szövetségeseinkkel. Tudjuk, hogy az egyoldalú gazdasági lépések jobbra hatástalanok.’ Ennyi az idézet. Nos úgy tűnik, hogy az Egyesült Államok politikai köriben erősödő jelenség ez a szankciók hatékonyságát illető szkepticizmus. Wallace államtitkár-helyettes nemrég azt mondta, hogy nehéz megítélni a Lengyelországgal szembeni szankciók hatását, és a Lengyelországot érintő barátságtalan amerikai politikával szemben távolságtartását juttatta kifejezésre.

Emlékeztetnék arra is, hogy Jean Kirkpatrick asszony, az amerikai ENSZ-nagykövet 1981 áprilisában, amikor természetesen még szó sem volt semmiféle Lengyelországot érintő szankcióról, kijelentette, éspedig a Dél-Afrikai Köztársaság rezsimjének szankcionálását ellenezve, hogy ez a büntetés rossz irányba vezet. Majd szó szerint ezt mondta: 'Nem véljük, hogy a gazdasági szankciók a politikai befolyásolás eredményes eszköze lenne. Meggyőződésünket erősíti a történelem, miszerint nem volt hatékony ez sem a harmincas években az olaszokkal szemben, sem Rodézia ellen a hatvanas években...' Az amerikai kormányzat reprezentatív képviselőjének szájából 1981 áprilisában negatív volt a szankciók minősítése. Az Egyesült Államok 1981 decemberében mégis restriktívot léptetett életbe Lengyelországgal szemben. Az USA által nyert tapasztalatok nyomán nem lep meg minket, hogy újra szkeptikus érzéseket kelt náluk a szankciók politikai hatékonysága. Ezt így tudom kommentálni: Az amerikai adminisztráció részéről a politikai értékelés terén a realizmus újraéledésének minden jele érdekel bennünket. Csakhogy mi elsősorban a realista szavak nyomába tartó valóságos lépésekre várunk."

Eljött az öt varsói év lezárásának ideje. A nyár, mintha csúfot űzne belőlünk, marasztaló hangulatot keltett. Soha ilyen zöld, soha ilyen virágos nem volt a parkokban, ligetekben és madarakban bővelkedő város. A Łazienkiben is most mintha sokkal több mókus ugrándozott volna. Lehet, hogy csak illúzió volt, a búcsúzkodást keserítő atmoszféra. Még a lengyel közélet, a politika is szelídebb árnyalatokra váltott. Tudósításomban egyszer ilyen minősítést használtam: *„Elkezdődött a konszolidáció folyamata."* Könyvecskéje lapjain ezért is kaptam Kis Gy. Csabától! Mert ugye csak a rezsim hűséges rádiója nevezhette így azt, aminek lengyel családjával, barátaival maga is örült. A hadiállapot után, ha nem is kirobbanó jókedv, de megnyugvás állt be, amiről akkoriban így is vélekedtek Lengyelország igaz barátai: *„Történhetett volna másképp is..."*

Ilona mindenki rábeszélt.

Fél évtizedünk egyéni, családi mérlegén is értékek képződtek. Gyermekeink, miközben fikarcnyit sem felejtettek magyarságukból, nyelvünkéből, kiváló lengyelséggel léphettek át az

általános iskola felső tagozatába, ami már Nyíregyházán várt rájuk. Ilona – hiszem, hogy nem túlzok – olyan új szakmával gazdagodott, amit ma, 2009-ben is lelkesen művel. Munkámat szervező és meggyőző képességével támogatta, s közben észrevétlenül rutinos média-menedzserre, gyártásvezetővé lépett elő. Egyéniségének két adottsága, a rokonszenvesen határozott rábeszélő képesség, hangjának szuggesztív ereje a lehetetlennek látszó kapcsolatokat is becserkészte, beterelte mikrofonom elé. Az akkoriban a magyarok között is népszerű Stanisław Mikulski (Kloss kapitány) volt az első „áldozata”, őt többnapos hajszával a Teatr Polskiban kerítette nekem mikrofonvégre. Andrzej Wajdát filmforgatás közepette beszélte rá, hogy *„ugyan találjon már egy órát a Magyar Rádió számára”*. A legnehezebb, kis híján csütörtököt mondó felderítést Stanisław Lem krakkói otthonának ostromával végezte. A sci-fi akkor még élő klasszikusát az írói és jövőkutatói munkájának zavartalanságát óvó felesége hermetikusan elzárta a világ, s így az újságírók elől is. Ilona az ő ajtaját is képes volt kinyitni számomra.

Hét vastag kötetre rúgott az öt évnyi rádiós, tévés munkám írásos „hagyatéka” és a konzulátusi alkalmi „melléktevékenységből” a jövő számára átmentett néhány bizalmas fordítás. Beköttem a gigantikus papírhalmazt a Piękna utcai kis könyvkötő műhelyben, melynek öreg mesteréhez Andrzej doki ajánlott be. A kék, kemény borítású, A4-es kézirat köteteket annak az általam nagyra becsült fiatal polonista történésznek ajánlottam fel, akiről tudtam, hogy munkámat megbecsüli és hasznosíthatja. Tischler János akkori munkahelyén, az 56-os intézetben helyezte el a köteteket, és úgy tudom, ma is bárki hozzáférhet, ha kutatni óhajtja az 1979-1984-es lengyel éveket.

Életem első könyvének ötlete még akkor, ott megérlelődött bennem, s némi öndicsérettel bizonygattam magamnak: szép munka volt, könyvet érdemelnek a varsói tudósító átélései! Ez a gondolat munkálkodott bennem, ahogy az egész öt évet méltón lezáró találkozóra a nagykövetségre tartottam. Garamvölgyi József nagykövet meghívott, búcsúzzunk együtt attól a lengyel politikustól, akit mindketten kedveltünk, tiszteltünk. Garamvölgyi is éppen búcsúzott Varsótól, mert hat évre hosszabbodott diplomáciai szolgálatát velem egy időben, július végén zárta.

A kávé mellé konyakos poharak is kerültek az asztalra, a hangulat oldott volt. Nagykövetünk, aki bevallottan mindig komfortosan érezte magát újságíró körökben, inkább szerkesztőségi hangulatot teremtett, s ehhez pompás partnernek bizonyult a lengyel miniszterelnök-helyettes is, hiszen ő is a redakciók világából nőtt ki, pár esztendeje még a legnépszerűbb és a szocializmus éveiben is liberális hetilapot, a Politykát főnökölte. A „szerkesztőségi értekezleten”, a búcsúzkodás konyakos légkörében

felfedtem majdani könyvem tervét: megírom tudósítói átéléseim dokumentum-riport-könyvét, ez lesz az első dolgom magyarországi földet érésem után. Garamvölgyi is, Rakowski is biztatásba, lelkesítéseembe fogott. Nem csak ötletekkel, javaslatokkal halmoztak el, de alkotó hozzájárulást is ígértek. Nagykövetem egyenesen társszerzői csatlakozását ajánlotta. Rakowski – mert ő is könyvet írt ugyanerről az időszakról – ígérte, hogy dokumentációjából olyan exkluzív gyöngyszemeket válogat számomra, amelyek különleges értékekkel emelhetik a munkám színvonalát. Ebben maradtunk, s ittunk rá egy konyakot...

Sok mindenre lehet következtetni abból, hogy hármunk fogadkozásából csak az én elhatározásom, a könyvem megírása valósult meg. Történt ugyanis, hogy későbbi, egyetlen pesti találkozásunkon Garamvölgyi értésemre adta, ő úgy lenne társszerző, ha mesélhetne nekem, ám a könyvüket én írnám meg. Ezzel együtt kaptam tőle egy pesti állás ajánlatot (nem ő volt az egyetlen, aki akkoriban magához csábíttatott). Udvariasan elutasítottam őt is, mint mások ajánlatait is a Rádióban, a Televízióban, s ezzel egyszeriben visszacsúsztam a másodosztályú, vidéki emberek kasztjába. Feledésbe is merült a közös munka, Rakowski dokumentációja is – hogy hogy nem – az én könyvem helyett egy Hárs Gábor nevű volt diplomatánál (későbbi nagykövet) kötött ki. Hárs akkoriban művelődési minisztériumi főhivatalnokként kiváló kiadói kapcsolatokkal alkothatott. A kis kudarcnak, miként a népmeséknek, azért volt tanulsága: magad írd meg, aminek szemtanúja voltál! (Két évvel később így született és jelent meg az MTI Kiadó „Tudósító voltam” sorozatában életem első könyve, a Varsói krónika 1979-1981)

*

1984 júliusának utolsó estéjén csillagok szikráztak a budapesti égbolton. A magyar kolónia MALÉV-eseitől gyermekeink búcsúajándékot kaptak. A Varsóból érkező gépen a pilótafülkéből nézhettek le arra a nem kevésbé pazarul csillogó Budapestre, amely mindhiába várt ránk. Mi hűséggel és bizakodva a kis hazához, a Nyírségbe igyekeztünk...

10. NYÍREGYHÁZA COME BACK (1984-1989)

Fantáziám megtorpant, topisra, szegényre rongyolódott, ahogy öt év távollét után lábamat újra a nyírségi homoktalajra tettem. Mihez is kezdjek itthon, Nyíregyházán, ahová immár negyedszázada kötődöm? A pesti ajánlatok taszítottak, itt kellett hát újra talajt fognom. Ha a munkajog pártfogását kértem volna, a vasútállomásról akár egyenesen besétálhattam volna régi szerkesztőségembe, a nyíregyházi rádió stúdióvezető-helyettesi szobájába, felkérhettem volna Ágoston kollégát, folytassa szerkesztő-riporterként ott, ahol 1978 végén abbahagyta. Nem tehettem ezt emberségből, de a józan ész parancsára hallgatva sem. Még Varsóból közöltem a Rádió főnökségével, hogy sem Budapestre, sem a régi nyíregyházi posztomra nem pályázom. Mit akarhat ez a beképzelt pasi? – kérdezhették, akik nem sejtették, hogy pusztán a külföldi tudósító „rangját”, ezt a kétségkívül irigyelt szakmai rangot óhajtom rejteni, feledtetni. Tudtam, ha ez nem sikerül, akkor a vidéki város miliójében lőttek az én a komfortos, nyugodt újra beilleszkedésemnek.

Töprengésem óráiban a helytörténet szelleméhez illőn régi olvasmányomat idézgettem. Krúdy Gyula 1924-ben kelt Őszinte nyíregyházi kalauzától kértem igazolást: *„...Most mi tagadás benne, bizonyos mértékig dédelgetett, ünnepelt vendégnek érzem magam ebben a felajzott kedvű városban, amelynek szomorúsága, csillagtalansága, kézilámpásos őszi estéi, cinkefűttyös, ködös reggelei, kisvárosias gondolatai, magányos életmódjai elől most harminc esztendeje elmentem, éppen egy szeptemberi napon...”* Csak az idő-adatok nem stimmeltek, én csak öt éve mentem el innen egy júliusi napon...

A varsói tudósítói évek tapasztalatai az eddigieknél is következetesebb gyűjtögetésre serkentettek. Pótolhatatlan értéket veszítettem mindannyiszor, ha valamit nem dokumentáltam. A regisztrálatlanul hagyott esetek legendává szublimálódhatnak, rosszabb esetben évtizedek múltán torzképben ugranak elő a feshő-foszladozó memóriából. Ez a felismerés készítetett életem újabb fázisaiban, hogy ha már nem vezetek naplót, még lelkiismeretesebben tápláljam a Nagy Fekete Fiókot. Ennek végterméke Visszapillantó tükröm újabb, nyíregyházi képsora.

Kétszer ugyanabba...

1984 augusztusának utolsó hete! Kellemes meglepetés: pályaindító szerkesztőségem, a Kelet-Magyarország új főnöke nem más, mint régi, 1962-es rovatvezetőm, Kopka János. Feladtam a büszke elvet: keressenek, ha szükség van rám...

„Kellek neked János?” – Felkínálkoztam, s a válasz így hangzott: „Szeptember elsejével főmunkatársi státust kapsz.” Kiderült, hogy nem sokára utcabeliek is leszünk, mi több, megtudtam, hogy míg én Varsóban lihegtem a mikrofonba, kamerába, kerestem a pénzt erre az építkezésre, régi-új főnököm kérésem nélkül is félszemmel odafigyelt társasházi szegmenssem kínkeservesen haladó „beruházására”. Vadonatúj utca volt ez a város északi részén. Nem tagadom, hízelgett a lelkemnek, hogy kedvemben jártak az utcánk keresztszülei, a városatyák. Szó ami szó, hamarosan a Lengyel utca 62. lakói lettünk.

Némi utálattal vegyes megkönnyebbülést éreztek velem a lap munkatársai, köztük néhány régi kollégám. Utálatot, mert belépőként János olyan feladatot szózott a nyakamba, amit ők az akkoriban már a Tátrán is átfújdogáló lengyel szellők illatát érezve nem szívesen vállaltak, megkönnyebbülést, mert az új ember (mondjuk így: a „Bezzeg elvtárs”) megszabadította őket a „mussz”-tehertől. Tudniillik cikksorozatnak kellett megjelennie a lapban, a felszabadulás közelebbi 40. évfordulója előtt járasonként, városonként bizonygatva a szocializmus töretlen, felhőtlen, egyenes vonalúan felfelé ívelő fejlődését Szabolcs-Szatmár megyében. Vállaltam a munkát, a lengyel bonyodalmak múltával, a varsói esemény-hajsza után akkor is üdítő megbízásnak éreztem ezt a dicsekvő szociográfiai portrézást, ha az utóbbi évek lengyel tapasztalatai viszolygást keltettek bennem a sikerpropaganda iránt. De a felismerés a hazatérés utáni szerkesztőségi mézeshetekben még váratott magára. Igyekeztem távol tartani magamtól, tudat alá szorítania azt a renitens gondolatot, hogy a jó magyar közhangulat egyetlen tartós pillére már csupán a szomszéd népek szemében irigyelt magyar kereskedelmi ellátás.

Oxalát kő a negyvenedik évfordulóra

A cikksorozat első helyszínéül Csengert céloztam meg. Az utazást napokig halogattam, mert egyik hajnalban átestem életem első veseköves rohamán és a feledhetetlen élmény ismétlődésétől tartottam. A '85-ös február jeges, szeles hétfő reggelén indultam útnak vadonatúj, piros Ladámmal, amibe a riportút előtti napokban beszereltettem az Andrzej dokitól a hadiállapot beszolgáltatási parancsa elől kicsempészett CB-rádiót. A kissé idősebbek emlékezhetnek, ezekben az években hódított és szerveződött mozgalommá, vált sikkes státusszimbólummá a CB-rádiózás (*brék, brék...*

brekegett mindenki, aki valamit is adott autós tekintélyére). A Ladámról még annyi kortörténeti vallomással tartozom, hogy felettébb protekciósan jutottam hozzá. A külföldre kiküldött magyar akkoriban azzal kényeztették, hogy a többi polgárral ellentétben nem kellett évekig várnia az autó kiutalásra, s még a színválasztásnál is igyekeztek a kedvében járni. Mondom, ezzel a műbőrkarpitjából még gyári illatot árasztó autóval húztam Nyíregyházáról Csenger felé.

A havas úton szépen haladtam, élveztem az új autót, elbűvölt a téli nyíri táj, vidámsággal töltötte be lelkemet az új kocsi fűtőrendszerének halk duruzsolása. Egyszerre a derűlnék nem mondható égből, az ólomszínű hófelhők közül lesújtott a villámcsapás. Markom görcsbe rándulva megmarkolta a volánt. Mielőtt a kintől elszállt az erőm, a kocsit óvatosan letereltem a jégpáncéllal burkolt útpadkára. Megtapogattam az ingem zsebét, tudtam, ott lapul benne a két ampulla, amit a korábbi vesegörcs elhárításnál a mentőorvos nyomott a kezembe. *„Ezt az Algopyrin és No-spa koktélt kell beadatni, ha újabb roham lenne”* – mondta a doktor, csak az volt a bökkenő, hogy most itt, az úton, az erdőnél valakinek be is kellett volna szúrnia az alsó-hátsó felembe. Katonai felcser szakértelmem csődöt mondott, mert még ha lett is volna nálam tű, a művelethez szükséges lelki és fizikai erőm elszállt.

A roham két hullámhegye közti enyhülést a CB-rádió begyűjtására hasznosítottam, az általános segélykérés 9-es csatornájába tápláltam bele a hangomat, amely most a legkevésbé sem hasonlíthatott a nemrég volt rádiótudósítótól elvárható higgadt beszédhez. Brékeltem, kapcsolatot kerestem és lám hozzám pártolt a szerencse, meg ez a technikai divatkütyü is! Belépett az éterbe egy segítőkész, felső-tiszai tájszólással diftongizáló, recsegő férfihang: *„Kit keres jaóember? Vétel.”* Kínkeservesen elnyöszörögtem, hogy orvost, ápolónőt, állatorvost keresek, mondtam, mi a bajom és hogy a baktalórántházi erdőnél dekkolok. A hullámhossz őrangyaláról kiderült, hogy a közeli állami gazdaság központjából beszél. *„Indítsa az ótót... elvezetem én magát egy bábaasszonyhoz, az tud inekciózni. Vétel.”* Szót fogadtam, s miközben az ismétlődő görcsök dús patakokban csorgatták arcomról a verejtéket. Hajtottam, ahogy az ismeretlen hang sorra adta a támpontokat templomtól az iskoláig, tanácsháztól a „vegyesbótig”. Végtelennek éreztem a szülésznő baktalórántházi lakásáig megtett távot, pedig nem lehetett az több másfél kilométernél. S mert az állami gazdasági ember telefonon szólt neki, jött is elém a házból a küllemre inkább parasztasszonynak, semmint „egészségügyi közép-kádernek” tetsző idősebb asszony. Hétrét görnyedt férfitáncosát éppoly határozottan támogatta be lakása vendégszobájába, mint ha szülő nő jött volna hozzá. Volt is ebben valami, mert bölcs megállapítás szerint a veseköves görcs csak annyiban különbözik a szülési fájdalomtól, hogy az utóbbinak kedves és szép a végeredménye.

Az én esetem, ha nem is kedves, szép, ámde hasznos végeredményt hozott. Alig negyedóra múltán kellemesen megkönnyebbülve, hálálkodó lelkesedéssel ültem fel a falusi tisztaszoba pamlagán, megittam a kávét és mintha a bábaasszony akciója után én magam lettem volna újszülött, folytattam riportutamat.

Korabeli szokásunkhoz híven a helyi párttitkárhoz vagy a tanácselnökhöz köszöntünk be ilyenkor. Én, korántsem politikai megfontolásból, hanem mert közelebb esett és engem egyre erősebben vonzott a piszoár, a tanácsházát vettem célba. Éreztem, hogy itt most eredmény lesz! Az intim helyiség fehér fajansz kagylója – orvosom korábbi instrukciója szerint – nem tulajdoníthatta el a távozó követet. El kell kellett kapni, mert itt volt az alkalom, hogy majd a laboratórium alkotó közreműködésével fény derüljön a fontos igazságra: kőtermelésem kalcium oxalátot vagy foszfátot eredményez? Újságírói jegyzetfüzetemből sebtében kitépett fehér lapra koppant a kő, mely szégyenszemre a gyufa fejénél alig volt nagyobb. És ez taglózott le engem a baktai erdőnél?! A jóra való csengeri tanácselnök mindent elkövetett, hogy a nagyközség impozáns fejlődésének negyven évébe beavasson, csak hogy az én gondolatom merőben másfelé bókáltszott. Végigpásztáztam a szerencse-láncolat képsorát: Andrzej doki ajándéka, Beszédes Károly konzul és a CB-rádió kicsempészése a varsói reptéren, a Ladába minap beszerelt antenna, az állami gazdaság rádió ügyeletes, a bábaasszony, végül a csengeri tanácsháza budija... A képsor alatt természetesen pörgött a kis diktafon, gépi szorgalommal jegyezte cikksorozatom első darabjának „nyersanyagát”.

**A „Kelet-Magyarország”
olvasószerkesztői
asztalánál**

A cikksorozatot úgy ahogy összekínlódtam. Nem voltam eltelve vele, dacára annak, hogy az alkalmat, a felszabadulás jubileumát tiszteltem, csakúgy mint az 1945 április 4-i dátumot. Ezeket az írásaimat mégsem sorolom életművem halhatatlan alkotásai közé. Főszerkesztőm még hozzám vágott néhány hasonló „bezzeg munkát”, unalmasan elegáns protokoll interjút, mígnem észrevette, hogy kiütést kapok az ilyesféle kvázi újságírástól. Tudta ő is, mert rutinos sajtóróka és jó emberismerő volt, hogy nem ez az én műfajom, sejtette, hogy szívesebben írnék tárcát szatírárt, de egy megyei pártlapnál ebből nem lehet megélni, és ezért nem is dukálna a főmunkatársi státus. Így lettem olvasószerkesztő. No azért nem olyan komoly beosztás volt ez, mintha a lap kéziratait látástól vakulásig, hétfőtől péntekig én

olvastam, korrigáltam volna. Sipkay Barna egykori munkáját, most egy fiatalabb kolléga, Marik Sándor végezte. Rám a hétvégi mellékletek vártak, azok is csak minden második héten, miután régi barátommal, Burget Lajossal „váltóműszakban” dolgoztam. Szabad hetünkön cikkeket írtunk és belső, külső szerzőktől gyűjtögettük a mi hetünkre sorjázó kéziratokat. Témákat ötlöttünk ki, szerveztük, újabb cikkek írására kértük, biztattuk a szerzőket. Jó is lett volna ez, a munka szépnek ígérkezett...

Tiborc kazettája

Egy ilyen üresjáratú hetemen viharos forgószél söpörte be a jól ismert lengyel hangulatot a Zrínyi Ilona utcára, a szerkesztőség alagsori tanácskozó termébe, mindenkori értekezleteink, párttaggyűléseink helyszínére. Nem bátor ellenzékiek fújták a követ. Baloldali emberek, MSZMP-tagok, munkások, munkásörök(!) kértek, hallgassam meg őket. Haragos panaszuk keresztüzében jegyzeteltem, s amint észrevettem, hogy ez több a soknál, kértem, engedjék, hogy magnóra vegyem a mondanivalójukat.

Az előzmény sem elhanyagolható. A nyíregyházi papírgyár munkásai, a tmk-brigád keresett meg. Nyíregyházi rádiós és munkásör múltamból ismertek, később – így mondták – nap mint nap hallották, látták varsói beszámolóimat a rádióban, tévében. Nem a „szerkesztő úrhoz”, hanem olyan emberhez, jó ismerősükhöz jöttek kiönteni szívük, lelkük és epéjük mérgét, aki – úgymond – tudja, mi a dörgés. Czakó Tibi a karbantartó brigád vezetőjeként és nagyszállási telekszomszéd minőségében a hat-nyolc haragos ember szóvivőjének csapott fel, ám ahogy belelendültünk, a többiek is sorra nyíltak meg. Kipakolták elém a nyolcvanas évek derekán kis hazánkban is gyülekező bajokat, majdnem ugyanazokat, amiket fél évtizeddel előbb 21 pontba foglalva a gdański hajógyáriaktól hallottam. Figyeltem a keménykötésű férfiakat és retrospektív képzeletemben ott láttam őket a Wałęsa körül... De nem... halványan világított alagsorunk barna asztalai körül ők magyarul beszéltek. Magyar bajokat soroltak tiszta, logikus magyar beszéddel. Őket és lengyel munkástársaikat mégsem csupán a nyelvi másság különböztette meg, hanem az is, hogy a mi papírgyári brigádunk még belső körben hitte a megoldást, a javíthatóságot. A sztrájk eszükbe se jutott. Ellenzéki szervezetet sem akartak alakítani. Egyetlen vágyuk volt: hallgassák meg a szavukat, mert – így mondták – *„bajban van és még nagyobb bajban lesz a szocializmus”*. A fekete hajú, feketén csillogó szemű fiú, talán alapszervezeti párttitkárunk volt, kimondta, mi fáj nekik igazán: *„Havonta készítjük a hangulatjelentéseket, azokban mindent jelzünk. Azt is tudjuk, hogy mire ezek összesítve Kádár elvtárs el kerülnek, már olyan képet mutatnak, mint esküvője előtt a szépre kozmetikázott pattaná-*

sos menyecske...” Biztosra vették, hogy a papírgyár kapuját átlépő jelzéseikre ők maguk sem ismernének rá. Egymásba öltötték a mondataikat, és azokból egyetlen, dörge-delemmé erősödött figyelmeztetés tisztán kivehető volt: *„Baj lesz ebből, nagy baj lesz!”*

Kevés híján megtelt a másfél órás kazetta. Kiemeltem a magnóból, töprengve matattam vele, végül döntöttem: *„Nézzétek, én egyet tehetek. Visszaélek azzal, hogy még emlékeznek rám, ismernek mint volt tudósítót, bedobom ezt a kis tekintély, elviszem a kazettát Varga Gyulához. Hozzá kozmetikázás nélkül el tudom juttatni a panaszokat, jelzéseket.”*

A kazettát másnap reggel a megyei pártbizottság első titkára elé tettem. Kértem, hallgassa meg, mert fontos. Hosszú napok, talán három hét is elmúlt, már úgy tetszett, mindhiába osztották rám Tiborc szerepét a papírgyáriak, ennek a hangulatjelentésnek sem lesz foganatja. Mégis biztosra vettem, hogy a kozmetikázatlan 85 percet Varga Gyuláénál tisztább kézbe aligha tehettem volna le. (Időben előrefutok! Nem változott a véleményem erről a puritán baloldali vezetőről akkor sem, amikor később tisztátalan eszközökkel lejáratták őt. A lejáratásában közreműködő főkolomposok – váljon szégyenükre! – saját pártköreiből kerültek ki. Varga Gyulához hasonló tisztességes politikust csak Hárs István rádióelnök, Kovács László külügyminiszter és a lengyel Mieczysław Rakowski személyében ismertem.) Mondom, tiborckodásom nyomában mély csend állt be, a „nagyházból” annyira se méltattak, hogy jelezték volna: meghallgatták a kazettát. Lassacskán meguntam, hogy nagyszállási telkünkhez kisebb kerülővel, Czakó Tibi telkének elkerülésével közelíték. Megelégeltem, hogy szemlesütve húzok el kocsimmal a papírgyári buszmegállónál... Szégyenkeztem, gyanítottam, hogyan vélekednek rólam azok, akik cselekvően aggódnak és támogatást várnak attól a Varga Gyulától, az ő szemükben is talpig becsületes vezetőtől. Eljött a perc, s még mielőtt a nyakam közé ömlött volna a kiábrándulás jeges zuhanya, a tőlem szokatlan erőszakoskodással rávettem a pártház telefonközpontját, feledkezzen meg cerberuszi kötelezettségéről és kapcsoljon az első titkárhoz. A követelőzéstől meglepődött asszonyka sajnos a soron következő cerberuszt kapcsolta, s nem a nagyfőnököt. Tudtam, a titkárnőnél semmire se megyek, hiába recsegtetem a telefon membránját. Itt néhány engedékenységgeltő piruetet kellett leírnom, de így sem jutottam semmire. Az első titkár vidéken volt. *„Holnap itt lesz Varga elvtárs...”* – hangzott a főnökárulással felérő kijelentő mondat, s bennem megszületett a célravezető akció terve.

Legendás koránkelőhöz, korai munkakezdőhöz készültem, másnap negyed nyolckor már ott szobroztam a pártház lekerekített Szarvas utcai sarkánál, s ahogy fél óra múltán szemtől szemben álltunk, mellőzhettem a kérdezősködést. Varga Gyula tudta,

bizonyára a titkárnőtől, hogy igencsak rámenősen keresem. Nem csak ezt tudta, az okát is sejtette. *„Tudom, a papírgyári panaszok miatt keresel... Ne gondold, hogy nem ismerjük a bajokat... Én is szoktam találkozni a papírgyárban és máshol is a dolgozókkal... A gyűléseken is elmondják...”* – Ennyi volt, semmivel sem több a „Kádár-közeli mindenhatónak” remélt ember semmitmondó kommentárja, de Varga szeme, arca egyet s mást még elárult. A közelgő rendszerkudarc ki nem mondott felismerése vagy tudat alatti sejtése és a tehetetlenség érzése sugárzott egész lényéből. Most, 25 évvel később megkockáztatom: ez a tisztességes, tapasztalt és intelligens, vidéki baloldali politikus már tudta, hogy őt is becsapják, kisemmizik, elárulják azok, akik a jól jövedelmező hatalom, a privilégiumok bűvöletében és pártfőiskolai diplomájukkal felvértezve járnak be MUNKA-HELYÜKRE, a kacsalábon forgó pátházba.

Gyula bácsi! Csakó Tibi! Nektek volt igazatok. Lassan érlelődő ember vagyok. Még mindig kellettek új érvek, hogy megértsem, miért hagyta ott a kommunista mozgalmat Yves Montand, Picasso... Kellett még néhány év és néhány érv, hogy a papírgyári karbantartók kazettára vett morgolódása a lelkemben kiáltássá erősödjön... de akkor már mindegy volt! (Késlekedő ébredésekre igazolást és vigaszt találok Arthur Schopenhauernél: *„Fiatal embernél értelembeli és erkölcsi tekintetben is rossz jel, ha az emberek tetteiben és üzeneteiben korán el tud igazodni, ha azonnal otthonos lenne bennük, és mintha előkészítették volna, úgy lép közéjük: ez közönséges lélekre vall...”*)

Az állampolgár visszabeszél

Egy percre visszalapozok azokhoz az ezerkilencszáznyolcvannégyes koraőszi napokhoz, amikor Varsó után nyíregyházi visszailleszkedésem kitámasztási pontjait fürkésztem.

Már beléptem a Kelet-Magyarországhoz, már bütykölgettem az első „olvasókímélő” interjúkat. Így neveztem azokat az írásaimat, melyek a kutyát sem érdekelnék, nemhogy a szabolcsi olvasót izgatták volna. Egy ilyen rámsózott munkára, emlékszem, a gyógyszer ellátásról készítendő kerekasztal beszélgetésre a megyei tanács egészségügyi osztályára tartottam, amikor a bizományi áruház környékén régi ismerős, Kéry Péter állított meg. Kis híján lekéstem a számomra összehívott patikus-grémiumot, mert Peti, mint egy megszállott, lázasan tömte a fejemet egy számomra akkor még illuzórikusnak tűnő ötlettel, a helyi kábeltélevíziózás gondolataival. Ő ekkor már tudta, hogy több ez, mint ábránd, így a 8-as buszon reggelente munkába menet hetekig molesztált a kábeltévézéssel, amihez – szerinte – én kellenék és máris indulhatnánk... Bennem akkor már munkált a varsói

riportkönyvem gondolata, ódzkodtam minden egyéb elfoglaltságtól. Mégis mind meggyőzőbb volt ennek a szenvedélyes népművelőnek a dumája, kezdtem az ötletre ráhangolódni. A jósavárosi presszóban a kávézásunkhoz Már földi István néven egy harmadik társ is csatlakozott, megismertem egy újabb fantaszt, immáron műszakilag is aládúcolt lelkesedését. Tudtam, hogy két vállra fektettek a fiúk. A presszó asztalánál azon nyomban megtartottuk az első stábértekezletet. Úgy tetszett, az én dolgom a műsorok szerkesztői ápolgatása lenne, a két fiú gondoskodik majd a technikáról vagyis a kamera munkáról, a rögzítésről, vágásról és háááát... a sugárzásról is, ám az utóbbi, nem jelentéktelen fázis egyelőre a ködbe burkolózó sejtelmek szférájában lebegett.

Varsói tévétudósítói tapasztalatból tudtam, egyszál magam műsort nem készítek, még ha egy icipici kísérleti adásról van is szó, 60 perces monológgal nem ülhetek be szellemeskedni a kamera elé. Első lelkes, odaadó segítőm, mondjuk úgy, gyártásvezetőm a pályakezdő újságíró, Házi Zsuzsa lett. Később megismertem Cserenyák Katit. Próbáljuk ki: most végzett az egyetemen, fiatal, friss gondolatokkal megáldott teremtes. Tanítani nem akar. Édesapjától, volt gimnáziumi osztályfőnökömtől tudtam, hogy a leány sportriporter akar lenni, de kiderült, a lapnál épp nincs ilyen munkatársra szükség. Nekünk annál inkább! Kati lett az első riporterünk. De műsorvezető társ is kellett. Azt meg Burget Lajos vállalta.

Az ötletezés heteiben az egész nyíregyházi tévés gondolatnak semmiféle szervezeti kerete, hivatalos háttere, anyagi támasza nem volt. Mindannyian más-más munkahelyen dolgoztunk, s egy ideig még szakkörnek, hobbi-körnek sem mondhattuk magunkat... Azután hívtak a nagy házba. Szemerszky Miklós, a városi pártbizottság titkára minden kétséget kizáróan szentesítette, hivatalos rangra emelte a tévécsináló

Forgatáson a Városi TV stábja

ötletet, amelyről kiderül, hogy egyfajta országos mozgolódás, a pártközpont által is támogatott, úgymond demokratikus nyitás része vagyunk, s ha nem is legelsőként, de valahol az első vonalból startolunk.

A kis haza históriás dátuma – 1985 március nyolcadika! Közeleg a negyedszázados jubileum.

Erről persze aligha fog bárki is megemlékezni, mert ami a szocializmus éveiben indult, az 2010 tavaszán nyilvánvalóan gyanús még ha a demokratikus nyitás, a választópolgár közvetlenebb közéleti beleszólását segítő első kezdemény volt is.

A Visszapillantó tükörben, hogy könyvem írása közben éleslátásom ne homályosodjon el, Márfoldi Istvánnal, a tv-technikánk megálmodójával e-mail üzenetek útján „beszélgettem” munkálkodásunk közvetlen előzményeiről, az akkori első lépésekről. Őt idézem:

„Én 1983-ban kerültem a Művelődési Központba osztályvezetőnek, s akkor ott már volt egy videó stúdió, ott dolgozott Kéry Peti. Intenzíven a helyi televíziózásról '84 őszén kezdtünk beszélgetni. Ekkor találkozhattál Petivel a buszon, amit sokszor emlegettél.

Ősszel már mindenfele házaltunk az ötlettel, megkerestük a MODUL-nál Pósch Gyuriékat, valamikor decemberben „Savanyúval” azaz Szabó Józsival már kiadtuk a teszt jelet a fejjállomásról. Jelentős változást az hozott, hogy 2005 januárjában Kéry Petivel részt vettünk egy helyi televíziós összejöveten a pesti káposztásmegyeri lakótelepen, ahol az MSZMP KB agitpropos emberei is jelen voltak. Ott arról beszélgettünk, hogy mit szólna a politika, ha lennének helyi televíziós műsorok... Igazán nem lelkesedtek, de mi, technikai emberek annál inkább. Azt mondták, ahol a helyi pártvezetés beleegyezik, ott ki lehet próbálni.

Mire Kéryvel hazaértünk, kicsit átirtuk a történetet. Tudod jól, hogy ilyenkor illetékes beszámolót készíteni. Azt mondtuk, hogy a központi pártvezetés nagyon lelkesedett az ötletért és a szünetben megsúgták, hogy aki március 15-éig elindítja a műsorát, az kaphat sugárzási engedélyt. Kérdezték itthon, hogy ezt ki mondta, s mi azt feleltük, hogy bár nem nagyon ismerjük a pártvezetést, de fontos ember lehetett, mert Berecz elvtárssal érkezett. Nos a dologból annyi volt igaz, hogy az illető a megnyitón átadta nekünk a KB-titkár Berecz elvtárs üdvözlését, mert ő maga fontos mozgalmi elfoglaltsága miatt nem tudott eljönni.

Itthon Baja Feri, az akkori városi művelődési osztályvezető (később környezetvédelmi miniszter) sejtette, hogy lódítunk. Utólag mesélte, hogy már ebédelni sem tudott nyugodtan, mert a tanácsházi ebédlőben az asztalához ültünk és Kéry csak mondta, csak mondta a „hülyeségét”. Egyszer csak kijelentette: na jól van, csináljátok, meglátjuk, mi lesz belőle. Talán egyszer még Végh Bélával, az akkori városi agitprop. titkárral kellett egyeztetnünk, hogy kire gondoltunk főszerkesztőként. Mi már akkor tudtuk, hogy te vállalkod...

Innen az út egyenes volt, már csak technikai kérdések maradtak. Ekkor került a képbe a tanárképző főiskola, ahol volt vágásra alkalmas U-matic technika, sőt jó minőségű stúdió kamera is. Az első adás megbeszélését Cserenyák Kati szervezte a főiskolán. Az ottani kollégákkal, Horváth Tomiékkel jó kapcsolatban voltunk, az anyagok egy részét mi készítettük, a másik felét ők, csupán a „Béla bácsinak” becézett főnökük volt idegen, aki

megfelelő gesztusokkal ki is utált bennünket onnan. Ezzel szakítottunk az oktatástechnikai központtal. A második adást már Debrecenben készítettük elő.

Akad még egy maradandó élményem ebből az időből. Dr. Csernusi Endre tanácselnök helyettessel mentünk ekkortájt Pestre valamilyen sajtóval kapcsolatos megbeszélésre. Megálltunk egy kávéra, talán Gyöngyösnél, kezdtem neki egy kicsit politikusan ecsetelni, milyen fontos is lenne a Városi Televízió működtetése: elindultak a műholdas adások külföldön és azt majd nálunk is lehet fogni, úgy mint a Szabad Európa Rádiót, s akkor mégis csak jobb lenne, ha az emberek a mi helyi műsorunkat néznék. Ezt kiváló érvnek véltem. Erre ő közel hajolt hozzám és azt mondta: 'Pista, előbb fognak az oroszok egy olyan zavaró adót gyártani, ami egész kelet Európát lefedi, mint, hogy ez az újdonság eljusson hozzánk.' "

Az alapítók: Kéry Péter operatőr, Márfoldi István műszaki vezető, Cserenyák Katalin gyártásvezető, szerkesztő-riporter és a szerző

Létünk, munkálkodásunk, adásaink sikere később nem is mindig volt ínyére a kényszeredetten támogatóknak. Előfordult, hogy műsorainkban pár milliméternyit tovább léptünk, mondjuk egy élőben közvetített lakossági fórumon, s ott a városi előljárókat kritizáló hangok is felhangzottak. A városlakó egyszerűen visszabeszélt... Volt ám lokális hatalmi fejcsóválás, fintorgás, ami szóbeli elmarasztalásba csapott át, és ki tudja, miként végződött volna... Végül a pártközpont sajtóosztályáról érkezett „vizitátornak” kellett engem megvédenie a városi tanács úgynevezett vb-termében. Néhány hónapon át én vezéltem még a műsorokat. Minden hónap első hétfő estéjén jelentkeztünk a műsorral. Azért akkor – s ez ma nehezen hihető médiatörténeti tény, mert hétfőnként szünetelt a Magyar Televízió műsora. De bármilyen hangulatos és alkotó szerkesztőségi élet bontakozott is az immár Nyíregyházi Városi Televízió néven hivatalossá vált média

Az első adások kölcsön technikával

műhelyben, főállásban nem vállaltam el a stúdióvezetést. Tudtam, hogy lyukas kétfillérest sem érő, a lakosságnak nem tetsző műsorokat képtelen lennék menedzselni, a másfajta műsor-munka ára pedig az egymásba érő konfliktusok sorozata lenne. Maradtam az újságnál, legfeljebb néha külsősként beszálltam egy-egy fórum

levezetésébe és például az 1985-ös parlamenti választások előtt a nyíregyházi jelölteket bemutató portrék, interjúk készítésébe. Ez volt az alternatíva lehetőségét első ízben kínáló nevezetes, 1985-ös választás, amelyet a korábbiaknál szabadabb keretek között vezényelt le a párt vezetése.

Jó néhány év múltán, valamikor az ezredforduló után készülhetett, ám én csak most, könyvem írása közben fedeztem fel magamnak az interneten azt a főiskolai szakdolgozatot, Bakonyi Andrea kommunikáció szakos hallgató munkáját, amely a mi kis kezdeményezésünk utóéletét ismertette:

„A Nyíregyházi Városi Tv 16 évvel ezelőtt indult elsőként a térségben... Sikerét jelzi, hogy az adóköri körzetben élők 72%-a rendszeresen nézi a VTV műsorait, míg képújság szolgáltatását 70%-os arányban kísérik figyelemmel. A Gallup intézmény felmérése szerint a

helyi sugárzású televíziók közül a Nyíregyházi Városi Tv az első helyen áll. Országos sugárzású televíziók közül a Nyíregyházi Városi Tv nézettségi szintjét csak az RTL Klub, a Tv2 és az M1 adása tudja felülmúlni, azaz a tekintélyes 4. helyet foglalja el, és nagyobb népszerűséget élvez, mint a Duna Tv, az ATV, a Spektrum, az HBO és más műholdas csatornák.”

Már hasonlít az igazihoz!

A műszaki fejlődés első lépése.

Ki gondolta volna ezt, amikor a második adás előtt mindannyian a technikát bővítettük: forrasztottunk, kötöztettünk amatőr kamerákat, amatőr videó magnókat, s készültünk a műsorra. Éjszaka a debreceni művelődési házban összehajtott szőnyegeken aludtunk pár órát, de másnap kisminkelve, „pihenten” köszöntöttük a Jósaváros lakóit, akik az első adásokat láthatták. Az első műsorok után felkértek bennünket, segítsük Leninvárosban is a tv-alapítást. Segítettünk. (A tévéjük, gondolom akkor is megvan, ha a település 1990 óta már Tiszaújváros. Legrégebben Tiszaszederkény volt a neve.)

Diákháló dráma – a hivatás kudarca

A feszülő, mindinkább besűrűsödő nyolcvanas évtized derekán, ha valakinek jó hallása volt és ráérezett a politika mind disszonánsabb szólamaira, sejthette, hogy előbb-utóbb történik VALAMI. Az én hallásom csak a zenei hangnemeket különböztette meg, a többszólamú politikához, talán egyoldalú neveltetésem és vakhitem miatt, még botfülem volt. A fordulatok megleptek, prognózisok felállítására képtelen voltam, túlon túl sok jelnek, jelzésnek kellett szemem előtt felsorakoznia, hogy ilyen-olyan szintézis készítésére

vállalkozzam és abból jövedölni is tudjak. Márpedig jöttek és jöttek a jelek, s nem csak a papírgyári munkások állították pirosra a szemafor, nem csak a kis nyíregyházi helyi tévé nézői éltek a morgás jogával. A panasz hullámhosszán egyre-másra kerestek ismerősök és ismeretlenek, s ezek már nem az újságok levelezési rovatainak címezhető közismert, hétköznapi panaszok voltak az elmaradt hóeltakarításra, a keletlen-sületlen kenyérre és a hanyagul takarító házmesterre. Ébredezett a környezetemben egyfajta plebejus ellenzékiség, aminek semmi vagy nem sok köze volt a budai Angelika presszó „kőfúvóinak” intellektuális kontesztálásához. Ezek az őszinte, nyílt hangok, az elégedetlenség szólóhangszerei ébresztgették bennem a gyanút, hogy itt valami még sincs rendjén.

Panaszát az oknyomozó riporternek és a tévesen rám testált tekintélynek szánta Kubassy Tamás. A hatvanas évek pazar tehetségű, népszerű zongoristája, a jazz és a tánczene mestere barátom volt, egyszer nagyon régen még muzsikáltunk is együtt. De most, '86-ban nem mint zenész, hanem a 107-es szakmunkásképző iskola matek tanáraként keresett fel a lakásomon. Amit elmondott, az egy diákközösség megalázó, de mindenfajta politikai színezettől mentes drámája volt.... addig, amíg munkám finisében a politika, a hatalom bele nem nyúlt az események menetébe. Tamás a történettel akkor keresett, amikor előtte már bezárultak hivatása hierarchiájának ajtói. Felszólamlását mániákusan visszatérő panaszkodásnak tekintették az oktatásügy urai. Egyesegyedül iskolájának igazgatója tudta, hogy Kubassy tanár úr igaz ügyben hadakozik, mondandója nem a lírai lelkületű zongoraművész „érzelgős alkotása”, hanem a nemes lelkű pedagógustól származó, valós történet és védőbeszéd tanítványa, a mai Nyilas Misi mellett.

Az eset, ha a félegyházi laktanyában történik, megférte volna a tisztetek-kopaszok gonoszkodó viszonyának példatárában, noha ezzel szemben talán még ott is fellépett volna egy-egy jobb érzésű politikai tiszt vagy az elhárító. Történt, hogy az első osztályos asztalos tanuló fiúcskát, aki a távoli szabolcsi faluról érkezett Nyíregyházára szakmát tanulni, nem tudták elhelyezni a szakmunkásjelöltek diákothonában. A helyhiány miatt kölcsön férőhelyet kapott, mondjuk úgy, kakukkfióka lett a Kossuth gimnázium Béla utcai fiúkollégiumában. Ebben aztán nem is volt köszönet! A gyereket betolakodónak és

Egy cikk, amely vihart kavart és megalázott

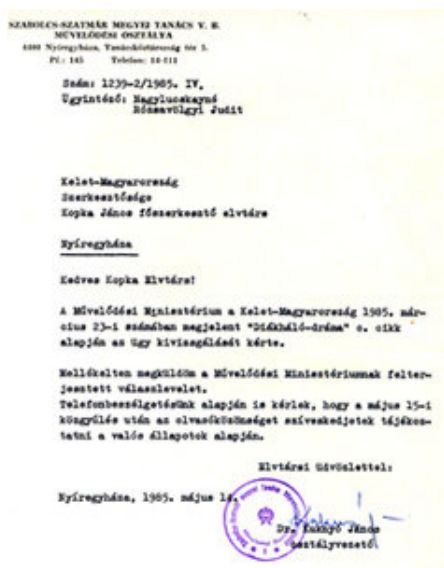
hozzájuk, az ugyancsak falusi, ámde mégiscsak gimnazista(!) diákokhoz képest alacsony kasztba sorolták őt. A zörgő csontú, cingár gyerkőcöt előbb szolgájukká tették, neki kellett tisztítania a cipőktől a büdös zoknikig gatyáig mindent, ami bekoszolódhat. Az étkezdében az asztalhoz akkor ülhetett le vacsorázni, amikor a diák urak már jóllaktak. Közös tévé-nézésnél nem nevezhetett a vidám jeleneteken, mert zavarta a gimnazistákat. Lefekvés előtt felfordították az ágát, úgy kellett aludnia. Ám amikor a fiú ezt zokszó nélkül tűrte, a megalázás hatástalanságán bosszankodó „elit” erőteljesebb akciókra szánta magát. A gyerek tudta, ha harcba száll velük, alul marad. A második felvonás, az igazi dráma csak most következett: a gimnazisták „törvényszéke” válogatott gyötrelmeket szabott ki – ahogy ők hívták – a „tanonc fikára”. Könyvem lapjainak a naturalista kitételeket is el kell viselnie, mégsem szívesen sorolom fel a börtöncellák világához, s nem a nagy hírű gimnázium kollégiumához illő aljas műveleteket. Nyilas Misi II. – maradjunk az asztalos tanuló álnevénél – egyre kevesebbet aludt. Éjszakánként a gimisek kiharcolták az ágyból, a téli fagyban meztelenül kergették ki az udvarra. Egy másik éjszakán kötelezték, hogy kis- és nagydolgát a saját papucsába ürítse, s ha neki épp nem volt ilyen fiziológiai szüksége, akkor valaki más rondított bele a papucsába. Takarítás következett, a kisfiúnak kellett rendbe tennie a ruházatát. Megint máskor az egyik harmadikos gimnazista ötletével zavarták el szeméről az álmot. Kisebb csoportban önkielégítést végeztek, s a végterméket a betolakodó ruhájának zsebébe ürítették. *„Panaszt tehettél volna a nevelőtanárnál...”* – mondtam neki, amikor riporterként keservesen szóra bírtam őt. Ezt felelte: *„Féltem.”*

Egy-két hét telt el ebben a mocskokban, amikor Kubassy tanár úr felfigyelt az óráin bóbiskoló gyerekekre. Láttá az egyre sápadtabb arcot és a szem alatt a lilás-szürke karikákat. A tanár úr is harapófogóval húzogatta ki tanítványából a diákháló titkát. Megtudta, hogy a fiúcska Karácsony óta már nem is kollégista, buszon, vonatokon átszállásokkal jár be Nyíregyházára. Édesanyja mentette ki a diákok karmaiból, de időközben az édesapa meghalt, így kellett a háznál is a férfikéz. Nyilas Misi II hajnalban megetette az állatokat és indult a városba, mert az volt a „mániája”, hogy épületasztalos lesz.

Ezt a történetet öntötte ki elém Kubassy Tamás. A hallottak úgy feldúltak, hogy azonmód késő este képes lettem volna elindulni az eset nyomában... visszafelé haladva. Az utat a szatmári falucskából indulva hamarosan végigjártam. Riportomban – amit 1985 március 23-án „Diákháló-dráma” címmel közölt a Kelet-Magyarország – a bosszútól rettegő fiút Fekete Lacinak neveztem. Hanyagolható epizód lehetne: riportomat közlés előtt, kézirat formájában főszerkesztőm, Kopka János lelkesen dicsérte, ám a megjelenés

után magamra hagyott, amint a szerkesztőségre dühödten rárontott „a megye és a város, a párt és az állam...”. Rászólhattak, s neki ereje vagy mersze nem volt kiállni mellettem. Ez ébresztette bennem az első, visszafordíthatatlan csalódást a Kopka-Angyal-féle Kelet-Magyarország iránt, melynek atmoszférája már korántsem hasonlított a régi szerkesztőségéhez.

Riportom országos visszhangot keltett. A Köznevelés és a Pedagógusok Lapja is reagált rá. Első reflexében, még a megjelenés napján a megyei művelődési osztály diákotthoni főfelügyelőjétől, Nagylucskaynéól is (bocsánatot kérek, teljes nevét nem jegyeztem meg) gratuláló telefonhívást kaptam. De amikor az ügyben jelenést kért a minisztérium, ugyanennek a főfelügyelőnek a megfogalmazásában már „a valóságnak nem megfelelő” minősítést kapott a cikkem. Az igazoló jelentés, melynek példányát rossz emlékeim között őrzöm, így zárult: „Eltvársi üdvözlettel: Dr. Kuknyó János osztályvezető.”

A Hivatal magyarázatot és szembesítést követelt.

Mielőtt még Nyilas Misi II drámája saját szakmai „tragédiám” jeleit öltené magára, visszafogom szerepem jelentőségét a kisvárosi színjátékban. A cikk megjelenését úgyszólván természetes és érthető reflex-sor követte: egységes, konok tagadásban zárt össze a kollégium diáksága. Velük dacsövetséget alkotva még náluk is egységesebben sorakozott fel a nevelőtanár és az igazgató. Alul és a felsőbb oktatásügyi lépcsőfokokon már nem csak a mundér tisztogatásának szándéka érződött, hanem mindenek előtt a főhatósági fejmosástól való félelem. Május 15-én főszerkesztőm egyetértésével (utasításával!) nyomatékositva köteleztek, álljak ki a kollégisták elé, hallgassam végig, hogyan verik vissza riportom állításait, pontosabban: hogyan védik magukat.

A Béla utcai diákotthon alagsori ebédlőjében nyolcvan kamasz ügyes szereposztással, jól egyeztetett, kiválóan betanult támadásának célpontja voltam. Két órán át zuhogtak rám a szemenszedett hazugságok és vádak. Könnyen visszaverhettem volna őket, csak-hogy a „szocialista kollégiumi nevelés” humanista rendszeréről szóló demagóg és agresszív beleszólásaival a felügyelet elmulasztása miatt felelőssé tehető nevelő tanár olyan irányba terelte a véleménycserét, hogy a „nyolcvan egy ellen” vitaest értelmét veszítette.

A Kelet-Magyarország május 25-i száma közölte a folytatást, a Diákháló-dráma második felvonását. Sikerült úgy megírnom ezt a – sajnos! szégyellem! – megalkuvó cikket, hogy az értő olvasó azért talán ráismert az elmúlás első szimptomáit mutató

kortünetre. Nem írhattam le, s ha leírtam volna, meg sem jelent volna az egész ügy zárópoénja. Előzőleg ugyanis volt egy pillanat, amikor nem vállaltam a tetemrehívást, értelmetlennek véltem, hogy végighallgassam a hazudozásokat. De akkor a pártházból szólt az illetékes: „Tudod, Szilágyi elvtárs, nem hagyhatod a pácban a diákotthon igazgatóját... ő is a mi kutyánk kölyke.”

Nekem még ez is kevés volt, hogy józanodjak és megértsem, Nyilas Misi II-nél, ennél a csóró falusi srácnál, a munkásosztály utánpótlásánál miért jelent többet „a mi kutyánk kölyke”. Mint sokszor az életben, most is idealista ábrándot dédelgettem. Ostobán hittem, hogy a Béla utcai kollégium gonoszkodó kamaszai, miután a fejlődés rendje szerint érett, tisztességes felnőtté válnak (ma negyven évesek lehetnek), akad majd köztük akárcsak egy is, aki tisztítani valót talál lelkiismeretén és ha szemtől-szembe nem is, levelével megkeres... Szerettem volna Kubassy Tamásnak is elégtételt nyújtani, megnyugtatni, hogy 1985-ben értelmetlen, de igazságos harcra vállalkoztunk. Késő! Tamás meghalt, azt mondják, a temetésén saját gyönyörűséges zongorajátéka hangzott fel. Egy nagyon jó emberrel megint kevesebb barátom van Nyíregyházán.

Ugyanezen a nyolcvanötös tavaszon kipécézett magának a Hazafias Népfrent. Akkoriban még csupán a legnagyobb nyíregyházi lakónegyed kábelhálózatán át, az ottani 20-22 ezer lakás tévé-készülékein jelent meg a műsorunk, s havonta egyszer lakótársaimnak én köszöntem „jó estét!”. Ebből az ismertségi opcióból indult ki a kerületi népfrent-elnök Zaltnay Karcsi bácsi, amikor napokon át kitartóan agitált, ugyan vállaljam már el a tanácstagi jelölést. Keményen ellenálltam, tudtam, hogy a habitusomhoz mindenféle hivatalos mozgalmi tevékenység úgy passzol, mint gesztenyepüréhez az uborkasaláta. Azzal győzött meg a jó öreg, hogy vállaljam, úgysem engem választanak meg, mert az „ellenjelölt”, akivel párban leszek, egy Jeszenszky nevű volt országgyűlési képviselő, aki – úgymond – még nálam is ismertebb figura. „Értsd meg, nekem mindenképpen két jelöltet kell kiállítanom itt, a Jósavárosban”. Megsajnáltam, megértettem, vállaltam. Ha csak statisztának kellek, ám legyen. Egyszer még egy jelölőgyűlésen is fel kellett lépnem a 9-es iskolában, de többre nem futotta belőlem, miután egy hónapra épp Moszkvába készültem...

Riválisommal a kétjelöltös választás előtt. Neki szurkoltam!

Gorbacsovnál Moszkvában

Eloszlatom a gyanút: ne higgye, kedves Olvasó, hogy a könyvem alcímében jelzett félárnyékból mégiscsak beléptem a hatalom fénykörébe. Szó sincs róla! Bárhogy is szeretnék dicsekedni, mégsem Gorbacsov vendége, hanem a „gorbacsovizmus” vendéghallgatója lehettem egy kerek hónapig ‘86 május 25. és június 25. között.

Hatvan-egynéhány szocialista táborbeli újságíró társammal a Lomonoszov Egyetem nyári egyetemi kurzusán vehettem részt. Jobbnál jobb szovjet előadók táplálták fejünkbe az akkori főtitkár reformgondolatait, az „uszkorényijét” (gyorsítást) a „glasznosztjot” (nyíltságot) és a „peresztrojkát” (átalakítást). Az akkor még ígéretes politika varázsigéinek ragozása mellett – hogy a nyelvismeretünk is csiszolódjon – minden nap pár órát tréningezett velünk a lenyűgözően barátságos tanárnő, Ljudmila. A magyar, a cseh, a lengyel, a bolgár, az NDK-s és a szovjet újságíró szövetség tanfolyamán a részvétel feltétele volt az orosz tudás, de mi tagadás, a nyelvi fejlesztésre is rászorultunk. Jómagam akkor is, azóta még inkább, domináns lengyel tudásom és a ritkán használt orosz révén valamiféle belorusz-ukrán-orosz makaróni-nyelvet produkálok, ha abba a hitbe ringatom magam, hogy oroszul beszélek.

Az emlékező Nagy Fekete Fiók mélyéről most feledhetetlen átélések sorozatával ugranak elő a moszkvai feljegyzések. Élményekre vadászgattam annak idején, hogy harminc nap alatt pótoljam mindazt, amit erről az izgalmas városról eddig nem tudtam, jelesül a Tolsztoj-, Dosztojevszkij-, Csehov-sugallta orosz néplélekről, az akkor hat- vagy hétmilliós város hangulatáról. Hogy emlékezetemben ne a baedekerekéből megismerhető nevezetességek városa maradjon meg. Jól választott szobatársammal, a hozzám hasonló riporter felfedezésekre vágyó Deák Andrással róttam a moszkvai utcákat, s ahová csak lehetett, bekukkantottunk.

Metrón, buszon keresztül-kasul cikáztunk ezen a város-giganton, nem is tehattük volna másként, mert a Lomonoszov és a mi szállodánk távolságát kozmikus mércével lehetett meghatározni. Metróval még gyorsan el is jutottunk a VDNH-ig (Visztavka Dosztyizsenij Narodnovo Hazjajsztva), a Népgazdasági Eredmények Kiállításáig, de onnan a busz számlálhatatlan megállón át kacskaringózott velünk a Nyíregyháza nagyságú Mendelejevo negyedbe, benne a mi szállodának átnevezett elég jó színvonalú munkásszállónkkal.

A napi jó közérzet alapozásához a környék egyetlen élelmiszer boltjában el kellett volna találunk a hajnali árubőség perceit. Mi inkább megelégedtünk a szállónk

földszintjén tejeskávétól, ruszlitól és ecetes uborkától illatozó bufettel. Ha reggel, az expedíciós vállalkozásnak beillő egyetemi beutazás előtt főtt tojásból (ekkora halom lehántott héjú kemény tojást azóta sem láttam) és a jóízű zsemlékből, vajból jól belakmározunk. A pimasz legyek népes csapata miatt nem a helyszínen, hanem a szobánkban, hiába is invitált jó szóval a fehér fityulás boltos asszonyka. Délután a Vörös tér környéki utcák bisztróiban a vastagra sütött, tejfölös-túrós-cukros palacsintával, a blinivel vagy húsos piroggal átvészeltük a napot, majd este előbb magyar, később magyar-lengyel társaságunk hazai étkeiből varázsoltunk hangulatos vacsorákat. Talán egy hétig sem tartott étkezéseinknek ez a sebtében kimunkált rendszere. Addig tartott, amíg egy lengyel „diáktársunk” be nem avatott minket a legpraktikusabb táplálkozás moszkvai titkába. Mondanom sem kell, itt is, mint a világban másutt is, kivirágoztak a magyar-lengyel hagyományok. Összebarátkoztunk Janekkel, a kétméteres varsói rádióssal, akinek a magasságánál csak az élelmessége volt figyelemreméltóbb, és még valami: a gyakori vodkás jókedve. A hangulatos, szeretetreméltó korhely típusa volt ő. Korábban is járt Moszkvában, tudta a dörgést. Nem csupán az új keletű gorbacsovi alkohol reform kicselezésének fortélyait ismerte (akkor még a filmekből is kivágták azokat a jeleneteket, ahol isznak), de tudta, hol van a terület asztalkám...

Janek felvitt minket, hatszemélyes magyar csapatunkat az INTURISZT Gorkij utcai szállójának sokadik... talán huszadik emeletére (Ne keresd turista! 2002-ben lebontották!). Ott illatozott, a magyaros étvágyunk költői fantáziájával „Kánaán Bárnak” keresztelt exkluzív lokál, ahová szigorúan csak külföldi léphetett be. Az ajtónál ülő ügyeletes bebocsátó asszonyka pirospozsgás dundi arcán az útlevel felmutatása és 1 rubel 30 kopek lefizetése után menten felcsillant a vendégszeretet jele. A svédasztal előtt Petőfit szavaltuk: *„... a bőség kosarából mindenki egyaránt vehet ...”* Kis csapatunk tagjai mint egy jobbféle sajtótájékoztató koktélpartiján, úgy szedték tányérjukra az orosz és az import-mezők, folyók, rétek, erdők bő áldásából sütött, főzött kulináris remekeket. Éppen annyit és még egy kicsivel többet, mint amennyire aktuális éhségérzetünk biztatott bennünket. Az a kicsivel több szolgálta, hogy az esti lefekvésig tompulhasson a vacsorázó reflex. Pár nap múltán az egyszeri túlevés helyett jó találmánynak bizonyult a nylon-zacskóval bélelt zakózseb, mert abban kiválóan elfért 20 deka szeletelt sonka és egy kis kaviár is. A bélelt zseb feltalálója a békéscsabai kollégánk, Lajos volt, találmányával és a humorával egyaránt kivívta elismerésünket. A mondása feledhetetlen: *„Most apám nevében is eszem, aki itt volt hadifogságban...”*

Jóllakottan vonultunk át a Lomonoszov Egyetem közeli előadótermébe, ahol Lev Tolsztoj ükunokája, Vlagyimir Tolsztoj izgalmas előadását hallgattuk az új korszak

kulturális céljairól és a Moszkvától 200 kilométerre lévő Jasznaja Poljana-i Tolsztoj-múzeumról, amelynek ő az igazgatója. Az előadás után, cigarettázás közben egy moszkvai egyetemista szóba hozta, hogy a tolsztoji, csehovi világ egyik hangulatos hagyatéka itt található Moszkva kellős közepén. Az orosz fiú bevallotta, hogy ő még nem járt a „Szanduni” gőzfürdőben, de tudja, hol van.

Irány a Szanduni!

Fél órába se tellett, Deák András kollégámmal utcai kérdések rövid sorozatával az ulica Nyeglinnáján rátaláltunk a nevezetességre. Már a fürdő ajtaja előtti utcagörbületben kalandsejtető kedvcsinálóra akadtunk. A Matroszka babákhoz hasonlító, fejkendős „folklor nénike” bizonyára a Moszkva környéki erdőkből jött és ott nyesett nyírfavessző nyalábokat tukmált ránk 50 kopekéért. Kiderült, ez a virgács éppúgy sine qua non kelléke a ránk váró fürdős élménynek, mint az egyrubeles belépőjeggyel a kezünkbe nyomott fehér lepedő és az üveg sör. Igen, és a töklobogó! Ezzel a névvel illettük azt a lepedővászonból kiszabott, téglalap alakú fehér kötényfélét, ami a férfi szemérem takarását szolgálta, bár ezt itt a legtöbben mellőzték. A magyar strandszekrénytől nem különböző, szürke olajfestékkel lemázolt gardrób-ládikákba préseltük be az utcai ruhánkat, és a zsebünk az ilyen fürdős napon a romlás veszélye miatt nem tartalmazhatta az INTURIST-ból estére beszerzett étkeket.

Szanduni látogatásunk első meghökkentő látványa az öltözőből nyíló gigantikus terem volt, egymással szemben elhelyezett rusztikus fapadokkal. Egy-egy padon ötven pucér ember is elfért egymás mellett, és a velük szemben álló padon sem kevesebben. Ilyen százas embercsoportból vagyis padpárból nyolc vagy talán tíz is lehetett itt. Ezek mind bebocsátásra várnak, gondolhatta az ember, s mennyire tévedett. Itt már lepedőbe félig vagy sehogyan sem burkolózva, markukban sörösüveggel a gőzfürdő hatását pihenték ki a férfiak. Férfiak, mert éppen férfinap volt. Nem állítom, hogy az orosz gőzfürdő mentes volt az egyneműek szerelmétől, miért is lett volna... mindenesetre az egyszínű érzelmek halvány jelét sem észleltük ott. Máskor persze voltak férfi-nő napok és kizárólag női fürdőzések is.

Miután nem volt időkorlátozás és megkapott bennünket a régi orosz regényekből hirtelen valóságként feltárult hangulat, Andrással úgy gondoltuk, hogy előbb beülünk ide a mezítelen orosz medvék közé és elmerengünk az erőteljes zsongásban, amely a sok száz torok orosz társalgásból összeadódó szavalókórus hatását keltette. Egyre több nyelvre és

ennek megfelelően mindenféle hajszínű és arckarakterű embere figyeltünk fel. Együtt lehetett itt a Szovjetunió minden tagnációja, de azt kétséget kizáróan meg tudtuk állapítani, hogy a többség orosz, bennszülött moszkvai volt. Szemmel készíthető statisztikákon őket a grúzok követhették. Igazolódott a sejtésünk, ahogy bekapcsolódtunk a pad-sorunkon zajló integrációba. Az orosz is, a grúz atyafi is a napi dinnyevásár eredményét, de korántsem nemzetgazdasági hatását vitatta. A moszkvai ember, súlyos arany pecsétgyűrűjéből sejthető volt, nem akárki lehet, ám tekintélyéről egy másik tény még inkább tanúskodott: mielőtt rácsücsörített a sörös palackra, ajkai mögül kivillant a státusszimbólum, az aranyfogsor. Kiderült, hogy a göndör hajú grúz több dinnyés társával együtt Tbiliszből jött fel a reggeli géppel, a Rigai Pályaudvar melletti piacon eladta az árut, s most itt, a gőzben piheni ki az üzlet fáradalmait, azután megy vásárolni a GUM áruházba, majd egy olcsó külvárosi szállóban kivárja a másnap reggeli tbiliszi járatot. A pucér úri közönség körében egy értelmiségi küllemű beszélgető társaságra is felfigyeltünk. Ketten hallgatagon szopogatták a sörösüvegeket, egyikük korsót szerzett magának, abból kortyolta a zamatos leningrádi Baltika sört. Harmadik társuk kvászt ivott, ő tartotta szóval a társait. Irodalomról, költészetről beszélt, ismeretlen poétát emlegetett. Kivártam, míg a monológjában a kortyintás előtt pontot tesz, s mert megéreztem, hogy itt nem illetlen dolog a beszédbe elegyedés, a Szanduni gőzfürdő történetéről kérdeztem. Be kellett látnom, hogy a szovjet költészet világában járatos emberek ebben nem tájékozottak. Annyit mégis tudtak, hogy egy Szandunov nevű ember több moszkvai fürdőt is alapított a 19. század elején. (Sok évvel később, hogy könyvem értékét növelhessem, dr. Sugár András kollégám, barátom interneten pótolta ismeretem hiányát. Tőle tudom, hogy Szila Nyikolajevics Szandunov [1756-1820] eredetileg Zandukeli néven grúz származású orosz színész volt. Oroszosította a nevét. Ő alapította a híres moszkvai fürdőket.)

**Zandukeli-Szandunov,
a moszkvai fürdő alapító
színész**

Lássuk végre a gőzt, mert mi most hátulról indítottuk az élményszerzést. A pihenősöröző csarnokból átvonultunk a még ennél is nagyobb, jóval magasabb terembe, s ott még sokkal több meztelen vagy töklobogóval felszerszámozott ember toporgott, sétált. Legtöbbjüknél, mint nálunk is, kézben volt a nyírfavessző köteg. Lestük, tanulmányoztuk a rituálét, nehogy neveletlenségünk és különcködésünk miatt kinézzenek bennünket innen.

Magyarul nyugodtan beszélgethettünk Andrással, mert a két kontinensen terpeszkedő ezernyelvű szovjet birodalom fővárosában senkinek sem tűnt idegennek az idegen nyelv. Vagy mégis? A méreteivel a Nyugati pályaudvar várócsarnokával vetekedő teremben még igencsak vékonyka párákődbe burkolóztak az emberek, lehettek sok százan. Egyesek beszélgettek, vitatkoztak, itt-ott kisebb alkalmi dalárdák énekeltek. A hozzánk legközelebb ácsorgó kövér, pucér pasi egyre közelebb araszolt hozzánk. Érzékeltük, hogy minket hallgat, majd ahogy felismerte a magyar nyelvet, rokonszenves, széles mosolyra tágította arcizmait és minden bevezető nélkül, névsorolvasással csapott bele a mondókájába: „Grosics... Buzánszky... Lóránt... Lantos... Bozsik... Zakariás... Budai... Kocsis... Hidegkuti... Puskás... Czibor”. Andrást kedveskedve hátba vágta, engem hatalmas tenyerével meglapogatott, s amint orosz tudásunkról is meggyőződött, sporttörténeti precizitással és szélesvásznú szláv lelkesedéssel méltatta a magyar aranycsapatot. Eldicsekedett, hogy ő egy Moszkva alatti festékgyárban minőségi ellenőr, de ne gondoljuk, hogy most lóg, egyszerűen szabadnapos. Az apja Magyarország felszabadítója volt. Ez a két indíték épp elégnék látszott, hogy megigyunk vele két üveg sört, amit az ördög tudja, honnan kerített elő pillanatok alatt. Közben sodródtunk a sokasággal, kiderült, hogy a tömeg részecskéjeként határozott irányba haladunk, nyomakodunk egy óriási (itt persze minden óriási) tölgyfa ajtó felé. Új sportbarátunk elégedetten látta, hogy van virgácsunk, s amint vagy kétszázas létszámú csoportunkkal vele együtt begyűrődtünk a gőzkamrába, megkaptuk tőle a használati utasítást. Ebben a „kisebb”, csupán kétszáz páraáhitót befogadó sötét hodályban irtózatosságot hozott, azután kiderült, hogy a hőmérséklet még fokozható is. A felizzított kövekre, szikladarabokra időnként füvektől illatos vizet locsolt egy ember. Nem fürdő alkalmazott volt, hanem a tömegből bárki. Önkéntes. Egyszer a mi sportkommentátorunk is loccsantott, sőt mint történelmi tény meg kell említenem, hogy a negyedórás forró szeánsz vége felé én is kézbe kaptam a merőkanalat, ami akkora volt, hogy belefért volna egy közepes görögdinnye. A Szanduni-ceremónia legeslegfontosabb epizódjánál, a loccsantás nyomán feltörő forró gőzben léptek működésre a nyírfavesszők. Az emberek párokat alkottak és egymás hátát kezdték csépelni. Talán jobb lett volna, ha András barátommal kerülök párba, mert kíméletesebben agyabugyáltuk volna egymást, de sajnos felszabadítónk fia, a festékgyári technikus altruista indítékkal egyszerre elégítette ki mindkettőnk vesszőzési igényét. Barátsága jeléül percek alatt úgy náspángolt bennünket, mintha rongyszőnyegként lógtunk volna a porolón.

Meggyötört testünket újabb fürdő részlegbe vonszoltuk át, de oda már nem kísért minket a délutáni műszakba igyekvő atyafi. Úszómedence és jeges vízzel töltött kőkádak

sorakoztak ott. Jól esett a forró gőz után a jéghideg víz. De hisz ez a finn és lám az orosz szaunázásnak is a lényege. Nyírfával vörösre korbácsolt hátunk magához tért, kezdtem magam pompásan frissnek érezni. Eltúloztuk a dolgot, pár órán át élveztük a forró és a fagyos medencék, kádak közti váltott merüléseket. „Hála” ennek, hamarosan egy moszkvai orvosi rendelő titkát is megismerhettem.

Életem legemlékezetesebb fog gyulladásával két nap leforgása alatt maradéktalanul elfogyasztottam kis magyar újságíró csapat Demalgon készletét, s amikor a lengyelek tablettái sem hatástalanították a kínjaimat, kedves orosz nyelvtanárunk, Ljudmila nőgátására és a többi kolléga támogatásával elvándoroltam a külföldieket kiszolgáló fogászatra. És mit ad isten, az INTURISZT felhőkarcolója foglalta magában a VIP-klinikát, csakúgy, mint a reggeliző svédasztalunkat.

A fogászati klinika folyosóján a tarkabarka nemzetközi sereglet közös nevezője a padlózatra meredő rémült szem és a fájdalmasra savanyodott arc volt. Keservemmel hozzájuk csatlakoztam volna magam is, ha a folyosón nem veszem észre a ránk fenekedő doktornőt. Észrevettem és a gyulladással mit sem törődve úgy otthagytam a műintézetet, hogy barátaim csak a liftajtónál értek utol. Egyszeriben megértették a retirálás motívumát. A terebélyes, alacsony, kurta lábakon guruló, koros doktornő elülső felét itt-ott mattrá kopott, másutt nedvességtől csillogó, nyaktól féllábszárig érő, fekete, műanyag kötény borította. Összeszedett merészséggel ez még elviselhető is lett volna, de ahogy a soron következő páciens beszélésére kijött közénk, merev, részvétlen ábrázata és a jobb markában szorongatott fogó menekülésre készített. A doktorasszony a fogorvosokról alkotható legbizarrabb fantáziaképet is felülmúlta. Ma sem tudom, mitől hagyott alább a gyulladás, annyi bizonyos, hogy az ötödik napon már dicsértem fájdalomtűrő képességemet és gondolatban csendes fohászokat küldtem Straussz Sanyi bácsihoz, a jószágos nyíregyházi fogászhoz: csak hazáig bírjam... Bírtam!

A moszkvai tömegközlekedés is sok-sok impressziót tartogatott számomra, a nagyváros lüktetéséért rajongó kisvárosi magyar számára. Az utasok színes kavalkádjában felfedeztem egy-egy érdekes, jellegzetes figurát. A 85-ös busz a napszaktól függetlenül mindig zsúfolt volt. Ez volt a leggyakrabban igénybe vett járatunk a VNDH és a Rigai pályaudvar között.

Ahogy első alkalommal átpréselődünk az ajtón, meglepő látvány tárult elém. Az ülőhelyek szerencsésebb utasai csakúgy, mint az alumínium csövekbe és egymásba

Moszkva, Vörös tér

kapaszkodók, olvastak. Könyvet olvastak. Hihettük volna, hogy speciális könyvtári járatra szálltunk, mert lehetetlen, hogy alig néhány, talán megromlott látású ember kivételével minden utas orra egy-egy nyitott könyv lapjaihoz koppan, ahogy kemény fékezéssel

megállóba fut a busz. Később megszoktuk a mindig, mindenütt, metróban, trolin, buszon, várótermekben, parkokban olvasó moszkvaiak látványát. Moszkva, az olvasó város – semmi más jelző nem illett jobban ehhez a metropolishoz. Szememben ezzel az élménnyel még a mézeskalács tornyos, hagymakupolás Novogyevicsi kolostor látványa sem vette fel a versenyt, a Lenin Mauzóleumnál végigállt pár óras sorban is csak azt ismétелgettem, hogy „igen, igen, erről eddig is tudtam”. Legfeljebb a Vörös térnél lepett meg két váratlan tény. Az egész téren már akkoriban is tilos volt a dohányzás, pedig Gorbacsov csak a vodkázás ellen indult (sikertelen) csatába.

A másik meglepetés a Vörös térből nyíló keskeny utcácska látványa volt. A Birodalom szívében a 18. vagy 19. századból visszamaradt részlet... vagy talán filmforgatáshoz berendezett helyszín lenne... esetleg skanzen? Nem, nem, valódi házak kékre festett, patinásra kopott faajtóihoz, téгла küszöbeihez vezető robusztus falépcsők valóságos színhely részletei voltak. Elmerengve ácsorogtam ott, hátha kilép onnan egy regényfigura, egy cári hivatalnok vagy szolgálója, a muzsik... Máig sem tudom, a hagyománytisztelet, a műemléki védettség vagy a tanácsi hivatalnokok nemtörődömsége hagyta így ezt az utcát. Bárhogy is legyen, tetszett az ősi Moszkvának ez a – számomra mindenképpen – gyöngyszeme, itt felejtett emléke.

A kvászos néni erkölcsé

A hely szellemét nyakon ragadni Moszkvában is – mint az életem során élém tárulkozott más városokban, Varsóban, Pesten, Bécsben, Velencében, Szarajevóban, Lipcsében, Münchenben, Wrocławban... is – az utcákon, tereken, a parkok padjain és a metró meg a helyi buszjáratok utasai között sikerült. A genius loci moszkvai alkotóelemei a Szanduni fürdő után sorra bomlottak ki és kéredzkedtek be memóriám raktári polcaira. Különös ez a memória raktár! A városok élményét, talán a mozaikdarabkákra töredező és úgy rögzülő epizódokkal mindig könnyebben memorizáltam. Az anyatermészet és a falvak

látképei, hacsak nem ötvöződtek emberi, társasági élménnyel, bevallom, a souvenir pavilonban vásárolható képeslapnál és az utazási irodában kapható prospektusnál nem sokkal több maradandó emléket hagytak rám. Családtagjaim és ismerőseim lesújtó pillantásait manapság is el kell viselnem, ha történetesen társaságukban szakad rám a tatrai sziklák vagy beszkidí hullámszó-kacsakaringós utak élménye, s én lapos tekintettel, unottan konstátálom az „elképesztő panorámát”. A tengerpart az más! A plázson nyüzsgő emberek arca, mozgása, viselkedése megjegyzésre méltó impressziókkal gazdagít. Ha egy világítótornyból nézek a végtelenbe, fantáziámban hajókkal, matrózokkal és halászosokkal telik meg a zizegő-susogó-zsömögő Balti tenger. Most azonban a Szovjetunió fővárosát, a kettéosztott Világ innenső felének központját kóstolgom...

Nyári hóesésben, a nyárfákról sűrűn hulló vattacsomók között a délutánokon jól esett a gyönyörű park padjain pihenni, lazítani magunkon a reggeli, délelőtti egyetemi előadások komolysága után. A VDNH kiállítási központig metróon suhantunk, s mert a tűző napban nem siettünk az agyonzsúfolt busszal a szállónk betonházába, végigterültünk egy olyan padon, ahonnan kényelmesen szemlélhettük az épp erre tartó moszkvaiak parkbeli életét, amely látszólag fikarcnyit sem különbözött bármely más világvárosétól. Látszólag! Andrással – ugyancsak látszólag – magunk is úgy viselkedtünk, mint a moszkvaiak. Beszélgettünk, túsaroktól lófarokig és vissza végigpásztáztuk az arra érdemes küllemű nőket, rámosolyodtunk, odagügyögtünk a pöttömnyi oroszokra és élveztük a nyárinak inkább beillő tavaszi napsütést. Korai kánikula volt, s ez okozta, hogy mi csak látszólag viselkedtünk ottani, társadalmilag elvárható módon. Előbb András, utána én is levettem a pólómat, s így, meztelen felsőtestünket kínáltuk fel a Nap internacionalista sugarainak. Ebből lett a baj. Tettünk fiatalabb szemtanúi legfeljebb furcsán néztek ránk, ha egyáltalán ránk néztek, bár a legtöbb járókelő inkább lehorgasztott fejjel haladt el mellettünk, az anyukák pedig a tipegő kicsikkel tágabb körre vették a séta útvonalát. Nehézkés pesti és nyíregyházi felfogásunk lehetett az oka, hogy csak késleltetve, meghozzá külső hatásra vettük észre, hogy a moszkvai polgárok megvonták tőlünk a bizalmat.

Határozott, katonás léptekkel, hozzá illően szúrós szemmel tartott felénk egy idős vagy inkább öregnek mondható néni, akit az imént még a park szélénél, a kvászos kocsiból italt mérni láttunk. Onnan figyelhetett fel ránk, és kereskedelmi őrhelyét elhagyva igyekezett teljesíteni a szovjet ember erkölcsait óvó társadalmi kötelezettségét. Elég jól tudtuk az orosz nyelvet, András talán még nálam is jobban, de a kvászos néni epés monológjának csak foszlányait értettük. Az persze tüstént kiderült, hogy huligánnak minősít és itt-ott trágár szavakat is beszúrva korhol bennünket a „Moszkvához *illetlen pucérkodás*” miatt. Elsőre még valamit halkan visszamorogtunk magyarul a felbőszült

anyókának, de gyorsan visszafogtuk magunkat. Az életkor és a helyi bon-ton tisztelete visszavetette velünk a pólókat. Igyekeztünk rejtteni nemzeti hovatartozásunkat, mert ki tudja, nem felszabadítónk-e az öregasszony apja vagy a bátyja, s nehogy helyettük ő bánja meg, hogy ezeknek a nyegle huligánoknak elhozták a szabadságot.

Nincs mit szépíteni a dolgon, helyi fogalmak szerint illetlenül viselkedtünk és még az sem oldozhatott fel bennünket parkbéli tettünk ódiuma alól, hogy az itteni polgárok egy irodalmi folyóiratban már olvashatták Bulgakov mondatait. Bár ha olvasták, cselekményünk nem kelthetett volna sokkhatást. Igaz, a kvászos néni munka után nem feltétlenül irodalmi folyóiratokat lapozgat. A Mester és Margarita szereplője, Hontalan elvtárs, azaz Ivan Nyikolajevics, a költő alsónadrágban érkezik az írószövetség (TÖMEGÍR) házába, ahová hiányos öltözéke okán sem akadályozzék meg a belépését. Emiatt a portást megfeddik: *„Gatyás férfi Moszkva utcáin csupán egyetlenegy esetben közlekedhet, tudniillik rendőri kísérettel, és csupán egyetlenegy helyre mehet: az őrszobára! Neked pedig mint portásnak tudnod kell, hogy ha gatyás férfit láatsz, haladéktalanul füttyölnöd kell.”*

Nénémasszony, hogy úgy ne járjon, mint a liberális írószövetségi portás, móresre tanított bennünket, majd visszavett pólóink láttán lehiggadva visszamenetelt őrhelyére, a kvász-kocsihoz, ahol nőttön nőtt a szomszamosan, de türelmesen várakozók sora.

A kvász! Ez aztán a hamisítatlan nemzeti ital. Ungvárról belügyi futár éveimből ismertem a kvászt, ezt a rozslisztből, rozskenyérből erjesztett italt, a keleti szlávok hagyományos nyári szomjoltóját. De engem az orosz ember és kultúrájának szeretete sem volt képes könnyen rávenni, hogy itt Moszkvában könnyelműen repetázzak, illetve mégis... Kánikulai napon valahol a Vörös térhez közel egy szelídebb kvászos néninél mégis újra belekortyoltam a műanyag pohár tartalmába. Azóta megalkuvás nélkül vallom: nem, nem, soha! pedig állítólag már nem csak nyáron kapható. No persze azóta sem jártam Moszkvában.

A gyeputát vizet fakaszt

A kánikula, annak, aki az aszfalt és a beton szorításában nem kedveli a hőséget, Moszkvában is kellemetlen órákat, napokat tartogat. Ha pedig a külvárosi szállón légkondicionálás helyett szúnyogokkal, legyekkel jól ellátott szobában kell tölteni néhány hét szabad óráit, akkor az ilyen környezeti élvezetet már csak egyetlen körülmény fokozhatja: ha a jobboldali csap kitekerésére mélyen gurgulázó hang köszön vissza

onnan, ahonnan a meleg víznek kellene érkeznie. Ha ez a nyári egyetemi kurzusunk finisében történik, ám legyen, pár napot, parkmegbecstelenítő huligánként, hippiként átvészeltük volna. De sajnos az évi rendes karbantartását tartó vízművel június első hetében gyűlt meg a bajunk. Szállónk portaszolgálata A4-es fehér lapon adta tudtunkra, hogy a hónap végéig kizárólag a baloldali csap köszön vissza nekünk. A hónap végéig! Atyaúristen, még két hetet kell átvészelni itt, a külvárosban, ahonnan a Szanduni gőzfürdő legalább két órai átszállásos utazásra van! De azután valami mégis mozdult... (nem vágok a dolgok elébe).

Nem a Lomonoszov Egyetem főépülete, tehát nem a Lenin hegyen (ma megint Veréb hegy a neve) meredező felhőkarcoló volt egyhónapos alma materünk, hanem az egyetem belvárosi épületei valahol a Lenin Könyvtár mellett, a Marx utca (ma Mohovaja) 11. alatt. Itt oktatták a pszichológus-jelölteket, itt volt néhány másik humán tanszék, köztük a újságírásé is.

A vastagfalú épületbe még nem türemkedett be az elhamarkodottan érkezett nyár. Június 9-én, ezen a kimondottan jóleső, még hűs reggelen orosz nyelvtudásunk pallérozására ültünk be egy relatíve kis méretű, alig hatvan diáknak széket, asztalt adó tanterembe. Ljudmila tanmenete aznapra szellemi mozgósításukat írta elő. Az addig tanult cifra formulákat, szállóigéket, klasszikusokból vett irodalmi fordulatokat kérte számon rajtunk. Akadtak közöttünk felettébb aktív, eminens tanulók is, én egy cseh és egy bolgár jótanuló mögött sunyítottam, nehogy az ifjú tanárnő felszólítson. Ha még emlékszik Kedves Olvasóm, korábbi fejezeteimben alaposan kifejtettem mindenfajta szervezett oktatás iránti mély undoromat. Nos egyéniségemet ehelyütt sem tagadtam meg. Számomra a moszkvai utca, a bolt, a szálló, a Szanduni, a metró és a busz volt az igazi nyelvórak színhelye, bár mi tagadás, itt is ragadt rám egy pici grammatikai diszciplína. A negyvenöt perces óra félidejéig megúsztam a dolgot, s akkor kívülről erőteljesen megkopogtatták az ajtót. A kopogtató, a nagy táskát cipelő postásleány, Ljudmila „pázsálujsztáját” meg se várva belépett. Pillanatnyi csend lett, mire a jövevény, összehajtogatott papírral a kezében, Volga-menti fonetikával a nevemet olvasta: „*Táváris Szábolcs Sziládzsi!*” A teremben mindenki ledermedt, persze én dermedtem a legmerevebbre. Távirat! Mi történhetett otthon? Utcai és kórházi színhelyekkel belémvillant néhány drámai jelenet látomása, mentők és tűzoltók szirénáztak át fantáziám mélyebben fekvő útjain, lakásunkban nyomozók helyszíneltek...

Feltéptem a táviratot és mint egy varázsütésre, tovatűntek a rémítő képek, helyükbe új, ijesztő felismerés tolult. „*97 százalékkal tanácstagnak választottak. Gratulál a*

család. Ilona” A maga nemében ez is drámai hír volt, s ehhez Ilona még gratulál is! Bevillant, hogy a népfrontos rábeszélő, Zalatnay Karcsi bátyám pár hete biztosított, hogy az igazi esélyes az ellenjelöltem, Jeszenszky, a volt országgyűlési képviselő, nekem csak a kettősjelöléses újkeletű demokráciát kellene erősítenem. És tessék, most itt ez távirat! Nem tudtam, szegény Jeszenszkyt sajnáljam jobban a velem szemben elszenvedett vereségért vagy magamat a rám váró, tőlem merőben idegen ülésezések, testületi, bizottsági munkálkodások kilátásai miatt. Ott álltam a nemzetközi újságíró sereglet előtt, legalább ötven szempár, plusz Ljudmila szép szürkészöld szeme leste, mi lehet a baj magyarhonban. El kellett oszlatnom a részükről is drámát sejtő gyanakvást. A magyarázó mondathoz a „tanácstag” orosz szava hiányzott, ám ezzel egyik magyar honfitársam gyorsan kisegített. „Gyeputát lettem...” – mondtam, mire erre a székekről felpattantak a társak. Fogadtam a gratulációk áradatát, Ljudmila pedig az óra hátralevő részét a legkülönbözőbb közéleti, mozgalmi rangok orosz elnevezéseinek ragozásával tarkította.

Szállodánkba tartva a metróállomás és a buszmegálló között sörös kioszkra bukkantunk, s első nekifutásra ott ünnepeltük meg újdonsült „gyeputát” mivoltomat. Ezzel aztán mi el is felejthettük volna a „nagy eseményt”. Mégsem így történt. A szálló portáján, nevezzük recepciónak, üzenet várt, amit a portás adott elő tisztelettől duzzadó mondatokkal. „*Táváris Szilágyi...*” – így kezdődött a hajlotthátú, nagyorrú, csapzott hajú ember mondanivalója, melynek már a megszólítása is elbűvölt, mert – mondhatnám – hibátlanul, magyarosan ejtette a nevemet. Ez érthetőbbé vált, amikor elmesélte, hogy ő kárpátaljai ukrán. Beszédének folytatása kimondottan új életminőséget vázolt fel. Futótűzként terjedt el Moszkvában, na persze csak a minket övező környezetben, hogy a nyári tanfolyamon egy nem akármilyen magyar is van. Ahogy többé-kevésbé felgöngyölítettük a távirat kézbesítése és a szállóba érkezésünk között sörözéssel együtt eltelt bő három óra valószínűsíthető eseményeit, a „gyeputáttá” választásomról Ljudmila tehetett jelentést a tanszéken. Onnan gurult tovább a hírlabda, s mert panaszunk a melegvíz hiányára már egyetem-szerte ismert volt, ide, a szálló igazgatóságára is becsapódott. (Napokkal ezután tudtam meg, hogy az „ügybe” az egyetemi, majd a kerületi pártvonal is bekapcsolódott.)

„*Táváris Szilágyi, önt ma este átvitetjük az Ukrajna szállóba. Ott már meg is van a szobája*” – hozta tudomásomra a döntést a

Magyar újságírók a moszkvai szállóban

portás, amit persze visszakézből elutasítottam, mondván, hogy „*az elvtársaimat nem hagyhatom el...*” Ez olyan visszaverhetetlen érv volt, amit orosz barátaink a nemes kollektív érzésekkel átfűtött szovjet filmalkotásokból is jól ismertek. Kis magyar csapatunk tagjai ugyancsak méltányolták, hogy nem élek a privilégiumommal, csak még azt nem sejtettük, hogy a szovjet közéletben tekintélyesnek számító tanácstagi rangom további sorsfordulót katalizál. Ezúttal már mindannyiunk, az egész nemzetközi újságíró gárda jobb közérzetének szolgálatában.

Másnap, kihagyva egy délelőtti előadást, az INTURISZT svédasztala után két óra Szandüni fürdést rendeltünk el magunknak, mert a dezodorok már fékezetten szolgálták elviselhetőségünket. Éppen férfinap volt, nem tehattünk róla, a két kedves kolléganőre még egy melegvízkímélő nap várt. De a meglepetések városában ez is másként alakult. Estefelé a szállónk csapjaiból sztereóban folyt a víz: egyikből a hideg, a másikkól a meleg. Ügyeletes portásunk, ezúttal egy Komszomol-jelvénnel ékesített, húsz év körüli teltkarcsú leány, nem tudván, hogy én vagyok az okozó, elpletykálta, hogy *„valami fejcsakadás náluk és a kerületi pártbizottságról intézték a vízműnél, hogy halasszák augusztusra a hálózat karbantartását.”* Kollégáim újra ünnepelni akartak, de lelkesedésük rohamát elhárítottam. Bevallottam, hogy 13-án adok igazi okot az ivásra: *„Negyvenhárom éves leszek, csináljunk egy kis bulit a szobámban.”*

Kis magyar kolóniánk, hat tagú társaságunk úgy határozott, hogy csütörtök esti háziünnepünkre meghívjuk mindannyiunk kedvencét, Ljudmilát a férjével együtt. A két orosz óra szünetében közöltem is vele a meghívást, mire tanárnőnk erősen zavarba jött. Arcán nem kimondottan kislányos zavar látszott, inkább valamilyen kellemetlen gondolat suhant át őszinte, nyílt tekintetén. Láttuk, hogy mondana valamit és mégsem mondja... *„Bocsássatok meg... hogy is mondjam... szóval megpróbálom. Köszönöm a meghívást.”*

Az újdonsült tanácstag a születésnapjára tortával és a kollégákkal

Csütörtökön, ahogy férjével megjelent a szállónk portáján, kiderült, mit takart Ljudmila kínos bizonytalansága. A lényeg, hogy engedélyezték(!!!), ki tudja kik és hol, hogy megjelenjen a külföldiek lakta szállóban. Futárszolgálatomból megmaradt némi KGB-s ismeretmel ez meg sem lepett, de a portán zajló apró epizód még az én képzelőerőmet is felülmúlta. A tanár házaspár átadta a két igazolványt, s a portás a lepedőnyi széles vendégkönyv rubrikáiba akkurátusan beírta a személyi adatokat, az én szobaszámomat, majd zsebórája számlapjáról az érkezés idejét is bevészte. Távozásukig az igazolványok a portán maradtak.

Torták, ajándékok, magyar pálinka, sztálicsnaja vodka, Igrisztoje pezsgő, születés-napi és választási győzelmi köszöntések töltötték ki a másfél órát, amit feltehetően valahol ott „fent” engedélyeztek Ljudmiláéknak. A zsenírozó körülmények közepette fékeztük a nyelvünket, hogy véletlenül se érintsünk kényes témát. A viccmesélést politikamentesre szublimáltuk, majd elénekeltük a Padmaszkojnüje vécserát és az Amuri partizánokat. Utólag azután nem győztük dicsérni magunkat, hogy Janeket nem hívtuk meg. Lengyel kollégánk a születésnapomat a kisüsti biztatására lengyel-orosz történelemfilozófiai „szimpóziummá” formálta volna át. Két nappal később, óránk végén Ljudmila kiszaladt utánam az egyetem udvarára: *„Köszönöm, jól éreztük magunkat és nagyon rendesek voltatok. Ezt külön köszönöm.”* Tökéletesen értettem, mire utalt a tanárnő.

Jazztrombita és usánka

Roppant gazdagok voltunk. A születésnap bulira ételből, italból, édességből olyan kínálatot dobtunk fel, hogy asztalunkkal nylon-zsebes potyázásaink helyszíne, az INTURISZT-os „Kánaán Bár” sem versenyezhetett bőségkosaraival. Mielőtt félreérhető lenne, meg kell mondanom, hogy nem a Magyar Újságírók Szövetsége és nem is a szerkesztőségeink kiadóhivatalai tömték tele a zsebünket ösztöndíjjal. Onnan, ha emlékezetem nem hibázik, száz rubellel indítottak minket moszkvai utunkra. Igen ám, de alig költöztünk be a szállóba, ránk rohantak a szobaasszonyok és mesés összegeket kínáltak egyes ruhadarabjainkért. Az első órákban így szabadultam meg a nem márkás lengyel Vistula farmeremtől és alig használt sötétkék melegítőmtől. A bevételből jutott vendégeskedésre, a Szanduni belépőkre, a „Kánaán Bárba”, néha taxira, sőt egyszer még a méregdrága Kozmosz mulatóba is betértünk.

Az utolsó napon, ahogy a GUM áruház kifosztásához gyürkőztünk, zsebemben még mindig százötven rubel lapult. Megvettem a gyerekeknek a játékokat, nagyszállási telkünk szerszámkészletét elektromos fúróval gazdagítottam, s ahogy észrevettem, hogy a nagyáruház hangszer osztályáról az üvegvitrinből egy ezüstösen csillogó B hangolású jazz-trombita kacsingat rám, a megmaradt száztíz rubelemből már csak öt maradt.

Andrással, miután ő is elvégezte a beszerzési műveletet, s a reptéri indulásig még volt fél óránk, felsétáltunk a GUM félemeleti belső teraszára, az antreszolra. Riporterai szemünk utolsó moszkvai mintavételének szántuk a nézelődést. (Lengyel ismerősöm, Jarmila, egy varsói könyvkiadó nyugdíjas szerkesztője, sok életpizódóm ismerője mondta egyszer: *„Ahol te megjelenysz, ott biztosan történik valami.”*) Történt is.

Jobb magaslesről álmodni sem lehetett. A korlátnak dőlve nézelődtünk. A mélyben kavargó vásárlókat, mintha mágnes rántana össze vasreszeléket, középre tömörülő hangyabolyba formálta két ormótlan méretű kartondoboz. Négy áruházi formaruhás nő tolta be ezeket a tágas földszinti térbe, s a rohamra gyülekező vásárlók izgatottan szorongattak némi papírpénzt. Látszott, hogy tudják, mit és milyen áron rejtene a dobozok. Két nő ollóval felnyitotta a fedőlapokat, s az egyik kartonból fekete, a másikkól rozsdabarna füles prémsapkák, oroszul usánkák kandikáltak ki. Olyan jelenet kezdődött, ami akár egy szürrealista darab pantomim betétje is lehetett volna. A sorra előkerülő sapkák az eladónők kezéből indultak el és a gyűrűt alkotók között fejről fejre vándoroltak. Ha egy usánka úgy, ahogy passzolt valakire, az illető odament a jelenetet két lépésről felügyelő nőkhöz, fizetett és télre való kincsével boldogan vonult ki a napsütötte Vörös térre. Hamar kiürültek a kincsesládák, és csak egyszer esett meg, hogy egy mérsékelt vodkás hangulatú, huncut vásárló másodszor is megjelent a dobozoknál. Mi csak gyanítottuk, a sasszemű eladónő pedig tudta, hogy a fiatalember az első sapkán haszonnal túladott, s most repetázni akar. Kipenderítették. Leszaladtam utána. A maradék öt és fél rubeletem a markába nyomtam. Álmélkodva és hálálkodva elfogadta. Ezzel a kis szösszenetnyi jótéteménnyel búcsút is vettem a Szovjetunió fővárosából.

Az Aeroflot gépén eszméltem rá, hogy a GUM-ban deja vu élményben részesültem. Igyekeztem felidézni Bulgakov mondatait, de majd csak nyíregyházi lakásunkban üthettem fel a Mester és Margaritát: *„...az idő előrehaladta miatt a boltot pontosan egy perc múlva bezárják. Ekkor elképzelhetetlen zűrzavar támadt odafenn. A nők sebtében, felpróbálatlanul kapkodták össze a cipőket. Egyikük beviharzott a függöny mögé, ledobta kosztümjét, és belebújt az első ruhadarabba, ami a keze ügyébe akadt – egy óriási virágcsokorral mintázott selyempongyolába; azonfelül sikerült még két üveg parfümöt is zsákmányolnia.”*

A botcsinálta tanácsstag

Diadalkapu nem fogadott ahogy hazaérkeztem, s még a nyíregyházi vízmű sem állította le a nyári karbantartást. Szerkesztőségi kollégáim az orrom alá dugták az új tanácsstagok portréképeivel telezsúfolt újságoldalt, amelyen magam is ott tündököltem. Akik tudtak jelölési „lelkeseisémről”, megjegyezték: „*Kellett ez*

Tetszik, nem tetszik – visszavonhatatlan.

neked?!" Mások (mert akadtak, akik irigyelték kéretlen társadalmi rangomat) a hátam mögött összesúgtak, karriervágyamat méltatták. Ha már így alakult, jó képet vágtam a dologhoz, már csak azért is, mert nem akartam megcsalni a legnagyobb nyíregyházi lakónegyedben azokat, akik rám szavaztak. A helyi televíziózás felé is ki akartam nyitni egy tőlem telő, tartós védőernyőt.

**„Hatalmam” színtere
a nyíregyházi tanácsháza**

A tanácsüléseken igyekeztem feltűnés nélkül meghúzódní, eljáráltam egy-két panaszos ügyben, s már-már hittem, hogy szinte észrevétlenül átevickélek a következő választásig tartó éveken. Hogy ez mégsem sikerült, arról a kulturális elnökhelyettes gondoskodott. Baja Ferenc kitalálta és keresztül is vitte, hogy megválasszanak a városi kulturális bizottság elnökének. Előbb bosszantott, hogy újabb értekezletek terhét

veszem a nyakamba, amikre felkészülni, s amiket elnökölni is kell. Viszolyogtam ettől, de az idő haladtával mégis új élmények, tapasztalatok forrásának, szatirikus írói vadászmezőnek tekintettem a bizottságot. Nem sok haszna volt az én bizottságosdimból az időközben Városi Televízióvá előlépett, azelőtt jósavárosi kábeltévéként funkcionált médiának. Akkoriban még Baja, a később miniszterré, szocialista politikussá avanszált tanácselnök-helyettes is alig tudta kivédeni a rendszeresen sértődő lokális pártkorifeusok finom vesszőcsapásait. Kijózanodtam. El kellett fogadnom, hogy ezzel a fene nagy bizottság-elnöki rangommal én is csak díszmadár vagyok, s amikor unalmas bizottsági üléseinken felidéztem magamban a moszkvai „gyeputát”-tekintélyemet, senki sem sejtette, miért mosolygok olyan pofátlanul az orrom alatt.

Még mielőtt a sárga földig aláznám önkormányzati, közéleti szereplésemét, eldicsekszem azzal a két(!) sikerrel, amit ebben a funkciómban bekasszíroztam. Előrebocsátom, hogy a szobrok (tanácsiasan: köztéri alkotások) elhelyezésén kívül az utcák névadása is a kulturális bizottság nemes faladata volt.

Szobor-ügyben egyetlen dolgom akadt. Szeptember 26-án a Benczúr téri (Károlyi kerti) Vénusz védelmében interpelláltam. Eredeti helyéről a hagyományokkal mit sem törődő városrendezők át akarták telepíteni az akkor formálódó sétáló utcába, a Zrínyi Ilona utca és a Kossuth tér torkolatába. Kisfaludy Strobl Zsigmond szobra a kúttal 1930 július 30. óta köszönti a szerelmes párokat, akik nála adnak randevút egymásnak. A hagyománytiszteletre, a nyíregyháziak érzelmeire apelláltam, ám miután attól tartottam,

hogy ez hangulati nyomaték kevés lesz, a tanácsülésen még egy érvet bedobtam: „...az át nem gondolt városszépítő szándék, lépés éppen akkor teremt kedvezőtlen, megosztott hangulatot városunkban, amikor a TEFA (Területfejlesztési Alap) ügyében lakosságunk egységes, egyetértő szándékára építünk.” Ekkor határozta el a tanács testülete, hogy a sétáló utca elejét a három fürdőző grácia ékesíti, éppen munkahelyem, a szerkesztőség bejáratánál. Vénusz a helyén maradt, ma is ott áll.

Tanácsstagi sikereim második, egyben utolsó eseménye az utca-keresztapaság volt. Nagy szerencsémnek tartom, hogy nem az én időmre jutott az utcanevek át- és visszanevezése és a szobordöntögetés, emléktábla-pusztítás. Noha hozzám nem kötődik ilyesmi, mégis tökéletesen egyetértek Petrovics Emillel, aki ezt írja Önarckép – álarc nélkül című könyvében: „Az utcanevek változásának, változtatásának komédiája... szüntelenül mulattat, vagy éppen elszomorít.”

Új házsorok, utcák épültek akkoriban Nyíregyháza északi kertvárosában, s félévenként egyszer annyi keresztelő gyűlt össze, hogy ha papi áldás is kellett volna hozzá, hamarosan szenteltvíz hiány sújtotta volna

várost. Az egyik névadó tanácskozásunkon fejet hajthattam hivatásom első mestere előtt:

„Kellett ez neked?!” – Tanácsülés

sikerült meggyőzőnöm a bizottság tagjait, hogy Sipkay Barna utcát érdemel ebben a városban. Ennyi és semmivel sem több a tanácstagságom helytörténeti hagyatéka. Ha néhanapján régi városomon lengyel vendégeimmel átutazom, a Lengyel utcát és Sipkay Barna utcáját nem felejttem el megmutatni.

Keresztelni tudni kell!

1986. Vidáman indult az esztendő. Hittem, hogy jó hangulatú 12 hónap pereg le a naptárban. Nem így lett...

Varsói keltezésű barátságom Füzes Gáborral, az Interatominstrument (Nemzetközi Nukleáris Műszeripari Gazdálkodó Egyesülés) magyar munkatársával hazai pályán sem

A hölgyet megvédtem. Vénusz a helyén maradt. Ma is ott áll.

hagyott alább. Az akkor már hét éves Andris mögé februárban felsorakozott az újszülött Tamás. Következménye kedves kötelezettségem teljesítése volt: Gábornak és feleségének, Andreának még Varsóban megígértem, hogy második gyermekük keresztaapja leszek. Az ilyen felkéréseknek nem álltam ellen sem előtte, sem utána. A kölcsönösen megtisztelő baráti gesztust, nem pedig a keresztaapaság egyházi, vallási kötelmeit tekintetem mindhárom ilyen vállalásom okának. Most, a kis Tomi születése után még a korábbiaknál is mélyebb lelki késztetést éreztem. Ahogy Gábortól megkaptam a telefonértesítést, a meghívást, s egyeztetttük a családi esemény időpontját, tudtam, hogy ez különös átélést tartogat számomra, és zsidó barátom iránt most cselekvő és nem csak deklarált rokonszenvenmet fejezhetem ki. Nem kellett látványosan manifesztálnom. Szimpátiámmal Gábor tisztában volt, talán csak önmagamnak lehetett szüksége erre a puszta gesztusnál többet jelentő részvételre.

Barátom Pestre invitáló hívása után letettem a telefont, és akkor mindenféle gondolatok törtek rám: jó, jó, katolikus keresztelővel kétszer is volt dolgom, először passzívan és feledhetően a saját nagyváradi rituálémat éltem át, majd 22 éves slapajként Gábor Pista pincér barátom kislányának kereszteléséhez asszisztáltam a nyíregyházi római katolikus templom sekrestyében. Tudtam, mi a dolgom, bár voltaképpen nem is volt dolgom, a pap felvilágosítást kapott ateista voltomról, s ezt figyelembe is vette. De most merőben más helyzet előtt álltam: zsidó barátom családjában és az ő templomukban másként mennek a dolgok. De ki tudja, hogyan mennek? Tépelődésemmel semmire sem jutottam, mert miként más felekezetek szentélyeiben, a zsinagógákban is csak az építészet remekeit csodáltam, a rituális illemről elképzelésem sem volt. Tanácsot kellett kérnem. Mi az, hogy tanácsot!? Engedélyt kellett kérni. De hogy pontos legyek, a '80-as években már odáig lazult a pártfegyelmén, hogy nem is engedélyre volt szükség, mindössze a párttitkár tudomására kellett hozni, ha a párttag egyházi jellegű családi rendezvényre volt hivatalos. Nagyszerű – gondoltam –, az én szerkesztőségi párttitkárom, Lányi Botond kettős szerepben is beléphet a kis történetbe...

Egyházi keresztaapaságomat Botond – mi sem természetesebb – tudomásul vette, támogatta, ám ami ennél is fontosabb volt, megígérte, hogy református lelkész édesapjától, aki nyilvánvalóan ismeri más felekezetek ügyes-bajos dolgait, megtudja, mi a teendőm a zsinagógában. Harmadnapra, az indulás előtti csütörtökön megjött a válasz, s annak első felét valóban a kolléga protestáns lelképásztor édesapja üzenhette („*Semmi különös nincs, arra kell reagálni, amire majd felkérnek*”), de kollégám hozzátette: „*Ja igen, és neked kell majd tartani a kis srácot, amikor a körülmetélést végzik rajta...*”

Kivert a veríték. Ha a szomszédban csirkét vágnak, ma is két utcával odébb állok, mert ember, állat szenvedését képtelen vagyok elviselni. A kecskeméti honvéd kórházban nyert „segédnővéri” kiképzésem sem tett erőssé. Ott is kerültem a sebészetet, a másnak szenvedést okozó tudásom csúcsteljesítménye az injekciózás lett. Visszakozásba fogtam. Én bizony nem megyek Pestre, nem leszek képes egy kicsi gyereket odatartani annak, aki bántja... Ezt a keresztelőt nélkülem tartják! Csakhogy kemény ellenállásba ütköztem, amint feleségemet is beavattam az erősödő elhatározásomba. *„Szó sem lehet róla... dehogyis mondd le... Gáborral ezt nem teheted meg. Ki fogod bírni.”* – Így győzködött Ilona és én megadtam magam.

Viszolygásom, a rám váró szombat délelőtt réme a vonaton két szem Valeriánával még ködösíthető volt, ám amint Füzesék Szamuely utcai otthonában megpillantottam az ártatlanul mosolygó, mit sem sejtő kisdedit, megint kitört rajtam a visszavonulásra sarkalló pánik. Egyedül az ördögien élénk és mozgásában, beszédében sehogyan sem korlátozható nagyobbik fiúcska, Andris gondoskodott aggodalmas gondolataim eltereléséről, majd egy öblös pohárban a vacsorát záró jó erős vörös bor úgy elaltatott, hogy zaklatott lelkiállapotomat a barátaim észre se vették.

Andrea ízletes reggelivel ébresztette a ház népét. Az esti felállásban, de most a ház asszonya keresztanyának felkért barátnőjével, Seres Editkével erősítve ültünk asztalhoz. Erőt vettem magamon, de ahogy rácsos ágyában megláttam a szép kis ruhácskába bugyolált Tomit, kiszállt belőlem az elszántság. Talán elsápadtam, talán zavart tekintettel meredtem bele a ham and eggsbe, talán félrebeszéltem, mindenesetre Gábor nekem szegezte a kérdést: *„Ugye valami bajod van? Már este is láttam... Mi van veled?”* Barátom az ügyefogyott magyarázkodást a napok óta nem múló gyomorfájásról hitetlenkedve fogadta és villámgyors egymásutánban belém zúdított két kupica pálinkát, noha ettől az italfajtától – ő is tudta rólam – világ életemben viszolyogtam. *(Nem is vagy te igazi magyar, de még lengyel se – mondogatják azok, akik ismerik pálinka- és vodka-undoromat.)* Mindenesetre ez a dupla dózis, talán cseresznye volt, reanimálta a bátorságomat, s kellően felkészített akár egy szuronyrohamra is, nemhogy a zsinagógában rám váró feladatra.

Ment, mendegélt a „násznép” a pesti utcán. Gábor a mózeskosár bal fülét fogta, én a jobbot markolásztam. Közöttünk Tomi a csecsemő jogos közömbösséggel szundított, rá se hederített az ünnepélyes vonulásra és az én aggályaimra. Oldalról néha rásandítottam, s fel-feltört belőlem a riadt felismerés, mert sejteni véltem, hogy a zsidó templom már nem lehet messze. Nem tartott sokáig a gyaloglás. Negyedórába sem telt, mire átvágtunk néhány ferencvárosi utcán, s akkor a Ráday utcából egyszerre kitágult a tér és neoromán

katolikus templom látványa tárult elém. Egyenesen a karcsú tornyú építménynek tartottunk. A néhány lépcsőn felfelé lépkedve megszólaltam: „*Te Gábor, hová megyünk?*” Erre meg Gábor csodálkozott rám: „*Hogy-hogy hová? Keresztelőre.*” Minden további kérdés értelmetlenné vált, mert máris ott álltunk a Bakáts téri római katolikus templom sekrestyéjében, szemtől szembe a fekete reverendás, hórihorgas pappal. Öröm, megnyugvás és álmélkodás keveredett a lelkivilágomban. Párttitkárom atyja, a református lelkipásztor üzenete igazolódott: „...*arra kell reagálni, amire felkérnek.*” Visszaemlékeztem a régi nyíregyházi keresztelőre, ott is minden ugyanúgy történt azzal a pici különbséggel, hogy barátaim ezt a pesti papot még alaposabban felkészítették rám. Nem is hangzott el a keresztapára, a jó katolikusra kirótt nevelési kötelezettség kitétele. Pokolra való krampusz mivoltomat figyelembe véve, bölcsen átgondolt szereposztással Editkére, a keresztanyára hárult ez nemes feladat.

A számomra végül is happy enddel zárult keresztelő után, a családi ebéden töviről hegyire elmeséltem az előtörténetet. A kis Tomi unottan hallgatta az idétlen sztorit és cumiját szopogatva belealudt a poénba. Gábor is, Andrea is jót derült, azután elmondták, hogy katolikus az egész család, Gábort is így keresztelték, ezzel együtt érzelmeivel, szokásaival, hagyománytiszteletével zsidó őseihez is kötődik. Huszonnégy év telt el azóta, Andrea már nem él, Gáborral ma is tartjuk a barátságot, Tamás születésnapjain talán azóta is emlegetik a körülméletésre elszánt keresztapát.

Atomcsapás Nagyszálláson

Ilona kertészkedő szenvedélyét és az én írógép csattogtatásom idilli környezetét a városközponttól tizenegy kilométerre, Nagyszálláson szolgálta a korábban is emlegetett hétvégi családi telkünk. Tél múltával türelmetlenül vártuk az első langymeleg hétvégét.

1986 április 26-án, szombaton félretettem írókellékeimet, s bár nem voltam sem értője, sem kedvelője az agrár-hobbinak, most szükség volt rám. Feleségem keze alá dolgoztam, ásóval, kapával túrtam a nyírségi homokot. Ennél alkalmasabb időpontot aligha találtunk volna, mert ezen a hajnalon 1 óra 23 perc 58 másodperckor kigyulladt a csernobili atomerőmű 4-es reaktora. A történet folytatása ma már a legújabb kori történelem ismert epizódja, aminek nálunk is volt ilyen-olyan utóhatása. A legrosszabb nem történt meg, s ezt negyed század múltán már bátrabban konstatalem: kertünkben kaparászva nem fertőződünk, nem ért bennünket sugárzás.

A riadalom, amit talán pániknak is mondhatunk, egy kis késleltetéssel azért nálunk is kitört. Mindenütt a káposztában, salátában keresték a besugárzást a vegyvédelem

katonai és civil illetékesei, miután a nemzetközi hírügynökségek vészjelzése az atomerőmű balesetről már nem tették lehetővé a felső szinten elhatározott titkolózást. Ilona, az Almatároló nevű nyíregyházi élelmiszeripari üzem laboránsa is szerepet kapott. Munkatársnőivel a hozzájuk beszállított termékek sugártartalmát mérték.

A Wikipédia Csernobili atomkatasztrófa című cikkében olvasom: *„A KFKI néhány munkatársa a katasztrófát követő délelőttön egy utcai telefonfülkéből több budapesti és megyeközponti óvodát, bölcsődét hívott fel telefonon, figyelmeztetve a pedagógusokat, hogy „olyan erős a nap sugárzása, hogy az veszélyes lehet a gyerekekre”. Az óvodákból terjedt aztán tovább suttogva a figyelmeztetés.*

Április 28-án Bedő Iván, a Magyar Rádió hírszerkesztőségének turnusvezetője a BBC híre alapján bejelentette a katasztrófát a Rádió 21 órai híradásában. Az adást a felsőbb vezetés letiltotta, Bedő pedig büntetésben részesült.”

Nem volt ez boldogság termő esztendő. Ahogy elült az atom-hangulat, nyári szabadságra családostól Lengyelországba autóztam. Belehallgattuk az ottani csernobili utóhangokba. Nem feltétlenül a földrajzi közelség, inkább a lengyel-orosz viszony történelmi és érzelmi távolsága tehette, hogy lengyel földön még a magyar pánikot és ellenérzéseket is felülmúlta a félelem foka. Lugola nevű védőszirup, óvodákban, jódagolás, tehéntej helyett tejpor... valódi hírek és híresztelések turbózták az izgalmat.

Debrecenbe kéne menni

Nem volt könnyű, mégis elhatároztam: másodszor is elhagyom pályaindító, régi kedves szerkesztőségemet, a Kelet-Magyarországot. A Varsóban szerzett rádiós és tévés népszerűség vagy talán csak az ismertség terhével nem jövendöltem magamnak tartós létet a vidéki újság háza táján. A lengyel „Szolidaritás” ragálya és a baloldaliságomból fakadó túlérzékenység, a párthivatásosok és udvaroncaik iránti növekvő viszolygásom, a kéretlenül rám aggatott tanácstagi rang és a helyi televíziós közszereplés gerjesztette szélmalom harc – mind, mind a távozás ésszerűsége mellett szólt.

Szerettem Nyíregyházát és Szabolcs-Szatmárt, ahová majdnem harminc éve érkeztem, vonzódtam a városhoz, a megyéhez és lakóihoz, most mégis a szomszédos „hurkás-civisek” között reméltem belevágni egy új kalandba. Bizonyos szubjektív előzmények biztattak: márciusban a Papa volt egyetemére és az én diákkori nyári egyetemi tolmács munkám színhelyére hívtak meg. Az I. Lengyel Szakhétnek elnevezett rendezvényen előadásra, vitavezetésre kért fel a szlavisztikai tanszék. Nyolcvan-száz

ember is eljött, hogy találkozzon a nemrég volt tudósítóval. Kedveltem az ilyen előadásokat, mindannyiszor a génjeimben rejtőzködő pedagógus-kódok serkentettek, amikor szemkontaktusba kerültem a hallgatóimmal és értést, megértést éreztem. Most is így volt, de nem végig. Évezettel beszélgettem a hallgatókkal, válaszolgattam jobbnál jobb kéréseikre, mert az a ritka alkalom kínálkozott, hogy lengyel szakos egyetemistákkal és más avatott hozzáértőkkel kerülhettem párbeszédbe. Már-már lejárt a programban meghirdetett két órámm, amikor szót kért egy magas, vékony – akkori hatalmi kategorizálás szerint a hosszú haja, szakála miatt – ellenzéki küllemű fiatalember. Korából ítélve inkább tanársegéd lehetett, esetleg túlkoros diák volt vagy „külső erő”. Olyasféle kérdést szögezett nekem, ami félreérthetetlen és egyértelmű jellemzést kívánt tőlem Lech Wałęsáról. Egyértelmű, s a kérdező igényének, ízlésének tetsző egyszínű jellemzésre akkor sem, azóta sem vállalkozhattam, így hát lélektani tudásom, helyszíni ismeretem és lengyel munkásvezér személyes ismerete alapján válaszoltam. Arról beszéltem, hogy Wałęsa kiválóan érzékeli a tömeget, különös előképzettség nélkül is a hivatásos politikusok méltó tárgyalópartnere. Említettem vitathatatlan karizmatikus kisugárzását, egyéniségének kivételes, szuggesztív erejét. Kezdttem sorolni személyiségének gyenge pontjait, s ide számítottam Wałęsa szónoklatainak logikai töréseit és a bigott vallásosságot is. Elmondtam, hogy bőbeszédűsége, amit szószátyárságnak is nevezhetünk, nem ritkán

*Az ajtót rámcapták.
Hullott a vakolat.*

a tárgyi ismeretek hiányát takarja. Arra már nem futotta az időből, hogy befejezzem, s még elmondjam, hogy Wałęsa inkább beszél, beszél, akármit beszél, csak ne kelljen tanácsadókhöz fordulnia... Szakállas kérdezőm ezt a mondatot már nem hallotta. Dühösen kirohant az előadóteremből és úgy rám csapta a súlyos, tömör faajtót, hogy a falról nagy robajjal lehullott a vakolat. Ez volt az a pillanat, amikor megfogant bennem a Wałęsáról írandó portré könyvem ötlete...

Halványan ráéreztem, hogy Debrecen, a Papa kedves diákvárosa és az én diplomaadó városom engem nem fogad be. Mégis oda pályáztam...

Kapóra jött a Magyar Rádió pályázat kiírása: az alakulóban lévő Debreceni Rádióba kerestek stúdióvezetőt. A feltételek minden pontjának megfelelttem, csak azzal nem számoltam, hogy verhetetlen riválissal, az akkori debreceni pártvezetés nagy kedvencével, Pallai Jánossal kell „megküzdenem”. Azt sem tudtam, hogy a pályázat sorsát eldöntő

zsűri élén az a Krassó László áll, aki nem a legsikeresebb elődöm volt a Rádió varsói tudósító posztján. Pesti meghallgatásom után volt kolléganőm, Podráczki Zsuzsa, aki mindent tudhatott elutasításom hátteréről, telefonon felhívott: *„Hogy te milyen naiv vagy! Tényleg azt hitted, hogy a Krassó-Bereczky-Pallai vonalon áttörsz?”* Nem voltam naiv, de a pályázatom valóságos hátterét, ami annak a kornak igencsak jellemzője volt, sokkal, nagyon sokkal később ismertem meg. Ott volt ebben a pályázati elbíráló csoportban Bán Béla, a Falurádió korábbi nagy tekintélyű munkatársa is, akivel nyugdíjas korunkban az internet „hullámain” felújítottuk baráti kapcsolatunkat. Béla tudta, hogy visszapillantó tükrömbe nézegetek, ezért beavatott 1986-os debreceni kudarcom pesti titkába és hozzájárult, hogy könyvemben idézzem őt.

„Kedves Szabolcs! De rég volt, amikor beszélgethettünk a nyíregyházi stúdióban. Aztán mikor lesunyva kerültem a tekinteted a Rádióban a debreceni stúdióvezetői pályázatkor. Én akkor már tudtam a döntést, és csak a színjátéknak voltam nem büszke részese.” Így kezdte e-mailjét Bán Béla, majd folytatta: *„Debrecenben Pallai Jancsi volt Krassó megfellebbezhetetlen kiválasztottja. Csodálkoztam, hogy kész a döntés, amikor még ki sem írták a pályázatot. Igazán el is tekinthettek volna attól, de az elnök határozottan követelte a pályázat kiírását. Jancsi mellett szólt közvetlen természete, nagy ismertsége a megyében mindenféle vezető előtt, külső – pártbéli – támogatottsága és rádiós rutinja. Melletted szólt a vezetői gyakorlat, a pontosság, a nyelvismeret, és szintén a szakmai rutin. Csakhogy akkor már Jancsi mindenkivel beszélt, aki számít, s erős támogatást kapott Bereczky Gyulától, az MSZMP agit. prop-nál. Rajtad kívül mindenki tudta, hogy a dolog eldőlt. De akkor már én sem tájékoztathattalak, a pályázat után a titoktartás számunkra kötelező volt. Akkor a pályázatok nagyjából így zajlottak.”*

Nem lehetek igazságtalan. Riválisok voltuk, de a pályázat tisztátalanságától eltekintve Pallai János megérdemelte a stúdióvezetést. A vidéki tudósítók között virtuóz volt. Nála jobb Krónika-tudósítót csak a miskolci Tréba Gyula személyében ismertem. Engem további helybenjárásra kárhoztatott a sors. Újabb év telt el, mire Nyíregyházán végleg búcsút mondhattam a megyei lapnak. Az 1986-os esztendő a diákháló dráma és a debreceni vereség után azért még néhány új átéléssel megajándékozott.

Záray-Vámosi: könyvet írni tilos!

Őszi évadnyitó koncertre vittem a feleségemet. Ilona rajongott a Záray-Vámosi kettős dalaiért, számaik családi slágerlistánk első helyén szólaltak meg. Végre Nyíregyházára hozta őket a művelődési központ szerződése. Az újságírónak járó potyajegyet

szerettem megszolgálni, noha inkább filmkritikákat, recenziókat írogattam, de most egy Záray-interjúhoz gyürköztem. A koncert szünetére egyeztettem a művésznővel egy öltözői faggatózást. Ilonát, mint „asszisztensem” magammal vittam a kulisszák mögé. Ez lett az interjúm halála és egy új barátság születése.

Mártát, ma már így nevezhetem őt, sokkal jobban érdekelte a feleségem, mert pillanatok alatt barátság gerjesztő közös pontot találtak: Ilona sziléziai bányász család leánya, Márta tatabányai bányászlány volt. Ez a közösség úgy elfeledtette az egész interjút, hogy még a koncert utáni búcsúzkodásnál sem lehetett visszatérni rá. Címet cserélt a két asszony, azután jöttek-mentek a kölcsönös névnapi, karácsonyi üdvözlések: „Jó szerencsét!” – „Szczęść Boże!” Elégtételt akartam venni az elmaradt öltözői beszélgetésért, s miután barátságunk mind bensőségesebbé vált, telefonon megbeszéltem Jánossal, hogy könyvet írok róluk, életükről és zenész karrierjükről. Első nekifutásra Márta is, János is lelkesedett. Akkor már olvasták frissen megjelent könyvemet, a Varsói krónikát, mondták, hogy megnyerte őket a stílusom, szóval várják a találkozást. Úgy gondoltuk, hogy havonta egyszer lekuporodunk Orsó utcai budai házuk meghitt zugában, beindítom a magnómat és ők mesélik az életüket... De bizony még az október végi első lekuporodásig sem jutottunk el. Márta telefonált: „Kellemtlen, amit mondani akarok neked. A könyvünkből nem lesz semmi. János valakinek elmesélte, hogy könyvet írsz rólunk...” – Itt Záray elhallgatott. Éreztem, hogy nem könnyen beszél, azután mégis folytatta: „Az történt, hogy megfenyegettek bennünket. Az ilyen könyvek írását mások foglalják le a maguk számára. Ugye megérted?” – Rosszul eshetett ezt így kimondania, nekem rosszul esett hallgatni, de megértettem őt.

*Ilonának - Szabolcsnak!
Sok szeretettel
Jani 18.09.84. J.*

**A magyar és a lengyel
bányászlány
összebarátkozott.**

Tatabánya.
Ide is csak diktafon nélkül mehetek.
Márta (1926-2001), János (1925-1997)

Soha sem tudtam meg, kik állhattak egy ilyen könyvcsináló maffia mögött. Márta így zárta a mondókáját: „Azért maradjunk jóbarátok, Jani is ezt kéri.”

Egy ideig még levelezgettünk. Utoljára 2005-ben látogattam meg őket: tatabányai sírjukra tettem le virágcsokrot. Életrajzi regényüket soha sem írom meg.

Jerzy Urban személyi tolmácsa voltam

A félárnyékból egy picit kilépve váratlanul olyan közel dughattam orromat a hatalomhoz, hogy kerek egy hétig éreztem a nagy emberek világának fenséges illatát és magasztos bűzét. A hamarosan kinevezendő legelső magyar kormány szóvivő, Bányász Rezső „betanítására” hivatalos látogatásra Pestre érkezett Jerzy Urban miniszter, a lengyel spokesman és hitvese öt tagú udvartartásával.

Héjj Attilánéval, Antall József későbbi miniszterelnök lengyel származású rokonával hol közösen, hol egymást váltva felváltva tolmácsoltunk szeptember 14 és 21 között. A kormány tájékoztatási hivatalának tisztviselői, amikor felkértek, abból indulhattak ki, hogy évekig esténként együtt láttak Urbannal a magyar tévé-híradókban. Tolmács társam, a rendkívül disztिंगvált úriasszony jobbára a hitvesi tolmács-kísérő szerepében az un. lady-programokat segítette, én pedig a hét minden napjára bőségesen kijutó hivatalos emberek nyelvi összekötője voltam.

Első elképesztő élményem egy halom pénz volt, amit a kormányhivatal „utólagos elszámolásra” a zsebembe dugott, hogy egy pillanatra se maradjon teljesítetlenül a nagyrabecsült vendég óhaja. Olyan összegből lehettem gavallér, amiből a szerkesztőségi fizetésemet akár két évre megduplázhattam volna. Rangjából fakadó tapasztalatai révén a vendég tisztában is volt a zsebemben lapuló lehetőségekkel, mégsem árasztott el különleges kívánságokkal. Urban, aki önmagát a világ egyik legcinikusabb és alakjának és extravagáns figurájának vallotta, nem a luxus ellátásra volt kiérzékenyülve, hanem a ritka élmények megélésére.

Már a vasárnapi reptéri érkezés után láttam, hogy a hazájában nem kimondottan közkedvelt szóvivő a hivatalos budapesti látogatására nem elsősorban a miniszteri mivoltát hozta el, sokkal inkább a lezser, egykori újságíró, satirikus tárcaíró érkezett hozzánk. A ferihegyi gyorsforgalmú úton a magyar kormány szolgálati limuzinjának hátsó ülésén gömbölyödő Jerzy Urbant jellegzetesen extrém méretű fülcimpájáról sorra felismerték a PL jelű autócskáikban hagyott lengyel turisták és a szélvédőkön át mutatták feléje a győzelem ellenzéki jelét, a „V”-betűbe formált mutató és középső ujjakat. Ő ezt észrevette és a következő ilyen mutogató lengyeleket azzal lepte meg, hogy a hátsó szélvédőn át ő mutatott ki „V”-betűt, mielőtt a turista meghirdette volna a Szolidaritás diadalát.

Sejtettem, hogy hivatalos vendég, ha csak teheti, nyakkendőt old, s még azzal együtt is civilesen viselkedik, hogy a Jaruzelski-éra szóvivőjének kijáró társadalmi

ellenszenv miatt otthonról csak fegyveres árnyéka, egy lengyel kormányőr százados kíséretében engedték el.

Élmény-nyomot alig hagyott bennem a VIP-találkozások sora, de láttam, hogy Urban sem a merevre szabott, percre pontosan kezdődő és záruló protokolláris látogatásokat értékeli. Engedtessek meg, hogy az elegáns listát rangsor, betűrend és egyéb logikai sorrend mellőzésével tegyem közzé. Az egyetlen hölgy, Csehák Judit miniszterelnök-helyettes volt az Urbant fogadó magyar korifeusok között. Nem teljes óra semmitmondás után átautóztunk a Bem térre. Horn Gyula külügyminisztériumi államtitkárnál tettünk látogatást. Ezt a húsz-huszonöt percet rossz modorával, visszataszító stílusával tette emlékezetessé a magyar diplomácia fontos embere. Horn – nem tudtam, hogy ez a természetes modora – néhány keresetlen, hűvös mondat után a lengyel belpolitika ügyes-bajon dolgairól faggatózott, s egyre-másra kötött bele vendége állításaiba. Kínos tolmácmunka várt rám. Horn orosz tudásával kontrollált engem és egy pillanatra sem hagyta, hogy modortalanságait a vendég számára kevésbé érdesre

Jerzy Urban cinikus és színes egyéniség. Minden beszélgetésünk érdekes volt.

szelídítsem. Rámszólt. Szerencsére az ilyesféle mondatkezdést nem kellett fordítanom: „*Mondja meg Urbannak, hogy...*” Nem volt nehéz észrevenni, hogy a sziporkázóan intelligens Jerzy Urbannak elege lett Hornból, s noha őt sem kellett egy kis cinizmusért a szomszédba küldeni, tolmács útján nem volt kedve az őt kioktató magyarnak oda-dörgölni.

Bányász Rezsővel kiválóan megértették egymást. Urban hiába nem tudott magyarul, jól érzékelte szóvivő jelöltünk franciásan raccsolt „r”-betűit, ami Bányász hallgatóságában később hasonló mosoly-reflexet váltott ki, mint amit Urban varsói sajtóértekezletein a túlméretezett, elálló fülek bennünk keltettek. De most még csak a magyar szóvivő betanulásának voltunk részesei. Jerzy Urban hol a tájhivatali dolgozó-szobában, hol a közös ebédeken, hol pedig a Béke Kupolában elköltött díszvacsorán osztogatta szakmai tanácsai, fogásait, szóvivői trükkjeinek titkait, s ezzel eleget is tett hivatalos meghívása lényegi céljának, magyar kollégáját felkészítette új munkájára. Horn után másfél órányi üdítő szellemiséggel frissítette fel a lengyel minisztert Berecz János KB-titkár. Utána már rutinmunkának számító vizitek sorjáztak Lakatos Ernőnél, a párt fő agitátoránál, Kornidesz Mihály TV-elnöknél és néhány kimondottan kellemes perc Pálffy Józsefnél, az újságíró szövetség elnökénél. Ennél aligha érdemelnek több szót a

budapesti Urban-látogatás hivatalos epizódjai. Annál inkább a kissé önhatalmúlag privátra formált esték...

A lezserséget kedvelő lengyel miniszterből – amint magunkra maradtunk – előtűremkedett az enfant terrible, s mert hitvesével, Małgosia Daniszewskával méltó párt alkottak, haladéktalanul három újságíró „kosztümébe” bújtunk, s úgy róttuk a pesti utcákat. Hogy ezt megtehessük, le kellett ráznunk a lengyel kormányőr tisztet. Ezt a vacsora utáni külön-külön távozásunkkal meg is tettünk. A Hotel Fórum diszkrét zugában adtunk találkozót egymásnak, s ott megjósoltuk, hogy a szerencsétlen testőr százados most mérgében jól berúg a szoba frizsiderjének bőséges készletéből vagy ijedtében nyakába veszi Budapestet... (Ne feledjük, még nem tartunk a mobiltelefonok korában!) Este fél tizenegy és hajnali három között a szálló éjszakai mulatójából, a Lidóból startolva a belvárosi lokálok sorát derítettük fel hármasban. Házigazdai magabiztosságomat támogatta, hogy régi tiszti iskolai és újságíró iskolai kalandozásaim óta alig változtak a pesti éjszaka érdemleges színhelyei. A megbízható helyismeretnél is jelesebb támaszt nyújtottak a levéltárcámban lapuló csekkek, és biztonságérzetemet erősítette a százforintosok kötege is. A harmadik helyről távoztunk már. Itt is, ott is csak egy kis konyakot vagy whiskyt fogyasztottunk a fantáziánkban nyugtalankodó kormányőr egészségére, s ahogy valahol a Váci utca torkolatánál bandukoltunk, Urban elkapta a karomat és előadta hirtelen támadt kívánságát: *„Jártam én már régebben is Budapesten, de mindig csak hivatalosan, és soha senki sem volt hajlandó elvinni a Pipacs bárba. Kerülték a dolgot, én meg sejtettem, hogy a prostitúció fellegvárába engem nem illik elvinni.”* Kérdőn nézett rám, s talán tudta is, hogy épp a nevezetes műintézet közelében járunk. A kormányhivataltól nem kaptam semmiféle eligazítást, mihez tartási instrukciót, nem is láttam teljesíthetetlennek a Pipacs iránt elemi erővel feltörő olthatatlan vágyat. Éles kanyar balra, s már ott is álltunk az Aranykéz utcában.

A szocializmus éveiben, mi tagadás, a züllött, nyugatias életforma megtűrt szigeteként elhíresült night localtól csakúgy távol tartották a szocialista embertípus nevelését vállaló tiszti iskolák növendékeit, mint az ország elit vendégeit, a testvéri országok delegátusait. Ha a népi demokratikus turisták betértek ide... az más... Róluk a Veréb is madár című filmvígjáték szól, nekem a lengyel miniszter látogatásának leírása jut osztályrészül. Nos ahogy átléptük a Pipacs küszöbét, az elénk igyekvő fekete ruhás teremfőnök szeme kikerekedett. Elcsodálkozott a szokatlan vendégen, akit „leminiszteurazott”, tehát felismert. Rám is gyanakvóan pislogott, ám velem éppúgy járt, mint a sok más egyoldalú képernyő-ismerősöm, akik azt hitték, hogy magas, mackós testalkatú ember vagyok, nem pedig egy 171 centis, enyhén túltáplált pasi. Persze a

fejhosszal nálam is kisebb Urban mellett kosarasnak látszhattam. Egyszóval érkezésünk meglepetést keltett. Asztalt kínált a főúr, ám Urban megkért, fordítsam az óhaját: „Kérem, uram, lenne szíves megszámolni, hány kurva van ma a lokálban?” A kérdés még az éjszakai élethez edződött pincért is sokkolta, nyelt egyet és szemrebbenés nélkül felelt: „Lehetnek tízen, tizenöten...” Urban pontosítást kért: „Hálás lennék, ha megszámolná, mennyien... mert annyi konyakot kérek, ahányan vannak és nekünk is hármat... De nem ülünk le.” Az enyhe zavar tüneteit mutató szmokingos ember elillant, majd megjelent egy másik pincér, tenyerén tartott egy nagyméretű, ezüstösen csillogó tálcát, rajta majdnem húsz metszett pohárban a bár lámpáinak fényét megtörve, aranylón csillogott a Lánchíd brandy. Urban megcsippentette a hozzá legközelebb álló kupicát, kis társaságunkat is erre biztatta, majd pár lépést tett a hangulatvilágítású terem belsejébe. A trió tust „húzott”, bár ezt nem kértük, de a főpincér az alkalomhoz igazította a zenészeket. Urban tószóját fordítottam, s nem tagadom, ez a tolmácsolás jobb hangulattal töltött el, mint az, amit Horn Gyulánál kellett végeznem: „Budapest legszebb és legbátrabb hölgyeinek egészségére!”

Urban nem hagyta, hogy protokoll-pénztárcámból rendezsem a ceket. „Ez az én kívánságom volt, ezt a bulit én rendeztem.” Hajnali kettő vagy talán már három is lehetett. A szálló felé araszolgattunk. Urban elégedetten szívta a pipáját, végre valaki elvitte a Pipacsba. A nem kevésbé jókedvű Małgosia a forró nyárvégi éjszaka hangulatát azzal emelte, hogy kézbe kapta a cipőjét és mezítláb gyalogolta végig a Váci utcát. Gyanúnk igazolódott: kormányőrünk aggódó, savanykás képpel, sörösüveg társaságában várt ránk a Fórum halljában... Ránknézett és megkönnyebbült. A másnap esti „kulturális programra” már a századost is vittük. Az opera-látogatást (Manon Lescaut) egy kis szervezési csúsztatással a Moulin Rouge-ra módosítottam, s ezzel immár az Urban-delegáció teljes létszámban ugyancsak elégedett volt.

Az egyhetes pesti tolmácmunka kétszer is kamatozott. A Varsóba visszatért miniszter teljesítette ígéretét, amit a Moulin Rouge-ban tett: elküldte szatíráinak, glosszáinak gyűjteményét, öt kis kötetet. Azokból és szerkesztettem a Tömegkommunikációs Kutató Központnál 1988-ban publikált Urban-kötetet, a Válogatott pimaszságokat.

Közlök idézem most a könyvecske legutolsó írását, azt, amit Jerzy Urban az együtt töltött budapesti napok élményének és még inkább a hivatalos találkozókra a „seftelő lengyelekről” hallott elbeszélések hatására írt:

A lengyel kormányzóvívó szatirikus tárcáinak magyar kiadása a szerző fordításában

„Mint általában minden idealizált országban, a Magyarországon töltött idő is okoz némi csalódást. A Magyarországról, mint sikerországról, édenkertről szóló legendát a legjobb lenne úgy ápolgatni, hogy egyidejűleg megszüntetnénk mindenféle utaztatást abba az irányba. A magyarok örömmel és megkönnyebbüléssel nyugtáznának egy ilyen ajtóbecsapást. A valódi lengyelek látványa nem zavarná a lengyelek iránt táplált magyar rokonszenvet. Hazánk neve újólag csupán a fennkölt fogalmakhoz kötődne, nem pedig bugyikkal üzőtt sefteléshez, lakásfosztogatáshoz és bicskás leszámolóshoz a budapesti pályaudvaron. Érdeemes hagyni, hogy a magyarok kipihenjék a lengyeleket, és pedig mindenekelőtt azért, mert feltétlenül szükségünk van valahol a közelben egy legendás országra, azaz egy olyan elképzelt országra, melynek üzletei finomságoktól túláradnak, ahol folyik a bor, bazseválnak a cigányzenekarok, disznóhúshegyek tornyosulnak, érik a szőlő, készülnek Európa legjobb filmjei és halászlevei, jóságos és bölcs kormányok uralkodnak és az utolsó politikai válságnak még a harmincadik évfordulójáról is megemlékeznek. Lengyelország számára sokkal inkább szükséges ez a legendából vett Magyarország. A mitikus és nem a valódi Magyarország. (1986)”

A magyar kormányhivatal számára Jerzy Urban gardírozójaként végzett munkám másik utóhatásomról a Visszapillantó tükör 3. kötetének első fejezetében szólok. Ott, ahol ismeretgyűjtő riporter kalandozásaimban a hatalomhoz majd látótávolságra kerülhettem. Évekkel később tudtam meg, hogy az új élmények nagy vadászmezejére épp ezen a szeptemberi héten állították ki számomra a „belépő cédulát”...

Könyvpremier a kirakat előtt

Már-már hihettem, hogy pusztán a sors szövögeti a '86-os évem vezérfonalát, mert mi ha nem a civilizációban való keserű csalódás Cserbonil? Mi ha nem szakmai kudarc a kényszerű visszafordulás, a sikertelen szereplés a debreceni rádiós pályázaton? Az év végéhez közeledvén a mérleg mégiscsak egyensúlyba billent, mert mégsem sorolhattam a sorscsapások közé a kis Füzes Tamás félreértett keresztelőjét, a tolmácsolást Jerzy Urbannak és a legkevésbé sem nevezhetem kellemetlen élménynek életem első, nyomtatásban megjelent könyvét.

A kirakati szembetalálkozás a saját „művel”, a kézbe fogott első példányból áradó nyomdai illatok, egyszóval az első könyv megjelenése..., ember legyen a talpán, aki csendes magányában, a tükör előtt egyedül állva, ilyenkor nem nevezi ki magát ÍRÓNAK.

Évek, évtizedek múlása és még néhány mű és művecske örömmel és gyötrelmekkel tarkított megírása és kiadása után közelíthet valaki (magamnak is mondom!) a „szerző” rangjától az „író” rangjához. (Ma, 2010-ben már tudom: nem a két írószövetségi tagság, hanem az Olvasó visszajelzése, a könyvtári statisztika adja a rangot.)

De akkor ott, a pesti Vörösmarty téren debütáló könyvem a könyvesbolt kirakatából akkorát kacsintott rám, hogy belepirultam... A címlap élénk színei szinte kiabáltak:

Első könyvem negyedszázada jelent meg.

idenézz, itt vagyok, én vagyok, a te könyved vagyok! A sorozatcím alá nyomott citromsárga miatt lehetetlen volt a sok idegen könyv között nem azonnal észrevenni. Néztem, bámultam, élveztem a kirakat látványát. Ácsorogtam ott, majd egy kicsit eltávolodtam, nehogy gyermetegségemet valaki észrevegye. Most percekig pár lépésről lestem, vajon másnak is az én könyvemen akad-e meg a szeme. Amint kisebb kirakatnéző csoport verődött össze, újra az üveghez léptem, diszkrétan belehallgattam volna az emberek beszélgetésébe, de senki sem beszélt. Rá kellett jönnöm, hogy nem mindenki az én könyvemet bámulja, sőt lehet, hogy észre sem vették. Benyitottam az üzletbe, s mindjárt az első oszlopnál megláttam a könyvem felhalmozott példányait. Lehetett belőle akár

harminc is... Kézbe vettem, lapozgattam, forgattam, simogattam... és – noha a Kiadótól kaptam 15 tiszteletpéldányt – vettem egyet. (A könyv az MTI Kiadónál jelent meg 1986-ban a tízezer példányban.)

Néhány hét múlhatott el a megjelenés után, amikor az elismerő recenziók, kritikák meglepően gazdag sora után érdekes levelet hozott a posta. Névtelen levél volt, a feladó címe is fiktívnek bizonyult. A bátortalan, mégis rokonszenves levélíró sajnos nem hagyta, hogy párbeszédre lépjünk egymással, mert amikor válaszomat az általa megadott nem létező címre (Kovács István, Budapest, 1981 Varsó u. 1.) elküldtem, „A címzett ismeretlen” postai adnotációval vissza is kaptam.

Idemásolom „Kovács István” levelét, amit huszonhárom év múltán azoknak a kedves Olvasóimnak a figyelmébe ajánlok, akik ma is érdeklődéssel kísérik a történelmi súlyú lengyel éveket:

Szilágyi Szabolcsnak

a Varsói krónika 1979-81 c. könyv szerzőjének

Tisztelt Uram!

Ahogy megláttam könyvét, azonnal megvettem és még aznap este végigolvastam. Ennél nagyobb elismerést nem is igen tudok mondani. Gondolom Ön is tisztában van azzal, hogy nemcsak élvezetes, lényegretörő stílusának, hanem a könyv témájának is köszönhető az olvasó érdeklődése. Annak a témának, annak az eseménysorozatnak, amely hazánkban is felkorbácsolta a kedélyeket annak idején.

Köszönettel tartozunk azért, hogy igyekezett tárgyyszerű, gyors információkat közvetíteni Varsóból és azért is, hogy vette a fáradságot összeállítani kötetét. Több olyan dokumentumot tartalmaz műve, amelyekhez itt az egyszerű állampolgár nem, vagy csak nehezen juthat hozzá. Ez könyvének – megítélésem szerint – egyik nagy erénye.

De nem akarom elhallgatni a kritikai észrevételt sem. Ez lényegében egyetlen dologra, az események minősítésére vonatkozik. Ön többször említi, hogy a KOR, a Szolidaritás vezetősége szovjetellenes, szocialistaellenes /szocializmusellenes/ ill. ellenforradalmi jelszavakat fogalmazott meg. Gondolom Ön is tisztában van vele, hogy a lengyel történelem bővelkedik olyan eseményekben, amelyek alapot szolgáltatnak a szovjetellenességre. A cári uralmat nem számítva megemlíthetjük az 1920-as Tuhacsevszkij-offenzívát, az 1939. szept. 17-i támadást az élet-halál harcot vívó Lengyelország ellen ill. a katyni tömegsírokat. Azt sem szabad elfelejteni, hogy 1944-től a szovjet vezetés az erő jogán sorozatosan beavatkozott a lengyel belpolitikai eseményekbe. Tehát: a lengyel szovjetellenesség nem alaptalan. Azt tehát elismerem, hogy volt szovjetellenesség, de nem biztos, hogy ennek megítélésében egyetértek Önnel.

A szocializmusellenességgel és az ellenforradalmi jelleggel viszont vitatkoznék. Ön ott volt, közelebbről látta az eseményeket mint én, de könyvében sem említi, hogy a Szolidaritás vagy a KOR a tőkés magántulajdonon alapuló társadalmat akarta volna „visszaállítani”. Az „ellenforradalmi” kifejezés pedig ezt jelenti. Ezt azért tartom érdemesnek megjegyezni, mert az 1917-es NOSZF is a rendszer ellen irányult, az Ideiglenes Kormány mondhatta volna, hogy a bolsevikok ellenforradalmiak, mivel a fennálló rendszert akarták megdönteni. Úgy gondolom, hogy egy mozgalom stb. soha nem attól lesz forradalmi vagy ellenforradalmi, hogy miként vélekedik róla a fennálló rendszer, s nem is attól, hogy ő minek tartja magát. Ezt általában a történelem dönti el a mozgalom cselekedetei alapján.

S végül a legnehezebb, a szocializmusellenesség.

Ön /nagyon helyesen/ többször is idézi Lenint. Engedje meg, hogy én is idézzem. „A szocializmus az osztályok megszüntetése.” /Gazdaság, és politika a proletárdiktatúra korszakában /1919/t IV.-V. rész/ és „...a győzelmes szocializmus csupán a kísérletek egész során keresztül /.../ minden ország proletárjainak forradalmi együttműködéséből fog megszületni,” /A terményadóról/1921// Természetesen tisztában vagyok azzal, hogy kiragadott mondatokra hivatkozom, de nem tanulmányt, hanem levelet írok..., tehát: mindkét idézett mondat kétségessé teszi, hogy Lengyelországban 1980-ban szocializmus lett volna /vagy ma az lenne/, Továbbmenve: a marxizmust csak úgy szabad felfogni, mint a proletariátus forradalmi világnézetét. Tehát nem a „párt”, nem az „állam” marxista, hiszen az nem a proletariátus. A proletariátus az csak a proletariátussal azonos kategória. Az Ön művéből az derül ki, hogy a pártnak 3-4 millió, a Szolidaritásnak 9-10 millió tagja volt. Ez a szám Önmagában eldöntheti, hogy a kb. 15-18 millió aktív kereső /a dolgozók/ melyik szervezetet érezték inkább a magukénak. Tehát azt, hogy a „szocialista demokrácia” alapján melyik szervezet lett volna hivatott a hatalmat gyakorolni. S hogy a párt nem engedte át a hatalmat már 81 tavaszán, az az ő történelmi felelőssége. Azt természetesen bebizonyította, hogy nem a dolgozók érdekeit, hanem saját hatalmi érdekeit képviseli. Ön felvetheti, hogy a Szolidaritásban voltak „szélsőségesek”. Tudomásom szerint ez egy demokratikus szervezet volt, ahol mindenki elmondhatta a véleményét, /kivételek biztosan voltak/. A dolgozók szerintem el tudták volna dönteni, hogy ki képviseli az ő érdekeiket, s ki nem. Az utóbbiak pedig lekerültek volna a szervezet vezetékének éléről. Minden történelmi mozgalom felszínre dob szerencselovagokat, „túlzásokat”. Aztán eltünteti ezeket.

Nos, fenti csapongó fejtegetéseimmel mindössze arra szerettem volna – úgy gondolom jószándékúan – figyelmeztetni, hogy a minősítés nem a tudósító dolga. Az az olvasó, hallgató feladata az eléje tárt tények alapján. S különösen így van ez akkor, amikor ilyen különleges események történnek. /Ön idézi, hogy e 70-es években a párt gazdaságpolitikája 20 milliárdos adósságot eredményezett – ez „hiba”; aki ez ellen sztrájkol az „ellenforradalom”?

Még egyszer megköszönöm könyvét, és ha rosszindulatot stb. érez ki soraimból azt őszintén sajnálnám.

A levél szerzője névtelenségbe burkolózott. Nagy kár!

1987. január 4.

Tisztelettel: Egy olvasó

Tetszett Kovács István levele, dicsérete hízelgett, elmarasztaló mondatai értékes elméleti vitára adtak volna alkalmat, ha... a levél írója nem rejtőzött volna a szimbólumokkal tűzdelt hamis cím mögé (a Varsó utcához még egy 1981-es irányítószámot is illesztett) és merte volna vállalni a levelezés folytatását. Így csak egy elküldött és visszapattant levelet idézhetek most abban a halvány reményben, hogy ennyi év múltán Visszapillantó tükrömet is elolvassa. Ezt válaszoltam (volna) neki:

Kedves Kovács István Úr!

Mindenekelőtt levelének utolsó gondolatára reagálok: eszemben sincs rosszindulatot feltételezni, sőt minden sorából ugyanazt s féltő aggodalmat olvasom ki, amivel engem a legtöbb lengyel értelmiségi barátom ápolgatott. Mindazt, amit kifogásol könyvemben, jól tudom, kifogásolnák ők, a varsói barátaim is, akik ugyanilyen / vagy ugyanezen/ történelmi tények – sőt elismerem: történelmi igazságok – nevében kívánták maguknak, nemzetüknek az újabb pusztulást, én pedig „kívülről” féltettem őket, nemzetüket az újabb szörnyű harakiritól.

Amiket levelében említ, nem új történelmi lecke számomra, ismerem az idézett tényeket. Bizonyára jól el is tudnánk vitázgatni a lengyelek múltbeli és mai szovjet/orosz/ellenességéről is.

Higgye el, ha népszerű könyvecskét szerettem volna írni, ha a magyar értelmiség egyes!/ polonista köreiből „koszorús” szerzővé óhajtottam volna előlépni, akkor pontosan olyan ítéleteket, véleményeket fogalmaztam volna meg, mint amilyenek hiányát Ön most számon kéri tőlem. Nem kellett volna egyebet tennem, mint az engem is éveken át győzködő néhány romantikus lengyel hazafi /sok nagy lengyel romantikus egyéniség leszármazottai/ véleményét saját véleményként leírni, s elfelejteni mindazt, amit szem- és fültanúként ott és akkor átéltem, továbbá elhallgattatni lelkiismeretemben az alapkérdést /"cui bono fuérit?"/, amire naponta választ kaptam tudósítói munkám öt évében: ami történik, nem a lengyelek érdekében történik még akkor sem, ha történetesen 9-10 millió reménykedő lengyel /a „Szolidaritás” tagsága/ vállalja egy hatalmas lendkerék forgásában a lendítő nyomaték szerepét.

Higgye el, ismerem, tisztetem és szeretem annyira a lengyel népet, hogy nem kívánom neki azt, amit e nép különféle prófétái nagyon is óhajtanának: új és még újabb szép emlékműveket, ahol azután új és még újabb generációk gyűjthetnek sok kis mécses. Én másként reménykedem. Nagyszerű lenne, ha felnőhetne végre egy lengyel /európai!/ nemzedék, amely építeni s nem harcolni akar, amely végre közvetlen szomszédaival is, s

nem csupán két határon át kíván barátkozni, amely képes lesz egyszer nem „Második Lengyelországot” /Gierek/ és nem is Japánt /Wałęsa/ teremteni saját hazájából, hanem egy igazi nyugodt, tisztességes közmegegyezésen alapuló Lengyelországért dolgozik majd.

Figyelmeztet, hogy a minősítés nem a tudósító dolga. Igaza van. Szerencsére rádiós és televíziós főnökeim nem biztattak erre, így tudósításaimban nem is minősítettem. Csakhogy könyvem nem történelmi tanulmány, hanem egy, a baloldali eszme iránt – a lengyel éveim óta ha lehet, még jobban – elkötelezett újságíró naplószerű riportkötete. Ne tartson beképzeltnek, de John Reed, Paszternák és Orwell ítéletei között hasonló különbségek vannak, mint mondjuk az én Varsói krónikám, egy svéd tudósítónő 1981-ben megjelent könyve és a csehszlovák Lipavsky válság-leleplező könyve között. Ebben a sorban magamat a névsor közepére állítom, két kollégámat pedig tőlem szélsőjobbra ill. szélsőbalra helyezem. Némi önelégültség mondatja velem: hű maradhattam önmagamhoz.

Kedves Kovács Úr, engedje meg, hogy – mint önhöz képest kissé!!/ másként gondolkodó – nyugodt, jó lelkiismerettel vállaltam könyvem minden sorát.

Igaz, nem írta meg levelében, ki is Ön, de kitűnő stílusából, mély szakértelméből és nevéből, ha ez VALÓDI név, arra következtetek, hogy azzal a tanár-műfordítóval váltok levelet, akivel kb. 10 évvel ezelőtt egyszer már volt levelezési kapcsolatom. Ha tévedek, akkor ez a kedves kis humor feloldhatja a feszültebb hangulatot: Ön a budapesti Varsó utcából, én a nyíregyházi Lengyel utcából írok, de voltaképpen ugyanarról beszélünk... ám ha sorait névtelen levélnek szánta, igencsak sajnálom, hogy nincs módunkban egymást okosan meggyőzni.

1987 január 11.

Tisztelettel, Szilágyi Szabolcs

Távozni is tudni kell

Ahogy a könyvesboltok kirakataiban Nyíregyházán is megjelent a könyvem, ahogy a Városi Televízió adásai után meg-megcsillant vagy talán inkább tartósabbá vált ismertségem, ahogy tanácstagi előléptetésem (a kulturális bizottság élére) is feljebb tolt a társadalmi ranglétrán, bármennyire is ellentmondásos, úgy vett rajtam erőt a rossz közérzet. Kezdttem érzékelni, amit addig csak gyanítottam: a hatalmi magaslatokon ugyanúgy ritkul a levegő, mint ahogyan a feljebb és feljebb törő alpinista számára fogy az

oxigén. Itt lent, a talajközeli szerkesztőség légterében az önjelöltek karrierjét célzó veszélyeztetettség érzése keveredett némi kis irigységgel, s ez lassan ölő méreg elegyét adta össze.

Hasznos sajátosságnak bizonyult, hogy acélsodronyokhoz hasonló idegrendszeremhez illeszkedve agyamban a veszélyeket finoman érzékelő szeizmográf működött. Egyre gyorsuló pulzusokkal vettem a távozásra biztató jeleket. Főszerkesztőm helyettese, a hatalmát kikezdő jelenlétem miatt finom, mégis átlátszó intrikákat szövögetett, szerkesztői munkámra rejtekhelyről lövöldözte nyilait, úton-útfélen áztatott. Felocsúdtam, láttam, hogy támaszra, védelemre a főszerkesztőnél sem számíthatok. Távozásomat első lépésével, április 22-i levelemmel kisebb meglepetést szereztem: fizetésem csökkentésével is számolva lemondtam olvasószerkesztői beosztásomról, kértem, hogy a kulturális rovat rang nélküli munkatársaként dolgozhassak, amíg... Nos hogy meddig? Erre csak én sejtettem halványan a választ, de erről majd később lesz szó...

Egyelőre a kulturális rovatban írogattam a cikkeimet, igyekeztem feledtetni, hogy én „voltam/vagyok valaki”. Egyesegyedül rovatvezetőmet, régi barátomat, Páll Gézát avattam be titkos tervembe: expedíciós úticsomagomat új szakmai felfedezéshez készítem. Az indulás majdnem fél évet váratott magára. A szerkesztőségi munka május és október között még csak új tájak, például Bécs felfedezését tette lehetővé.

Ein Blick auf den Kapitalismus

A névtelen levélíró „Kovács István” – az ő hibájából – ködbe veszett. Engem pedig újabb kaland felé sodort a megismerés csillapíthatatlan vágya. Tavasszal megcsillant a remény, hogy negyvenöt évesen először szembenézhetek a kapitalizmussal. Átléphetem a magyar határt Hegyeshalomnál is, és nem csak Csehszlovákia, Románia és a Szovjetunió felé. Jókat kuncogtam magamon, ha néha eszembe jutott, hogy a rádióból, tévéből ismert külpolitikai tudósítónak fogad el a világ, pedig én olyan „külpolitikus” vagyok, akinek a saját szemével érzékelt horizontja eddig csak Varsóig, Prágáig, Moszkváig, Kolozsvárig, Drezdáig terjedt. Na de most itt volt nagy alkalom, ha nem is az imperializmus fellegvárának kapui tárultak ki előttem, Bécs is a vasfüggöny túloldaláról kacsingatott rám.

Nyíregyháza tanárképző főiskoláján alakult meg a Magyar ENSZ Társaság első vidéki tagozata. A nobiles grémium megtisztelt meghívásával, felülhettem a buszra, amely június 4-én 27 értelmiséggel indult az osztrák fővárosba, ismerkedni az UNO-Cityvel, vagyis az ENSZ-várossal, s ott az Atomenergia Ügynökséggel is. Az első nap, a péntek az

impozáns csupaüveg palotában telt el mindenféle érdekes és értelmes előadással, barátkozással osztrák partner szervezetünk tagjaival, magas homlokú bécsi entellektüelekkel és mutatós tálalása dacára is feledhető díszebéddel. Gourmand lévén emlékezni szoktam a fogásokra, de memóriám itt semmit sem jegyzett fel, ha csak nem a noname előételt, ami, bárhogya is nevezte az étlap, halfilé volt, finom paprikás, tormás, sóskás ízárnyalatokkal. Szószaporító olvasó untatás lenne a nap eseményeinek részletezése; akkor is csak a vérbeli tudósító fontoskodásával diktáltam le szerkesztőségünk gépíróőjének, Holecskó Ancikának a másfél flekkes bécsi telefon-tudósítást. Amikor a cikk a másnapi Kelet-Magyarországban megjelent, s indirekt módon tudtul adta, igazolta, hogy ez a huszonhét ember nem csak úgy lófrál, teng-leng a Strauss-keringők dallamára. De a második napon, szombaton már kétségkívíl ilyen operett hangulatban vettük a nyakunkba Bécset.

Mialatt szállodai szobatársam, a nyíregyházi tanár, Fekete Antal borotválkozott, öltözködött, koránkelő lévén, én az éjjeliszekrényen fekvő német nyelvű Bibliát lapozgattam. Próbáltam felidézni azt a kevéske tudást, amit a német szakos Mama dacosan makacs szláv irányultságom miatt szerény eredményt hozó tanítgatása ragasztott rám.

Tónival kettesben nyakunkba vettük a várost. Mint új helyen általában, Bécsben is olyan impressziókra vágytam, amit memóriám mélyére rejtve, mint egyéni, számomra kimondottan szubjektív elemet később is kiemelhetek onnan. Előbb csak a magyar turisták bevásárló élményiből ismerőt Mariahilfer StraÙe üzletsora mutogatta magát. Ott nyugodtam meg, hogy halovány nyelvtudásom semmiféle akadályt nem jelent, miután a magyar bevásárlókra szakosodott üzletekben mindig kéznél volt a nyelvünket beszélő segéd vagy felhajtó. De még a boltot sem kellett keresgélai, mert a járdáról itt is, ott is leszólított valaki. *„Ha olcsó, de jó autórádiót keres, fáradjon velem”* – szólt a tvisztpulóveres fiú, s mert egy kevés schilling ott cincogott zsebemben, szót is fogadtam. Megvettem a nyugati ipar legeslegolcsóbb készülékét, ami néhány hónap múlva éppúgy csütörtököt mondott, mintha valamelyik szocialista népgazdaság néprádiója lett volna.

A számomra akkor szokatlan piacgazdaság három meglepő jelensége hagyott bennem tartós nyomot. Jól rendezte a sors, hogy éppen szombat legyen, mert erre a fél órán belül egymást követő három „csodára” más hétköznapon, így déltájban aligha figyelhettem volna fel.

Vegyük sorra a kapitalizmus szombat déli meglepetéseit. A Mariahilfer StraÙe játéküzleténél csíptem nyakon az elsőt. Sorra zárták a boltokat, kezdődött a víkend, de nekünk még lett volna egy kis aprópénzünk, amiből a gyerekeknek óhajtottunk vásárolni.,

Az ajtóüvegen észrevett, tanácstalanra szomorodott arcunk láttán a kereskedő fordított a kulcon és szélesre tárta előttünk az ajtót. Zavartan, restelkedve léptünk be, miután a mi néhány schillingünkből aligha lesz haszna a záróra hosszabbító Fraunak. Ő azonban vaknak látszott az állami és szövetkezeti kereskedelemről merített szemléletünk iránt, s noha mondtuk, hogy csak 20-30 schillingért szeretnénk apró, kedves ajándékot venni, a két eladó egymással versengve rakta elénk a jelzett szerény árkategóriáknak megfelelő játékszereket. Akárhogy is töröm a fejem, nem tudom felidézni, zavarunkban mit is vásároltunk, de arra jól emlékszem, hogy a számlánk néhány schillinggel kisebb összegű volt, mint kalkuláltuk, mert – ahogy az elegáns bécsi polgárasszony, feltehetően a bolt tulajdonosa mondta – *„Zárás után tíz százalék engedményt adunk.”*

A másik helyszín, ahol tetten értük a kapitalista embertípust, ugyancsak a Mariahilfer Straße volt, mégpedig a hosszú, nyílegyenes utca mértani közepe. Utcakorszerűsítést, csatornázást vagy valami más munkálatot végzett ott a búzavirágkék kezeslábasban és sárga plastik védősisakban nyüzsgő emberek csapata. Pontban dél volt, amikor a vezérlő ember, talán az építésvezető, fellépett a legmagasabb gép, egy emelődaru kimagasló pontjára, ahonnan beláthatta a paravánokkal fejmagasságig takart, hosszú, keskeny munkaterületet, s ahol távolabbról őt is jól láthatták a gépkezelők. A vezér intésére figyeltek a daruk és mindenféle földmunka gépek kezelői, s ahogy az terelgető tenyérmozdulatokkal jelezte, a szófogadó beosztottak úgy állították be a gépsort. Földbe gyökerezett a lábunk, ámulva úgy néztük a fájrontnak ezt a rendcsináló műveletét. Talán negyedórába sem tellett, az utca legalább kilométeres szakaszán katonás, kínos rendben sorakozott legalább húsz mindenféle gép. Ilyen elvágólagos rendet és tisztaságot utoljára a tiszti iskola Üllői úti járműparkjának láttam, de ebben a gépparkban a munkahét záró rendcsinálás a bécsiek és vendégeik békés víkendjét, a sétáló emberek zavartalan esztétikai élményét volt hivatott szolgálni. Negyed egyre a legtávolabbi darus autó is be volt löve, majd fél egykor egymás után léptek ki a paraván mögül az utcai ruhába átöltözött munkások.

Bécs városa ad magára... meg hát a németes rendszeret... – így kommentáltuk a látottakat, de gyanítottuk, hogy ebben valami más is lehet: az igényességre, minőségre adó gazdaság, a konkurenciaharc finomított követelmény rendszerének mutatványát látjuk. De a bécsi utca ekkor még nem küldte felém a debreceni főiskolán szerzett politikai gazdaságtan ismeretek cáfolatát. A magamfajta elvhű ember lassú érlelődésre volt kalibrálva. Az olcsó Trabantok, a bárki számára elérhető hétvégi telkek és a munkanélküliség rémét nélkülöző élet bűvöletében a gyanú árnyéka sem jutott közel

hozzám, hogy már csak három év és leomlik a vasfüggöny, aztán rajtunk is múlhat, hogy záróra után is behívnak-e vagy legalább nem kergetnek ki bennünket a Nyírfa áruházból...

Mintavételre, búcsúzóul még egy bemutatóval kedveskedett Bécs. Sétánk végén Tóni barátommal valahol a Mariahilfer Straßének a Westbanhofhoz közeli szakaszán felderítettünk egy pavilonsoros utcácskákkal szabdalts betonozott teret. Kánikulai hőség volt. Szomjunk oltására a játékboltos kedvezményünk révén még megmaradt groschenek pontosan ebben a környezetben nyújthattak reményt. Hiú reményt, mert itt már kitört a valódi szombati záróra. Az üdítő italok forrásai, a büfés pavilonok kulcsra, lakatra, vaspántra zárva ellenséges kapitalista pofájukat vicsorgatták ránk. A szélső butiksor elején mégiscsak felcsillant egy kis reménysugár. Egyetlen pavilon, egy kedvünkre való itatóhely oldalának támasztott létrán terebélyes tomporú, idősebb nő ágaskodott, hogy műanyag vödrében nedvesített szivaccsal mossa le szerény kis üzletének rézsútos, műanyag tetejét. Nem tudható, hogy ő maga volt-e ilyen pedáns vagy az osztrák közegészségügy ellenőrei serkentették, belőlem mindenesetre kikíváncsolt a csendes kritika: *„Ez azért mégis csak túlzás!”* De ez még fokozható is volt: a testes asszonyosság mókusfürgén leosont a létrán és pompásan hűtött citromos limonádéval eloltotta a szomjunkat.

A zsákutcába is be lehet hajtani

A szerkesztőségi önlefokozás után ez a bécsi kapitalizmus-kóstoló is biztatott, hogy a világ újabb, még felderítetlen szférája felé tartsak, megpróbáljak újra felemelkedni a provincia süllyesztőjéből. Ezt a szándékot, gondolatot kellett összeegyeztetnem azzal, hogy soha sem vágytam a fővárosi ember státusára. A vidéket, a vidék emberét szerettem, szeretem ma is. Nyírbátort, ha tudnám, mind a tizenötezer lakóját átölelném, de a sem nagy, sem kicsi megyeszékhely médiavilágának megtartó ereje nem volt képes magához láncolni. S most, amikor '87 október 1-jén sikeres pályázás révén átvettem a Magyar Távirati Iroda (MTI) megyei szerkesztőségének vezetését, számvetést végeztem: voltam eddig napilapnál gyakornok, munkatárs, főmunkatárs és olvasó szerkesztő, dolgoztam stúdióvezető-helyettesként vidéki rádióban, majd a Magyar Rádió külpolitikai rovatában „edzettem”, azután öt éven át külföldi tudósítóként ismert meg az ország a rádióból, televízióból... Mindent összevetve, az újságírói hivatás szerteágazó útjai közül már csak hírügynökségi tudósítóét nem jártam be. Itt az ideje!

Felkészültem rá, hogy ez nem az én műfajom, nem az én természetemhez igazodó műhelybe szegődök el. Az MTI-s munkát átmeneti kísérletnek szántam, s még inkább alkalomnak, hogy amíg lehet, konfliktust kerülve hagyjam ott a Kelet-Magyarországot, amely végül bizonyította Hérakleitosz igazát, miszerint „Kétszer nem lépsz ugyanabba a folyóba”.

Sejtésem az MTI-ben igazolódott: az újságíró stressz nélkül, események híján letargiába esik, a stressz tartós hiánya megöli az újságírót, mint ahogyan az unalom az agy egyik biztos pusztítója. Talán felfedező hajlamom az okozója, felnőttkorom egyetlen percére sem emlékszem, amikor unatkoztam volna. De ebben az új szakmai környezetben már-már megérintett az unatkozás rossz szelleme. Egy évet és egy hónapot szabott ki rám az élet abban a hetedik emeleti unalmas, nyáron meleg, télen hideg, rideg irodaházban, ahová az MTI megyei szerkesztőségének három pici helyiségét beszorították. Egyetlen vigasz volt ebben a környezetben: a MTESZ (Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége) két emelettel lejjebb lévő büfé-presszójában Julika nem csak zamatos kávéfőző, hanem intelligens, kedves beszélgető partner is volt. A Varsóban megszokott lüktető rádiótudósítói ritmushoz annyira nem hasonlított ennek az eseménytelen megyének a hírügynökségi munkaigénye, hogy kezdtem magamban keresni a hibát: lehet, hogy nem veszem észre a szabolcsi hétköznapi színeit? Lehet, hogy az itteni jelenségeket fölöslegesen vetem össze a lengyel öt év nemzeti jelentőségű fordulataival? Hol voltak itt sztrájkok, hetekig tartó hatalmi huzakodások, közlekedési blokádok, ellenzéki akciók? Még egy ötlábú borjú és egy kétfejű malac sem született az én MTI-s esztendőmben.

Elégedetlen voltam magammal, s ez az érzés akkor nőtt még nagyobbra, amikor a vidéki MTI-sek főnöke, Baumann László Pestre csődítette össze a megyeszékhelyek szerkesztőség-vezetőit. Ott már nem a sikeres varsói énemmel mértem össze mostani elfuserált magamat, ezúttal a többi vidéki kolléga eredményes hangyaszorgalma kínálta a relációt, s az én teljesítményem ebben a ranglista legvégén sántikált. A pesti „tájékoztató” még ötletet, módszert sem kaptam, hogy milyen napi hírekkel zárkozhatnék fel a Balaton-partjával gazdag Somogy és Veszprém mellé vagy hogy juthatok egy picikét közelebb a városa kultúrájából is megélő Szeged, Pécs, Debrecen mellé... A szabolcsi almatermés dicsérete, a szovjet exportra megrakott vagonokkal való dicsekvés, Záhony, a legnagyobb szárazföldi kikötő sztereotip csillogtatása után a szürke árnyalataiba az egyetlen élénkítő színt augusztus végén a Nyírbátori Zenei Napok keverte. A havi nyolctíz nyíregyházi keltezésű MTI-hír között fel-feltűnt egy-egy „kiemelt” közéleti, politikai téma: „A megyébe érkezett... Látogatást tett... Találkozott... Megbeszélést folytatott...” Ezek a

sematikus protokoll tudósítások ha másra nem, arra alkalmasak voltak, hogy csapnivaló mennyiségi teljesítményemen, a leadott hírek statisztikáján szépítsen.

Baumann Laci az értekezlet záróvacsoráján, a Feneketlen tó melletti Park étteremben (ma Hemingway-Club Étterem) bizarr módon vigasztalt, bár be kell valljam, hírügynökségi munkám alacsony teljesítménye nem hangolt le, hiszen pompás alkalmat teremtett írói, műfordítói munkámhoz. Fizetésemet nem túlozták el, ez a tény pedig a lelkiismeretemet munkám minőségével szinkronizálta. De mondom, szegény főnököm mégis nyugtatásomba fogott: *„Ne izgulj. El se képzeled, milyen hamar lesznek itt meglepő változások. Lesz miről tudósítani.”* Ámulva hallgattam, a fontoskodó bennfentes dumáját véltem hallani, ezért megpróbáltam rávenni, ugyan legyen már egy kicsit bőbeszédű. Nyílt titok volt, hogy a mi Baumann Lacink a névmagyarosított Bányász Rezső kormányzóvivő rokona, meg nem erősített ismeretem szerint testvére. Ebből egyetlen következtetést vonhattam le: Baumann sokat tud, minden tud..., de mégis miről beszél? (Másfél évvel később, az Országház mellett, a Kossuth tér egyik fájának támaszkodva meséltem el Ryszard Kapuściński lengyel író-riporternek Baumann Laci látomását. Egyetértettünk: jól tájékozott MTI-is főnököm a rendszerváltás előszelét jövendölte.)

Ha Lázár György miniszterelnök 1987 október 29-30-án nem látogatott volna Szabolcs-Szatmár megyébe, akkor emlékirásom számára ez az évem nem is hagyott volna olyan epizódot, amibe kedves Olvasómat érdemesnek tartanám beavatni. De idelátogatott, és pedig kormányfői pályafutásának utolsó pillanatait szentelte erre a mi megyénkre a kormány feje. Alig tért vissza Pestre, a pártközpont várt rá, Kádár János helyettese lett. Végbement a rutinszerű, a megyének mit sem hozó, még csak nem is ígérő munkalátogatás, amiről én annak rendje, módja szerint megírtam a tudósításaimat. Csütörtökön 40 sort a Nagy Vendég érkezéséről és az előtte álló programról, pénteken a látogatás másnapjának tartalmatlan, protokoll-szürkeségéről és elutazásáról a másik 40 sort. Lett is ebből ribillió!

Vegyük sorra, mi történt péntek délután! A hírügynökségi tudósító szent kötelességének tettem eleget: kocsimmal a miniszterelnöki konvojba sorolva a megyehatárig kísértem Lázár György limuzinját, majd az újfehértói tanácsházáról telefonon adtam jelt a titkárnőmnek, Ilonkának, hogy 40 sorommal a lyukszalagról indíthatja az adást az MTI-központba. Megtörtént. Mire visszaértem Nyíregyházára, az MTI belpolitikai szerveze már szerteszét szórta, vagyis az ország valamennyi szerkesztőségének telexére eljuttatta a „szenzációt”: Lázár György befejezte kétnapos szabolcsi látogatását. A jól végzett munka után megérdemelt kávéra indultam volna Julikához, a MTESZ-presszóba, de épphogy

csak a liftajtóig értem, Ilonka loholt utánam és megszeppenve lihegte: „*Gyere, baj van. Ekler kér a telefonhoz. Borzasztó pipás...*”

(Amit most leírok, akár igazolhatná is, hogy a rendszer finisében a szocializmus üldözöttje lettem. Persze szó sincs ilyesmiről!)

A telefonkagylóból előbb lefojtott, majd mondatról mondatra mind dühösebb dörgedelem érkezett a fülembe. Ekler György, a megyei pártbizottság ideológiai titkára dühöngött. A sajtó felügyeletét is ellátó megyei pártfőadminisztrátor elképesztőnek, renitens dolognak tartotta, hogy nyers kézirat formájában nem mutattam be neki a Lázár látogatás tudósítását. Horribile dictu! Láttamozása nélkül hagyta el a telexgépemet az anyag. A nagyobb baj az volt, hogy pimf 40 sorral elintéztem egy ilyen „kiemelkedően fontos” eseményt. „*Nem vetted észre, hogy itt maga a miniszterelnök járt?*” Megvártam, hogy lecseng az első dühkitörés, s akkor vettem a bátorságot, szíves figyelmét felhívtam arra, amivel engem éppúgy, mint az MTI összes vidéki tudósítóját, felvértezett a pesti Központ: alapállás, hogy az MTI országos sajtószerv és nem tartozik a megyei pártszervek felügyeleti hatáskörébe. A másik hírügynökségi előírás pontosan megszabta, hány soros tudósítást adhatunk egy-egy országos szintű vezető látogatásáról, főképpen akkor, ha az eseménynek nincs semmiféle érdemi tartalma. Nos Lázár György rutinlátogatására 40 sorra volt kiszabva. A tomboló megyei főideológus kénköves mennykövel dobálózott és a poklok osztályát fújta rám, s ettől már olvadoztak a telefondrótok, majd záróközleményként ennyi mondott: „*Ilyen nincs. Ezt majd felsőbb szinten tisztázzuk.*” Tisztázta-e vagy sem Ekler elvtárs, soha sem derült ki. Így mindent megelőzve magam számoltam be az incidensről. Az MTI szakmai főnökségén megnyugtattak. Baumann Laci szavaival: „*Ezt meg kell szokni a megyékben, de nyugodj meg, kiállunk melletted.*”

A szakmai vezér laza könnyedséggel és fővárosi magabiztossággal ígérte fejem és tudósítói irodám fölé a védőernyő kinyitását, mert noha tizenhárom évig noha maga is volt vidéki (Pest megyei – s ez alig vidék!) irodavezető, már elfelejtette, hogy a vidéki kollégát, tetszik, nem tetszik, vigyázzba állíthatja vagy életét, munkáját megkeserítheti egy-egy megye alkirálya. Lehet, hogy csak a már áporodott korszellemnek köszönhettem, hogy nem következett eltaszító folytatás. Nem is kreálhatok magamnak „ellenálló, hősi múltat”. Nem lett az esetnek, igazam arcátlan védelmezésének bőrön érzékelhető utóhatása. Az előttem álló hónapokban, ebben az 1988-as feszült légkörben mégis jobbnak láttam, ha meglapulok, fel-felidézve Baumann sejtelmes szavait a „várható nagy változásokról”.

Lépésről lépésre, finoman eltávolítottak az „állami újságíró” számára éltető oxigént jelentő információk forrásaitól. Most érzékelttem először az elvtársi bratyizásoktól távol tartó természetem hátrányát. Barátok, haverok, segítőkész ismerősök elvétele akadtak a

munkámhoz nélkülözhetetlen „titkok” és információk őrzői, az elnökök, igazgatók, főigazgatók és vezérigazgatók között. És persze ahogy alattomos sompolygással terjedt renitens magatartásom híre a Kelet-Magyarország főszerkesztő-helyettesi irodájából és a megyei pártház harmadik emeletéről, úgy szorultam ki a megyei közélet hivatásos megfigyelőjének pozíciójából. S ahogy Pestről eljutott hozzám egy új, izgalmas tapasztalás (nevezhetem új kalandnak is) kilátásának sugallata, elkezdtem nyíregyházi létem összegzését, hajtogatni kezdtem az ejtőernyőmet és felkészültem a búcsúzásra. Nem gondoltam, hogy a nagy ugrásból soha nem lesz visszatérés...

Jó az álmodozás...

Búcsúzóul, levezetés gyanánt kiszórtam magamból egy halom „fabatkát” – így neveztem el az Örkény hatása alatt írogatott apró groteszkjeimet, s azokból 1988/1. számában tucatnyit közölt is a megye folyóirata, a Szabolcs-Szatmári Szemle. Nem sok hiányzott, hogy március elején elhiggyem magamról, én máris író vagyok. Író-műfordító titulust aggatott rám a Váci Mihály Művelődési Központ meghívója, amely a megyei írócsoport vasárnap délelőtti „irodalmi presszójába” invitálta az embereket. Nem tagadom, simogattak Katona Béla irodalomtörténész bemutató szavai, ahogyan rólam, mint „a lengyel irodalom ígéretes fordítójáról” beszélt... Eufóriás hitemben, illúzióban még jobban megerősített, hogy június 3-án az Ünnepi Könyvhét megyei megnyitóján az elnökségben ültem. Június 21-én még egy lapáttal rátett erre Tadeusz Czechowicz lengyel nagykövet, aki meghívott Budapestre a nemzeti ünnepi fogadásukra (történelmi adalék:

Ünnepi Könyvhét. Dedikáltam, de író még nem voltam.

kérem, csakúgy mint a magyar április 4-ét, a lengyel július 22-t se keressék a ma is ünnepelt évfordulók között.) Egy másik meghívó Gromiko pesti sajtókonferenciájára szolt a Szovjet Kultúra Házába. Ezekben a hónapokban kért fel a Magvető kiadó a perui Fényes Ösvény rémtetteiről szóló lengyel kisregény (Roman Warszewski: Mutassátok a terrorista lány hasát!) fordítására. Az MTI szélcsendes munkanapjait is hasznosítva ekkor

írtam portré kötetemet Lech Wałęsáról, a Nobel-díjas villanyszerelőről (Népszava Kiadó) és készült Csendes Csabával közös satíránk, de erről tüstént részletesebben is szólok... Negyvenhat éves koromban az első irodalmi, fordítói papírkapargálások egykettőre hozzásegítettek volna, hogy komolyan higgyem: író lettem. Így történt volna, ha nem

kapok önkontrollra hajlamosító családi nevelést, amit olyan barátságok erős utóhatása erősített, mint amilyen a nyírbátori osztálytárstól, Bertalan Lászlótól és könyvtáros barátomtól, Dr Szász Leventétől szállt rám. A sors pártfogásának tartom, hogy sikertelen volt a debreceni rádiós bekéredzkedésem és azt is, hogy egy másik pályázatról is két lábbal rúgtak ki. Most is késlekedő politikai előérzetem engedte, hogy a hivatás-elhagyás kényszerszünetében megpályázzam az akkoriban létesült Nyíregyházi Városi Galéria vezetését. Ki gondolta, hogy a rendszer kihunyóban lévő, pislákoló tüzeihez közelebb kuporgók már osztják az új kártyalapokat vagy menekülésükhöz keresik a süllyedő hajón a mentőcsónakot. A Galéria is ilyen (át)mentőcsónaknak bizonyult. A pályázatot egy ismeretlen vidéki rajztanár nyerte (ma sem tudom, ki volt), ám ő nagyon gyorsan átadta igazgatói szobáját Baja Ferencnek, a későbbi MSZP-s politikusnak, majdani környezetvédelmi miniszternek. Én pedig újabb bizonyosságot nyertem, hogy lakatra zárt kapukon felesleges kopogtatni. Ezután is meg kell várni, amíg értem kopogtatnak. Hevesi Andrással azonosulok, aki remek kisregényében, a Párizsi esőben írja: *„Az a sorsom, az a küldetésem a világon, hogy olyan ajtókon kopogtassak, amelyek nem nyílnak ki.”*

*

Rövid, alig tíznapos lengyelországi nyaralás, az ottani család meglátogatása után szomorú hír fogadott bennünket Nyíregyházán: 88 augusztusában a kórházból elkéstünk, a Mama nem tudta megvárni, hogy elbúcsúzzon tőlünk. Hetvenhat éves volt. A jóvátehetetlen mulasztás után a nem múló lelkiismeret furdalást hagyta rám örökül.

*

Lemondtam a tanácstagi mandátumomról. Csendes Csabával, aki akkor még barátjának tartott, különös alkotói módszerrel megírtuk a fülledt levegőjű szabolcsi közélet és médiavilág szatirikus kisregényét, az Első magyar szívcsereét. Csaba már Pesten élt, a Képes Újság ragyogó tehetségű riportere volt, én még Nyíregyházán vegetáltam. Heteken át egymást fejezetenként váltva írtunk. A folytatások postán, levélben jöttek-mentek közöttünk. Csabáé volt az expozé, enyém a második fejezet. Így váltottuk a tollat és gondolatokat, ötleteket arról a megyéről (Honvég = Szabolcs-Szatmár) és arról a városról (Kéttölgyudvari = Nyíregyháza), ahol mindketten mindent ismertünk és minden tudtunk azokról, akik kiérdemelték a figyelmünket... Csaba pesti otthonában két üveg Badacsonyi Szürkebarát kíséretében elvégeztük a stílus összeillesztést, a végleges szerkesztést. A komputeres grafika akkor úttörőnek számító mesterét, a pesti Halász Gézát nyertük meg. Könyvecskénk megtetszett a Kelenföld Kiadó szerkesztőinek, s az illusztrált szatirikus kisregény 1988 végén már ott is volt a könyvesboltokban. Tizenhét évvel később, Jánosi Zoltán tanulmánya erről a közös munkánkról is említést tett a Szabolcs-Szatmári Szemle

2005.3. számában (Nyírfatűz. Szabolcs-Szatmár-Bereg irodalmának újabb évtizedei): „E lapnál dolgozott több éven át a Magyar Rádió jól ismert hangú, kiváló tollú varsói tudósítója, Szilágyi Szabolcs (1942) is, aki többek között a lengyel kormány akkori szóvivőjének Jerzy Urbannak Válogatott pimaszságok című kötetét (1988) ültette át magyarra. Szintén a Kelet-Magyarország, (a nyíregyháziak „Kelet Matyija”), kebleiről nőtt föl több országos terjesztésű riportkönyv szerzőjévé az életkora szerint már – Karádi Zsolttal együtt – a következő nemzedéki csoporthoz tartozó Csendes Csaba (1955) is, aki 1976-tól 1982-ig dolgozott előbb külsősként, majd státusban a lapnál. Riportkönyvek mellett (Bokréta volt Románia kalapján, 1990, Gyázmagyar, 1990, Most jöttem a pápától, 1991) Szilágyi Szabolccsal közösen satirikus regényt is írt (Első Magyar Szívcsere, 1989), s angol nyelven is jelentett meg könyvet.”

A vízügyi menedékház

A visszavonulás újabb lépésére szántam el magam. Jónak láttam, ha elköszönök az MTI-től, és olyan félárnyékba húzódok, ahol feltűnés nélkül kivárhatom, amíg megkapom az új, nagy kalandra szóló „behívót”.

Merészet gondoltam, megnyertem ügyemnek azt az embert, akivel ha nem is szoros barátság, de kölcsönös tisztelet kötött össze. Szlávik Lajos, a Felsőtiszavidéki Vízügyi és Környezetvédelmi Igazgatóság főnöke befogadott, sajtószóvivői és PR-menedzseri állást kreált nekem, rám akarta bízni egy ilyen alosztály megszervezését. Természetesen ő is tartott a helyi korifeusok vétózó ingereitől, noha ez az intézmény is országos főhatóság hatáskörében működött.

Tarsolyomban Szlávik befogadó ígéretével elszántan az oroszlan barlangjába tartottam. Magához Ekler György elvtárshoz kéredzkedtem be azzal a nem titkolt, hogy támogatását kérjem sajtóelhagyó szándékomhoz vagy legalább akadálytalan belépést eszközöljek ki a vízügy-környezetvédelem Széchenyi utcai házába. Nos Elker elvtárs fogadott, vagyis dehogy fogadott, a két titkárt összekötő, kiszolgáló titkárnő szobájában véletlenül észrevett. Feltehetően nem múló antipátiával fúrta belém a szemét, mire én sebtében előadtam jövelelem célját. „Menj oda, ha akarsz.” – Ennyire telt válaszként a hatalmi jóakaratból, majd az áldásosztás után otffelejtett a titkárságon, így a titkárnőtől kapott kávé szándékosan lassú kortyolgatásával még legalább fél órára a fotelben marasztaltam magam. Kifinomult riporter, tudósítói érzékszerveimmel szimatot vettem, s nem csalódtam. Megéreztem, hogy a korábban hatalmukhoz, tekintélyükhöz igazodó méltóságteljes mozdulatokkal járókelő emberek most megzavart pók módjára izgatottan

cikáztak. Hol hangosan, hol alig lefojtott módon vitatkozva jöttek-mentek a szobák között. Úgy elmerültek valamiféle osztozkodó témában, hogy a jelenlétemre rá se hederítettek. Megeshet, ha kérdezősködöm, válaszoltak volna. Be-befutottak ide, a titkárok birodalmába alacsonyabb beosztású apparátcsikok is, köztük olyanok is, akik a magamfajta egyszerű, tagdíjfizető párttagtól, a „sajtóstól” nem voltak érintésvédettek. Megbocsáthatatlannak tartom, hogy faggatózással nem próbáltam megfejteni a szürrealista jelenetek mögött rejlő tartalmat. Fantáziámban, ahogy ott ültem és kávéztam, a megyei pártembereket a francia forradalom jelmezeibe bújtattam. Távozáskor, a lift felé menet lepillantottam a gyér forgalmú nyíregyházi Szarvas utcára, de ott jelét sem láttam, hogy közeledne a magyar regionális Bastille-t ostromló tömeg. Nyoma sem volt a jakobinusoknak. A lefelé haladó liftben alig tudtam szabadulni az angol történelem-filozófus Arnold Toynbee üzenetétől: „A történelem vakvágányán gyakorta a legnagyobb a forgalom.”

Díjkiosztás és vacsora Végh Antallal

Szeretett hivatásomtól, az újságírástól, ha átmeneti időre is, méltó eleganciával óhajtottam elköszönni. Nem tekintettem magamat az újságírás dezertőrének, és azt sem szerettem volna, ha mások hűtlen pályaelhagyónak tartanának. A visszatérés évek múlva sikerült is. Az MTI-től október 31-én váltam meg, de négy nappal korábban még átvettem azt a kétezer forintot érő különdíjat, amit a Központi Sajtószolgálat novella- és tárcapályázatán nyertem a Papírból – mi kár! című tárcámért. Szívesen vállalom minden sorát, s talán még az is megengedhető, hogy archívumom mélyéről elővegyem. (Megjegyzem, ötven írástudó évemnek nincs olyan sora, mit megtagadnék, olyan persze akad, amit ma mívesebben fogalmaznék.) A zsűri akkor ezt díjazta:

*

Papírból – mi kár!

Idestova leketyeg a nyolcvanas évtized: hipp-hopp... vehetem az ezredfordulós szilveszteri pezsgőt. Durranása megijeszti majd a hazatérő járókelőt – hajnalban (hajnal: pirkadat, pitymallat, napfelkelte, auróra; Auróra! Auróra...)

Mostanában semmi sem történik. Mostanában nincsenek sokdimenziós, szélvihartól kavargó események. Egyszerűen nincsenek események.

Mondom: mostanában. Értem: harmincegy éve. Amikor utoljára futotta ilyesmire, a háborúból bennünk rekedt keserűségből meg az utána jócskán összeszedett búbánatból kitelt még egy önpusztító, lelkes roham.

Korunk hiánymozzaikja: röpcédula, illegalitás, frakció, vastaps. És nincs falra kent lözung: „Le... !” „Fel... !” „Ki... !” „El... !”

Így van. És csak helyeselhető.

Ifjú ismerősöm (26 éves) minősít: pocsékul unalmas a mi világunk. Javaslom, nézzen tévét, olvassa lapjaink terror rovatát. Kevés ez neki. Életidegen. Képernyő- és papírszagú. „Különbén is, hol van ide Dél-Amerika.?”

Ugyanez a fiatalember sárgáslila irigyen leltározza az én 46 évemet. Életrajzomat alaposan ismeri. Felhánytorgat ezt is, azt is – történelem könyvének kronológiai táblázatát követve:

... Negyvennégyben, kétévesen, marhavagon tetején, pokrócba csavarva te már menekült lehettél. Erdélyből cipeltek a Dunántúlra. Ettől most magyar állampolgár vagy. Balaton-melléki apácázárda gondozott kisdédóvójában akkor, amikor még vallás- és közoktatásügyi volt a főhatóságod neve, de te mégis szabad akaratodból válhattál ateistává.

... Első harcodat a munkásmozgalomban kék nyakkendő s kisdobosként vívtad: szürkületkor a göcseji kisvárosban a dombhoz lapulva kiáltoztad, hogy „Éljen Vasvári elvtárs!”. Tudtad, mert a ti korosztályotok, a Nagy Nemzedék már gyermekkorában, 1948-ban tudta, hogy kiabálásával a kommunisták helyi jelöltje mellett korteskedik. Ötödikben kaptad a piros nyakkendőt, és te már mélyen átérezted nagyiparivá cseperedő hazád céljait, mert így szavaltál: „A dolgozó népért, a hazáért Rákossal előre!”. Apropos! Ez a kopasz bácsi a pajtásod volt. Rákosi pajtás. Micsoda cimboraság! Így nem is csoda, hogy már az ötödikben őrvezető válhatott belőled, s a hatodikban, az egyhetes bentlakásos tanfolyam után még rajtanácselnök is... Kis híján csapattanácselnökké léptél elő, csak hogy kádereztek. Szüleid értelmiségi (bár haladó értelmiségi!) volta itt állított meg, nagyon helyesen, a nomenklatúrában. Ez lett a te egyetlen sérelmed – hogy neked is legyen ilyesmid – az ötvenes évekből.

... Szájharmonika(herfli, pofagyalu)-együttessed is volt. Csasztuskázatok. Nem múlt el nélkületek beszoigáltatási örömnünp a Duna-Tisza közén. Nedves szemű öreg parasztok tapsoltak a kultúrházban, ha zsenge úttörő-ajkatok érzelmesen megrezegtette a Szulikót.

... Kérted, nem kérted, kaptál egy piros fedelű DISZ-tagsági könyvet – már a nyolcadik cében. Igaz, ahogy ismerlek, te kértél volna, de például ott volt... (Jó, ezt hagyjuk ... megsértődne. Nem tenne jót a karrierjének.)

... Hirtelen megnyílt előtted a nagyvilág. A haverok el is indultak, sorsuk in blanco
... Ki nem váltott csoportos útleveledre te is felkéredzkedhettél volna. Itthon maradtál, s turkálva válogathattál sokféle lőfegyver között, meg ha akartál, Molotov-koktélt is készíthettél... Hogy mégsem tetted? – lám, te azt is szabad akaratodból nem tetted...

... Romantika, szenvedély vitt az új szervezetbe. Meg a nagyapádtól örökölt hit. Lecsapoltad a Hanságot. Azt is lelkesen. Jelvényt kaptál érte: „Ifjúság a szocializmusért!”. De később, az általad is alapított szervezet jubileumain már senki sem volt kíváncsi, mit tudsz mondani az 57-es tavaszról... Talán igazuk is volt!

... És akkor megint kitárult előtted a világ. A nagyvilág kiskapuja. A rózsaszínű betétlappal egyszerre két határt (a csehet is, a lengyelt is) átléphetted. Tetted is, amennyiszer csak akadt két-három heted és két-háromszáz forintod, koronád, zlotyd. Autóstop közben gyűltek a barátok és szaporodott a zizegő-sustorgó lengyel szókincs.

... Gyönyörűségesen gyönyörű lehetett ez a ti Beatles-, Bródy-, Szörényi-, Koncz-féle muzsikás világotok!

... Akkortájt születtem, amikor te legszebb ifjúi álmaid főútvonalán már rátapostál a null kilométerre – 1962. Téged slapajnak hívtak a szakma öregei, ők pedig még szerkesztő urazták egymást. Később te is megkaptad a művi hierarchiában neked is kijáró „sajtós” titulust. (Ugye, ez volt a bántó és nem a slapajság?!)

... Még valami: dr. Agy tanítványa is lehettél, s abban a '68 körüli felnőttoktatásban a tantárgyat Új Gazdasági Mechanizmusnak nevezték. Az idő múlásával Gazdasági Mechanizmussá, végül Mechanizmussá zsugorodott... a neve.

Ifjú ismerősöm, ez a 26 éves ember tovább nem is minősít. Nem tartja sikernek, ami nekem közéleti elismerés. Neki már nem kudarc, amit bukásként igazol vissza a mi Nagy Nemzedékünk.

A fiam lehetne – motyogom, s mert a fiam maholnap valóban ennyi idős, itt az idő őt meg nem érteni. Ezt diktálja a nemzedéki konfliktusok törvénye. Ezt várják el tőlem az öregecskék, akiket úgymond nekem kellene váltani. Elvárják tőlem: inkább nekik, a nagyapáknak hozsannázzanak az unokák.

Nem engedem át ezt a generációt, a Legnagyobb Nemzedéket!

A WHO-statisztika kedvelt gyermekei vagyunk. Nekünk ágyat és bonyolult elektronikus masinákat tartanak fenn az intenzív osztályokon.

Minket egyszerre látogatnak, betegágyunkhoz a diétás falatot egyidejűleg hozzák apáink és fiaink. Kettőjük közül a 26 éves fiú azt kívánja, hogy épüljünk fel, mert úgy tudja, lenne még mondanivalónk.

Apánk is tudja, de ő nem akarja hallani.

Temetésünkön gyönyörű szép beszédet mond majd a jó öreg. Mi kár: papírból!

*

Jószerevel kollegiális-baráti-társasági összejövetelnek tetszett a november huszonhatodikai pályázati díjkiosztó, nem pedig pályázati záróünnepségnek. A Központi Sajtószolgálat egyik szobájában, a Népszabadság székház valahányadik emeletén gyűlt össze vagy harminc ember. Nem lehetett megállapítani, ki a zsűri tagja, ki a díjnyertes és ki az, aki csak úgy ott van. Nem volt ezen mit fennakadni, temetés is volt ez a nap. Mindenki tudta, hogy végnapjait éli a KS, a vidéki napilapokat mindenféle szükséges töltelék anyaggal, humoreszkekkel, novellákkal, tárcákkal, interjúkkal, elvi publicisztikai írásokkal, rajzokkal, karikatúrákkal, keresztretjvényekkel ellátó ügynökségféle, előző neve szerint Ellátó Szerkesztőség. Szükségtelenül érkeztem a kínos eleganciával, amit az öltöny, fehér ing, nyakkendő együttesével erőltettem magamra. A díjakhoz szokott kollégák között olyan lehettem, mint a falusi gyerek, akit osztálykirándulással az Operába hoztak. Volt konyak is, pálinka is és két-háromféle bor, s mire odaértem, a nemes társaság hangulata a csúcspontot elérte, pedig öltözékemhez és az esemény elképzelt rangjához illően pontos időre érkeztem. Az alkalmazkodás könnyűnek bizonyult, a rokonszenves pesti kollégák – hogy utolérjem őket – gyors egymásutánban belém csordítottak néhány kupica konyakot. És akkor a sok tüdőből visszaömlő cigarettafüst ködén át rám kiáltott egy hang: „Adj’isten, szabolcsi testvérem!” Végh Antal volt. A találkozás öröme velem is leküldtem egy konyakot, aztán emelkedett hangulatban úgy döntöttünk, hogy csendesebb helyre vonulunk. A közeli Bástya étteremben nekiültünk egy erdélyi fatányérosnak, felidéztek Tóni szabolcsi kitiltását, amivel Állóvíz című szociográfiáját „jutalmazta” az író szűkebb patriája. Próbálgattunk közös pontot találni az ő sérelme és az én lázárgörgyös kalandoskám között, de ez olyan összehasonlításnak bizonyult, mintha a sztálingrádi csata és egy kocsmai verekedés hasonló vonásait kutattuk volna. Vég Antal akkor zsebre vágta az ugyancsak közös megyénk friss furcsaságait kitergető szatíránkat, az Első magyar szívcsere és ígérte, hogy elolvassa.

Már Varsó volt az otthonom, amikor 1990 elején Tóni felhívott telefonon: „Tekintsd magad a Független Írók Szövetsége tagjának.” Azóta megismertem egy másik kollégát is nem kíváncsi személynek minősítő szabolcsi hatalmi verdiktet. Ami Végh Antal számára Penészlek volt, az Bán Béla, a Falurádió szatmári származású rádiós szerkesztője

számára Nyírkáta (régi nevén Gebe) volt. Bán Béla ugyancsak beletaposott a kiskirályok lelkületébe. Tőle tudom a történetet: „Az ottani gazdákkal beszélgettem. A téma a tsz-ek kibontakozásának akadályozása volt, a járások beleszólása miatt. Ez nagyon érzékenyen érintette a hatalmasságokat, hiszen minden járásnak megvolt a maga királya. A felvett műsor két hét múlva egész hetes sorozatban hangzott el a Falurádióban. Közben próbálták leállíttatni, de ez a Magyar Rádió akkori elnöke, Hárs István mellett nem sikerült. Ez után jött a kitiltásom.” Bán Béla mátészalkai „járási kitiltásban” részesült 1965 nyarán, Végh Antal pedig az akkori megyei első titkár, Orosz Ferenc intézkedésére egész Szabolcs-Szatmár területén 1968 után lett persona non grata.

Nyíregyházi finálé

Szlávik Lajos igazgatóságán, a jogi osztályon otthonosnak ígérkező munkakört kanyarítottak ki nekem, kaptam egy íróasztalt, mégsem rendezkedhettem be tartós helybejárásra. A tisztesség úgy kívánta, hogy menedékjogot kínáló jótevőmet még a kinevezésem előtt beavassam a rám váró új helyzetbe, abba, hogy csak rövid időre, legfeljebb egy évre költözök be a Széchenyi utcai vízügyi irodaházba, de addig szeretnék hasznukra lenni. Szlávik Lajos amolyan sajtóreferensi munkával bízott meg, kérte, építsek ki egy PR-csoportot, amely ambiciózus és kimondottan rokonszenves elgondolásainak népszerűsítését, a vízgazdálkodáshoz és a környezetvédelemhez kapcsolható idegenforgalom promócióját támogatná.

Egy év helyben járásra készültem, három hónap lett belőle, s épp csak a PR-csoport létrehozásának a tanulmányát (ma projektnek mondanánk) tudtam elkészíteni. Nos mi húzódott a háttérben, amiről majdnem pontosan akkor szereztem tudomást, amikor a vízügyi igazgatóval már megállapodtam a munkakörömről?

A Külügyminisztériumban a személyzeti főnököt, Gonda Lajos korábbi iraki magyar nagykövetet szánták a varsói magyar nagykövetség élére. A kijelölt nagykövet – az ilyenkor szokásos módon – kezdte kiszemelni a munkatársait. Ki, ha nem a személyzetis látta át a rendelkezésre álló diplomata állományt. A sajtóattasé munkakörére mégsem talált a gusztusának megfelelő embert. Márpedig kifinomult diplomata ízlése szerint a nyelvet, az országot és a sajtó természetrajzát egyaránt ismerő beosztottra volt szüksége. Varsói tudósítói múltam, a kormányhivatalnak végzett Urban-tolmácsolás is rám irányította a figyelmét. Nem tudom, ő maga vagy valaki más olvasta a cikkemet a MOZGÓKÉPEK 1987 decemberi számában, mindenesetre későbbi nagykövetemtől megtudtam, hogy

felkérésemhez ez az írásom adta az ötletet és az is, hogy varsói rádió- és tévétudósító éveimből több diplomata jól ismert. A filmes szaklapból idézem ezt a „figyelemkeltő” részletet:

„Először 1957-ben – jutalomútra küldött gimnazistaként – léptem át Lengyelország határát, utána harminc évig jártam, járok oda. Teszem ezt annak okán s jogán, hogy aki élete legfogékonyabb, legérzékenyebb éveiben, a hatvanas évek ezerszínű lengyel valóságában is alaposan megmártózhatott, annak, úgy hiszem, élete végéig zárandokhelye marad Szajna varsói színháza, a soha el nem koptatható kegyetlen jelzővel illethető Oświęcim (Auschwitz-Birkenau), a magyarnak mindig jóleső turistaközhely, a Wawel, a fagyos vizű tengernél az oliwai templom lenyűgöző orgonája, a Żelazowa Wola-i Chopin-szülőház... és barátok százai, inkább ezrei... a hatvanas évek lengyel ifjúsága, akik között ma már akad miniszter, professzor, autószerelő, emigráns tőkés, falusi tanító, neves és névtelen újságíró, magyarszakértő politológus. Néhányan már nem élnek, de aki él, s ők vannak ma még sokkal többen, önéletrajzukat a 30-as, 40-es évek borzalmas fordulóján indítják, amelybe majd olyan dátumokat is bele kell írniuk, mint a háború végét jelentő 1944, a poznani munkástüntetés 1956-ja, az egyetemek világának 1968-as esztendeje, az emberéleteket követelő 70-es gdanski december, a 76-os júniusi radomi tüntetés és 1980-81 ... (Talán sok is ez egyetlen nemzedéknek.)”

Gonda Lajost személyesen soha sem ismertem meg. Súlyos betegség elvitte a sírba, s engem, a külső emberként kiszemelt sajtóattasé-jelöltet örökölni hagyott utódjára... A kikérő levél, ha nem is tőle, 1988 végén befutott Szlávik Lajos hivatali postájába. Újdonsült igazgatóm, noha átmenetiségemre felkészült, aligha gondolta, hogy ilyen gyorsan, alig három hónap után elhagyom. Ha keserű szájjal is, tartotta a szavát: rokonszenves hivatalos levélben hozzájárult 1989 február 1-i külügyminisztériumi áthelyezésemhez.

Hűvös Bem rakpart – forró Kossuth tér

A diplomáciai betanulást egy hónap híján fél esztendőre szabták ki a magamfajta „ejtőernyősnek”. A gyorstalpalás első félidejét a sajtóféosztályon, a második „szemesztert” felsőfokú állam nyelvvizsgával, a protokoll-ismeretek tanfolyamával, a követségi ügymenet elméletének megismerésével a lengyel referaturán töltöttem. Az elkedvetlenítés magaskolája volt ez a Bem rakpart rideg épületben. Tévedhetetlenül éreztem, hogy a

valódi karrierdiplomaták, akiknek talán a nagyapja is külügyér volt, igyekeztek roppant nehéznek, komolynak, a magamfajta betolakodó külsős számára elsajátíthatatlannak feltüntetni a rám váró varsói feladatot. Ügyetlenül leplezték a számukra megalázónak látszó helyzetet, hogy míg ők mindenféle egyetemi szintű diplomata-képzésen szenvedték meg a várva várt külföldi kihelyezést, addig egy vidékről szalajtott pasas csak úgy besétál ide, a Bem rakpartra és első titkári rangban hipp-hopp küldik Varsóba... Még jó, hogy nem Párizsba vagy New Yorkba! Valaki, egy idősebb, Latin-Amerikára szakosodott volt diplomata folyosói sétánkon megsúgta: *„Itt most pár hónapig elpiszmogsz, olvasgatsz a Varsóból bejövő táviratokat, jelentéseket... az igazi ismereteket úgyis ott kint szerzed meg.”*

Mi tagadás, az 1989 februártól júniusig tartó minisztériumi életemben a minden pénteki hazautazás volt a legkellemesebb, majd hétfőtől, a tapasztalt diplomata bevált ötletére újabb ötnapos piszmogásban telt az idő. Esténként a külkereskedők Victor Hugo utcai vendégházában, egy minigarzonnál is kisebb teakonyhás szobában a lengyel irodalomban felfedezett adósságaim törlesztésével csaptam agyon az időt: tea főzéssel és tojásrántotta sütyögetéssel meg-megszakítva olvastam, olvastam. A konyhai bűvészkedés régi hobbim volt, de magányos magamnak nem szívesen kreáltam válogatott étkeket, no meg a feltornyozott könyvek erősebb mágnesnek bizonyultak, mint a lábosok, fakanalak világa. Március 2-án, amikor a sajtófőosztályon elolvastam az MTI hírért, lecsillapodott a nagy semmittevés miatt fel-feltámadó lelkiismeretem: *„Roska István, a Magyar Népköztársaság rendkívüli és meghatalmazott nagykövete csütörtökön Varsóban átnyújtotta megbízólevelét Kazimierz Barcikowski-nak, a lengyel Államtanács alelnökének, aki ezt követően magánkihallgatáson is fogadta a varsói diplomáciai képviselő új vezetőjét...”* Most kellett volna igazán nyugtalankodni! Roskáról, majdani főnökömről tudtam, hogy vérbeli diplomata, de a Bem rakparti palota híresztelői ehhez azt is hozzátették, hogy elképesztően igényes, követelőző, beosztottainak kíméletlen hajcsárja az öregúr, ez az egykori külügyminiszter-helyettes. Rémtörténetek keringtek róla. Akadt, aki tudni vélte, hogy a berlini nagykövetségről néhányan sírva-nyűszítve menekültek, hazahelyezésüket kérték miatta. Állítólag öngyilkossági kísérlet is történt...

Minél több legenda jutott el a fülembe a Roska-féle terrorról, annál türelmetlenebb kíváncsisággal vártam a varsói kiküldetést. Kezdem megismerni, egyelőre felületesen, a profi diplomaták, főként az ifjabb külügyes generáció jellemének, életcéljának a lényegét (jó helyre kerülni, jól keresni, gyorsan emelkedni a ranglétrán!), annál nyugodtabban vártam nagykövetségi sorsomra. Ha engem dolgoztatni és mély vizekbe taszigálni akar ez a Roska, nem lesz baj, magam is ezt akarom... A kemény munka kilátása eszményi kihívást csillantott meg. Ilyen ízig-végig diplomata főnök mellett, legyen akármilyen

követelőző rabszolgatartó, talán sikerül új téglasorokat raknom életismeretem emelkedő építményére. Ha pedig a halálba távozott Gonda Lajosnak a lengyel szakértelmem kellett, miért ne lenne ugyanez az igénye a Berlinből hirtelen áthelyezett Roska Istvánnak? Érdekes új helyzetek átélése reményében vállaltam a diplomáciai ejtőernyőzést, a rám való új varsói kalandot. Megint benézhetek a kulisszák mögé!

Márciustól június végéig, ezen a száz pesti napon olyan forgószerű pörgetett meg saját tengelyem körül, hogy ha akkor nem kapaszkodom, még ma is szédülnék...

A tornádó első, még enyhe fuvallata 1989 március 15-én érintett meg. A külügyben nem kötött semmiféle hivatali fegyelem, akkor és oda mentem, ahogyan úri kedvem hajtott, mi több, most először volt munkaszüneti nap ez a magyar ünnep, ezért ott lehettem a Kossuth téren. Fékezetten érlelődő magyar belpolitikai felismerésem dacára és az asszociációs láncba szedett előjelek (az MTI-s Baumann jóslata és a megyei pártház harmadik emeleti zavaros jelenete) nyomán végre tudatosult bennem, hogy az elfuserált magyar szocializmus de facto itt és most, ezen az ünnepnapon zárul le. A békés tömegdemonstráció helyszíne az 1981-es tavasz lengyel eseményeit idézték fel. És ahogy ezen a felismerésen morfondíroztam, egy Kossuth téri fának támaszkodó magas homlokú, erősen kopaszodó férfiben Ryszard Kapuściński lengyel íróat ismertem fel, akit akkor személyesen még nem ismertem, de tudtam róla, hogy ha csak teheti, ott van, ahol a rendszerfordulatok tömegjeleneteinek krónikás tanúja lehet. (Sajnáltam, hogy nem volt nálam a Nobel-díjas villanyszerelőről, Wałęsáról épp akkor megjelent könyvem, ezért csak jó két évvel később egy varsói írószövetségi fogadáson dedikálhattam neki tiszteletpéldány és idézhettük fel a pesti március tizenötödikét.)

A pesti ünneplés előző és későbbi helyszínein nem voltam ott. A jeles nap leírása nem rám vár, többen elvégezték azt az utóbbi húsz évben. Szemtanúként csak a Kossuth térről szólhatok. A Televízió székháza előtt százak, ezrek, tízezrek érkeztek az Országház alá. Elénekeltek himnuszt, valaki, egy női hang csendet kért, s a tömeg, sok meghajtott zászlóval az 1956 október 25-i ávós sortűz áldozataira emlékezett. (Nagykőrösi diák-társamra, Bartha Margitkára gondoltam ott, és a Papára, aki egy másik sortűz áldozata lehetett volna.)

Egy Orbán Viktor nevű fiatalember szónokolt, ha jól emlékszem, a szovjet csapatok kivonását és a szabad választásokat követelte. Egy másik szónok, nevét nem jegyeztem fel, békés átmenetet és összefogást sürgetett. A téren még meghallgattam a Székely himnuszt, a Szózatot és históriás „érdekességként” meglehetősen pontatlanul feljegyeztem három ellenzéki szervezet nevét: szabad demokraták, fiatal demokraták és magyar

demokraták fóruma... Harmadnapra a minisztériumi ebédlőben hallottam, hogy később a Bem szobornál a kiskapadok felolvasták a Lengyel-Magyar Szolidaritási Bizottság, a lengyel független diákmozgalom, az NZS és a Szolidaritás szakszervezet ünnepi üzeneteit és a csehszlovák Charta 77 köszöntőjét.

Vízum az oroszlan barlangjába

Úton-útfélen bontakozott egy kimondottan furcsa kettős hatalom. Szimptomáit már a szocializmus magamfajta, még mindig színvak híve is tisztán láthatta: a dekadenciába hajló állami és párthatalom erőlködő kapaszkodása és az önmagukat demokratikus ellenzéknek nevezők növekvő magabiztossága és már-már legális nyíltsága jelezte, hogy megkezdődött az egymásnak feszülők erődemonstrációja. Az is mind világosabb lett, hogy a láthatatlan barikád két oldalán mindenki(?) a Kossuth téri szónoktól hallott „békés átmenet” híve. Számomra, a pénteki fekete vonat ingázó diplomata-jelöltje számára kiderült, hogy ha ugyanezeket a '89-es tavaszi heteket, hónapokat nem itt, a fővárosban élem át, legkevesebb fél éves késéssel eszméltem volna rá a szocialista rendszer végnapjaira.

Akkor sem értettem, ma, húsz év múltán is elképesztőnek tartom, hogy a búcsúzkodó hatalom csúcsain és kiszolgáló szervezeteiben az utolsó percekig élt a töretlen folytatás naiv reménye és törekvése. Lám, nem csak én voltam késleltetett felismerésre kárhoztatott egyed! Mindenesetre nekem is majdnem kijutott a „mentsük, ami menthető” elképzelés realizálásából.

Túlontúl simának, gyanúsak tartottam a diplomáciai karrieremhez vezető utat. Megfordult a fejemben, hogy csak a diplomáciai betanulás részfeladatának szánták vagy épp megbízhatóságom próbatétele volt az, amit áprilisban egy titkos találkozáson elélem tárt három sápadt arcú, fontos ember: kérték, javasolták, fogadjam el a Szabad Európa Rádió egyik igazgatójának biztatását, hogy látogassam meg a müncheni központjukat. A „sápadtak” tudtak róla, mert a pesti Gundel fogadásán kapott névkártyával, s a meghívással itt is, ott is eldicsekedtem. Való igaz, néha kíváncsiság fűtött, hogy belülről is lássam az „oroszlan barlangját”, amelyről tudtam, hogy műsorai – csakúgy, mint a BBC-é – a legmagasabb profi nívón készülnek, de azt is, hogy a müncheni Englischer-garten 1. sz. alatt, a rádió fedésében az amerikai hírszerzés egyik európai központja működik. A kémközpont legendáját még csak nem is a mi propagandánknak kellett tudatosítani, elhítni velem, mert Richard Helms, a CIA egykori főnöke már 1973-ban nyíltan vallotta, hogy a SZER-t az USA adminisztráció irányítja és finanszírozza a CIA közvetítésével.

Nagykőrösi gyermekéveim óta izgatott: milyen lehet belülről az a rádió, amelynek hallgatása miatt az ávósok öngyilkosságba kergették a rádiószerelő Danikát. Mint zenerajongót és magyar rádióst felspannolt a Cseke Lacival való találkozás esélye...

A két titkos találkozáson végül abban maradtam a magyar hírszerzőkkel, hogy vállalom a júniusi müncheni utazást. Megdöbbenett, hogy ennél részletesebb kérdés nem hangzott el: *„Nézz szét és amikor visszajössz, megkérdezzük a benyomásaidról.”* Felébredt bennem a szatirista, de miután nem ismertem fel a sápadtarcúak humor iránti fogékonyságát, kémjelöltségemhez magamban fűztem kommentárt: ezek szerint mint díszvendég, a magyar elhárítás delegátusa utazom a Szabad Európa kitüntetés átadási ünnepségére... Bizonyára most tüntetik ki Cseke Lacit és a többi amerikai kémet a szocialista rendszer aláásásában végzett odaadó munkájukért, a fellazítás terén nyújtott elévülhetetlen érdemeikért.

De ahogy zsebemben az útlevéllal, az érvényes nyugat-német vízummal a titkos helyről elindultam a Victor Hugo utcán, furcsa érzés tört rám: most talán az élet olyan rejtett szférája tolikodik elém, amit mindenre kíváncsi természetem mégsem feltétlenül óhajt megismerni... Pánik tört rám, de időm se volt végiggondolni, hogyan szabadulhatnék meg a kényszerű és életveszélyes próbatételtől, amikor az Élet, az világ legnagyobb forgatókönyv írója felkínálta a nem kisebb életveszélyt rejtő kiutat. Vallásos ember isteni gondviselésnek vagy az őrangyal megjelenésének mondaná a száguldó eseménysort, amely akkor ott, május 4-én, csütörtök késődéután a pesti utcán kezdődött.

A külügyi betanuló idő utolsó napjaiban minkét oldalamban jelt adott magáról egy-egy vesekő. A külker. szállóhoz tartottam, és a Visegrádi utca sarkán nem kisebb erővel rontott rám a kegyetlen görcs, mint amikor pár éve útban Csengerbe, az állami gazdaság ügyelete a baktai erdőszélről CB-rádióon terelt be a bábaasszonyhoz. A két helyzet közti különbség csak fájdalom fokokban lenne mérhető, ha létezne ilyen mérce. A most rámtört kín merőben más megoldást igényelt. A CB hullámai helyett itt az élő hang segített. Az első utamba eső járókelőt kértem, hívjon mentőt, ám a szolgálatkész, galambősz öregúr (lám megint egy profán őrangyal!) belém karolt, rámutatott a száz-százötven méternél alig messzebb magasodó három- vagy négyemeletes épületre: *„Jöjjön, odáig kibírja... itt a rendelőintézet.”* Az ismeretlen karjába, vállába kapaszkodva vánszorogtam, aztán fel a lépcsőn a portáig, s még feljebb. A fájdalomtól már verejtékeztem, talán elvesztettem az eszméletemet, ezért nem tudom felidézni a további részleteket. Nem tudom, hová lett az ősz öreg, fogalmam sincs róla, megköszöntem-e a segítséget.

Ahogy magamhoz tértem, szigorú fehér köpenyes, ember csillogó aranykeretes szemüvege mögül nézett velem farkasszemet, és a fájdalom tűrhetőre enyhült. Az

urológus rámförmedt: „Mit képzelsz, ember?! Tudja maga, hogy az életével játszik?” Mivel ezt nem tudtam, értetlenül, bután nézhettem rá. „Már jól vagyok, doktor úr...” Ezt sületlen válasznak minősíthette és ismeretterjesztő előadásnak tetsző, felvilágosító monológjának minden második mondatával kötelezett, hogy alapos kivizsgálásra mielőbb, lehetőleg még másnap jelentkezzem a kórházban. Kezembe nyomott egy beutalót, egy receptet fájdalomcsillapító kúpokkal és sűrű fejcsoválások közepette kezét nyújtott. Bevallotta, hogy ismer: „*Ilyen felelőtlen embert néztem én a tévében...*”

Az épphogy tovatűnt veseköves rohamok jól ismert természetrajza szerint megkönnyebbülés utáni kiváló közérzet, feldobott hangulat kísért vissza a Victor Hugó utcába. Szobámban a hatalmas piros szkáj bőrdömbbe behajigáltam a holmimat. Felvidított, hogy másnap reggel végleg leadhatom a szobakulcsot és a Nyugatiból indulhatok a családomhoz. Aztán egy hónap nyaralás, búcsúzkodás a nagyszállási telki szomszédoktól, bográcsos, sültszalonnás „partyk” sok-sok sörrel... majd egy június végi MALÉV-járaton irány Varsó... Ahogy a csomagolás unalmában így felrajzoltam magamban a rám és családomra váró hónapot, nem tudom, miért, eszembe se jutott, hogy a zsebemben van az NSZK-vízummal bővített útlevelem, amit a titkos találkozón kaptam. Hogy a kőroham mindent tompító átélése tette-e vagy valami tudat alatti önvédelmi reflex, nem tudom, mindenesetre elhessegettem a Szabad Európa meglátogatásának a gondolatát. Egyelőre Nyíregyháza mágneses tere jobban vonzott, mint München. Bevallom, a híres-hírhedt ellenséges rádió fantáziám ködös tájain mind érdektelenebbé degradálódott. A megyei kémelhárításnál ért impressziók, ha ezek már megkoptak is, azt súgták, hogy a sápadt arcú titokzatosok hamarosan megjelennek nálam és konkrét feladattal kívánnak jó utat.

Május ötödike volt. A péntek reggeli gyorsot még nem zsúfolták teli a hétvégére hazatérők, ráadásul külügyminisztériumi hivatalnoki rangomban megengedhettem magamnak az első osztályú jegyváltást. Kényelmesen, átmeneti pestiségem múlásának derűs hangulatával nézegettem három útitársamat a fülkében. Szerencsémnek tartottam, hogy egy sem volt közöttük, aki a Varsóból küldött mutogatott televíziós ábrázatomra emlékezett volna. Az 1985 óta eltelt években sikerült kellően telítődni az ilyesféle népszerűséggel. Alig indult el a – nem emlékszem, milyen nevű – express, Kőbányán sem igen jártunk még, amikor újra éreztem a már jól ismert villámcsapás közeledtét. Laza, jó hangulatom nyugtalanságba csapott át, tudtam, hogy a fenyegető érzés nem hogy el nem múlik, de tornádóként gyorsulva hozza az égbekiáltó fájdalmat. Aggodalmammal nem akartam „dicsekedni” álmos, lassan elszenderedő útitársaimnak. Diszkréten kihúztam

bőröndömből a Nyugati környéki patikában kiváltott kúpokat és az enyhülés reményében az illemhelyre vonultam. Negyedóra sem múlhatott el, megnyugvással tapasztaltam, hogy mégsem indult be a roham. Szolnokig sikerült is útitársaimat követve elszenderedni.

Arra riadtam fel, hogy valaki leszállásra készülődik, de a réveteg kábultságból az újólag ostromló görcs is ébresztgetett. Mindkét vesém újra erős jelzést adott, olyasmit, mint tegnap a Victor Hugo utcában. Bal oldalon olyan hasogatás-hullámok támadtak, hogy kínos erőfeszítéssel vonszoltam el magam a következő kúpra vágyva. Most egy no-spa tablettát is magamba erőltettem, víz nélkül, nyállal csúsztatva át a torkomon. Sem egyik, sem a másik nem volt kegyes hozzám. A rohamok néha percekre tompultak ugyan, de csak azért, hogy utána még nagyobb hévvel támadjanak.

Ájuláshoz közeli állapotomat már nem kendőzhettem az útitársak előtt. Krétafehér arcom és izzadó homlokom láttán faggatni kezdtek. Nem volt könnyű dolguk. A beszéd olyan nehezemre esett, hogy töredezett elbeszélésemből kellett kihámozniuk, mi is lehet velem. Az egyik utas, fiatal nő volt, végigszaladt a folyosón, a fürkékben orvost keresett. A kalauzzal érkezett vissza. Az ilyen esetben járatos vasutas a fogfájásra a zsebében hordott Demalgont nyomta a tenyerembe és nyugtatott, hogy fél óra múlva Debrecenbe érünk, addig kell kibírnom, ott az állomásra mentőt kér nekem. Bólogattam, hogy ez jó lesz, köszönöm, ám ahogy így bontakozott egy kisebb tömegjelenet, végre szűnni kezdett a fájdalom. Leállítottam a jószándékú kalauz ajánlatát, mert az egyik útitárs, egy idősebb férfi leszállásra készülődött Debrecenben, s őt kértem meg, hívja fel munkahelyi telefonon a feleségemet, hogy jöjjön értem kocsival a nyíregyházi állomásra.

Minden így történt. A vonatról az Újfehértónál megújult roham közepette lekászálódtam, valaki lesegítette a bőröndöt, majd Ilona még nálam is sápadtabbra váltan száguldott velem egyenesen a megyei kórházba. Ott történt a filmszakadás!

Órákkal később az urológiai műtő előterében ébredtem. Jó hangulatom volt, s ezt a nem normális szokásomat későbbi sebészeti ébresztőimre is megtartottam: tréfálkoztam, viccmeséléssel és halk dúdolással („*Don't Worry, Be Happy*”) szórakoztattam a műtősnőket, nővéreket. A tudati tisztulás állapotában egyszer csak két rokonszenves szempár nézett rám, s ekkor jöttem rá, hol vagyok és mi történhetett velem. Dr. Mohácsi László főorvos és egykori iskolatársam, dr. Porkoláb Zoltán főorvos állt előttem fehér köpenyben. Megnyugtattak, hogy most már minden rendben van, mindkét megrepedt(!) vesémet kinyitották és szép kis köveket hajigáltak ki onnan.

Húsz napig voltam a kórterem foglya. A lábadozásom pontosan a nyugat-német vízumom érvényességének idejére jutott. Így maradt el látogatásom a Szabad Európa Rádiónál.

Soha sem fogom megtudni, mit akartak, miért akartak próbára tenni a sápadt arcú magyar hírszerzők. Ma már csak a humor műfajában találgatok: talán a szocializmus alkonyán, a rendszerzáróra előtt öt perccel velem akarták bemondatni a SZER mikrofonjába, hogy „*No pasaran!*” A magyar hírszerzés főnökei ne tudtak volna róla, hogy június 27-én Horn Gyula magyar külügyminiszter és osztrák partnere, Alois Mock átvágja a technikai határzárt, a Magyarországot Ausztriától, és egyben Kelet-Európát Nyugat-Európától is elválasztó vasfüggönyt?

Dacára annak, hogy elmaradt a „müncheni próbatétel”, 1989 július elsején diplomata lettem a Magyar Népköztársaság Varsói Nagykövetségén. A varsói ulica Chopina 2 epizódjaiba (1989-1994) a Visszapillantó tükör 3. részében avatom be a még mindig velem tartó kedves Olvasót.

Budán, a külügyminisztérium előtt. Bem tábornok mutatja az utat: irány Varsó!